Gerald Messadié PATRUZECI DE SECOLE DE ESOTERISM

Astrologia Şamanismul nord-asiatic Vedismul Şintoismul Brahmanismul

Misterele elenice Budismul indian Zoroastru Pitagora Hermetismul Cabala Esenienii Mitologia scandinavă

Mithraismul Popol Vuh Alchimia Gnoza creştină orientală şi gnosticismul Isihasmul Hussein Ibn Mansur el Hallâj

Albertus Magnus Djelal el Din el Rumi

Cabala creştină Johannes, zis Maestrul Eckhart Ruysbroeck Admirabilul Ciocanul vrăjitoriilor Jakob Boehme Indienii din America Samuel Taylor Coleridge Victor Hugo Gerard de Nerval * Baha'u llah Helena Blavatsky Rabindranath Tagore Fulcanelli René Guénon Georges Ivanovitch Gurdjieff Părintele Pavel Florenski Maharshi Ramană Georg Trakl Psihanaliza

Esoterismul reprezintă practica unei cunoaşteri secrete rezervate iniţiaţilor. Preoţi, druizi, magi, profeţi, şamani şi vrăjitori, toţi au revendicat de-a lungul timpului privilegiul ştiinţelor sacre şi al hermetismului, care, contrar exoterismului, constituie adevărata difuzare a cunoaşterii. Antologia adnotată şi comentată de Gerald Messadie prezintă sursele fundamentale ale tradiţiei oculte, situându-le în contextul lor istoric, ştiinţific şi cultural. Sunt convocaţi poeţi (Coleridge, Hölderlin, Tagore, Trakl), savanţi (Swedenborg, Newton, Steiner), filosofi (Guénon, Schopenhauer), mistici (Eckhart, Tereza din Avilla), sincretişti (Ramakrishna), iluminaţi (Apollonios din Tyana) şi chiar şarlatani de geniu (Papus, Helena Blavatsky), ale căror scrieri oferă cheia ce deschide poarta conştiinţei.

Coperta colecţiei: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU Ilustraţia copertei: Salomon TRISMOSIN, *Splendor solis*, detaliu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României MESSADIE, GERALD

Patruzeci de secole de esoterism / Gerald Messadié; trad.: Claudia Dumitriu. Bucureşti, Nemira & Co., 2008
ISBN 978 – 973 – 143 – 117 – 8
I. Dumitriu, Claudia (trad.)
133
Gerald Messadie 40 SIÈCLES D'ÉSOTÉRISME © 2006, Presses du Châtelet
© Editura Nemira & Co., 2008

ISBN 978 – 973 – 143 – 117 – 8

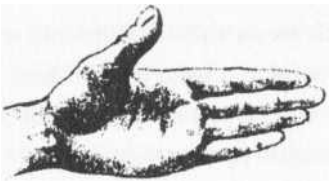

Esoterismul, adică, în sens larg, practicarea unei cunoaşteri secrete, este unul dintre termenii cei mai ambigui, ba chiar cei mai falşi din limbaj, deoarece, dacă el era veridic, aceste pagini nu ar fi existat; ele nu ar fi fost scrise, iar diferitele forme de cunoaştere veche ar fi dispărut.

Acesta este motivul pentru care unii dintre cei mai buni specialişti i-au adăugat termenul de „exoterism", deoarece avariţia nu ar putea să se împace cu marea generozitate a celor care au beneficiat de experienţe privilegiate, cele care permit accesul la nivelurile superioare ale Fiinţei. De altfel, esoteriştii, fie ei esenieni, sufişti sau cabalişti, au constituit subiectul unor vaste biblioteci.

Nici secretul nu mai reprezintă caracteristica esoterismului; secretul este cu mult mai bine păstrat de arhivele serviciilor secrete sau de către ministerele de interne ale celor mai multe state. De la masa critică exactă necesară pentru fabricarea unei arme nucleare la viaţa privată a unor personalităţi, ele constituie cele mai mari rezerve de informaţii confidenţiale. Nimeni nu s-ar gândi însă să le califice drept esoterice.

Cu certitudine, esoterismul nu are legătură decât cu

domeniile sufletului, termen evident vag, dar, cu toate acestea, durabil, care desemnează aspiraţia mentală a omului de a se ridica deasupra grijilor sale animalice – numai prin puterea sa şi nu datorită unor produse chimice – şi de a intra în legătură cu Puterile misterioase care-i dirijează destinul.

Esoterismul ar putea fi considerat cu uşurinţa o „atitudine mentală" desuetă în epoca explorării spaţiale, a Internetului şi a circulaţiei rapide a informaţiei. Cu toate acestea, este posibil ca această judecată să fie superficială. Toţi cei care au vizitat Statele Unite au remarcat că niciun zgârie-nori nu are etajul al 13-lea, cifra 13 fiind considerată periculoasă, *inauspicious* cum ar spune mai subtil englezii, adică de rău augur. Dovada, dramaticul eşec al misiunii spaţiale Apollo 13. Cu toate acestea, în Franţa, Societatea Franceza de Jocuri organizează trageri cu premii speciale în fiecare vineri, 13. Dar nicio amfitrioană, niciun organizator nu ar îndrăzni să aşeze la masa treisprezece comeseni.

Astrologia, care face spiritele pragmatice să surâdă, îşi întinde puterea mult dincolo de cititorii horoscoapelor zilnice. Este de notorietate faptul că un preşedinte al primei puteri militare şi economice a secolului XX, Ronald Reagan, nu-şi stabilea marile orientări politice decât după ce asculta sfaturile soţiei sale care le solicita la rândul ei astrologului personal. Putem să râdem de prezenţa unui astrolog la Casa Albă, la fel cum şi Irod cel Mare avea unul în slujba lui pe vremea când era rege al Iudeii, dar faptul e real.

Iată un amănunt foarte puţin cunoscut: înainte de a începe construcţia magnificului zgârie-nori al băncii Chinei din Hong-Kong, templu al capitalismului de stat al unui imperiu marxist, antreprenorii au convocat o serie de iniţiaţi în *feng-shui*, disciplina tradiţionala chineză care permite consultarea divinităţilor subpământene pentru a se afla dacă sunt sau nu sunt favorabile ridicării unui edificiu peste vizuina lor. Iar Ministerul Sănătăţii din Japonia a consemnat deja faptul ca numărul avorturilor

creşte într-un mod caracteristic înainte de anul Calului de Foc, adică la fiecare şaizeci de ani. Într-adevăr, acest semn astrologie este considerat benefic pentru copil, dar nefast pentru cămin şi familie; astfel, numărul avorturilor a crescut vertiginos în 1965, până acum ultimul an al Calului de Foc.

În cercurile europene ale modei se mai evocă alegerea riscantă a unui celebru patron al unei case de modă care a murit asasinat: îşi alesese drept emblemă capul Meduzei, Gorgona, a cărei privire era ucigătoare. Nu auzise oare vorbindu-se despre pluta unui vapor care avusese odinioară acest nume funest? Indiferenţă fatala faţă de o emblemă încărcată de putere[1]!

Putem spune că orgoliul modern nu a sufocat sentimentul obscur că nu ştim totul despre noi înşine şi nici despre această lume şi că exista, poate, alte forme de cunoaştere. Cum să nu fii impresionat, de pildă, de faptul că ziua în care soarele apune exact în axul Arcului de Triumf este ziua de naştere a celui care a pus să fie construit, Napoleon I? Astfel, fragmentele de noţiuni esoterice ajunse la public îşi păstrează forţa. Ele au fost făurite şi transmise de-a lungul mileniilor şi durata lor precede structurile spiritului uman.

Esoterismul este la fel de vechi ca şi legătura umanului cu divinul, deoarece, de la magii babilonieni din mileniul al II-lea î.e.n. şi până la fizicienii din secolul XXI, muritorul şi-a pus întotdeauna întrebări cu privire la natura şi intenţiile puterilor oculte care guvernează universul. Convingerea intima că acestea sunt legate de univers într-un mod deopotrivă puternic şi subtil i-a incitat întotdeauna pe oameni să urmărească semnele care le-ar putea da informaţii despre deciziile puterilor superioare: poziţiile astrelor, visurile sau semnele prevestitoare. Unii, la început bărbaţi – preoţi, druizi, magi, profeţi, şamani, iniţiaţi, vrăjitori –, au pretins că au privilegiul acestei

1 Să mai adăugăm şi faptul că prima pictura a unuia dintre cei mai mari maeştri ai epocii baroce, Caravaggio, a fost capul Meduzei şi că acesta a murit asasinat? (n.a.)

legături. Aceştia au adus apoi la cunoştinţa muritorului de rând legile şi proiectele entităţilor cereşti şi infernale. Ei erau singurii deţinători ai acestei cunoaşteri, care nu putea evident să fie divulgata deoarece secretul ei era prea preţios pentru a fi răspândit în cele patru zări. El era rezervat numai câtorva, de unde şi numele de „esoterism”, din cuvântul grecesc *eso*, „dinlăuntru”, opus exoterismului care înseamnă răspândirea cunoaşterii.

Primii esoterişti au fost astrologii. Încă din mileniul al VII-lea i. e.n., nişte observatori au calculat cu o precizie de admirat datele solstiţiilor de vară şi de iarnă, în vederea unor scopuri eminamente practice: lungimea zilelor şi a nopţilor pentru a dirija agricultura care abia apărea, principala resursă a triburilor formate după ultima glaciaţie. Au constatat apoi că trăsăturile copiilor născuţi iama erau diferite de trăsăturile celor născuţi vara, toamna sau primăvara. Cunoaşterea a devenit mai subtilă. În afară de soarta recoltelor, divinităţile care străluceau pe cer şi pe care le-au numit potrivit civilizaţiei lor dirijau, aşadar, şi destinul muritorilor.

Prestigiul şi puterea astrologilor s-au impus; nu erau ei, ei şi numai ei, capabili să prevadă nu numai data exacta a anotimpurilor, ci şi evenimente inexplicabile, cum ar fi eclipsele de soare şi de lună, care îi îngrozeau pe oameni? Nu erau tot ei singurii care cunoşteau conjuncţia astrelor, favorabile sau nefavorabile oamenilor, care prevesteau evenimente fondatoare de ere noi sau, dimpotrivă, funeste şi distrugătoare?

Astrologia, ştiinţă sacră, a reprezentat, aşadar, prima cunoaştere esoterică. Învăţăturile ei erau destinate exclusiv grupului de preoţi care se reuneau în templul-observator de la Stonehenge, dar şi în ansamblurile de megaliţi similare din America de Sud, America Centrala, din Egipt, Malta, din Orientul Mijlociu, Asia şi Pacific.

Dacă astăzi sunt ostile cunoaşterii esoterice, religiile stabilite nu au avut întotdeauna aceasta atitudine. Astfel, Iosif a interpretat visul faraonului, iar în creştinism se crede şi astăzi că regii-magi au fost conduşi spre Copilul

Iisus de o stea necunoscută.

O alta matrice a esoterismului a fost hermetismul. Cuvântul, derivat din numele zeului grec Hermes şi al cărui avatar curent desemnează un discurs sau un text de nepătruns, nu este fidel la origine acestui esoterism deoarece hermetismul provenea de fapt din cultul antic oficial al zeului egiptean Thoth care veghea asupra revelaţiilor oculte; abia la întâlnirea dintre civilizaţiile greacă şi egipteană a apărut noul esoterism. Paredru[2] exact al lui Hermes, Thoth îi învăţa pe oameni astrologia, medicina, magia şi ştiinţele lumii. Noţiunea fundamentală a hermetismului consta în aceea că toate aspectele lumii sunt strâns legate între ele; astfel, sănătatea depinde de astre şi de forţele înconjurătoare, binevoitoare sau răuvoitoare; medicina, astrologia, magia sunt, aşadar, metode asociate pentru a trata o aceeaşi problema; alegerea unui anumit remediu pentru un anume rău depindea de configuraţia cerului şi era legată de conjuraţia demonilor care provocaseră acel râu.

Hermetismul a jucat un rol esenţial în medicina antică şi, reluat de medicul medieval Paracelsus, şi-a extins influenţa până la principiul homeopatiei moderne, *similia similibus curantur*, „a vindeca râul cu râu”, şi a cărui aplicaţie universal cunoscută este vaccinul.

Astrologii constataseră că mişcările cosmosului sunt guvernate de cifre. Răsăritul heliac[3] al planetelor, de pildă, corespunde întotdeauna cu exactitate unei cifre, diferita pentru Fiecare dintre ele. Zeii foloseau, aşadar, o aritmetică secretă în conducerea lumii.

Această idee şi-a făcut apariţia la o dată nedeterminata care este situată în mileniul I î.e.n., în Asia Mică. Primul care i-a dat forma a fost grecul Pitagora. Legile pe care el le revela fiind prea puternice pentru a fi divulgate profanilor, Pitagora şi-a adunat discipolii într-o

2 Din gr. paredros, care sta alături, divinitate de rang inferior, asociată cultului şi funcţiilor unei alte divinităţi (n.t.).

3 Termen astronomic desemnând răsăritul sau apusul unui astru care se produce în acelaşi moment cu cel al Soarelui (n.t.).

secta guvernata de jurământul de a păstra secretul, sperjurii fiind pedepsiţi cu moartea. Pentru Pitagora, totul era aritmetică, iar forma supremă a legilor divine era muzica. Astfel s-a născut ideea de armonie universală, prelungire a unităţii indisociabile a lumii.

Între timp, atât în Asia, cât şi în Egipt, se impusese treptat un principiu nou: oamenii care nu-şi acordau viaţa la armonie erau impuri. Cei puri luau parte la armonia universală şi sufletele lor nemuritoare se încarnau până în momentul în care, ajunse la purificarea perfecta, se dizolvau în sufletul divin al Universului. Celelalte erau lăsate în seama chinurilor repetate ale reîncarnărilor nefericite, ale păcatelor şi greşelilor. Iniţiaţii nu au mai aspirat decât la aceasta contopire cu divinitatea. Tema ascensiunii spirituale, fundamentala în daoism, confucianism, budism, a dominat atât primele secole ale creştinismului, cât şi ale iudaismului şi islamismului.

Această evoluţie era remarcabila. Obiectul hermetismului fusese în mod esenţial practic: era vorba de a restabili echilibrul în viaţa oamenilor. De acum înainte, era vorba şi de purificarea imaterialului. Apăruse spiritualismul.

Esoterismul dăduse naştere misticismului.

Aceasta a reprezentat metamorfoza lui cea mai durabila, dar şi cea mai revoluţionara, şi mai fertila în seisme. Dacă regulile de respectare a armoniei universale aparţineau comunităţii, chiar dacă uneia restrânse, contopirea cu divinitatea era individuală. Misticismul îl izola, aşadar, pe om de religiile stabilite; pentru puterea temporală, misticismul făcea din om o fiinţă asociala. Scopul religiilor era tocmai acela de a stabili o legătură socială – de unde numele lor derivat din aceeaşi rădăcină cu „a lega” deci misticul se afla deja în situaţia de contravenţie faţă de Cetate, deoarece Cetăţile fuseseră întemeiate pe baza exigenţelor lor politice. Mai mult însă, practicarea lui putea să-i confere o putere excepţionala ca aceea pe care o dă orice legătură directă cu puterile supreme. Un astfel de individ putea să atragă mânia zeilor

asupra căpeteniilor Cetăţii; misticismul lui era, aşadar, periculos.

La Roma, de pildă, practicarea personală a fost interzisă ca fiind „superstiţie”, cuvânt elocvent şi deopotrivă explicit, adesea însă râu înţeles deoarece el provine din *superstare*, „a se ţine deasupra”; superstiţiosul era o persoană care pretindea, într-adevăr, că se află deasupra obiceiurilor religioase ale Cetăţii. Singura formă de comunicare cu zeii trebuia să fie în mod obligatoriu colectivă. Însă, pentru motive evidente, această interdicţie s-a propagat şi la alte religii. În secolul al X-lea, de pildă, marele mistic musulman al-Hallâj a fost martirizat şi răstignit din pricina scandalului declanşat de predicile sale heterodoxe. În secolul al XIII-lea, un alt mistic, Djelal el Din el Rumi, a evitat aceasta pedeapsă datorită protectorilor săi sus-puşi. În secolul al XVII-lea, Shabbatai Tvi, mistic fervent, proclamat „mesia” de către discipolii săi, a fost respins de iudaism şi supranumit „Satan din Gaza”. În secolul al XVI-lea, viziunile Sfintei Tereza din Ávila au suscitat bănuieli de posesie diabolică, iar în secolul XX, padre Pio a fost persecutat vreme îndelungată de ierarhia religioasă care a mers până acolo încât a instalat microfoane în confesionalul său.

Aşa cum se temeau autorităţile religioase, misticismul duce adesea, ba chiar întotdeauna, la subversiune prin erezie. Discipolii săi sunt persecutaţi, iar scrierile lor, interzise sau distruse. Accesul lor personal şi direct la revelaţia divină este considerat suspect. Ei devin esoterici nu atât din voinţa maeştrilor, cât datorită presiunii autorităţilor.

Încă o dată, esoterismul îşi schimbase natura: nu mai era constrâns de secret, ci, dimpotrivă, el oferea tuturor celor care doreau să-l cunoască secretul ascensiunii spirituale.

Totuşi, nu acesta a fost cazul tuturor formelor de misticism. Excepţia cea mai cunoscuta este Cabala, mistică evreiască care a luat formă la începutul Evului Mediu, în special pe baza comentariilor biblice numite midraş.

Principiul ei se îndepărta în mod radical de alte forme de misticism; într-adevăr, acestea căutau transcendenţa, adică ascensiunea şi contopirea în Dumnezeu, în vreme ce Cabala postulează imanenţa lui Dumnezeu, adică prezenţa lui universala şi esenţa lui care nu poate fi cunoscută. La fel ca numeroase alte curente esoterice, Cabala a continuat să existe până în secolul al XXI-lea, însă unele dintre ramurile sale nu mai au decât legături îndepărtate cu doctrina originara.

În Evul Mediu, observarea naturii care-i inspirase pe astrologi i-a cucerit şi pe alchimişti. Ghidaţi de filosofia Cabalei, care viza să restabilească legătura originară dintre Creator şi lume, ei au conceput o ierarhie simbolică a elementelor în vârful căreia trona aurul, metal inalterabil şi în consecinţă perfect. O bogată literatură esoterică, adesea râu interpretata şi folosita de către şarlatani, a dat naştere legendei pietrei filosofale care permitea transmutaţia metalelor impure, precum cuprul şi plumbul, în aur. Anumite stratageme permiteau acoperirea plumbului cu un strat de metal galben strălucitor care semăna, într-adevăr, cu aurul, dar care nu era decât arama. Falşii alchimişti nu au fost, pe termen lung, decât discreditaţi şi, în anumite cazuri, închişi, aşa cum a fost cazul lui Cagliostro.

Spiritul alchimiei, mama chimiei moderne, aşa cum astrologia a fost mama astronomiei, era cu totul diferit: aceasta urmărea purificarea sufletului pentru a-l elibera de poverile sale şi a-i permite să ajungă la aurul imanenţei divine.

În primele secole ale erei noastre, se pare că spiritul omenesc a fost cuprins de o ameţeală. Aglomerarea de descoperiri, în special în astronomie şi în ştiinţele naturale, al căror inventar încercase Aristotel cu atât curaj să-l facă, multiplicarea construcţiilor teoretice pentru a explica lumea au reprezentat o provocare pentru intelect: unde se vor opri toate acestea? Cum se va face sinteza acestei cunoaşteri? în aceeaşi măsură în care se înmulţeau luminile, se adunau şi tenebrele. Care să fi fost oare acel

Principiu al lumii, Ordonatorul ei? în secolul al III-lea, neoplatonicianul Plotin a declarat că acest Principiu, Unul şi Bunul, se situa dincolo de capacitatea de exprimare a limbajului. Marele curent al Gnozei, din grecescul *gnosis*, „cunoaştere”, apăruse deja. Aceasta postula că exista un mod de cunoaştere directă, spirituală, a divinităţii. Un paradox: cunoaşterea intuitiva se opunea cunoaşterii raţionale. Putem să găsim în el influenţa religiilor şi a filosofiilor asiatice, însă trebuie să recunoaştem terenul fertil al tuturor formelor de misticism posterioare.

Cinci mari curente au constituit, aşadar, ansamblul cunoaşterii esoterice: pe lângă astrologie, hermetism şi Cabală, trebuie să înglobăm şi gnoza şi alchimia. Fiecare dintre acestea fac obiectul primelor prezentări care urmează, deoarece ele permit identificarea mişcărilor şi a personalităţilor.

În pofida înclinaţiei lor pentru secret – sau poate tocmai din această pricină lucrările esoterice sunt atât de numeroase, încât ar umple mai multe săli ale unei biblioteci mari. O selecţie ar putea părea arbitrară. M-am lăsat, aşadar, condus de grija de a le găsi pe cele reprezentative, pentru a fi folositor cititorului care ar aborda acest domeniu pentru prima dată şi de a-i oferi o viziune de ansamblu a diferitelor forme de esoterism.

Unii s-ar putea mira găsind aici şi poeţi. I-aş ruga să-şi reconsidere atitudinea. Poeţii, al căror cel mai vechi patron a fost fără îndoială Orfeu, dacă nu Moise sau autorul lui *Bhagavad-gâta*, au fost consideraţi purtătorii de cuvânt ai Puterilor superioare. Falsificarea, care este soarta tuturor giuvaierurilor, a făcut mai târziu din ei versificatori, apoi autori de cântece satirice în epoca când Zâna Electricitate credea că a înlocuit-o pe Zâna Melusine şi când încrederea în progres ţinea loc de credinţa. Nu. Hölderlin, Nerval, Baudelaire, Trakl erau adevăraţii urmaşi ai iniţiaţilor de odinioară, cei care proclamau haosul condiţiei umane în faţa zeilor, îndemnându-şi auditoriul să se purifice pentru a ajunge la alte tărâmuri.

Am preferat să acord întâietate textelor care dau cea

mai largă perspectiva legăturilor dintre fiinţă şi lumea necunoscuta pe baza unor mărturii pitoreşti, cele care impresionează cel mai mult imaginaţia, dar nu oferă firul Ariadnei cel sperat.

Aşa că am lăsat deoparte lungile rapoarte despre cazul Alfonsinei Rispoli, o napoletană din secolul al XVI-lea, a cărei bogăţie de extaze, de viziuni şi de fenomene fizice, ca de pilda stigmatele, rivalizează cu florilegiul Sfintei Tereza din Ávila, indispunând însă Inchiziţia care a lipsit-o de beneficiul sfinţeniei şi chiar al beatitudinii. Marile schimbări ale epocii, în care descoperirea Americii deţinea un loc de seamă, creaseră în Europa o agitaţie apocaliptică, vecina cu nevroza. Să fi fost Alfonsina Rispoli unul dintre cazurile care au suscitat în secolul al XIX-lea interesul ştiinţific al lui Janet, Charcot şi Freud? Putea oare misticismul să ducă la isterie?

În cele din urmă, Alfonsina Rispoli nu a adus nimic nou în privinţa legăturilor fiinţei cu Lumea cealaltă. A trebuit, aşadar, s-o dau deoparte.

Mai delicat a fost cazul Alexandrei David-Neel. Călătoare neînfricata, de o curiozitate de nestăvilit, ea a fost prima femeie care a intrat în oraşul sfânt Lhassa, din Tibet. Lucrările ei sunt încă adesea citate. Se cunoaşte mai puţin aventura ciudată de care a avut parte şi pe care ea o povesteşte în *Magie et mystère au Tibet*, cu mult înainte de moartea sa, survenită în anul 1969, la vârsta de o sută de ani.

Noţiunea budistă de *tulpa*, entitate supranaturală invocată şi convocată datorită voinţei omeneşti, o intrigase. Un *tulpa* este o entitate ce poate fi văzuta de toată lumea, dotată însă cu o voinţa proprie, adică ceea ce occidentalii desemnează prin termenul de fantoma.

Iniţiată în ritualuri care cer ca cel care invocă să vizualizeze acest *tulpa*, ea a văzut apărând, după câteva luni şi după ce a practicat asceza, *tulpa* unui călugăr. Era un personaj blând care a devenit familiar. Cu timpul însă, comportamentul lui s-a schimbat, călugărul privind-o pe cea care-l invocase cu un aer ironic şi din ce în ce mai

puţin prietenesc. Apoi a devenit ostil. Ea a decis să scape de el, reuşind să facă asta abia după şase luni de meditaţie şi ritualuri.

O plata dreapta pentru o curiozitate nelalocul ei, se va spune. Oricât respect am resimţi pentru un strigoi, este cel puţin deplasat să-l convoci pentru a-ţi satisface curiozitatea.de muritor. Trebuia să relatez această aventură mai amănunţit? Lucrările despre spiritism abundă de exemple analoge. Valoarea ei pedagogica mi s-a părut contestabilă.

Alegerea pe care o prezint aici este, evident, arbitrara. Însă aceste pagini trebuie considerate drept o poartă. Textele reprezintă mărturia cea mai elocventă a marilor curente care au marcat istoria omenirii. Uneori, ţinând seama de vechimea lor, anterioară scrierii, nu am avut la dispoziţie texte. Mi s-a părut cu toate acestea necesar să ofer, ca reper, o prezentare succintă a unui moment important al acestor curente.

De ce oare atâtea eforturi? se vor întreba probabil unii. În primul rând, pentru ca diferitele forme de esoterism reprezintă rădăcinile noastre. După mai mult de patruzeci de secole de la apariţia lor, toţi oamenii de pe planetă au în ei rezonanţele acestora. Cunoaşterea evoluează, dar nu şi structurile spiritului. Or, diferitele feluri de esoterism au modelat mediul în care ne-am format şi în care evoluăm, religii, legi, obiceiuri pe lângă comportamentele tacite evocate la începutul acestor rânduri.

Apoi, pentru că ele conţin o lecţie de fraternitate. Asemănările dintre unele învăţături ale budismului, iudaismului, islamismului şi creştinismului, de pildă, nu ne pot lăsa indiferenţi. În această epocă care pare la fel de sfâşiată ca şi precedentele din cauza conflictelor religioase, ele amintesc că oamenii sunt mult mai apropiaţi unii de ceilalţi decât vor să recunoască.

Diferitele forme de esoterism au dat nişte răspunsuri la suferinţele sociale şi particulare ale fiinţei umane, mereu aceleaşi.

Cred că este folositor să scoatem esoterismul din colţul unde este aruncat adesea ca un obiect ciudat, destinat celor rătăciţi. El reprezintă, într-adevăr, o structură şi o funcţie înnăscute ale mentalului care sunt acelea de a descifra realitatea în profunzime şi, ca atare, este foarte departe de a fi destinat numai unor guru sau înţelepţi greu accesibili. Două exemple o ilustrează. Primul este cel al unui gânditor german, Walter Benjamin (1892 – 1940), pe care nimeni nu l-a considerat esoterist. Acest eseist marxist este mai degrada cunoscut pentru influenţa pe care a avut-o în domeniul teoriei literare şi a semnificaţiei operei de artă. Consideraţiile sale privind sensul ascuns al limbajului sunt mai puţin cunoscute. Pentru Benjamin, discursul uman nu este decât veşmântul disparat al unei gândiri la origine divină. Istoric al misticismului evreiesc, el nu putea să ignore că se întâlnea astfel cu marele curent al Cabalei.

Filosoful Jacques Derrida (1930 – 2005) nu este nici el cunoscut ca esoterist. Cu toate acestea, nu putem să respingem sentimentul că opera sa caută să construiască o metodă de interpretare a tuturor datelor lumii, de la gramatica la antropologie, pornind de la faptul că orice cuvânt este decalat în raport cu ce vrea să exprime cel care îl pronunţa sau îl scrie. Adică există în discurs un sens ascuns. Or, faptul reprezintă o atitudine în mod esenţial esoterica.

Dus la extrem, orice persoană în oricare activitate a vieţii sale, de la amantul care-şi observa iubita la poliţistul care merge pe urmele unui suspect, este un esoterist care se ignora. Persoana se referă la un sistem de interpretare a semnelor care trebuie să o ducă la adevăr.

Şi primul dintre romanele poliţiste, *Scrisoarea furată* a lui Edgar Poe, este o ancheta esoterica.

Numai scopul căutat deosebeşte esoterismul tradiţional de esoterismul comun.

Voi încheia cu o observaţie. O anumită tendinţă „modernistă”, născută din pozitivismul secolului al XIX-lea, tinde uneori să arunce diferitele forme de esoterism la

marginile aberaţiilor spiritului şi ale reziduurilor trecutului. Un scepticism neînfrânat l-a făcut adesea să calce strâmb, aşa cum dovedeşte, între multe altele, exemplul următor: aflând că Henri Becquerel descoperise radioactivitatea radiului, ilustrul lord Kelvin, descoperitorul celei de a doua legi a termodinamicii şi inventator al telegrafului, a făcut o profeţie: „Ne vom da seama că razele X sunt o înşelătorie”. Expert fără seamăn, el a mai afirmat, în aceeaşi perioadă, când era preşedinte al Royal Academy din Marea Britanie: „Radioul nu are niciun viitor”. Trebuie însă să mulţumim criticii ştiinţifice de a fi denunţat un mare număr de nerozii, false interpretări, şarlatanii. Deoarece în toate epocile au existat gaiţe deghizate în păuni, nici epoca noastră nu duce lipsă de ele. Să ne amintim de faimosul „triunghi al Bermudelor” şi, mai recent, de clonele raëliene[4] şi coreene.

Diferitele forme de esoterism nu au decât o valoare spirituală. Ele nu sunt o cale mai scurtă spre tinereţea veşnică, bogăţie, putere. Nu putem însă să nu remarcăm că Albert Einstein, în timp ce căuta o lege universală care să unească forţele Universului, continua cercetările unui alchimist notoriu, Isaac Newton, pe care misticismul l-a pregătit să intuiască şi să formuleze legile gravitaţiei.

ASTROLOGIA (mileniul al V-lea î.e.n.)

De la studiul cerului la metafizică, la prezicerea viitorului şi la clarviziune

4 Mişcarea raelianâ este o mişcare sectară religioasă întemeiata de francezul Claude Vorilhon, alias Rael, în 1974. Acesta pretinde că a fost contactat la acea vreme de către extraterestrii, foarte avansaţi din punct de vedere tehnologic, care creaseră viaţa pe Terra. Adepţii lui se bazează pe faptul că transferul de conştiinţa şi donarea permit sâ se ajungă la imortalitate. Mişcarea promovează clonajul uman şi geniocraţia. Potrivit raelienilor, filozofia lor se bazează pe valori umaniste, incluzând drepturile omului şi libertatea (www.wikipedia.com) (n.t.).

Începând cu sfârşitul ultimei glaciaţii, cu aproape nouă mii de ani înainte de era noastră, şi cu sedentarizarea populaţiilor umane, variabil în funcţie de regiuni, ritmul anotimpurilor a căpătat pentru agricultură şi pentru supravieţuirea aglomerărilor umane importanţa pe care o are şi acum. S-au impus două date din an, cea a solstiţiului de vară, 21 iunie, dată după care ziua începe să scadă, şi cea a solstiţiului de iarnă, 24 decembrie, după care ziua începe să crească. Fără îndoială, aşa s-a născut ideea unei legi atotcuprinzătoare care guvernează universul. Dar cine a enunţat-o? Puteri supranaturale şi nemuritoare, deoarece ele porunceau aştrilor şi deoarece ele nu mureau, în timp ce generaţiile se succedau. Aşadar, zeii. De fapt, cel mai vechi semn care desemnează o divinitate este pictograma sumeriană reprezentând o stea cu opt braţe care înseamnă şi „stea”, şi „zeu”.

Primii astrologi au fost, aşadar, primii intermediari între eternitate şi timp. Ca să folosim o imagine moderna, chiar dacă este mai îndrăzneaţă, au stabilit o legătură între calendarul alcătuit de Poştă şi metafizică.

Înarmaţi cu prima lor cunoaştere, aceşti înţelepţi au scrutat cerul pentru a pătrunde şi alte secrete care dirijau viaţa oamenilor. Pentru că existau fără doar şi poate nişte legături mai profunde între voinţa zeilor şi oameni. Nu avea oare Luna legătură cu ciclul femeilor? Acest fapt însemna că Luna reglementa fecunditatea feminină aşa cum soarele veghea asupra fecundităţii pământului.

Evident, nu exista texte din aceste epoci îndepărtate, ci doar vestigiile primelor observatoare care s-au construit

peste tot în lume între mileniul al V-lea şi mileniul I, nu numai cele celebre de la Stonehenge şi Carnac, ci şi cele din situri cum ar fi Malta, Orcadele, Balearele, India, Coreea, insulele din Pacific şi multe altele. S-a putut astfel stabili că faimoasele piste de la Nazca, din Perú, reţele de linii trasate pe sol, nu erau vestigii ale „extratereştrilor", ci principalele direcţii de observare astronomică a diferitelor astre.

Îndepărtaţii strămoşi ai astronomilor care anunţau profanilor evenimentele cereşti erau investiţi cu o putere socială fundamentală, deoarece ei stabileau calendarul, dar şi cu un prestigiu sacru, deoarece ei cunoşteau secretele zeilor. Or, aceste secrete nu puteau fi încredinţate decât unor iniţiaţi, deoarece poporul, preocupat de treburile zilnice, nu putea, evident, să se consacre studiului cerului. Astrologia a căpătat, aşadar, un caracter esoteric.

Mai mult, poporul este guraliv şi în mileniul I î.e.n., unul dintre numeroasele tratate de caracterologie şi de fizionomie – plictisitoare adesea din pricina enumerărilor pe care le conţin – precizează: „Dacă un om are obiceiul de a trăda secrete, nu va ajunge niciodată într-o poziţie notabila.11

De la observare s-a trecut la interpretarea semnelor cereşti. Unele momente din calendar au fost considerate ca fiind faste, altele nefaste, unele anodine, altele excepţionale. Când, potrivit tradiţiei creştine, regii-magi s-au dus la Betleem, de pildă, faptul s-a datorat rarei conjuncţii Satum-Jupiter, adică a planetei protectoare a Israelului şi a planetei regilor. Cele două planete păreau a se fi contopit la răsăritul lor heliac, strălucirea lor combinata creând aparenţa unei stele excepţionale.

La vremea aceea, astrologia se combinase de multă vreme cu magia şi cu medicina pentru a face prognosticuri despre indivizi. Dovadă, tabelul care urmează, extras dintr-un papirus egiptean păstrat la British Museum, Londra, care arată zilele faste din luna lui Thoth, prima lună a anului egiptean care corespunde în calendarul gregorian

celor treizeci de zile care începeau cu 29 august. Semnul în formă de cheie răsturnată arată zilele faste, iar cel în formă de mistrie striată, zilele nefaste:

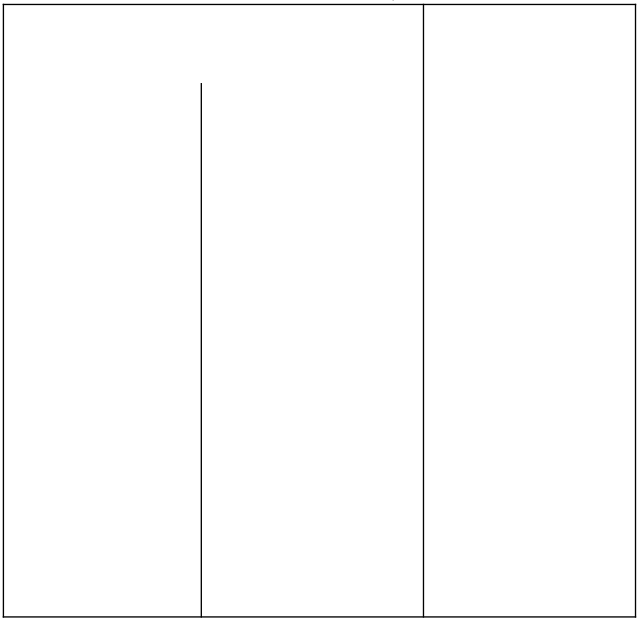

Papirusul nr. 10474, British Museum

Fiecare dintre cele trei semne de pe un rând corespunde unei treimi din zi. Este vorba, evident, de un horoscop universal. Existau însă şi horoscoape individuale. Tabelul următor, extras dintr-un alt document, papirusul Sallier, încerca să determine şansele de supravieţuire ale unui bolnav. Se recomandă următoarele:

3 *Stabiliţi luna în care bolnavul a căzut la pat şi numele care i-a fost dat la naştere. Calculaţi apoi numărul de luni de calendar lunar care s-au scurs şi adăugaţi la ele numărul de zile care mai rămân până la încheierea lunii în curs. Dacă totalul apare în partea superioară a tabelului, bolnavul va trăi, dacă numărul apare însă în partea inferioară, el va muri.*

1	10		1
		9	
2	11		2
		0	
3	13		2

3
4 14 2
5
7 16 2
6
9 17 2
7
5 15 2
2
6 18 2
8
8 21 2
9
1 24 3
2 0

Putem bănui efectul, calificat în zilele noastre ca psihosomatic, pe care vestirea sfârşitului său apropiat sau, dimpotrivă, a vindecării sale putea să-l aibă asupra bolnavului. Cu atât mai mult cu cât atari previziuni făceau, evident, parte din domeniul rezervat preoţilor-astrologi şi magilor.

Observarea cerului în scopuri practice pământene trecuse atunci la stadiul de divinaţie.

Contrar unei idei răspândite, progresele astronomiei, în sensul modern al termenului, nu au exclas aprofundarea astrologiei, cele două ştiinţe contopindu-se. Aşa s-a făcut ca egiptenii au inventat un an alcătuit din douăsprezece luni a câte treizeci de zile cărora le-au adăugat cinci zile epagomene[5], inovaţie pe care au preluat-o grecii şi care este folosita şi astăzi, pentru a stabili un calendar ceresc constant. Mânaţi de aceeaşi grija, ei au ales treizeci şi şase de stele dintre cele mai strălucitoare şi ale căror răsărituri heliace erau la zece zile distanţă, pe care romanii le-au numit decane, ceea ce le-a permis şi lor să fixeze calendarul, iar civilizaţiile ulterioare au împrumutat de la ei şi această inovaţie. Fiecare decan avea o influenţa

5 Din gr. epago - „a introduce, a băga înăuntru'* (n.t.).

distincta asupra vieţii pământene. Cuvântul grec *horoskopos* înseamnă de altfel „steaua decanului”.[6]

La fel, în Mesopotamia şi în China, cunoaşterea cerului a progresat în paralel cu perfecţionarea astrologiei, în aceeaşi logică de cauzalitate a cărei influenţa avea să se extindă peste secole, dincolo de frontiere şi limbi. Contrar unei credinţe comune, divinaţia nu se făcea în mod intuitiv şi arbitrar, ci, dimpotrivă, logic. O dovedeşte, între altele, acest text din *Manualul clarvăzătorului babilonian* datând din mileniul I î.e.n.:

EO *Semnele de pe pământ ne dau avertismente sigure privind viitorul numai dacă sunt puse în acord cu semnele de pe cer. Prevestirile trebuie să aparţină în acelaşi timp şi cerului şi pământului: chiar dacă ne apar separate, ele nu pot fi separate deoarece cerul şi pământul formează un tot.*

Arta de a deosebi prevestirile pământene de cele cereşti, de a le pune în corelaţie şi de a le interpreta devenise în întreaga lume antică, de la sfârşitul mileniului al II-lea î.e.n., privilegiul unei caste, aceea a preoţilor-astrologi, a căror ştiinţa nu putea fi, evident, revelată omului de rând, incapabil de altfel să deosebească pe cer steaua polară de Venus.

Ştiinţa lor avea să evolueze continuu. Deoarece puteau şi să prevadă evenimente cereşti viitoare precum eclipsele solare, care-i înspăimântau atunci pe oameni, puteau să prevadă şi viitorul: erau, aşadar, profeţi, dar şi astrologi. Schimbarea a cuprins lumea mediteraneeană, apoi Occidentul prin intermediul grecilor, în pofida faptului că aceştia au determinat, din secolul al IV-lea î.e.n., progresul considerabil al astronomiei pure. Misticismul pitagoreic a jucat un rol determinant în acceptarea ulterioară a astrologiei în Grecia şi, ulterior, la Roma.

Din acel moment, statutul astrologiei a fost hotărât. În secolul al XVI-lea, ea şi-a întărit prestigiul datorită unor

---

6 Gr. horoskopos a fost preluat de latină unde a însemnat şi „constelaţia sub care te-ai născut", pe care o pomeneşte şi autorul (n.t.).

oameni ca Michel Nostradamus, medic luminat, dar şi astrolog şi profet, protejat de Caterina de Medicis, căreia îi prezisese moartea fiului, Henric al II-lea, în cursul unui turnir. Multă vreme a circulat catrenul din *Centurii* (IX, XX) care anunţa, în termeni vagi, arestarea lui Ludovic al XVI-lea la Varennes, urmată de decapitarea sa:

ea *De nuit viendra par la forêt de Reines Deux parts vaultore heme le Pierre blanche Le moine noir en gris dedans Varennes Eslu cap, cause tempeste, feu sang tranchel*.

Nimeni nu a putut să stabilească încă dacă este vorba de o prevestire astrologică sau de o viziune. Ce este oare „pădurea de la Reims"? Pădurea Muntelui din Reims? Iar „piatra albă" (*Pierre blanche*) semnifica castelul reginei Blanche care se afla pe drumul lui Ludovic al XVI-lea sau solul calcaros din regiunea Champagne? Numai numele Varennes şi ultimul vers care conţine cuvântul *cap*, ce evoca atât dinastia Capeţienilor, cât şi decapitarea, pot fi citite limpede.

Ceva mai departe însă, un alt catren (IX, XXXIV) arată ca Nostradamus „văzuse" un eveniment major:

La part soluz mary sera mittre Retour conflit passera surla thuille Par cirtq cents un trahyr sera tiltre Narbon & Şauce par contaux avons d'huile[7].

Versurile al doilea şi al treilea anunţă, într-adevăr, asaltul asupra palatului Tuileries după întoarcerea regelui şi sosirea a cinci sute de voluntari marsiliezi în ajutorul gărzii republicane. Cu toate acestea, versul al patrulea este cel care pecetluieşte prezicerea: Narbon, contele de Narbonne şi ministru al regelui, va conspira cu revoluţionarii, iar Şauce este numele procuroruluisindic din Varennes, băcan de meserie – de unde aluzia la ulei (*huile*) –, care l-a recunoscut pe rege şi a provocat o întârziere fatală încercării acestuia de a fugi.

Aici, nu mai poate fi vorba de coincidenţe şi aceasta

7 „Veni-va în noapte prin pădurea de la Reims/Sfâşiat între credinţa curată şi monarhie/Călugârul negru în cenuşiu la Varennes/Capul lui Capet provoacă furtună, sânge, tăiere."

cu atât mai mult cu cât în *Epistola către Henric al II-lea* Nostradamus desemnează cu toată evidenţa anul 1792 (*l an mii sept cens nonante deux*) ca fiind un an de mare criză, în special pentru Biserică.

Alte două catrene consolidează viziunile lui Nostradamus. Într-unul (VIII, XIX), el anunţă conflictele care vor diviza Revoluţia:

tu *soustenir la grande cappe troublée*.

Pour Veclaircir les rouges marcheront De mort familie sera presque accablee Les rouges le rouge assommeront.[8]

Marea capă tulburată41 este, evident, monarhia, iar al doilea vers arată strădaniile zadarnice ale girondinilor ca s-o menţină împotriva iacobinilor. În mod curios, el îi numeşte pe revoluţionari „roşii", denumire care se va păstra până în epoca modernă. Al treilea vers anunţă exterminarea familiei regale, iar ultimul, convulsiile care-i vor cuprinde pe girondini, montaniarzi şi iacobini, generând paroxisme de violenţă, fatale pentru Revoluţie. Celălalt catren revelator este următorul (I, IX):

Un Empereur naîtra preş d'Italie Qui à l'Empire sera vendu bien cher Donţ avec quels gens îi se rallie Qu'on trouvera moins prince que boucher.[9]

Zeflemeaua lui muşcătoare – al doilea vers critică costul splendorii imperiale – ne face să surâdem deoarece sunt asemănătoare criticilor cu care istoricii secolelor al XX-lea şi al XXI-lea l-au copleşit pe Napoleon, considerat responsabil de un milion de morţi.

Precizia altor catrene nu face decât să accentueze această ciudăţenie. Vom mai cita încă două (IX, XVI):

3 *De castel Franco sortiră l'assemblee l'ambassadeur non plaisant sera seisme Ceux de Ribiere seront en la*

---

8 „Ca să sprijine marea capă tulburată/Ca s-o limpezească roşii vor merge/De moarte familia va fi aproape terminatâ/Roşii pe roşu îl vor omorî."

9 „Un împărat se va naşte aproape de Italia/Care va fi vândut Imperiului foarte scump/Se va spune cu ce oameni se uneşte/încât va fi găsit mai puţin prinţ şi mai mult măcelar."

mêlée Et au grand gouffre denieront l'entrée.[10]

Două nume stabilesc fără ambiguitate epoca şi locul: Franco şi Ribiere, forma franceză pentru Primo de Rivera, a cărui lovitura de stat din 1923 a instaurat o dictatură care a durat până în 1930 şi care a precedat instalarea franchismului. „Adunarea" este Cortes-ul, Parlamentul bicameral spaniol, care a legiferat preluarea puterii de către Franco. „Cei ai lui Ribiere" sunt, evident, falanga lui Primo de Rivera care, în campania din Africa, apoi „în învălmăşeala" războiului civil, l-a susţinut pe Franco, ulterior garant al neutralităţii Spaniei în timpul celui de al Doilea Război Mondial. „Ambasadorul neplăcut va fi/sau va face/schismă" se referă bineînţeles la refuzul ambasadorului Spaniei la Paris de a intra în conflictul din 1939 – 1945. Viziune uimitoare la patru secole distanţă. Ce să spunem însă de următorul catren (VI, XCVII):

*Cinq et quarante degres ciel bruslera Feu approcberde la gra*nd *câte neuve Instant grande flamme esparse sautera Quand on voudra des Normans faire preuve*.[11]

Când enunţă o cifră, ca în *quarante-huit degres climateriques* – „patruzeci şi opt grade climaterice" –[12], Nostradamus o scrie în litere; aici, el foloseşte o formulă deosebita care nu poate însemna decât „cinci zecimi"; cifra este, aşadar, patruzeci de grade şi cinci zecimi. Singura „mare cetate nouă" de pe aceasta latitudine (pe atunci nu se putea stabili longitudinea) este New York-ul. Un „mare foc" venit din cer – cum să nu evoci atentatul din 11 septembrie 2001? Ultimul vers poate fi interpretat cu uşurinţă: când se va vrea ca americanii (descendenţi ai normanzilor) să fie puşi la încercare.

---

10 „De la castel Franco va ieşi adunarea/Un ambasador neplăcut va face schisma/ Cei ai lui Ribiera vor lua parte/Şi marilor nenorociri le vor interzice intrarea"

11 „Cinci şi patruzeci grade cerul va arde/Focul se apropie de marea cetate nouă/Pe dată mare flacără împrăştiată va sări/Când se va vrea pe cei din Nord sâ-i pui la încercare."

12 Perioada care are un caracter periculos (n.t.).

Aici se ridică o întrebare: poate astrologia să faciliteze profeţiile? Nostradamus tratează acest subiect într-o scrisoare către fiul sau Cesar:

3 *înţelegerea creată intelectual nu poate să vadă ocult decât pe calea făcută pentru limburi, cu ajutorul flăcării mici în care parte din cauzele viitoare vor veni să se încline*.

Sunt folosiţi aproape aceiaşi termeni din oracolul chaldeean al lui Iulian-Tatăl, din secolul al II-lea:

ea *Există un anume inteligibil pe care trebuie să-l concepi cu ajutorul florii intelectului. Pentru că dacă tu înclini spre el intelectul tău şi încerci să-l concepi aşa cum ai concepe un obiect determinat, tu nu-l vei concepe, deoarece el este forţa linei săbii luminoase* […] *nu trebuie aşadar să-l concepi cu intensitate, ci aşază pe el privirea curată a sufletului tău abătută de la sensibil, să îndrepţi spre Inteligenţă un intelect gol de gânduri*.

Cu alte cuvinte, pentru chaldean, ca şi pentru Nostradamus, numai intelectul nu poate ajunge la cunoaşterea viitorului, iar pentru a ajunge la această cunoaştere, trebuie să deschizi calea în faţa „limburilor”. Care limburi? Nostradamus nu o spune. În sprijinul viziunii sale, el îşi revendica arta.

C3 *Astrologia judiciară, prin care şi cu ajutorul inspiraţiei şi revelaţiei divine ne-am redactat în scris prin continui cumpăniri profeţiile noastre*.

Această afirmaţie reprezintă confirmarea a nenumărate exemple precedente şi ulterioare: astrologia a fost, într-adevăr, asociată cu divinaţia. Ea nu putea fi asimilată cu un manual de prezicere a viitorului, iar valoarea ei se afla în calitatea mistică a maeştrilor ei.

ŞAMANISMUL NORD-ASIATIC (mileniul al V-lea î.e.n.)

Halucinaţia indusă pentru a izgoni spiritele rele

Apărut înaintea scrierii, şamanismul din Asia de Nord şi de Nord-Est, incluzând Japonia şi Coreea, n-a lăsat, aşadar, nicio urmă scrisa şi este cunoscut doar datorită unor reminiscenţe care dăinuie şi astăzi, aşa cum au fost ele descrise de către călători şi martori înainte de a dispărea aproape total la sfârşitul secolului al XX-lea. El constituie ceea ce putem numi un esoterism factual, comunicarea cu puterile supranaturale jucând un rol primordial în societăţile primitive de vânători-pescari-culegători, nomade şi seminomade, comunicare care nu putea fi transmisa şi nici revelată profanilor.

Etimologia cuvântului „şaman" sau *şaman* este nesigura; cuvântul, luat din limba tunguzilor din Siberia, înseamnă „a dansa", dar se pare că el derivă din turco-mongolul *kam* care desemnează un vrăjitor; într-adevăr, şamanii dansează în timpul ceremoniilor lor. În populaţiile amintite mai sus[13], credinţa în spirite bune şi spirite rele constituie baza a ceea ce putem numi, în sens larg, religiile lor deoarece acestea nu sunt identice; datorită puterilor

13 Aceste populaţii cuprind două grupuri. întâi ceea ce numim îndeobşte paleo-asiatici, albii, fără îndoială primii ocupanţi ai Asiei de Nord, şi metişii alb-gal- beni: populaţiile de ciucci, ainu din insulele Kurile, din insula Sahalin, din nordul insulei Hokkaido sunt albi (la fel ca populaţia koluş din Alaska), iukaghirii de pe ţărmul oceanului Arctic, koriacii, kamşdalii din peninsula Kamciatka şi giliakii de la marea Ohoţk sunt metişi. Celalalt grup este constituit din populaţii din Siberia, considerate „nou-sosite" (de fapt prezente de aproape trei milenii înaintea erei noastre); sunt, în special, ostiacii, iakuţii, buriaţii, tunguzii, goldii şi orotohtonii (n.a.).

lor, şamanii protejează clanul sau tribul. Se apreciază că şamanismul a apărut în mileniul al V-lea î.e.n. Este, aşadar, una dintre formele cele mai vechi de esoterism. Din aceste regiuni, şamanismul a ajuns în China şi în Asia de Sud-Est.

În toată aceasta parte a lumii, cu excepţia populaţiei ainu, oamenii erau protejaţi de spiritele rele prin intermediul şamanilor. La început, şamanii au fost femei născute oarbe de înaltă moralitate. După aceea, bărbaţii au revendicat funcţia acestora, femeile păstrându-şi prerogativa anumitor ritualuri, printre care dansul, dar şi bărbaţii participau la aceste ceremonii.

Într-un stadiu preliminar, oficianţii pregătesc o transă divinatorie bând un lichid preparat din amanită phalloidă, ciuperca numită în Siberia *panx* sau *fankă-am*, care conţine o substanţă psihotropa halucinogena; de altfel, acest rit este originar din

Asia de Nord de unde s-a răspândit în restul lumii, incluzând şi cele două Americi. Ajuns la stadiul de „clarviziune[14], şamanul, fie el bărbat sau femeie, este gata să primească spiritul, zeul protector pe care l-a invocat, putând să înceapă oficierea.

Cu gâtul, braţele şi şalele încinse cu ciucuri din fibre de scoarţă de mesteacăn şi împodobite cu clopoţei, în mână cu un clopoţel, cu şiraguri făcute din bucăţi de oglindă pe piept[15], şamanul, bărbat sau femeie, începe atunci, în sunetul a noua tobe magice, un dans ritual menit să înspăimânte spiritele rele. În acest timp, el rosteşte blesteme şi scoate strigate puternice. După o vreme, oficiantul se prăbuşeşte, pierzându-şi cunoştinţa: este semnul că zeul protector, spiritul unui animal sau al unui copac a intrat în el, iar spiritele rele sunt pe cale să fie învinse. După zbateri şi strigăte ajunse la paroxism, şamanul anunţă că spiritele rele au plecat. El îşi recapătă

14p oartă un fel de redingotă lungă şi roşie căreia îi va agita poalele pentru a înspăimânta spiritele rele. Un alt costum de şaman a fost expus la Paris, la Musee de l'Homme (n.a.).

15 Costumul variază în funcţie de regiune. în Manciuria, de pildă, şamanul

în sfârşit starea de conştientă şi cei care asistă îi pun întrebări.

Aceeaşi ceremonie se desfăşoară pentru a scoate dintr-un bolnav spiritele rele care au pus stăpânire pe el. În acest caz, trebuie stimulate pentru ca ele să se refugieze într-un obiect, de pilda într-un beţişor de bambus care va fi scos din casă; sau se întinde pe un perete o bucată de pânza albă care va fi rulata la sfârşitul ceremoniei, deoarece spiritele rele s-au refugiat acolo.

Puterea secretă a şamanului, bărbat sau femeie, se afla în cunoaşterea ritualurilor de exorcizare şi în consumarea băuturii sacre care constituia privilegiul lor şi care era interzisă celorlalţi oameni.

Când puterile politice centrale au fost instituite, funcţia de şaman a fost asimilata cu aceea de preot-funcţionar. În Japonia, aceasta funcţie a fost absorbită de religia shinto* şi s-a menţinut câteva secole.

INCANTAŢIA UNUI ŞAMAN SIBERIAN ADRESATĂ SPIRITELOR RELE

Ascultă, sunt un şaman.
Spiritele se ridică pentru mine.
Se apropie de mine.
Spiritele animalelor Vin acum în ajutorul meu.
[…] Lasă-l pe omul acesta care e bolnav.
(După D. Cloutier, *Spirit*, *Spirit*, Providence, 1973)

CÂNTECUL ŞAMANILOR SOIOŢI DIN SIBERIA

O, toba decorată care stai în faţă!
Telegarul meu, cerb şi căprioară!

Fii tăcuta, tobă sonora, tobă din piele, împlineşte-mi dorinţele.

Ca pe norii fugari, ia-mă cu tine prin pământul tenebrelor.

Sub cerul de plumb, ia-mă cu tine ca vântul deasupra vârfurilor.

(După V. Dioszegi, „Tuva Shamanism”, *Acta Ethrtographica*, 11, 1962)

YEDISMUL (circa 1600 î.e.n.)

Prima folosire a muzicii în mistică

Hinduismul, care este o cultură a Indiei (nu însă o religie, chiar dacă el are un sistem religios), datează cel puţin din secolul al XVII-lea î.e.n., după a doua invazie a arienilor. În acea epocă, brahmanii, adică preoţii care exercitau una din cele trei funcţii ale societăţii indo-ariene, celelalte două fiind cea de războinic şi cea de crescător de vite-cultivator, au conceput un esoterism care le întărea autoritatea şi învăţătura. Există două mari perioade, perioada vedismului şi cea a brahmanismului, apărut la sfârşitul secolului al IX-lea î.e.n.

Este totuşi prudent să ne ferim de a face deosebiri prea nete, aşa cum face cu uşurinţa spiritul analitic occidental, deoarece cele două tradiţii au numeroase puncte comune. Astfel, *Upanishadele*, a căror redactare a început în secolul al VI-lea î.e.n., prelungesc vedismul hinduist şi reprezintă chiar apogeul lui. La fel, budismul ulterior – secolul al VII-lea – le prelungeşte, prin anumite aspecte, pe ambele. Nicio dogma nu opune un curent celuilalt şi acesta este motivul pentru care nenumărate ramuri continuă să răsară din trunchiul hinduismului.

Putem presimţi esoterismul vedic datorită unui ansamblu de stanţe mitologice, liturgice, sacrificiale, medicinale, *Rig Veda*. Descoperim astfel consumarea în timpul ceremoniilor a băuturii sacre, *soma*, obţinută dintr-o ciupercă halucinogenă – amanita phalloida – care

producea viziuni extatice, mijloc iniţiatic pentru a avea acces la transfigurarea Eului. Este mai potrivit să folosim în locul extazului, termen care implica ieşirea Eului în afara lui însuşi, cuvântul „enstaz” care desemnează concentrarea Eului în el însuşi până la punctul ultim unde întâlneşte divinitatea.

Se pare că uneori participanţii iniţiaţi ajungeau în starea de transă cu ocazia concursurilor de poezie. Cântecul vedic, trebuie precizat, apărut în jurul anului 1200 î.e.n., pe o gamă muzicala de trei note, reprezintă prima tradiţie muzicală din lume. Din acel moment, textele din *Rig Veda* au fost cântate, recitarea lor psalmodiata contribuind prin urmare atât la inducerea extazului, cât şi la acompanierea lui.

Opera este monumentală şi are chiar o amploare cosmică constând din o mie douăzeci şi opt de stanţe sau imnuri având fiecare zece versuri şi nu a epuizat cu siguranţa, în decursul secolelor care s-au scurs, ardoarea exegeţilor.

Ar fi aşadar o dovadă de trufie să pretindem a-i rezuma subiectul. Putem spune cel mult ca *Rig Veda* expune un panteism mistic în care se impune, pentru spiritul occidental, un mit pe care-l vom regăsi apoi în numeroase alte religii, mitul zeului suprem, Prajâpati, sacrificat cu bună ştiinţa pentru ca totul să se nască din moartea sa.

NĂSĂDIYA (IMN ÎNĂLŢAT CREAŢIEI)

1. Pe atunci, nu era nici nonexistenţa, nici existenţa, nu exista nici regatul spaţiului, nici cerul care este mai departe. Ce anume s-a pus în mişcare? Unde? Sub protecţia cui? Exista oare apă, infinit de adâncă?

2. Pe atunci, nu exista nici moarte, nici nemurire. Niciun semn nu deosebea noaptea, nici ziua. Acela a respirat fără suflu, din propria sa iniţiativă. Însă altfel, nimic nu exista dincolo.

3. La început, întunericul era ascuns de către

întuneric, totul nu era decât apa, fără niciun semn care să le deosebească. Forţa vieţii acoperita de vid, această forţă s-a ridicat datorită puterii căldurii.

4. Dorinţa i s-a produs aceluia la început, a fost prima sămânţa a Spiritului. Poeţii cercetându-şi inimile cu înţelepciune au găsit legătura dintre existenţa şi non-existenţă.

5. Rima lor s-a întins mai departe. Exista ceva deasupra? Exista ceva dedesubt? Ei au fost cei care au depus sămânţa; existau puterile. Existau dedesubt influxuri, existau deasupra impulsuri.

6. Cine ştie cu adevărat? Cine o va proclama aici? De unde provine aceea? De unde provine această creaţie? Zeii au venit mai târziu, după crearea acestui univers. Cine ştie, aşadar, de unde a ieşit acesta?

7. Când aceasta creaţie s-a făcut – poate din ea însăşi, poate nu –, cel care o contemplă din înaltul cerurilor, numai el o ştie, sau poate nu o ştie.

(*Rig Veda*, 10, 129)

ORIGINEA DISCURSULUI SACRU

1. Bhraspâti[16]! Când au pus în mişcare naşterea cuvântului, când au dat nume, secretul lor pur, perfect păstrat, s-a revelat prin dragoste.

2. Când înţelepţii au modelat discursul cu gândirea lor, cernându-l ca pe boabe, atunci prietenii şi-au recunoscut prieteniile. Un semn salutar a fost pus peste discursul lor.

3. Au trasat prin sacrificiu cărările discursului în inima înţelepţilor. Au prins discursul şi l-au împărţit cu mulţimea. Şapte cântăreţi au adus laudă acestui lucru.

4. Unul care privea nu a văzut discursul, iar un altul care asculta nu l-a auzit. Se revelă uneori cuiva aşa cum o soţie iubitoare, minunat înveşmântată, îşi arată trupul soţului său.

---

16 Stâpân al discursului sacru, Bhraspâti este patronul oratorilor şi al poeţilor inspiraţi (n.a.).

5. Cutare, spun ei, a devenit stângaci şi greoi în prietenie; ei nu-l mai incită să participe la concursuri. El trăieşte cu falsitatea ca o vaca fără lapte, deoarece discursul pe care l-a auzit nu face nici fructe, nici flori.

6. Un om care-şi părăseşte un camarad de ucenicie nu mai are loc în discurs. Ceea ce aude el aude în zadar, pentru că nu cunoaşte cărarea faptei bune.

7. Prietenii au ochi şi urechi, însă străfulgerările lor de intuiţie nu sunt egale. Unii sunt ca acele bălţi unde te scalzi numai până la umeri sau până la gură, alţii sunt ca iazurile unde poţi să înoţi.

8. Când intuiţiile spiritului sunt formate în inimă, când brahmanii îndeplinesc împreună sacrificii, ca nişte prieteni, unii rămân în urmă, pentru că nu ştiu, în vreme ce alţii îi depăşesc prin forţa laudelor.

9. Cei care nu se apropie şi care nu merg mai departe, cei care nu sunt adevăraţi brahmani şi preparatori de soma, cei care se folosesc râu de discurs, aceştia nu fac decât să ţeasă zdrenţe fără să înţeleagă.

10. Toţi prietenii se bucură de prietenul care iese învingător şi celebru dintr-un concurs. El îi scuteşte de greşeală şi îi hrăneşte. Merită să fie încurajat ca să-şi ceară premiul.

11. Unul se aşază ca să vadă înflorind florile poemelor. Un altul cântă un cântec în metrul Sakvari. Un brahman proclamă cunoaşterea veche. Un altul veghează la respectarea regulii sacrificiilor.

(*Rig Veda*, 10, 71)

PASĂREA

Acest text evoca întrunirile brahmanilor-poeţi în concursuri poetice cântate cu ocazia sacrificiilor. Imnul care urmează este cântat pentru a exorciza.

1. Înţelepţii vad în inima lor, în spiritul lor, pasarea devenită sacra datorită magiei lui Asura[17]. Poetul le vede în

17 Asura, maestrul magiei, este un spirit deţinător al unui balsam care îl face invizibil pe cel care este uns cu el (n.a.).

ocean; înţelepţii caută urmele paşilor razelor sale.

2. Pasărea poartă în inima ei Cuvântul pe care tânărul divin[18] l-a pronunţat în pântecul mamei sale. Poeţii păstrează această revelaţie, care străluceşte ca Soarele, în urmele de paşi ale Ordinii.

3. Am văzut turma care nu oboseşte niciodată şi străbate cărările. Luând forma acelora care se îndreaptă spre acelaşi centru şi care se răspândesc totuşi în jur, ea navighează pe deasupra şi înăuntrul lumilor.

(*Rig Veda*, 10, 177. Traducerea autorului după *The Rig Veda*, Penguin Classics, 1981.)

ŞINTOISMUL (secolul al X-lea î.e.n.)

O mitologie densă şi bogată în lecţii morale

Definiţia de „religie" nu se potriveşte deloc cu *shinto* sau şintoism, apărut în Japonia în jurul secolului al X-lea î.e.n. Deşi el are două cărţi sacre, *Kojiki* (*Cartea trecutului*) şi *Nihongi* (Analele Japoniei sau *Nihon-shoki*), amândouă redactate spre sfârşitul secolului al VIII-lea, *shinto* nu are dogme; el este deopotrivă o cultură şi un mod de viaţă. Termenul, derivat din cuvântul chinezesc *shen tao* – „calea divinităţilor" îl rezumă oarecum, japonezii considerându-l drept „o cale urmată de divinităţi44. Acestea sunt *kami*, entităţi superioare, unele faste, altele ostile, reprezentând atât munţii, cât şi strămoşii, animalele sau nişte divinităţi propriu-zise: sunt obiecte în care sălăşluieşte o forţă superioara. Şi aici, etimologia ne permite să ghicim sensul, silaba *ka* rezumând cuvântul *kakure*, „ascuns44, *mi* însemnând corp. De aici decurge faptul, ca să recurgem la definiţiile occidentale, ca *shinto* este un panteism animist

18 Vena, Soarele ascuns în inima apelor (n.a.).

în care recunoaştem uşor succesorul şamanismului.

Unii specialişti au afirmat că nu exista un esoterism de tip şintoist. Se pare mai curând că e vorba de un esoterism de un tip deosebit care constă în talentul de a interpreta *Kojiki* şi *Nihongi*. În pofida titlurilor lor, care l-ar face pe profan să creadă că este vorba de anale istorice, aceste cărţi cuprind povestiri mitologice lungi şi dense privind legăturile dintre *kami* şi dintre aceştia şi oameni.

Toate peripeţiile descrise au un sens simbolic, aflat şi astăzi în dezbaterea exegeţilor, poate mai mult astăzi decât în trecut.

Două exemple ne vor permite să apreciem caracterul special al esoterismului şintoist.

NAŞTEREA PĂMÂNTULUI

Acest episod din Nihongi *relatează o iniţiativă memorabilă a lui Izanagi-no-kami* (*Alteţa Sa Masculul care Invită*) *şi Izanami-no-kami* (*Alteţa Sa Femela care Invită*), *copii ai Teribilei Sale Alteţe Verzi* (*Awo-kashiki-no-mikoto*) *şi ai Alteţei Sale Spuma Liniştită* (*Awa-nagi-no-mikoto*), *cărora entităţile superioare*, kami, *cereşti le-au oferit o lance cerească împodobită cu pietre preţioase*.

[întrebându-se dacă exista o materie solidă], Izanagi şi Izanami au înaintat pe Podul Plutitor al Cerului, Ame, şi s-au sfătuit spunând: „Nu există oare un tărâm [deasupra noastră]?” După care au scufundat lancea cerească şi scotocind cu ea au găsit câmpia oceanică albastra. Apa sărata care s-a scurs de pe vârful ei s-a închegat şi a devenit o insulă care a fost numită Onogoro.

(*Nihongi*, I, 4 – 5)

Această povestire este reluată de patru ori în Nihongi, *în termeni mai mult sau mai puţin asemănători, însă întotdeauna la începutul primei cărţi, ceea ce îi arată importanţa. Ea evocă evident o cosmogonie şi cu deosebire acel punct comun al mai multor povestiri mitice despre Creaţie, unde pământul apare din elementul primordial care este apa. Toate detaliile îşi au importanţa lor*: *Podul*

Plutitor al cerului semnifică posibilitatea existenţei unei comunicări între Cer şi lumea de aici, înainte de Creaţie. Lancea cerească evocă un simbol falic *şi faptul că Izanagi şi Izanami o scufundă în elementul lichid sugerează un simbolism sexual. Cu toate acestea, cuvântul japonez pentru pietrele preţioase care împodobesc lancea este* tama *care înseamnă şi, juflet". Simbolul sexual este dublat deci de un altul care este insuflarea sufletului în ceea ce este neînsufleţit. Izanagi şi Izanami au acţionat la fel cu Iehova care a insuflat sufletul în lutul cu care l-a modelat pe Adam.*

Mai multe locuri din Japonia revendică cinstea de a reprezenta insula Onogoro şi au ridicat temple pentru a-i cinsti pe Izanagi şi Izanami.

Într-un alt episod din Nihongi, *zeiţa Amaterasu-o-mi-kami – care este întâmplător la originea casei imperiale – hotărăşte să trimită pe pământ conştiinţa psihică.*

[Amaterasul a poruncit:, 3 ogata câmpie de trestii, ţara proaspetelor fire de orez din mii de toamne, este ţara pe care va trebui s-o conducă augustul meu copil Ame-no-oshi-ho-mimi". Binevoind să-i dea aceasta sarcină, ea i-a poruncit să coboare din Cer. La care, Ame-no-oshi-ho-mimi a înaintat pe Podul Cerului şi a spus: „Ţara aceasta este agitată într-un mod dureros". După ce a anunţat acest lucru, el a urcat imediat şi a informat-o pe Amaterasu-o-mi-kami.

[Atunci, minunatul *kami* producător, unul dintre membrii Triadei originare] Taka-mi-musubi şi Amaterasu-o-mi-kami au poruncit celor opt sute de miriade de *kami* să se întrunească într-o adunare divină în matca Divinului Râu al Cerului, i-au cerut [organizatorului acelor *kami* cereşti] Omoi-kane să imagineze un plan şi i-au spus: „[…] Deoarece augustul nostru copil considera că există în ţară numeroşi *kami* pământeşti violenţi şi sălbatici, ce *kami* anume vom trimite noi pentru a-i supune?" Omoikane şi cele opt sute de miriade de *kami* s-au sfătuit şi au spus: „Ame-no-hohi [un alt copil al lui Amaterasul este cel pe care trebuie să-l trimiţi". Aşa că l-au trimis pe Ame-no-

hohi, însă el a câştigat imediat simpatia lui 6-kuni-noshi [un *kami* pământean] şi vreme de trei ani nu s-a întors să dea raportul.

(*Kojiki*, I, 30)

Cu excepţia câtorva variante, această povestire se află atât în Nihongi, *cât şi în* Kojiki. *Simbolismul ei esoteric este următorul: chiar şi puterile cereşti au dificultăţi în a conduce lumea pământeană. Dualismul interpretării naturii apare în deosebirea dintre* kami *cereşti buni şi* kami *pământeni răi. Cu trei secole înaintea budismului tibetan,* shinto *arată neputinţa spiritului, chiar dacă e ceresc, de a stăpâni, atunci când e slab şi fricos, lumea materială. Primul fiu al lui Amaterasu.*

Ame-no-oshi-ho-mimi, se dă înapoi în faţa dificultăţilor misiunii sale şi se întoarce la maică-sa. Al doilea, Ame-no-hohi, se înţelege foarte bine cu O-kuni-noshi, kami *pământean, şi-şi abandonează misiunea. E nevoie de mai multă hotărâre şi curaj pentru a impune legea cerească pe pământ. Şi astfel,* Kojiki *şi* Nihongi *dau lecţii de morală ce pot fi aplicate în viaţa de zi cu zi a cititorului suficient de perspicace pentru a le descifra povestirile.*

CĂLĂTORIA ÎN INFERN A LUI IZANAGI

Una dintre povestirile cele mai tulburătoare din Kojiki *şi* Nihongi *este cea a călătoriei în Infern a eroului divin Izanagi, cel care, împreună cu paredrul său feminin Izanami, definită ca sora lui mai mică (la vremea aceea, nu exista în limbă termeni specifici pentru, oţ" şi, rsoţie"), a creat pământul în mijlocul valurilor primitive. Murind la naşterea zeului focului, care îi arsese organele genitale, Izanami se află deci în Infern unde Izanagi se duce s-o găsească.*

Titlul textului, în aparenţă paradoxal, din care sunt luate aceste fragmente este explicat de iniţierea în chinurile pe care le va îndura după moarte şi pe care cel viu trebuie s-o facă în timpul vieţii. Este o iniţiere care

cuprinde şi disciplina pentru a depăşi pericolele din lumea de dincolo şi a atinge nirvâna.

Dorind să-şi revadă sora mai tânăra, augusta Izanami, Izanagi a urmat-o în Tărâmul întunericului. Şi când, ridicând poarta palatului, ea a ieşit în întâmpinarea lui, augustul Izanagi i-a spus: „O, augusta şi fermecătoarea mea soră mai tânără, pământul pe care noi tocmai îl cream, tu şi cu mine, nu este terminat. Întoarce-te”. Atunci, augusta Izanami a răspuns: „Este regretabil că nu ai venit mai curând, am mâncat înăuntrul Infernului. Cu toate acestea, augustul şi fermecătorul meu frate mai mare, sunt mişcată de cinstea vizitei tale, aş dori să revin, şi mă voi duce să vorbesc cu divinităţile Infernului. Să nu te uiţi la mine!” Şi cu aceste cuvinte, a intrat în palat. Şi cum a întârziat prea multă vreme, el nu a mai putut aştepta. Rupând unul din dinţii pieptenului înfipt în augusta funda din părul său şi aprinzându-l [ca să facă] cu el o singură torţă, a intrat şi s-a uitat. Viermii mişunau, ea [Izanami] putrezise, iar capul ei era Marele Tunet, în pieptul ei era Tunetul de Foc, în pântec, Tunetul Negru, în organele genitate, Tunetul care Despică, în mâna ei stângă, Tunetul tânăr, în mâna ei dreaptă, Tunetul Pământului, la piciorul stâng, Tunetul care Atacă, la piciorul drept, Tunetul care Apune, opt soiuri de zei ai Tunetului se formaseră împreună şi stăteau acolo. Cum augustul Izanagi, îngrozit, o luase la fugă, tânăra sa sora, augusta Izanami, [a exclamat]: „M-ai acoperit de ruşine!” Şi le-a pornit imediat pe urmele lui pe Hidoasele Femele ale Infernului. Augustul Izanagi a luat ghirlanda neagra [pe care o purta] pe cap şi a aruncat-o. Pe dată, aceasta s-a preschimbat în struguri. În timp ce ele [Hidoasele Femele] îi adunau şi îi mâncau, el a luat-o la fugă. Cum ele îl urmăreau încă, el a apucat pieptenul multiplu şi dens din conciul drept al părului său şi l-a aruncat. Pe dată, acesta s-a preschimbat în mlădiţe de bambus. În vreme ce ele le smulgeau şi le mâncau, el şi-a reluat fuga.

Apoi, ea [Izanami] a slobozit pe urmele lui cele opt soiuri de zei ai Tunetului şi o mie cinci sute de războinici

din Infern. Scoţându-şi însă sabia cât zece lăţimi de mână cu care era în mod august încins, el a învârtit-o deasupra capului şi şi-a reluat fuga. Continuând să fie urmărit, în vreme ce ajungea la Panta Unită a Infernului, el a cules [dintr-un piersic] trei piersici care se copseseră acolo şi întorcându-se către duşmanii săi, îi lovi [pe urmăritori] cu sabia şi aceştia începură să se retragă. Augustul Izanagi a spus atunci piersicilor: „Aşa cum voi m-aţi ajutat pe mine, tot aşa când toţi oamenii din acest ţinut central din Câmpiile Trestiilor vor fi la strâmtoare şi hărţuiţi, ajutaţi-i”. Acestea spuse, el le dădu titlul de august-mare-fruct-divin.

În cele din urmă, tânăra sa soră, augusta Izanami, a început chiar ea să-l urmărească. Atunci, el a ridicat o stâncă pe care o mie de bărbaţi nu ar fi putut s-o ridice ca să blocheze Panta Unita a Infernului şi a aşezat-o în mijloc. Pe când erau faţa-n faţă, spunându-şi bun-rămas, augusta Izanami a zis:

„O, augustul şi fermecătorul meu frate mai mare, dacă tu acţionezi astfel, eu voi strânge de gât [...] într-o singură zi o mie de oameni de pe pământ”. Augustul Izanagi a replicat:

„O, augusta şi fermecătoarea mea soră mai tânără, dacă faci aşa ceva, eu voi clădi într-o singură zi o mie cinci sute de case de naşteri. Astfel, într-o singură zi, dacă mor o mie de oameni [...] se vor naşte o mie cinci sute”. Iată de ce augusta Izanami este numită Marea Divinitate din Infern. Şi pentru ca ea l-a urmărit şi l-a ajuns pe fratele ei, mai este numită Marea divinitate-care-a-ajuns-la-drum. Iar stânca pe care el [Izanagi] a luat-o şi a blocat Panta Unită a Infernului a fost numită Marea-divinitate-care-face-să-te-întorci-din-drum.

(*Kojiki*)

Asemănarea dintre această povestire şi mitul elenic al lui Orfeu care se duce în Infern ca să-şi aducă soţia, Euridice, muşcată de un şarpe, este bineînţeles izbitoare, chiar şi în faptul că lui Izanagi i s-a interzis să-şi privească soţia moartă. Ca şi Izanagi, Orfeu este de origine divină

deoarece este fiul lui Apollo şi al muzei Caliope şi, asemenea lui, este urmărit, după ce încălcase interdicţia, de femei răzbunătoare şi ucigaşe, Menadele, care au acelaşi rol ca Hidoasele Femele din Infern, în sfârşit, Kojiki *şi mitul grecesc au în comun aceeaşi credinţă*: *adică, dacă ai mâncat în Infern, eşti condamnat să rămâi acolo pentru totdeauna, dovadă răspunsul lui Izanami dat soţului ei*: *„Am mâncat înăuntrul Infernului Această credinţă se regăseşte într-un alt mit grecesc legat de Infern, mitul Proserpinei, condamnată să petreacă o vreme lângă soţul ei din Infern, Hades, pentru că mâncase acolo o jumătate de rodie*.

*În povestirea japoneză, cea care dezlănţuie totuşi răzbu*narea *Infernului este moarta, în vreme ce în mitul grecesc, ea este victima. Mitul grecesc şi povestirea japoneză fiind contemporane, putem să presupunem că ele au o sursă comună, poate indo-ariană. Cu toate acestea, simbolismul esoteric este mai evident în povestirea japoneză*: *păţania lui Izanagi a fost provocata de încăpăţânarea sadea înfrunta moartea pentru a-şi regăsi trecutul, greşeală care a fost cât pe-aci să-i fie fatală. Este la început pedepsit cu spectacolul soţiei sale în putrefacţie, apoi de mânia lui Izanami*.

Izanagi întrupează viaţa triumfătoare, când soţia lui ameninţă că va lua măsuri aspre pe pământ, el o ameninţă la rândul său cu înmulţirea rasei omeneşti.

Întâmplător, unele amănunte din povestire corespund unor fapte arheologice: *morţii erau îngropaţi sub tumuli, iar la camera mortuară se ajungea pe un drum în pantă. Poarta acestei camere era pecetluită cu o dală grea*.

BRAHMANISMUL (secolele IX-II î.e.n.)

Matricea gnozei

Brahmanismul, apărut la sfârşitul secolului al IX-lea î.e.n., reprezintă a doua perioadă a hinduismului, sistemul de credinţe de pe continentul indian apărut cu şapte secole în urmă. Este un esoterism care se afirmă în paralel cu sistemul castelor şi care va fi destinat celor mai privilegiaţi dintre privilegiaţi. Termenul *brahman*, care îi dă numele şi care derivă din numele lui Brahma, Creatorul şi stăpânul Cuvântului care pune în mişcare, cuprinde un principiu imposibil de explicat deoarece el desemnează deopotrivă cunoaşterea şi infinitul, deci ceea ce nu poate fi cunoscut. Realitatea lui, dacă putem să spunem aşa, nu este accesibila decât prin gnoza, altfel spus printr-o deschidere infinita a fiinţei; el este Acela, *tat*, şi orice individ este Acela: *Tat tvam aşi*, „Acela eşti tu”. Brahmanismul este cel care impune clar conceptul de divinitate care nu se află în afara fiinţei, ci în ea însăşi. De aproape treizeci de secole, sute de milioane de hinduşi au recitat şi recita rugăciunea care urmează şi pe care o transcriem aici fonetic:

m Tat Savitur vareniam Bhargo devasya dhimari Dhito yo nah pracodayat

Adică: „Meditaţia noastră să fie în glorioasa lumina a lui Savitri, lumina sa ne ilumineze spiritele”.

Stadiul intermediar pentru a accede prin spirit la *Brahman* estetman, care consta în a se gândi ca nonfiinţă, potrivit drumului descris de *Upanishad Mandukya*. Într-adevăr, termenul „fiinţă” este aici doar o facilitate a limbajului occidental, individul nedefinindu-se nici prin corpul său şi nici prin spiritul său, eul real neputând să fie real decât în măsura în care el se identifică cu absolutul, adică când încetează să corespundă la ceea ce îi apărea ca

realitate înainte de iniţierea sa. Cu alte cuvinte, iniţiatul nu începe să existe decât în momentul când încetează să existe.

Acest paradox aparent este ilustrat foarte bine de apologul din *Upanishad Katha* în care tânărul Nachiketas întâlneşte Spiritul Morţii şi-l întreabă: „Când un om moare, apare o îndoială; unii spun: el este, iar alţii spun el nu este. Spune-mi adevărul”. Iar spiritul morţii îi răspunde: „Atman, Şinele, nu s-a născut niciodată şi nu moare niciodată”.

Învăţătura pe care o oferă brahmanul, maestrul, nu poate fi nici scrisa, nici revelată. Iniţiatul este antrenat să dispară pentru sine prin controlul respiraţiei, tehnica pe care o vom regăsi mai departe în isihasma ortodoxă creştina. Nu ar mai fi multe de spus despre brahmanism cu excepţia faptului că cele o sută douăsprezece *JJpanishade* şi *Bhagavad Gīta*, două formidabile corpusuri de învăţătură poetica ale hinduismului, ca să nu le citǎm decât pe acestea două, ne oferă o perspectivă imensă asupra interpretării lumii potrivit brahmanilor.

Din punct de vedere istoric, metafizica hinduistă poate fi considerată ca fiind cea mai veche şi mama tuturor gnozelor.

Cine trimite spiritul să se aventureze departe? Cine pune viaţa pe drumul ei? Cine ne face să articulăm aceste cuvinte?

Ce anume nu poate fi enunţat prin cuvinte, afară de aceea ce le face articulate? Să ştii doar acest lucru pentru a fi Brahmanul, Spiritul, şi nu ceea ce adoră oamenii aici.

Ce anume nu poate fi gândit cu spiritul, dar care face spiritul să gândească? Să ştii doar asta pentru a fi Brahmanul, Spiritul, şi nu ceea ce adora oamenii aici.

(*Upanishad*[19] *Kena*)

---

19 Literal, cuvântul Upanishad înseamnă „aşezat la picioare"; este postura iniţiatului care asculta un maestru iniţiatic. Spre deosebire de Rig Veda, redactate de preoţi, Upanishadele au fost scrise de războinici, pregâtindu-i pe iniţiaţi la sacrificii pe cale metafizica (n.a.). 'în brahmanism, sunetul OM (pronunţat AUM) duce la al patrulea

În vremea aceea, Brahman, Stăpânul, a anunţat: „Doctrina pe care am să v-o revelez depăşeşte cu mult capacităţile unui spirit obişnuit. Secret al secretelor, ea nu trebuie divulgată, ci păstrată pentru omul de bine care, străin de iluzia lumii, doreşte s-o audă doar pe ea”. Există, aşadar, două priviri: ştiinţa şi ignoranţa. Prima eliberează, a doua înlănţuie; trebuie însă să ştii că sunt strâns asociate.

(*Upanishad Mahâvakya*)

OM1. Cuvântul veşnic este totul: ceea ce era, ceea ce este şi ceea ce va fi şi ceea ce este dincolo eternitate. Totul este OM.

Brahmanul este totul, iar Ātmanul este Brahman. Ātmanul, Şinele, are patru condiţii.

Prima condiţie este viaţa care se trezeşte în conştiinţa centrifuga care se desfată cu cele şapte elemente primitive.

A doua condiţie este viaţa visată a conştiinţei centripete care se desfată cu cele şapte elemente subtile în propria ei lumină şi în singurătatea ei.

A treia condiţie este viaţa care dormitează în conştiinţa tăcută atunci când o persoană nu are dorinţe şi nu nutreşte visuri.

A patra condiţie este Ātmanul în starea lui proprie şi pură: viaţa care se trezeşte a conştiinţei supreme. Nu este nicio conştiinţa exterioară, nicio conştiinţă interioară, nu este nicio semiconştiinţă, nicio conştiinţă adormita. El este Ātmanul.

Spiritul însuşi care nu poate fi văzut şi nici atins, care se află deasupra oricărei deosebiri, care se află dincolo de gândire şi care este inefabil. Unirea cu El este dovada supremă a realităţii Sale. El este pacea şi dragostea.

(*Upanishad Mandukya*)

---

stadiu de acces la Âtman (n.a.).

Nu din pricina dragostei pentru soţ este soţul îndrăgit, ci din pricina dragostei pentru Sufletul din soţ este el îndrăgit.

Nu din pricina dragostei pentru soţie este soţia îndrăgită, ci din pricina dragostei pentru Sufletul din soţie este ea îndrăgită.

Nu din pricina dragostei pentru copii sunt aceştia îndrăgiţi, ci din pricina dragostei pentru Sufletul din copii sunt ei îndrăgiţi.

Nu din pricina dragostei pentru tot ce este îndrăgit exista acest tot, ci din pricina dragostei pentru Sufletul din tot ce este îndrăgit.

(*Upanishad Brihad-Aranyaka*)

62. Când un om zăboveşte în plăcerile simţurilor, atracţia lor se ridică în el. Din atracţie se naşte dorinţa, instinctul de posesie şi aceasta duce la pasiune, la mânie.

63. Din pasiune provine confuzia spiritului, apoi pierderea memoriei, uitarea datoriei. Această pierdere duce la pierderea raţiunii şi pierderea raţiunii duce la distrugere.

64. Însă sufletul care se mişcă în lumea simţurilor şi care-şi menţine cu toate acestea simţurile în armonie, desprins de atracţie şi de aversiune, reuşeşte să-şi găsească pacea în linişte.

65. În această linişte, el se uşurează de povara tristeţilor sale, deoarece când inima şi-a găsit liniştea, şi înţelepciunea îşi găseşte pacea.

66. Nu există pentru un om înţelepciune fără armonie şi fără armonie nu exista contemplaţie. Fără contemplaţie nu poate exista pace, iar fără pace poate oare să existe bucuria?

67. Atunci când spiritul este înlănţuit de o pasiune a simţurilor rătăcite, aceasta îi ia raţiunea, aşa cum vântul duce cu el un vas pe valuri.

[…] 72. Aşa este cel Etern în om, o Arjuna. Decepţiile nu-l mai pot ajunge. Chiar şi în ultima oră a vieţii sale pe pământ, omul poate [atunci] să găsească Nirvâna Brahmanului, omul poate să găsească pacea în Dumnezeul său.

(Discursul lui Krishna, *Bhagavad Gīta*, 2)

MISTERELE ELENICE (secolele VIII-VII î.e.n.)

La originea miturilor fondatoare ale creştinismului: *Dionysos, zeul care a salvat umanitatea*

Ar fi greu să vorbim despre esoterism fără să evocăm misterele elenice şi în special riturile orfice şi misterele din Eleusis, exemple supreme de practici secrete. Ele se găsesc reunite aici deoarece sunt înrudite aşa cum vom vedea în continuare. Deşi rezervate cu stricteţe unor iniţiaţi, aceste rituri şi mistere apărute în Grecia – acest cuvânt este luat în sens larg – între secolele al VIII-lea şi al VII-lea î.e.n. au exercitat o influenţa pe cât de profunda pe atât de vasta şi durabilă, nu numai în cultura greaca, cuprinzând şi perioada elenistică, ci şi în ansamblul culturilor mediteraneene, fiind ţinute la loc de cinste în Imperiul Roman până la sfârşitul perioadei imperiale. Este cazul să amintim ca aceste rituri şi mistere, împreună cu mithraismul, au pregătit apariţia creştinismului. Într-adevăr, ele au introdus noţiunea de păcat originar şi de mântuire datorită unui sacrificiu divin şi, în pofida politeismului lor exterior, ele aveau premisele unui monoteism.

Literatura moderna consacrata riturilor orfice şi

misterelor din Eleusis (oraş aflat la câţiva kilometri la vest de Atena, pe coastă) este considerabilă. Cu toate acestea, nu exista un singur text sau mărturie directa veche despre ele. Structura lor a fost reconstituita cu răbdare după urmele de celebrări religioase atât de importante la unii autori, ca şi din variantele miturilor, deoarece mitologiile aveau mai multe variante.

Riturile orfice şi misterele din Eleusis au în comun faptul că celebrează reînvierea unor salvatori ai lumii. Riturile orfice, numite astfel pentru că ele ar fi fost introduse de Orfeu, personaj străin de Grecia (numele său înseamnă „Obscurul" sau „Tenebrosul"), celebrează mitul lui Dionysos[20] salvatorul. Potrivit mitologiei, Zeus a violat-o pe fiica sa Proserpina în vremuri imemoriale, iar aceasta a conceput un fiu, Zagreus. Geloasă, Hera, soţia lui Zeus, a poruncit Titanilor să omoare copilul; aceştia l-au masacrat şi l-au ucis. Totuşi, Atena salvase de la masacru inima copilului şi a dus-o la tatăl său care a dat-o lui Semele pentru o nouă gestaţie. Zagreus s-a născut din nou cu numele de Dionysos, iar Titanii au fost trăsniţi de Jupiter.

Din praful lor s-a născut neamul omenesc. Acesta purta totuşi povara crimei deicide a strămoşilor să-i Iniţierea în riturile orfice permitea însă ca cei care erau demni să-şi răscumpere vina pentru a-şi asigura fericirea veşnică. Incidental, este prima apariţie a noţiunilor iudeo-creştine de păcat originar şi de răscumpărare, cu deosebirea că cei aleşi vor fi selecţionaţi.

Credinţa orfică în metempsihoză, adică în transmigraţia sufletelor, implicând, aşadar, nemurirea acestora, ne arată o origine indo-ariană. Faptul că Dionysos este zeul dansului poate să indice şi o înrudire cu zeul hindus Shiva.

Misterele din Eleusis celebrează renaşterea fertilităţii pământului sub forma recoltelor. Tot potrivit

---

20 Zeu de origine străină (etimologia numelui sau fiind Theos Nysa, „zeul din Nysa", care nu a putut fi localizat) şi a intrat în panteonul elenic doar prin intermediul Traciei, fiind apoi asimilat cu zeul viţei-de-vie, Bacchus (n.a.).

mitologiei, Hades, regele Infernului, se îndrăgostise de Persefona, fiica lui Demeter, zeiţa recoltelor, şi o răpise. În mânia sa, Demeter a condamnat câmpurile să devină sterile, iar Zeus, alarmat, a trimis în Infern un mesager pentru a o aduce înapoi pe pământ pe Persefona. Întoarcerea acesteia a permis revenirea fertilităţii. În acest mit, tatăl lui Zagreus, viitorul Dionysos, era totuşi Hades.

Cele două mituri erau legate printr-un punct comun: naşterea lui Dionysos care aducea din nou viaţa pe pământ.

În ceremoniile miturilor şi misterelor, răscumpărarea omenirii era încheiată printr-un sacrificiu, „ispăşirea unei tristeţi antice14, potrivit cuvintelor poetului grec Pândar. Dacă detaliul iniţierilor şi ceremoniilor rămâne obscur, mai multe texte vechi ne luminează în privinţa riturilor orfice şi a misterelor de la Eleusis, iar anumite elemente evocă rituri de purificare şi folosirea drogurilor halucinogene.

În concepţia modernă, aceste rituri şi mistere ar putea, pe nedrept însă, să fie considerate ritualuri fără conţinut, practicate de politeişti, adică de oameni lipsiţi de credinţă. Nu ar fi o explicaţie potrivita pentru succesul evocat mai sus: numai o putere dinamică spirituala, motivata de speranţa vieţii veşnice, adică de o escatologie, ar putea să continue aceste credinţe de-a lungul secolelor, prin intermediul unor iniţiaţi precum Pitagora, care a aparţinut marelui curent al orfismului.

MOARTEA ŞI REÎNVIEREA LUI DIONYSOS

Deoarece începe printr-o invocare adresată Persefonei şi se termină cu învierea lui Dionysos, acest text asociază două mituri sugerând dubla celebrare care se făcea la Eleusis, aceea a întoarcerii Persefonei pe pământ şi a fertilităţii câmpurilor şi a victoriei asupra puterilor din Infern. Viaţa a triumfat asupra morţii, iar Binele asupra Răului, Dionysos fiind un zeu generos venit ca să aducă oamenilor veselia.

Persefona, tânăra fecioară, nu ai găsit niciun mijloc

ca să scapi de căsătorie: te-ai căsătorit cu un balaur[21] când Cronide[22] cu numeroase inele, schimbându-şi chipul, va pătrunde în interiorul întunecos al camerei tinerei fete, ca un balaur care cere o fată în căsătorie, curbat într-o răsucire seducătoare şi scuturându-şi cu viclenie coama. Alunecarea sa i-a adormit pe balaurii care-i semănau, care se odihneau la uşă şi ai căror ochi s-au închis.

El a lins trupul tinerei fete şi i-a făcut curte mângâind-o cu fălcile sale. Căsătoria cu acest balaur ceresc a fecundat pântecul Persefonei, ea a devenit însărcinată şi l-a născut pe Zagreus, prunc cu coame[23] care a urcat, singur, pe scaunul ceresc al fiului lui Cronos şi, cu mânuţa sa, a agitat fulgerul; iar dalele tunetului au fost ridicate de mâinile de copil al acestui purtător nou-născut, însă el nu a stat multă vreme pe tronul fiului lui Cronos:

Titanii şi-au uns în secret chipul cu ipsos înşelător, datorită pizmei mânioasei Hera, divinitate cu inima de piatră, şi l-au omorât cu cuţitul lui Tartaros pe când el cauta să-şi vadă într-o oglindă imaginea înşelătoare.

Când Titanii i-au tăiat membrele cu acest fier, moartea lui a devenit începutul învierii.

(Nonnus din Panopolis, *Dionysiaques*, VI)

Rândurile următoare ilustrează limpede virtutea sacră atribuită iniţierii în cadrul misterelor din Eleusis; numai ea asigura supravieţuirea sufletului, ceea ce ne arată că misterele erau legate de o eschatologie.

Fericiţi, de trei ori fericiţi acei muritori care ajung în Hades după ce au participat la aceste mistere; numai ei sunt acolo hărăziţi cu viaţă, în timp ce ceilalţi nu găsesc decât rele.

---

21 într-una din numeroasele variante ale mitului, Hades avea trup de balaur (n.a.).

22 Fiul lui Cronos, tată şi rege al Titanilor, zeul timpului, detronat de Zeus cu ajutorul Giganţilor şi Ciclopilor (n.a.).

23 Potrivit unor variante, Dionysos s-ar fi născut cu coame, moştenire de la tatâl sâu, Hades, regele Infernului (n.a.).

(Sofocle, *Antigone*)

Preafericit şi norocos [cel] care este învăţat de zei prin iniţieri şi duce aşadar o viaţă sfânta, urmând cu fervoare ceata dionysiacă dezlănţuită în munţi.

[…] Cu capul încins cu iederă el îl cinsteşte pe Dionysos.

(Euripide, *Les Bacchanles*, 72 – 77, 81 – 82)

Exista o putere în stare să frâneze planurile nelegiuite ale celui care, împins de gânduri vinovate şi de o furie fără frâu, îţi atacă cultul, Bacchus, şi pe cel al mamei tale, în turbarea inimii sale şi în frenezia furiei sale, ca şi cum va domina prin violenţă Invincibilul: Moartea care nu şovăie.

(*Id.*, corul, 996 – 1001)

[…] Păcătuind din gelozie şi mânie, el s-a purtat incorect cu un binefăcător: l-a băgat în închisoare cu mârşăvie, l-a acoperit de jigniri. […] Aşa că a pierit de mâinile celor apropiaţi lui de o moarte dreaptă, dar şi împotriva naturii. […] Nu voi ascunde nenorocirile pe care acest neam va trebui să le sufere. […] Ei vor părăsi oraşul pentru a ispăşi pata pe care acest omor a pus-o asupra lor…

(7 c/., Dionysos, 1662 – 1675)

Zeul evocă aici, la sfârşitul tragediei, uciderea lui Penteu, rege al Tebei, omorât de mama sa Agave şi de Bacante, pe care el a urmărit-o şi pedepsit-o din pricina nelegiuirii ei faţă de Dionysos. Aceste fragmente ilustrează statutul acestuia în Grecia antică.

INIŢIEREA ORFICA

La începutul secolului al IV-lea, Eusebiu, episcop de

Cesarea, expunea în a sa Pregătire evanghelică *motivele pentru care creştinii erau îndreptăţiţi să urmeze păgânismul şi nu tradiţia evreiască, dat fiind că până şi acesta presimţise venirea lui Hristos; dovada, Orfeu, pe care Eusebiu îl prezenta ca fiind cel care anunţă monoteismul şi precursor al lui Hristos. Pentru a-şi ilustra cuvintele, apologetul creştin cita integral texte orfice printre care şi cel ce urmează*:

Voi vorbi numai acelora care au dreptul să audă. Închideţi uşile în faţa profanilor aşa cum vrea legea divina.

Iar tu, Museu[24], fiu al Lunii strălucitoare, îţi voi spune cuvinte adevărate. Oricare ar fi drumurile pe care tu le-ai ales mai înainte, ele nu te vor îndepărta de la viaţa pe care o cauţi.

Ţine-te cât mai aproape de cuvântul divin, reţine-l în căuşul inimii tale, apoi mergi pe cărarea Regelui universului.

Unicul născut din el însuşi pentru a da naştere lumii unde sălăşluieşte în întregime fără ca cineva să-l vadă în timp ce El vede totul.

El poate într-o clipă să schimbe râul cu binele, deoarece are drept tovarăşi Ura şi Bunătatea şi Războiul şi Ciuma şi suferinţa sursa de plânsete.

Să-l descoperi înseamnă să descoperi întregul univers, iar într-o zi, copilul meu, îţi voi arăta prin lume urmele puternicei sale mâini de zeu.

Pe El nu-l pot vedea, un nor mi-l ascunde, însă celorlalţi muritori, zece nori îl ascund ochilor lor.

Nimeni nu-l poate zări pe conducătorul lumii, doar vreun vlăstar al gloriosului neam al chaldeenilor, cunoscător al drumului astrelor, al drumurilor circulare pe care Luna le face în jurul Pământului.

El este Aurigos care stăpâneşte toate suflările aerului şi curentele apei şi aţâţă focul cu flăcări incandescente.

El stă pe un tron de aur în înălţimile cerului, însă picioarele sale ating Pământul.

Mâna lui dreapta se întinde până la marginile

24 Fiul lui Orfeu (n.a.).

oceanului, munţii tresar când el este mânios.

Firea lui este pe de-a-ntregul cerească, dar este şi pământean domeniul său, deoarece el este stăpânul începutului, al mijlocului şi al oricărui sfârşit, cum spun cei Vechi şi fiul lui Limon, căruia zeul i-a dictat legea sa secretă. Nu este îngăduit să spui mai mult. Numai la această idee, întregul meu trup tremura, pentru ca de acolo de sus, El porunceşte şi dirijează totul.

Ţine-ţi limba, copilul meu, pătrunde-te de aceste gânduri, păstrează-le pentru totdeauna în adâncul inimii tale.

(Traducere în franceza de Jacques Lacarrière)

Acest text, târziu şi în mod evident redactat de un autor care cunoştea Vechiul Testament, nu face nicio referire la Dionysos şi nici la misterele din Eleusis, ci relatează doar o iniţiere în rituri exclusiv orfice, deoarece această iniţiere a existat.

De la sfârşitul secolului al IV-lea, referirile la personajul lui Orfeu ca precursor al lui Hristos nu numai că au fost abandonate, dar şi discreditate, neofiţii putând să se întrebe prin ce se deosebeau cu adevărat Dionysos şi Iisus. Mai mult, Orfeu era cel care introdusese nişte rituri dionysiace, aceştia ar fi putut să tragă concluzia că adevăratul zeu mântuitor era Dionysos. Orfismul a fost abandonat până în secolul al XIX-lea.

Precursorul ascetismului creştin

Nu există documente istorice care să ne permită stabilirea datei la care a apărut învăţătura lui Gautama Śākya Muni, mai cunoscut sub numele de Buddha, însă

studiile comparative ale textelor hinduiste şi budiste permit să o situăm la începutul secolului al VI-lea î.e.n. şi să datăm, mai precis, în anul 523 trezirea sau *bodh* a acestui prinţ care a trăit, probabil, în provincia Bihar din nordul Indiei şi vestul Bengalului (actualul Bangladesh).

Biografia lui Siddharta Śākya Muni, foarte târzie şi evident foarte mult mitificată, relatează ca acest fiu al unui rege al populaţiei Śākya, castă de războinici de pe povârnişurile Himalayei, şi-a părăsit căminul la vârsta de douăzeci şi nouă de ani, chiar în momentul când se năştea fiul său, Rahula. La capătul a şase ani de peregrinări, el a atins iluminarea sub copacul Bo, la Gaya, în provincia Magadha, de unde şi numele său de Buddha, care înseamnă „iluminatul”. El a îndeplinit astfel o profeţie care spunea că va renunţa la lume după ce va fi văzut un bătrân, un bolnav şi un cadavru. A întemeiat o comunitate de călugări căreia i-a adăugat o comunitate simetrica de călugăriţe şi a murit la optzeci de ani din viaţa sa pământească.

La origine, învăţătura lui Buddha nu a fost esoterica. Transmisa oral timp de patru secole şi fixata în scris în limba păli, în secolul I, la Ceylon (Sri Lanka), ea era accesibila oricui. În 1871, regele Mindon din Myanmar a pus să se graveze pe şapte sute douăzeci şi nouă de tăbliţe de marmură, adunate şi încastrate într-un templu din Mandalay, preceptele budiste care alcătuiau canonul. Însă acest canon variază în funcţie de şcoli. În afară de *Sutta-pitaka*, „coşurile discursurilor”, care se pare a fi fost fixate în secolul al V-lea î.e.n., mai exista şi alte texte budiste confirmate, cum ar fi *Prajnâparamitta*, adică *Perfecţiunea înţelepciunii*.

Ca şi hinduismul, din care derivă, budismul, trebuie s-o amintim, nu este o religie, ci o filosofie. Potrivit unor istorici, el a fost inspirat de o reacţie împotriva autorităţii şi formalismului excesiv din *Veda* şi se deosebeşte de hinduismul vechi prin respingerea ideii că în Univers şi în zeii din panteonul vedic ar exista entităţi imanente şi eterne. În vreme ce vedismul tinde să realizeze armonia

dintre suflet şi lumea aceasta, budismul aspira în mod esenţial la mântuirea sufletului prin detaşarea suprema de aceasta lume şi atingerea nirvânei prin unirea cu ceea ce nu poate fi cunoscut. Din aceste puncte de vedere, ca şi datorită moderaţiei sale, ba chiar opoziţiei sale faţa de hinduism, budismul se înrudeşte cu monoteismele iudeo-creştine şi constituie matricea cea mai apropiată a gnozei orientale creştine.

Este posibil (dar aceasta nu e decât o ipoteză personala) ca divergenţa cea mai puternică dintre budism şi hinduism să fi vizat Eul care nu există pentru budism şi nu este decât un agregat de fenomene tranzitorii, străin de conştiinţă, emoţii şi acte de voinţa fără substrat. Pentru hinduişti, o atare perspectiva ar fi riscat să provoace un dispreţ distrugător faţă de Eu. În această privinţă, hinduismul tradiţional se afirma ca un sistem de credinţe menit să întărească coeziunea socială, în vreme ce budismul nu putea să determine decât o retragere a adepţilor săi din orice formă de viaţa socială. De unde foarte slaba reprezentare actuală a budismului în religiile din India.

Se pare că budismul s-a bucurat de o anume consideraţie din partea unor secte creştine. În secolul al III-lea, persanul Mani, care a exercitat o profundă influenţă asupra acestor secte, a proclamat că Buddha era un mare apostol trimis de Dumnezeu. Însă, cu mult înainte, povestirile despre budism vehiculate pe Drumul Mătăsii introduseseră noţiunea de ascetism printre evrei şi creştini. Şi astfel, ascetismul solitar şi contemplativ, care nu exista în lumea mediteraneeană, a reuşit să se implanteze.

Era inevitabil ca înţelepciunea budista, care a sfârşit prin a se dilua într-o etică esoterică, să se concentreze într-un esoterism rezervat, ca şi vedismul, iniţiaţilor. Apărut către anul 150 î.e.n., esoterismul budist a dispărut la începutul secolului al XII-lea, când Magadha a fost cucerita de către musulmani, ca să reapară apoi în vremurile moderne sub diferite forme.

Cu toate acestea, budismul indian avea să cunoască transformări fundamentale la vremea introducerii sale în China, către anul 250 d.Hr., apoi în Japonia, în secolul al VIII-lea. Acest scurt rezumat nu va putea totuşi să prezinte numeroasele nuanţe ale budismului şi toate episoadele istoriei sale până în prezent. Este suficient să spunem aici că în secolul I, regele saka din Gandhara, Kanishka, a convocat primul conciliu budist pentru a pune capăt contradicţiilor care proliferau.

CALEA DIRECTĂ SPRE ILUMINARE

În textul care urmează, aici prescurtat, şi care nu face parte din Sutta Nipata, *Buddha expune în amănunţime cele patru obiecte ale conştiinţei care duc la asceză*: *conştiinţa corpului, cea a senzaţiilor fizice şi mentale, cea a spiritului însuşi, după cum el se află prins de sentimente pozitive şi negative, şi, în sfârşit, cea a obiectelor mentale, printre care moartea. Expune apoi cele paisprezece exerciţii pentru a le dezvolta. Este vorba, aşadar, de un text iniţiatic care ar putea aparţine curentului esoteric care s-a dezvoltat în secolul al III-lea î.e.n.*

Iată ce am auzit. Odată, cel care este binecuvântat a trăit o vreme în ţinutul Kuru, într-un oraş al locuitorilor din acest ţinut numit Kammasadhamma. Acolo, el s-a adresat aşa-numiţilor *bhikkhu*[25] cu aceste cuvinte: „O, voi, *bhikkhu* [...] iată calea directă pentru a purifica fiinţa, pentru a supune tristeţea şi tânguirile, pentru a face să dispară durerea şi mâhnirea, pentru a ajunge la calea adevărată, pentru a realiza *nibbana*[26], acestea sunt cele patru fundamente ale conştiinţei.11

Ce anume sunt aceste patru fundamente? Iată, [...] un *bhikkhu* accepta să considere corpul ca fiind un corp, pasionat, perfect treaz şi conştient, renunţând la dorinţă şi

25 Literal, cerşetori, aici câlugâri-cerşetori, adicâ discipoli ai lui Buddha (n.a).

26 Formă pali pentru nirvâna (n.a.).

la frustrare în privinţa acestei lumi. El accepta să considere senzaţiile drept senzaţii [...]. El accepta să considere ca spiritul este spirit [...]. El acceptă să considere ca obiectele mentale sunt obiecte mentale [...].

Şi cum reuşeşte un *bhikkhu* să considere trupul ca fiind un trup? Priviţi-l pe acesta care s-a dus în pădure, care s-a aşezat la poalele unui copac sau într-o colibă pustie, cu picioarele încrucişate, spatele drept, atent. El inspira cu atenţie, el expira cu atenţie. Când inspiră adânc, îşi spune: „inspir adânc", când inspiră scurt, îşi spune: „inspir scurt". [Şi la fel pentru expiraţie.] El se antrenează după cum urmează: „Voi inspira punând în mişcare întreg corpul" [...] şi „Voi expira punând în mişcare întreg corpul". [Apoi] „Voi inspira liniştindu-mi întreaga structura a corpului" [şi] „Voi expira liniştindu-mi întreaga structură a corpului".

[...] în acest fel, el acceptă să considere corpul ca pe un corp al interiorului sau [...] ca pe un corp al exteriorului, sau [...] ca pe un corp deopotrivă al interiorului şi al exteriorului. Sau încă, acceptă să considere în corp factorii care îl umplu [...] sau cei care îl golesc, sau amândouă felurile de factori în acelaşi timp. Sau conştiinţa că „există un corp" este pur şi simplu stabilită în el, în măsura în care este folositoare cunoaşterii elementare şi conştiinţei. Şi el o acceptă în mod independent, fără să se ataşeze de ceva [din jurul lui]. Şi astfel un *bhikkhu* ajunge să considere corpul ca fiind un corp.

Din nou, [...] când merge, un *bhikkhu* îşi spune „Eu merg"; când sta în picioare, îşi spune: „Stau în picioare"; iar când se aşază, îşi spune „mă aşez"; când se culca, îşi spune „mă culc".

În felul acesta, el ajunge să considere corpul ca fiind un corp, din interior, din exterior şi din interior şi din exterior în acelaşi timp.

[...] Acum, un *bhikkhu* capătă conştiinţa aceluiaşi corp de la talpa picioarelor până sus şi din vârful firului de păr până jos, înfăşurat în piele şi plin de tot felul de

necurăţenii: „În acest corp există păr, unghii, dinţi, piele, tendoane, oase, măduvă, rinichi, o inimă, un ficat, o diafragmă, o splină, plămâni, un intestin gros, un intestin subţire, conţinutul stomacului, fecale, fiere, mucus, puroi, sânge, sudoare, grăsime, lacrimi, salivă, mucozităţi, uleiul articulaţiilor şi urină”. Ca şi cum aţi fi un sac deschis la cele două capete, plin cu diferite feluri de boabe, cum ar fi orezul de pe coline, orezul brun, bob, mazăre, mei şi orez alb şi pe care un om cu privire pătrunzătoare l-ar deschide şi ar spune: „Acesta este orez de pe coline, acesta este orez brun…” […].

Iar apoi […], el se duce să arunce o privire asupra unui cadavru aruncat într-o grămadă de alte cadavre, mort de una, două, trei zile, umflat, livid şi din care se prelinge putreziciunea. Un *bhikkhu* îşi compară corpul cu leşul în termenii următori: „Acest corp are aceeaşi natură cu acela, îi va semăna, nu este scutit de această soartă”.

În felul acesta, el accepta să considere corpul ca fiind un corp al interiorului sau […] ca fiind un corp al exteriorului sau […] ca fiind un corp în acelaşi timp al interiorului şi al exteriorului.

[…] Dacă cineva ar dezvolta aceste patru fundamente ale conştiinţei vreme de şapte ani, ne-am putea aştepta la unul din rezultatele următoare: fie cunoaşterea finală aici şi acum, sau dacă mai rămân în el urme de unire, non-întoarcerea.

Să lăsăm însă [acest răstimp] de şapte ani […]. Dacă el ar putea să dezvolte aceste patru fundamente ale conştiinţei în şase ani, în cinci ani, în patru ani, în trei ani […] în şapte zile, am putea să ne bizuim pe unul din rezultatele următoare: fie cunoaşterea finală aici şi acum, fie dacă mai rămân în el urme de unire, non-întoarcerea…

(*Majjhima Nikaya*)

O călugări, există două extreme care trebuie evitate de către un om al mănăstirii. Care sunt aceste două extreme? A se deda plăcerii simţurilor, ceea ce este

inferior, vulgar, lumesc, mârşav şi are consecinţe rele; sau a se supune mortificărilor, ceea ce este trist, mârşav şi are consecinţe rele. Fără a ajunge la aceste extreme, o călugări, Buddha a descoperit Calea de Mijloc care dăruieşte viziunea, care dă cunoaşterea, care duce la linişte, la înţelepciune, la trezire şi la eliberare [în nirvâna]. Şi care este, o călugări, aceasta Cale de Mijloc pe care a descoperi ţ-o Buddha? [...] Ea nu este altceva decât Nobila Cărare Octuplă.

(*Sutta Pitaka*)

Cărarea Octuplă desemnează o serie de antrenamente, cuprinzând şi yoga, şi obligaţia de a renunţa la orice fel de viaţă familială.

NOBILA CĂUTARE (POVESTIREA LUI BUDDHA)

O, voi, *bhikkhu*, înainte de iluminarea mea, când nu eram decât un *bodhisatta*[27], fiind şi eu supus naşterii, fiind şi eu supus bătrâneţii, bolii, morţii, tristeţii şi păcatului, căutam ceea ce era supus bătrâneţii, bolii, morţii, tristeţii şi păcatului. Apoi, am reflectat după cum urmează: De ce, fiind eu însumi supus naşterii, caut pe cel care este supus naşterii? De ce, fiind eu însumi supus bătrâneţii, bolii, morţii, tristeţii şi păcatului, caut ceea ce este supus bătrâneţii, bolii, morţii, tristeţii şi păcatului? Să presupunem că fiind eu însumi supus naşterii, caut suprema siguranţa a ceea ce nu s-a născut. Să presupunem că fiind supus bătrâneţii, bolii, morţii, tristeţii şi păcatului, înţelegând pericolul care se află în ceea ce este supus bătrâneţii, bolii, morţii, tristeţii şi păcatului, caut ceea ce nu îmbătrâneşte, nu se îmbolnăveşte, care este nemuritor, fără tristeţe şi nepătat, precum şi suprema siguranţa a ceea ce nu este înlănţuit, *nibbâna*.

Mai târziu, când eram încă un tânăr cu părul negru, în floarea tinereţii, şi deşi maică-mea şi taică-meu ar fi dorit ca lucrurile să se petreacă altfel, iar lacrimile le

27 Cuvânt pali (în sanscrita boddhisattvâ) care îl desemnează pe candidatul la starea de Buddha (n.a.).

curgeau pe chipurile lor întristate, mi-am ras părul şi barba, m-am îmbrăcat cu o robă galbenă şi mi-am părăsit căminul ca să duc o viaţă rătăcitoare.

Începând să caut ceea ce era pur, în căutarea stării supreme de pace sublima, m-am dus la Alara Kalama şi i-am spus: „Prietene Kalama, vreau să duc o viaţă pioasă în această *dhamma* şi această disciplină. [28]* Alara Kalama a răspuns: „Venerabilul poate să rămână aici. Această *dhamma1* este de asemenea natură încât un om înţelept poate curând s-o pătrundă şi să rămână în ea, realizând pentru el însuşi doctrina maestrului său”. Am învăţat repede această *dhamma*. Atâta vreme cât era vorba de o simplă recitare din buze şi de antrenare la învăţătura sa, puteam să vorbesc cu ştiinţă şi siguranţă şi am declarat: „Ştiu şi văd”. Şi aşa făceau şi alţii.

[…] L-am întrebat pe Alara Kalama: „Pe ce bază declari că realizându-te pentru tine însuţi prin cunoaşterea directă pătrunzi în *dhamma* şi rămâi acolo?” El a răspuns: pe baza neantului.

[…] Am intrat în aceasta *dhamma* şi m-am realizat pentru mine însumi prin cunoaşterea directa. M-am dus apoi să-l întreb pe Alara Kalama: „Prietene Kalama, în felul acesta declari că pătrunzi în *dhamma* şi rămâi acolo prin cunoaşterea directa?

— Acesta este felul, prietene”. […] „E un mare beneficiu pentru noi acela de a avea un atât de venerabil tovarăş în viaţa noastră pioasă. […] Tu cunoşti, aşadar, *dhamma* pe care o cunosc eu, iar eu cunosc *dhamma* pe care o cunoşti tu. Ceea ce sunt eu eşti tu, şi ceea ce eşti tu sunt eu. Vino deci, prietene, să conducem împreună această comunitate”.

Şi astfel, maestrul Alara Kalama m-a pus pe mine, elevul său, pe un picior de egalitate cu el şi mi-a decernat onoarea supremă. Dar mi-au venit în minte următoarele: „Această *dhamma* nu duce la dispariţia vrăjii, la dispariţia

---

28 Cuvânt pali (în sanscrită dharma) care înseamnă în budism atât învăţătura, cât şi punerea ei în practică, însă într-un sens extensiv, la plural, constituantele luminate ale spiritului şi ale materiei (n.a.).

pasiunii, la dispariţie, la pace, la cunoaşterea directă, la iluminare, la nibbana, ci doar la reapariţie pe baza neantului.41 Fiind nesatisfăcut de această *dhamma*, am plecat.

[…] Căutând starea supremă a păcii sublime, m-am dus la Uddaka Ramaputta şi i-am spus: „Prietene, vreau să duc o viaţă pioasă în această *dhamma* şi această disciplină.44 Uddaka Ramaputta a răspuns: „Venerabilul poate să rămână aici. Aceasta *dhamma* este astfel alcătuită încât un om înţelept poate să o pătrundă curând şi să rămână în ea realizând pentru sine doctrina maestrului său.44 Am învăţat repede această *dhamma*. Cum era vorba de o simplă recitare din buze şi de antrenament la învăţătura lui, puteam să vorbesc cu ştiinţa şi siguranţa şi am declarat: „Ştiu şi văd.44 Şi mai erau şi alţii care făceau la fel.

[…] L-am întrebat pe Uddaka Ramaputta: „Pe ce bază declari că realizându-te prin tine însuţi cu ajutorul cunoaşterii directe, pătrunzi în aceasta cunoaştere şi rămâi acolo? 44 Uddaka Ramaputta a răspuns: pe baza nici-a-percepţieinici-a-nonpercepţiei.

Buddha părăseşte, aşadar, comunitatea lui Uddaka Ramaputta dezamăgit că nu a ajuns decât la două adevăruri intelectuale, neantul şi armonia contrariilor, dar nu şi la starea supremă a păcii sublime. Ducându-se în Magadhan, el ajunge, în sfârşit, la dhamma *căutată. Este copleşit. Dar pe cine va învăţa el? Renunţă, deznădăjduit că nu găseşte auditori într-o lume populată de spirite opace. Atunci se materializează în faţa lui Brahma Sahampâti care-l încurajează şi-l asigură că există oameni care au praf în ochi, dar care-l vor asculta. îi propune să se întoarcă la primul lui maestru; nişte divinităţi îi aduc la cunoştinţă că Alara Kalama murise în ajun. Se va duce deci la cel de al doilea maestru, Uddaka Ramaputta. Din nou, nişte divinităţi îi aduc la cunoştinţă că şi acest maestru murise în ajun. Se duce aşadar la Benares. Pe drum, este întrebat: „Cine ţi-a făcut chipul atât de luminos? Cine este maestrul tău?" Buddha răspunde cu poemul care urmează,*

unul din cele mai emoţionante dintre biografiile Iluminatului:

Sunt cel care a depăşit totul, care cunoaşte totul Imaculat printre toate lucrurile, renunţând la tot.

Eliberat prin încetarea dorinţei. Cunoscând totul Prin mine însumi, cui voi fi eu maestru?

Nu am maestru, şi cineva ca mine Nu exista nicăieri în toată lumea cu toţi zeii săi, deoarece nu am Pe nimeni drept rival.

Sunt Cel care este Desăvârşit în lume.

Sunt maestrul suprem.

Numai eu sunt Cel pe Deplin Iluminat Ale cărui focuri au ars şi s-au stins.

Mă duc acum în oraşul Kâsi

Ca să pun în mişcare roata acelei *dhamma* într-o lume care a devenit oarbă Am să bat toba nemuritorilor.

Potrivit celor pe care le spui, prietene, tu trebuie să fii învingătorul universal, învingătorii sunt cei care sunt asemenea mie.

Care am depăşit distrugerea făcută de păcate.

Am învins toate stările Râului.

Şi deci, Upakă, sunt învingător.

(*Ariyaparyesană*)

DE LA TSUG LA BUDISMUL TIBETAN (din secolul al VII-lea î.e.n. până în prezent)

De la ascetism la magie

Budismul tibetan este, dacă nu cel mai renumit, cel puţin una din cele mai renumite forme de esoterism din lume. Cu toate acestea, numai specialiştii stăpânesc

complexitatea şcolilor lui. Ar fi, aşadar, zadarnic să încep a comenta acele analize, fapt care ar umple mai multe volume şi nu formează obiectul acestor pagini. Mai mult, această religie – deoarece el a devenit o religie – a inspirat interpretări despre care nu putem spune decât că sunt hazardate. Este suficient să ne amintim că pentru tibetani învăţătura „din sud”, cea a lui Buddha, se adresează „omului din afară”, laicului care încearcă să atingă eliberarea spirituala, în vreme ce învăţătura lor este monastică, destinata unor oameni care au învăţat deja asceza prin Cărarea Octuplă.

Trebuie, într-adevăr, să precizam că, pentru tibetani, există trei categorii de oameni. Cei din categoria cea mai de jos nu se îngrijesc decât de lucrurile materiale şi de buna lor stare. Cea mai nobila aspiraţie a lor este cea care duce la un paradis de fericire eterna, având toate accesoriile fericirii terestre. Aceştia sunt *adharma puruşa*. Categoria superioara, *mădhya puruşa*, este categoria oamenilor atraşi de eliberarea spirituală, însă împărţiţi între aceasta şi plăcerile terestre, prea slabi pentru a se angaja cu hotărâre pe cărarea ascendentă. Numai cei care dovedesc constanţă şi care s-au detaşat de lume, *mahă puruşa*, pot fi iniţiaţi. În funcţie de nivelul lor de maturitate, un gura sau un lama le va indica unul din următoarele trei „vehicule”: *binayâna*, *mahayâna* şi, cel mai important, *tantrayâna*. Primul consta în concentrarea pe un obiect unic şi are scopul să înveţe calmul. Al doilea înseamnă concentrarea pe două obiecte complementare, cum ar fi spiritul şi conştiinţa, sau focul şi căldura. Al treilea este concentrarea pe unirea contrariilor.

Aşadar, budismul tibetan are o ierarhie.

Cele trei metode sunt esoterice. Cea mai dificilă, *tantrayâna*, se bazează pe practicarea tantrelor (în tibetană *gyu*), ceea ce înseamnă a atribui un simbolism tuturor gesturilor pe care le face o persoană, a modela psihic o imagine, un zeu, o formă geometrica şi a o proiecta în faţa ta pentru a-i da o existenţă, a-ţi lucra „corpul subtil” cu scopul de a-l resorbi, a-l purifica şi a

infuza în el divinitatea. O tehnică deosebit de grea este aceea numita yoga suprema care are o formă specifică, *kâlachakra*, care pune în acord respiraţia cu ritmurile microcosmic şi cosmic ale lumii şi care ar fi fost creată de maestrul misteriosului regat Şambala.

Potrivit unui dicton chinezesc, înaintea oricărui început exista ceva. O tradiţie tibetana legendară spune că budismul tibetan ar fi fost adus de Buddha în persoana în ultimul său an de viaţă. Istoria însă arată ca el a apărut în anul 250 î.e.n. şi ca guru Padmasambhâva (în sanscrită „Născut-din-Lotus") este întemeietorul esoterismului budist tibetan, în anul 747. Ce exista înainte? Lucrările istoricului Ariane W. McDonald, publicate în ultimii treizeci de ani ai secolului al XX-lea, demonstrează existenţa unei tradiţii, Ts*ug,* potrivit căreia sufletul este nemuritor şi ordinea Universului era asigurată de monarhia divină. Tradiţia despre care e vorba se referă la religia bo*n (*beune) care acorda o mare importanţa vrăjitoriei şi clarviziunii practicate de către şamani.

Deşi budismul originar nu făcea apel nici la vrăjitorie, nici la clarviziune, curentul tibetan le-a încorporat în practica sa, deoarece *Tsug* s-a prelungit în paralel cu budismul tibetan pe care l-a influenţat. Faimosul yoghin nepalez Milarepa (născut în 1040) avea darul profeţiei şi zbura. Plecând de la un anume nivel de puritate, iniţiatul superior, *skur*. *ten.pa*, beneficiază într-adevăr de opt daruri supranaturale: să devină invizibil în război, să posede reţeta colirului care-i permite să vadă divinităţile, să meargă foarte repede, ceea ce îi îngăduie să străbată distanţe lungi în timpi-record, să devină invizibil la comandă, să aibă elixirul tinereţii, să zboare, să ia toate formele posibile, sfera, beţişor sau şarpe, şi să domine entităţile din lumile intermediare şi forţele rătăcitoare (se remarca aici neîncrederea religiei *bon* faţă de sufletele rătăcitoare).

Unele povestiri relatează ceremonii care ţin deopotrivă de vrăjitorie şi de spiritism, în cursul cărora călugării dezgroapă rămăşiţele mumificate ale colegilor lor

morţi şi dansează cu ele pe terasele templelor până când suflul lor trece în rămăşiţele morţilor, iar aceştia pot să danseze singuri.

Când ignoranţa încetează, impulsurile încetează; când impulsurile încetează, conştiinţa încetează; când conştiinţa încetează, numele şi formele dispar; când numele şi formele dispar, accesul la cele şase simţuri se închide; când accesul la cele şase simţuri se închide, contactul senzorial încetează; când contactul senzorial încetează, percepţia încetează; când percepţia încetează, ataşamentul încetează; când ataşamentul încetează, posesia încetează; când posesia încetează, fiinţa sau devenirea încetează; când fiinţa sau devenirea încetează, naşterea încetează; când naşterea încetează, bătrâneţea, moartea şi mâhnirile tristeţii şi ale suferinţei încetează.

(Yunki Tzuhong [1535 – 1615], *Fangsheng Yi* sau *Râţe pour liberer les creatures vivantes*)

ELIBERAREA SUFLETULUI PRIN AUZ ÎN TIMPUL STĂRILOR INTERMEDIARE

O, fiu de nobila familie! Dat fiind că ai un corp fantomatic, îţi vei vedea părinţii şi locurile familiare, ca şi cum ai fi într-un vis. Când îi vei întâlni pe aceşti părinţi, tu le vei vorbi, dar ei nu-ţi vor răspunde. Când îi vei vedea în lacrimi pe părinţi şi pe cei pe care îi iubeşti, te vei gândi: „Acum, că am murit, ce pot să fac?” Vei simţi o durere vie, ca un peşte care sare pe nisipul cald. Oricât ţi-ar fi suferinţa de mare, să te chinui în felul acesta nu foloseşte la nimic. Dacă ai un maestru spiritual, roagă-l. Dacă nu, roagă-ţi arhetipul divin. Nu te ataşa de cei pe care-i iubeşti, este inutil. Roagă-i pe Cei Mari Plini de Milă şi nu ceda nici în faţa suferinţei, nici a groazei.

O, fiu de nobilă familie! Luat de vânturile repezi ale karmei[29], spiritul tău este neputincios şi nestabil. El este

29 Cuvânt sanscrit - scris uneori karman - care înseamnă „a face“ şi

ca frunza care se învârte şi zboară ici şi colo. […]

În acel moment, marele vânt roşu şi feroce al devenirii te va lua cu el şi te va împinge, de nesuportat şi îngrozitor. Să nu-ţi fie frică. Sunt propriile tale proiecţii confuze. O obscuritate adâncă şi insuportabilă ţi se va înfăţişa, strigăte dureroase, „Loveşte!” şi „Omoară!”, vor răsuna. Să nu-ţi fie frică. În cazul celor care au săvârşit mari crime, o sumedenie de demoni hulpavi vor apărea din cauza karmei lor, agitând diferite arme, scoţând strigăte de război […]. Te vei afla urmărit de animale sălbatice înspăimântătoare, de o armată mare în zăpadă, ploaie, furtuna şi întuneric. Vei auzi munţii prăbuşindu-se, se vor revărsa lacuri, incendii se vor întinde, vânturi cumplite vor sufla. De frică, vei încerca să scapi unde vei putea, dar vei fi oprit de trei prăpăstii care vor fi în faţa ta: una albă, alta roşie şi alta neagră, adânci şi înspăimântătoare şi vei fi cât pe aci să cazi în ele.

O, fiu de nobilă familie! Nu sunt prăpăstii adevărate, ele sunt agresiunea, pasiunea şi ignoranţa. Recunoaşte în ele pe *bardo*[30] al devenirii şi invocă numele Stăpânului Marii îndurări […].

În cazul celorlalţi care au adunat merite, care au fost virtuoşi şi care au practicat cu sinceritate *dharma*, tot felul de bucurii desăvârşite se vor arăta lor şi ei vor cunoaşte beatitudinea şi fericirea perfecta […]. O, fiu de nobila familie! Nu te lăsa atras de plăcerile şi de obiectele dorinţei, alunga dorul de ele. […]. Şi dacă experienţa indiferenţei vine la tine fără plăcere şi fără durere, rămâi în nonmeditaţia Marelui Simbol. […]

Vine momentul când nu ai altceva de mâncat decât ceea ce ţi s-a dat şi nu eşti sigur că-ţi vei face prieteni. Acestea sunt simptomele corpului mental în *bardo* al

---

care, prin extensie, rezuma conceptul după care orice acţiune, bună sau rea, atrage
o recompensa sau o pedeapsă (n.a.).

30 Bardo, concept specific tibetan, desemnează limburile (locul unde locuiesc sufletele celor drepţi înainte de Salvare) în care se găseşte, în cursul devenirii, o persoană între un salt şi celalalt. Primul este cel al naşterii, ultimul, cel al morţii (n.a.).

devenirii. Plăcerea şi durerea sunt atunci determinate de karma ta. Îţi vei vedea ţinutul tău, părinţii, prietenii şi propriul tău corp şi îţi vei spune: „Acum că sunt mort, ce va trebui să fac?” Corpul mental va fi în agonie şi tu vei gândi: „De ce să nu încep să caut un corp. Te vei duce pretutindeni în căutarea unui corp. Chiar dacă te vei întoarce de nouă ori în corpul tău, iama îl va îngheţa sau vara îl va face să putrezească, sau părinţiităi îl vor fi ars, înmormântat sau îl vor fi dat păsărilor şi animalelor sălbatice ca să fie mâncat, deoarece între *bardo* şi *dharmata*[31] s-a scurs un timp foarte lung şi nu vei găsi [niciun corp] în care să intri, vei fi disperat şi vei avea senzaţia de a fi strivit de stânci şi de pietre. A suferi în acest fel înseamnă *bardo* al devenirii.

[…] renunţă atunci la dorul după un corp şi odihneşte-te în stare de nonacţiune, fără să te laşi abătut de la această stare.

[…] O, fiu de nobila familie, dacă suferi în felul acesta este karma ta, nu poţi să te învinuieşti decât pe tine. […] Vei resimţi o frică mare şi vei tremura şi vei minţi spunând: „Nu am păcătuit”. Atunci Stăpânul Morţii va spune: „Voi consulta oglinda lui karma”. Şi când va privi în ea, toate păcatele şi toate virtuţile tale îi vor apărea într-un mod clar şi desluşit şi minciunile tale nu vor fi fost de niciun folos. Atunci, Stăpânul Morţii te va târî cu o frânghie legată de gâtul tău, îţi va tăia capul, îţi va smulge inima şi măruntaiele, îţi va mânca creierul, îţi va bea sângele, se va înfrupta cu carnea ta, îţi va roade oasele, dar tu nu vei putea muri, deoarece, deşi ai fost făcut bucăţi, tu vei renaşte. (Karmalingpa, *Bardo thodol* sau *Livre des Morts thibetain*, v. 1340)

Este oare supusul cel care-l supune pe rege? Este oare regele cel care-l supune pe supus? Cerul albastru de acolo de sus o ştie bine.

31 Dharmata înseamnă aici trecerea prin ultima sfera a spiritului (n.a.).

Este oare omul cel care-l călăreşte pe cal? sau calul îl călăreşte pe om?

Acele Phyva[32] care-l cunosc pe Tsug o ştiu bine. Este oare iarba cea care taie coasa, sau coasa este cea care taie iarba?

Pământul de jos o ştie bine.

De la marginile cerului înalt Soarele şi Luna îl văd cu ochii lor, cerul albastru îl aude cu urechile sale:

Tsug al acelor Phyva nu se schimba, vârful săgeţii nu este scos.

Toate astea sunt adevărate sau false?

Este tot atât de adevărat că nici mâine, nici altă data, supusul nu-şi va supune stăpânul, calul nu-l va încăleca pe om, iarba nu va tăia coasa, linia lui Spu. rgyal nu va fi tăiată la castelul lui Phying, ba. stag. râse.

(*Chant du roi Khri dus. srong*, v. 704)

Acest text ciudat din religia prebudista Tsug, luat dintr-o traducere făcută de Ariane W. McDonald (Études bouddhiques dediees à la mémoire de Marcelle Lalou, *Maisonneuve et Larose, 1971*), *relevă importanţa investigaţiei filosofice a epocii, deoarece invocă principiul fundamental de cazualitate. Sensul lui este evident: nu are importanţă dacă legătura cauză-efect este inversată, regele garantează echilibrul lumii.*

URĂRILE LUI KUNTU ZANGPO

Ascultaţi!

Toate fenomenele:

lumea transmigraţiei şi lumea dincolo de aceasta au o singură bază, două căi şi două puncte finale: jocurile iluzorii ale necunoaşterii şi ale cunoaşterii.

Dacă s-ar putea prin puterea urărilor de bine ale lui Kuntu Zangpo ca toate fiinţele să ajungă la starea de Buddha în sfera esenţei lucrurilor.

Baza universală nu este un agregat ea este născută

32 Divinităţi-munţi masculine (n.a.). 82 | Gerald Messadi£

din ea însăşi şi dincolo de ceea ce spiritul poate să conceapă, iar cuvântul să exprime.

Ea nu poate fi numita nici *samsara*[33], nici dincolo de acesta.

A înţelege aceste două lucruri înseamnă să fii un Buddha. Din cauză că nu le înţeleg, fiinţele rătăcesc în *samsara*.

Dacă ar putea prin forţa urărilor mele de bine fiinţele care există în cele trei lumi să înţeleagă această bază ce nu poate fi exprimată.

(Kuntu Zangpo, traducere în franceză de Alexandra David-Neel)

DOCTRINA STĂRII DE VIS

Prima parte [a iniţierii] privind starea de vis are trei stadii: înţelegerea prin puterea deciziei, înţelegerea prin puterea respiraţiei şi înţelegerea prin puterea vizualizării.

În ceea ce priveşte primul stadiu, înţelegerea prin puterea deciziei, ceea ce a fost numit „înţelegerea iniţială a visului”, se referă la decizia de a menţine o continuitate de conştiinţă neîntreruptă [între starea de veghe şi starea de vis].

Cu alte cuvinte, în orice situaţie din timpul zilei, nu uita conceptul că toate lucrurile sunt făcute din substanţa viselor şi că trebuie să te pătrunzi de adevărata lor natură.

Apoi, noaptea, în momentul când vine somnul, roagă-l pe guru ca să reuşeşti să înţelegi starea de vis şi convinge-te că vei putea s-o înţelegi. Meditând astfel, vei fi sigur de acest lucru.

Au mai existat în acest caz:

Toate lucrurile sunt rezultatul unor cauze.

Ele depind în întregime de motive.

Ele se bazează în întregime pe decizii.

Pentru a doua stare, înţelegerea prin puterea respiraţiei, metodele sunt următoarele: dormi pe partea

33 Stare de rătăcire în transmigraţia Eului nerealizat (n.a.).

dreaptă, aşa cum face leul. Cu degetul cel mare şi cu inelarul de la mâna dreaptă apasă-ţi pulsaţiile arterelor de la gât, astupă-ţi nările [cu degetele de la mâna stângă] şi lasa saliva să se adune în gât.

A treia etapă, înţelegerea prin puterea vizualizării, constă în următoarele: vizualizarea, adică a obţine de la ea cea mai mare binefacere şi a împiedica risipirea conţinutului visului.

Mai întâi, pentru vizualizarea propriu-zisă, iată metoda: imaginându-ţi că eşti chiar tu divinitatea Vajra-Yogini, închipuie-ţi în centrul psihic al gâtului, silaba AH de culoare roşie şi clar radioasă ca fiind materializarea reală a Divinului Cuvânt.

Concentrându-te pe radierea lui AH şi gândindu-te că orice lucru manifestat este în esenţa sa asemenea unor forme reflectate într-o oglindă care, deşi vizibile, nu au în ele înşile o existenţă reală, vei înţelege visul.

Apoi, iată metoda pentru a obţine cea mai mare binefacere din vizualizare. La căderea nopţii, străduieşte-te să înţelegi natura stării de vis cu ajutorul mijloacelor de vizualizare expuse mai sus. În zori, fă de şapte ori respiraţia în formă de cuvă. Concentrează-te apoi pe un punct care să fie dintr-o substanţă asemănătoare cu osul, albă, între sprâncenele tale[34].

Pentru un temperament pletoric, punctul trebuie vizualizat ca şi când ar fi roşu. Pentru un temperament nervos, punctul trebuie vizualizat ca şi cum ar fi verde.

Dacă natura stării de vis nu a fost înţeleasă cu aceste mijloace, fă atunci după cum urmează: la căderea nopţii, meditează asupra unui punct. Dimineaţa, fă de douăzeci şi una de ori respiraţia în formă de cuvă. Străduieşte-te de douăzeci şi unu de ori să înţelegi natura stării de vis. Concentrându-ţi atunci spiritul pe un punct negru de mărimea unghiei mici şi situat la baza organului de generare, vei fi în stare să înţelegi natura stării de vis.

Răspândirea conţinutului visului corespunde uneia

34 Este cel de al treilea ochi al lui Vajra-Yogini (n.a.).

dintre posibilităţile următoare: se produce în starea de veghe; este produs de oboseala dată de exerciţii; este produs de o afecţiune fizica sau mentală sau este produs prin negare.

[în primul caz, când suntem pe punctul de a înţelege un vis şi când ne trezim], remediul constă în consumarea de alimente tonice şi de-a ne impune un efort fizic până când ne cuprinde oboseala; va urma un somn adânc.

[în cel de-al doilea caz, când un vis revine neschimbat, cu frecvenţa], remediul constă în a medita adesea asupra acestui vis [...], şi practicând exerciţiile respiratorii în formă de cuvă şi vizualizând punctul dintre sprâncene.

[în cel de-al treilea caz, ai numeroase vise, dar dimineaţa, la sculare, nu-ţi aminteşti niciunul dintre ele], remediul constă din a evita păcatele, a urma iniţierea în *samādhi*[35] şi a vizualiza punctul [...] de la rădăcina organului de generare.

[în al patrulea caz, când există] imposibilitatea ca visele să se formeze, vizualizează punctul [...] de la rădăcina organului de generare în timp ce tu meditezi asupra formei de cuvă [...] adu laude şi fa ofrande pentru *vira* şi *dakini*[36].

[...] Realizarea stării de vis pentru a fi *maya*[37] a fost expusă după cum urmează:

[...] Lasă orice frică.

Dacă visul este de foc, transformă-l în apă.

Dacă visul are obiecte mici, fă din ele obiecte mari.

Dacă visul are obiecte mari, fă din ele obiecte mici.

Atunci vei înţelege natura dimensiunilor.

Dacă visul este un lucru unic, fă din el lucruri multiple.

Dacă visul cuprinde lucruri multiple, fa din ele un

---

35 Iniţiere foarte selectiva, menita sâ dezvolte cele mai înalte facultăţi intelectuale (n.a.).

36 Entităţi supranaturale inferioare care se hrănesc cu substanţa spirituală a oamenilor şi îi abat de la meditaţie (n.a.).

37 în acest context, „iluzie" (n.a.).

lucru unic.

Astfel înţelegem pluralitatea şi unitatea.

[…] Atunci, vizualizându-ţi propriul tău corp aşa cum este văzut în starea de vis, […] ca o entitate asemănătoare cu *maya*, el va deveni astfel.

(*Les Sept Livres de la sagesse du Grand Sentier*, secolul al XI-lea)

*Acest text-cheie pentru yoga, de orientare metafizică şi vizând dezvoltarea conştiinţei despre puţina realitate a lumii şi extinderea stăpânirii yoghinului asupra inconştientul*ui său, *prezintă un interes suplimentar pentru medicina contemporană. Cercetătorii au constatat, într-adevăr, datorită unei tehnici de vârf (ŢEP – tomografie prin emisie de pozitoni) ca meditaţia yoghinilor activează alte zone cerebrale decât cele care sunt puse în mişcare în stare de veghe, iar ipoteza unei influenţe pe care yoga ar avea-o asupra funcţionării fiziologice capătă un plus de interes*.

ZOROASTRU (secolul al VII-lea î.e.n.)

Dacă am putea să facem parte dintre cei care vor face ca această lume să fie minunată!”

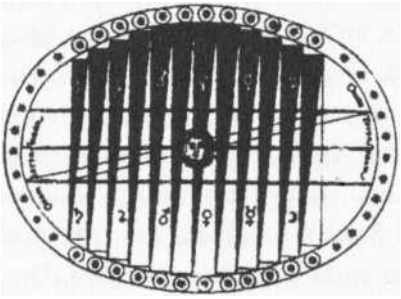

Data şi locul de naştere al lui Zoroastru, versiunea europeană a numelui persan Zarathustra (iar în persana modernă Zardusht), se pierd în legendă. Compararea celor mai plauzibile date istorice sugerează că acesta s-ar fi născut în anul 600 î.e.n., imnurile zoroastriene, reunite sub numele de *Ghâtas* şi de *Zend Avesta*, arată că locuinţa tatălui său, care făcea parte din clanul Spitama, se găsea la Airan Vej, în fosta regiune Atropatena, astăzi Azerbaidjan, pe râul Arax.

Un episod din legenda sa spune că el a fost conceput de sămânţa cerească. Un altul povesteşte că Zarathustra se retrăsese pe un munte şi că acesta, din pricina unui fulger, luase foc, dar ca Zarathustra, nevătămat, a coborât şi s-a adresat oamenilor (ceea ce îl evocă cu deosebire pe Moise pe muntele Sinai). Într-un alt episod, Zarathustra a fost ispitit de Satan, dar el a ieşit victorios.

Zarathustra ocupa un loc major în istoria religiilor, deoarece religia pe care el a întemeiat-o în anticul Iran a reprezentat un model pentru credinţele gnostice, iar creştinismul a luat de la ea un mare număr de elemente ale teologiei şi escatologiei sale.

Zoroastrismul avea două divinităţi principale, antagonice şi gemene, un zeu al Luminii, Ahura Mâzda, numit mai târziu Ormuză, creatorul universal, şi un zeu al întunericului, Ahriman (pronunţat şi Airyaman). Ahura Mâzda era ajutat de Sfântul Spirit, care era însă emanaţia sa şi o alta forma a lui însuşi, şi de către fiul sau Mithra (şi el identificat cu Sfântul Spirit). La rândul său, Ahriman era ajutat de Spiritul Râului şi de divinităţi simetrice. Un anume număr de zeităţi secundare gravitau în jurul acestor doi poli; personalităţile lor, funcţiile, ierarhia şi avatarurile depăşesc obiectul acestor pagini.

La vremea aceea, vedismul* era religia anticei Perşii, iar zoroastrismul a luat de la el mai mulţi zei şi concepte.

Victoria lui Ahura Mâzda depindea de înrolarea oamenilor în lupta sa. El cerea de la credincios supunere faţa de cele şapte spirite superioare care erau Vohu Mano, simţul binelui, Ashem, spiritul adevărului şi al legii, Kshathrem, puterea, din păcate diminuata deoarece era contaminata de spiritul Râului, Armaiti, respectul pentru divin, Horv atât, desăvârşirea, Ameretât, nemurirea, şi Sraosha, spiritul ascultării, cărora li se adauga uneori Geush Unan, protectorul animalelor.

Exigenţele noii religii erau numeroase: curăţenie fizică şi spirituala, mortificarea corpului, respectul adevărului, castitatea, agricultura şi creşterea vitelor (Zarathustra a suprimat sacrificarea cailor şi a introdus

creşterea boilor), protejarea animalelor folositoare, cum ar fi câinele, şi exterminarea celor dăunătoare, în sfârşit, interzicerea îngropării sau incinerării morţilor, aceştia trebuind să fie expuşi în locuri anume pentru a fi sfârtecaţi de vulturi şi animale sălbatice. Zoroastrismul a fost o religie a speranţei aşa cum atesta celebra sa proclamaţie: „Dacă am putea să facem parte dintre cei care vor face ca aceasta lume să fie minunată! 11

Zoroastrismul a fost şi un milenarism; el prevedea, peste trei mii de ani, o luptă finală între Ahura Mâzda şi Ahriman din care primul va ieşi învingător şi la capătul căreia morţii vor învia. Atunci va începe o vârstă de aur.

Faptele fiinţei umane săvârşite în timpul vieţii condiţionau soarta sufletului acesteia după moarte. Dacă cele bune le depăşeau pe cele rele, sufletul trecea fără dificultate puntea subţire ca tăişul unei săbii care îl ducea spre Paradis, Sălaşul Cântecului; dacă nu, el era aruncat, din pricina poverii faptelor rele, în focul veşnic al Infernului, adică în Sălaşul Greşelii. În cazul în care faptele bune erau egale cu cele rele, era prevăzut un loc intermediar şi Zarathustra devenea atunci avocatul sufletului încercând să-l smulgă condiţiei sale. În paranteza fie spus, toate aceste reprezentări, absente din iudaismul antic, la fel ca şi conceptele de Sfântul Spirit, de îngeri păzitori, *firavashi*, şi de reînvierea corpurilor au fost adoptate de creştinism.

Zoroastrismul a devenit religie de stat, ca să folosim termenii moderni, însă, chiar dacă spiritualitatea sa exigentă care contrasta cu religia anterioară nu pare să-i fi asigurat un sprijin popular larg, el s-a extins în India şi Armenia, printre populaţiile scite, în Mesopotamia, Capadocia şi în restul Orientului Mijlociu. Cucerirea Persiei de către armatele musulmane în anul 636 i-a dat lovitura fatală; el nu a mai supravieţuit decât în cadrul unor minorităţi numite mazdeene, Yezdi din Iran şi Parşi din India, într-o formă fundamental monoteista.

Esoterismul zoroastrian cădea în sarcina clerului, deoarece religia constituia o Biserică, în pofida marii sale

austerităţi. Ritul principal consta în sacrificarea unui berbec sau a unui bou pe un altar în vârful căruia era aprins un foc, acesta jucând un rol capital în zoroastrism. Ofrandele din lapte făceau şi ele parte din ritual, însoţite întotdeauna de consumarea de *haoma*, versiunea iraniana a băuturii indiene *soma*, pregătită din plante halucinogene şi în special din amanita phalloida, ciuperca de folosinţă universala.

Haoma, forma pământeană a unui zeu, trebuia să te facă nemuritor. De altfel, chiar şi astăzi, la Paris, această băutură este dată muribunzilor. *Haoma* era băută în faţa altarului în timpul sacrificiilor. Zarathustra a atras atenţia asupra folosirii ei fără măsura, în afara ritualurilor. A calificat-o chiar ca „murdărie”.

Ca multe texte presupuse a fi esoterice, *Ghâtas* şi *Zend Avesta* nu pot fi interpretate cu uşurinţa şi te fac să gândeşti ca iniţierea avea secrete care n-au fost încă descoperite.

C*

ZBORUL NAVIGATORULUI

[…] Trei zile şi trei nopţi a zburat în felul acesta încercând să ajungă acasă, fără să poată coborî. Când s-a încheiat a treia noapte, el s-a apropiat de strălucitoarea aurora; acolo, a invocat-o pe Artivi Şura Anahita: Umedă, Eroică, Neprihănită, vino-mi în ajutor! Nu mă lasa! Îţi voi oferi o sută de libaţii cu *haoma* şi cu lapte purificate şi filtrate, lângă fluviul Rangha, dacă mă întorc viu pe pământul creat de Ahura, la casa mea. Umeda, Eroica, Neprihănita s-a grăbit spre el, sub forma unei frumoase şi tinere fete, puternică, minunată, încinsă cu centura, nobilă, de neam înalt, având în picioare încălţări strălucitoare cu şireturi de aur.

Ea l-a luat de braţ şi imediat el s-a apropiat de pământul creat de Ahura până la casa sa, sănătos şi nevătămat, la fel ca înainte.

(*Zend Avesta*)

Întâmplarea descrisă aici, deosebit de bogată în informaţii, este cea a îndemânaticului navigator Parva, pe

*care învingător*ul său, *spiritul bun Thraetaona, îl aruncase în aer dându-i forma unui vultur. Anahita cea Neprihănită este o zeiţă vedică, deci prezoroastriană, pe care o putem eventual considera zeiţa apei şi a războiului. Transa lui Parva pare să descrie un stadiu evocat în mai multe forme de esoterism orientale, în care sufletul încearcă în zadar să se întoarcă la corpul sau de pe vremea când trăia (o regăsim în cultura populară egipteană modernă sub numele de* khabur, *coşmar de care cel care doarme este în mod paradoxal conştient, dar din care nu se poate smulge). Ceea ce sugerează clar povestirea este sentimentul de a se fi desprins de corpul său, sentiment comun mai multor experienţe mistice. Putem presupune că starea lui Parva este starea celui care a consumat* haoma, *incapabil să-şi regăsească starea normală. Parva se adresează atunci principalei divinităţi feminine pentru a rupe vraja şi a reveni la realitate. În al doilea rând, putem să descifrăm în ea o punere în gardă faţă de beţiile solitare ale spiritelor desprinse de lume, ba chiar faţă de folosirea băuturii* haoma *în afara ritualului.*

CÂND LUMEA VA FI DEVENIT PURĂ…

[…] Din ziua aceea, el [omul] nu va îmbătrâni niciodată şi nu va muri niciodată, el nu se va transforma niciodată şi nu va putrezi niciodată, mereu viu, mereu crescând şi stăpân pe dorinţa sa, când morţii vor învia, când viaţa şi nemurirea vor veni, şi [când] lumea va fi refăcută.

(*Zamyad Yasht*)

După sfârşitul timpurilor şi lupta finală dintre Bine şi Rău, când Saoshyant, sau Ultimul Salvator, un descendent al lui Zarathustra, va fi eliminat armatele lui Ahriman.

IMNUL DISCIPOLULUI

Mă declar adorator al lui Mâzda, discipol al lui Zarathustra, care urăşte Daevas[38] şi ascultă de legile lui Ahura; pentru iertare, rugăciune, sacrificiu şi laudă […]

38 Divinităţi inferioare în serviciul Râului (n.a.).

[şi al] lui Mithra, zeul Marilor păşuni, care are o mie de urechi şi zece mii de ochi.

[Deoarece] Mithra este cel care-l smulge din disperarea lui pe omul care nu l-a minţit, [el este cel] care-l smulge morţii. Scoate-ne din disperare, Mithra, pentru ca noi nu te-am minţit.

Nici rana de lance ascuţita, nici cea de săgeată zburătoare nu-l ating pe cel pe care Mithra l-a ajutat cu toată puterea sufletului său, el, zeul cu zece mii de spioni, cel puternic, atoateştiutor, Mithra, cel pe care nu-l putem minţi.

(*Mithra Yasht*)

PEDEAPSA ERETICULUI

Cine, Ahura Mâzda, este cel care, mi se pare mie, a luat prosperitatea şi progresul, a adus boala şi distrugerea? Atunci, Ahura Mâzda [a spus]: el este, o, dreptule Zarathustra, ereticul necredincios care, în această existenţă corporală, face ofrande fără să cunoască regulile religiei mazdeene privind ceremoniile purificatorului. [...] Nu vor intra în această ţara şi regiune nici zelul, nici libaţiile, nici sănătatea, nici vindecarea, nici prosperitatea, nici creşterea, nici dezvoltarea grâului şi a păşunilor până când nu va fi omorât pe loc acest eretic necredincios, până când nu va fi adorat pe loc bunul Sraosa[39] din această ţară, trei zile de-a rândul, trei nopţi de-a rândul, cu focul aprins, cu baresman[40] întins, *haoma* depusă.

(*Zenda Avesta*, *Videvdat*)

Matematician, *geometru*, *muzician şi gnostic*

39 Unul din cei trei judecători care aşteaptă sufletul în lumea de dincolo (n.a.).

40 Cupă pentru ofrande (n.a.).

Născut la Samos, o insulă din arhipelagul Sporadelor, în marea Egee, la o dată situată între sfârşitul secolului al VII-lea şi începutul celui de-al VI-lea î.e.n., Pitagora este unul dintre cei care au marcat cel mai profund gândirea occidentala în secolele care au urmat după moartea sa, survenită în 497 î.e.n. Forţa amprentei sale se explica atât prin originalitatea, cât şi prin amploarea şi claritatea unei gândiri în care matematicile, ştiinţa, muzica şi religia formau un sistem coerent.

Activitatea lui a început în 529 î.e.n. la Crotona, o colonie dorica din Italia de Sud, unde se exilase pentru a fugi de tirania care domnea în Samos. A fondat acolo o confrerie după modelul confreriilor orfice. Deşi obiectul acestei confrerii era filosofic, deci greu accesibil unor populaţii de cultivatori şi de negustori, influenţa ei s-a extins la numeroase alte colonii din Magna Graecia. Ea a declanşat o reformă aristocratică a societăţii, dar revolta condusă de Kylon i-a obligat pe pitagoricieni să fugă. Pitagora s-a exilat la Metaponte, în golful Taranto, care a fost ultima locuinţă a marelui călător. Discipolii săi, Lysis şi Philolaos, s-au dus la Theba, în Grecia, unde au reînsufleţit şcoala pitagoreiciană.

Filosofia generală a lui Pitagora are la bază unitatea lumii în care totul se transforma şi circula, incluzând şi sufletul care se reîncarnează, chiar dacă în specii diferite. „Nu-l bate!” i-a poruncit el unui om care bătea un câine. „Este sufletul unui prieten, l-am recunoscut după plânsetele sale”. Pentru pitagoricieni, sufletul este, într-

adevăr, alcătuit din aer şi din foc, de unde şi afinitatea lui pentru stele, către care se ridică în mod firesc.

Deoarece lumea este condusă de legi stricte, această filosofie care o reflecta este reglementată de o morală la fel de stricta. Orice pitagoreician trebuia să-şi facă în fiecare seară un examen de conştiinţă şi să răspundă la următoarele trei întrebări: Unde am dat greş? Ce bine am făcut? Ce am uitat să fac şi ar fi trebuit să fac? Mijlocul pentru a se purifica este acela de a face muzică sau de a o asculta. Pitagorismul este deci o etica.

Fără îndoială, muzica i-a oferit lui Pitagora modalitatea de a avea acces la matematici, cu descoperirea majoră că intervalele muzicale depind de raporturile aritmetice dintre corzile întinse: 2/1 pentru octavă, 3/2 pentru cvintă, 4/3 pentru cvartă.

După această descoperire, el a enunţat principiul: „Totul este număr”. Schimburile dintre Asia şi lumea mediteraneeană erau pe atunci mai bogate decât se crede de obicei. Este posibil, dacă nu verosimil, ca Pitagora să fi cunoscut armonia muzicala întemeiata de vedism.

Istoricul modern nu poate să nu fie uimit de descoperirile pitagoreiciene care par a se baza pe intuiţie, cum ar fi numărul de aur, sau de analogiile ciudate găsite de pitagoreicieni, cum ar fi cea care lega succesiunea echinocţiilor cu ritmurile vitale. Astfel, datorită înaintării cu un grad la fiecare 72 de ani, soarele efectuează turul complet al elipticii în 72 x 360 = 25 920 de ani. Or, o fiinţa omenească, efectuând în medie 18 inspiraţii pe minut, face 18 x 60 x 24 = 25 920 de inspiraţii pe zi.

Cerul pitagoreician reprezenta o structura de scară muzicala şi de numere. Expunerea descoperirilor matematice ale lui Pitagora şi ale discipolilor să-i depăşeşte obiectul acestor pagini, dar ştim însă că le datorăm teorema sumei unghiurilor dintr-un triunghi, incomensurabilitatea diagonalei şi a laturii unui pătrat, ceea ce a dus peste cincisprezece secole la descoperirea numerelor iraţionale, faptul că orice triunghi cu laturi proporţionale (3, 4, 5) este un triunghi dreptunghic, ca

suma celor trei unghiuri ale oricărui triunghi este egală cu două unghiuri drepte, metoda de calculare a suprafeţelor, construcţia poliedrelor regulate, teoria proporţiilor…

Şi în astronomie, Pitagora a fost primul care a emis ipoteza că Pământul şi Universul sunt sferice. Precursor al lui Copernic, care l-a omagiat, a fost aşadar primul care a postulat ca Pământul se roteşte în jurul axei sale, rotindu-se în acelaşi timp în jurul „focului central", adică al soarelui.

Trebuie însă să subliniem că aceste descoperiri nu au fost inspirate de spiritul ştiinţific, în sensul modern al cuvântului.

Dimpotrivă, ele au fost rezultatul dorinţei de a elibera măsura şi numărul de statutul lor utilitar.

Pitagoreicienii au fost numeroşi în lumea mediteraneană a filosofilor, matematicienilor, astronomilor, influenţa lor fiind foarte mare. Fondatorul şcolii care îi poartă numele a fost cinstit aidoma profeţilor, până şi dincolo de limitele afabulaţiei. Astfel, pentru Părinţii Bisericii, ca Sfântul Ambrozie, el era un evreu, personaj intermediar între Moise şi Platon. Pentru alţii, Pitagora era un magician, un poet, ba chiar părintele Cabalei.

Comunităţile pitagoreiciene erau totuşi departe de noţiunea de colegiu didactic. Ele trăiau în condiţii ce puteau fi comparate cu cele ale mănăstirilor budiste sau creştine aparţinând ordinului celui mai sever. Le putem defini ca fiind comunităţi de călugări-soldaţi. Aspirantul nu era admis decât în urma unei iniţieri al cărei secret a rămas necunoscut. Discipolii erau constrânşi, sub ameninţarea de a fi omorâţi, să respecte jurământul de tăcere privind dezbaterile, şi la asceza cea mai riguroasă, incluzând şi regimul alimentar. Astfel, nu puteau să mănânce carne, oua, bob şi numeroase alte alimente interzise din motive religioase. îmbrăcaţi obligatoriu în alb, pitagoreicienii evitau orice sursa de impuritate, neintrând, de pildă, în casa unui mort sau neapropiindu-se de o lăuză şi trebuiau să facă zilnic exerciţii fizice pentru a fi pregătiţi de război. Aceasta austeritate excesivă avea, după o

vreme, să dăuneze pitagoreicienilor. În secolul al IV-lea î.e.n., teatrul atenian i-a transformat în personaje ridicole care refuzau să mănânce carne şi să vorbească.

Învăţătura pitagoreică era cu stricteţe esoterică. Nu-i cunoaştem rezultatele decât datorită a ceea ce ne-au adus la cunoştinţa discipoli precum Arhitas din Taranto şi alţi autori, ca Aristotel. Cu toate acestea, exista un ansamblu de 3 333 de precepte atribuite gânditorului, care a fost copiat la

Alexandria în secolul I î.e.n. şi care sunt cunoscute sub numele de *Biblion*. Extrasele următoare provin din această lucrare. Ele nu reflectă, bineînţeles, aspectele superioare ale învăţăturilor de la Crotona şi Metaponte, ci evocă mai curând maximele practice ale cinicilor greci, îndepărtaţi urmaşi ai pitagoreicienilor. Însă savoarea lor familiara ne permite totuşi să-l descoperim pe moralistul din Pitagora.

2. Omule! Fii tot atât de cumpătat ca o albina. Ea nu şi-a pus niciodată trompa pe carnea animalelor pentru a le suge sângele.

7. Legiuitori! Nu le lăsaţi oamenilor de stat timp să se obişnuiască cu onorurile şi cu puterea. Veţi ajunge să fiţi inutili.

17. Legiuitorule! Ca să-şi ispăşească o greşeală sau o crimă, poporul a recurs la fapte de religie. Tu creează fapte de dreptate.

27. Legiuitori! Vai de voi, dacă în cetăţile voastre legile vor rămâne în urma afacerilor, deoarece după voi nimic nu va mai rămâne din primele.

67. Omule! Fii cumpătat. Un trup prea gras nu poate decât să slăbească sufletul până ce acesta va dispărea.

130. Om înţelept! Nu te amesteca cu cei care conduc. Lasă păianjenul să-şi întindă capcanele şi să atragă muştele şi pe oameni ca să le ia sângele.

142. Magistratule! Interzice poporului şi copiilor să poarte arme. Amândoi au aceleaşi instincte.

168. Omule! Nu caută în cer alţi zei în afara astrelor. Ele sunt cele o mie de braţe care arată direcţia.

423. Omule prudent! Nu trece prin spatele unui cal şi nici prin faţa poporului. Vei evita astfel loviturile rele.

426. Omule! Nu avea încredere în femeia care-şi schimba culoarea părului, chiar dacă o face ca să-ţi placă.

436. Popoare republicane! Amintiţi-vă ce spunea Chilon, unul dintre înţelepţi: „Unde vorbeşte legea, oratorii să tacă”.

464. Locuitori ai Crotonei! Refuzaţi preoţilor titlul de cetăţean, deoarece patria lor trebuie să rămână Olimpul.

486. Trecătorule! Fugi de o cohortă fără credinţă ca şi de o cohortă fără disciplină. Nu ai să fii strivit.

495. Popoare! Nu provocaţi revoluţii politice: când nu mergi înaintea lor, nu sunt decât nişte comete liniştite care nu fac râu nimănui.

515. Magistratule! Să ai şi o altă conştiinţă în afara propriei tale conştiinţe.

536. Oameni! Luaţi drept legiuitor un corp omenesc: picioarele lui te poartă, mâinile sale te servesc, capul său ordonă.

556. Nu te teme de Dumnezeu, teme-te de oameni, deoarece ei sunt orbi.

Ocultismul şi magia, practici pentru omul obişnuit, accesul la divinitate pentru cei aleşi

În sensul istoric al termenului, hermetismul desemnează un ansamblu de credinţe şi de rituri care-l cinstesc pe zeul egiptean Thoth, zeul scrisului, al limbii şi al intelectului şi „psihopomp”, adică însoţitor al sufletelor morţilor în lumea de dincolo, şi pe care grecii din epoca

elenistica l-au identificat cu zeul lor Hermes Trismegistus, „de trei ori mare”. Să precizam că Hermes este foarte diferit de paredrul său roman, Mercur, zeul comerţului şi al hoţilor. În Egiptul elenizat din secolul al III-lea î.e.n., cultul lui Thoth-Hermes Trismegistus, sau hermetismul, căpătase un statut care nu a încetat să se dezvolte şi să se răspândească. Prin intermediul arabilor, adepţii lui fervenţi, el s-a propagat printre savanţii din Renaştere, până la Newton, care s-a inspirat cu succes în cercetările sale astronomice şi fizice.

Succesul hermetismului poate fi explicat cu uşurinţa. Există două forme de hermetism, una populara, cealaltă aristocratică. Prima reprezintă un ansamblu de rituri magice, amestecate cu astrologie şi medicină, presupuse a asigura, de pildă, seducerea unui iubit indiferent, persecutarea unui duşman sau naşterea unui copil de sex bărbătesc, precum şi vindecarea unui bolnav sau îmbolnăvirea unui om sănătos. Toate acestea se realizau prin invocarea demonilor şi spiritelor inferioare, de unde asocierea hermetismului cu magia. În prezent, hermetismul popular e asimilat cu un ocultism practic.

Cea de a doua forma, mult mai austeră şi mai de temut, căuta să-i pună pe iniţiaţi în legătură cu misterul Universului. Se pare că ea avea ritualuri în cursul cărora iniţiatul era transportat în lumea de dincolo, murind de viu şi ilustrând formula lui Platon: „A muri înseamnă să fii iniţiat”. După exemplul altor forme de iniţiere din Antichitate, nu este imposibil ca iniţierea în hermetism să fi recurs la substanţe halucinogene.

Filosofia hermetismului, care prefigurează în multe privinţe gnoza, apărută ulterior, pleacă de la premisa că raţiunea şi intelectul sunt incapabile să ducă spiritul la nivelurile superioare ale cunoaşterii, accesibile numai prin revelaţie. Doar acolo lunga apare în dublul sau adevăr de forţe antagonice, veşnic în confruntare şi a căror opoziţie este motorul vieţii. Şi numai datorită revelaţiei poate iniţiatul să se ridice la divinitate şi să devină el însuşi divin.

DESPRE DIVINITATEA OMULUI PRIN DESĂVÂRŞIRE ŞI CUNOAŞTERE

[…] Şi dacă tu vrei să vezi realitatea acestui mister, atunci trebuie să vezi minunata reprezentare a legăturii dintre mascul şi femela. Deoarece atunci când sămânţa ajunge la apogeul ei, ea ţâşneşte. În acel moment, femela primeşte forţa masculului, iar masculul, la rândul său, primeşte forţa femelei.

Iată de ce misterul legăturii este săvârşit în secret, pentru ca cele două sexe să nu se înjosească în faţa unor oameni care nu participă la această realitate. Pentru ca fiecare dintre cele două sexe contribuie la concepere. Şi dacă ea se petrece în prezenţa acelora care nu înţeleg această realitate, ea devine ridicolă şi greu de crezut. Şi mai mult, există mistere sacre, de cuvinte şi de fapte, deoarece nu numai că ele nu sunt bănuite, dar nici nu sunt auzite.

Necredincioşii sunt, aşadar, nelegiuiţi şi atei. Ceilalţi, pioşii, sunt puţini la număr. Acesta este motivul pentru care râul domneşte printre cei mulţi la număr, deoarece iniţierea în lucrurile impuse nu există la ei. Deoarece cunoaşterea lucrurilor impuse este cu adevărat remediul pasiunilor materiale. Iată de ce iniţierea derivă din cunoaştere.

Dacă exista însă necunoaştere şi dacă iniţierea este absenta din inima omului, pasiunile nevindecabile continuă să existe în suflet. Acestea duc la un râu suplimentar, sub forma unei răni nevindecabile. Această rană roade fără încetare sufletul, făcând să apară viermii şi mirosurile grele ale râului.

Dar nu Dumnezeu este cauza acestor lucruri, deoarece el a trimis oamenilor cunoaşterea şi iniţierea.

— Trismegistul[41] le-a trimis numai omului?

— Da, Asclepios, el le-a trimis numai omului. Şi este cazul să-ţi spun de ce i-a trimis cunoaşterea şi iniţierea care fac parte din bunătatea sa. Iar acum, ascultă!

---

41 Hermes Trismegistul, „De trei ori mare“ (n.a.).

Dumnezeu şi Tatăl şi chiar Domnul[42] au creat omul după modelul zeilor. Ei l-au smuls din regiunea materiei. Dat fiind că materia este amestecată în crearea omului, pasiunile se află în el. Ele circula deci încontinuu în trupul său, deoarece această creatură vie nu ar fi putut să existe fără această hrană, deoarece ea este muritoare. De asemenea, nu se poate evita ca dorinţele supărătoare şi vătămătoare să nu sălăşluiască în om. Pentru ca de când au ieşit din materia pură, zeii nu au nevoie de iniţiere şi de cunoaştere. Într-adevăr, chiar şi nemurirea zeilor este iniţiere şi cunoaştere. Ea le-a asigurat-o lor. Din nevoie, Dumnezeu a pus nişte limite omului, i-a impus învăţarea şi cunoaşterea. Le-a perfecţionat pentru ca, prin intermediul lor, omul să îşi poată înfrâna pasiunile şi relele după voinţa sa. El a dus existenţa muritoare a omului la nemurire.

[…] Şi aceasta s-a petrecut astfel deoarece este voinţa lui Dumnezeu ca oamenii să fie mai buni decât zeii, deoarece zeii sunt nemuritori, dar numai oamenii sunt în acelaşi timp nemuritori şi muritori. […] Zeii cunosc treburile oamenilor, dar oamenii cunosc treburile zeilor. […] Deoarece am atins subiectul unirii dintre zei şi oameni, să ştii, Asclepios, cum poate omul să fie puternic! Deoarece, aşa cum Tatăl, Stăpânul Universului, îi creează pe zei şi omul, această fiinţă muritoare, pământeană, vie, cel care nu este ca Dumnezeu, creează şi el zei. Nu numai că el le dă putere, dar este şi el întărit. Nu numai că el este un zeu, dar el şi creează zei. Eşti mirat, Asclepios? Să fii oare şi tu un sceptic ca atâţia alţii?

(*învăţătura desăvârşită*, secolele II-III)

Acest text uimitor care proclamă deschis capacitatea omului de a ajunge la divinitate este unul dintre cele mai vestite ale hermetismului, deşi are numeroase elemente comune cu gnoza şi cu gnosticismul. La limită, el l-ar putea rezuma. Găsit în limba coptă în „biblioteca” de la Nag Hammadi, el mai are două versiuni, în greacă şi în latină, aceasta din urmă transcrisă de Apuleius. Este vorba, mai mult ca sigur, de un manual iniţiatic al unei

42 Demiurgul (n.a.).

secte hermetice şi gnostice din secolele al II-lea şi al III-lea. Este redactat sub forma unei discuţii între Asclepios, novicele, şi alte două personaje, Tat (Thoth) şi Amon. El caută să demonstreze că iniţierea poate fi comparată cu actul sexual, implicând un schimb între om şi divinitate.

Aparţine hermetismului datorită referirilor sale la Hermes, Thoth şi Amon, dar este în mod caracteristic gnostic deoarece face trimitere la un demiurg, diferit de Dumnezeu. O noţiune fundamentală a religiei egiptene este şi ea prezentă: zeii mor când sunt lipsiţi de adoraţia oamenilor.

Învăţătura desăvârşită reprezintă unul dintre exemplele cele mai convingătoare de sincretism între panteism şi monoteism, sincretism apărut în primele timpuri ale creştinării Egiptului, când învăţătura Evangheliilor se confrunta atât cu curentele esoterice locale, cât şi cu religia greacă şi cea egipteană.

a

RITUALUL INIŢIERII EGIPTENE

Niciun text de iniţiere hermetică nu a ajuns până la noi. Ne putem face totuşi o idee după ritualul de iniţiere în cultul lui Osiris. La intrarea sa în templu, aspirantul primeşte coroana celor verificaţi. I se deschid porţile tărâmului funerar, Lumea de Dincolo. Un preot purtând masca lui Anubis, unul dintre zeii care-l însoţesc pe Osiris – celălalt fiind Thoth –, îl conduce în lunga călătorie care anunţă naşterea unui om nou. Ei coboară cu spatele în pământ, izvor de viaţă care dăruieşte nemurirea. Pătrund în sala unde se odihneşte zeul. Aspirantul este atunci promovat la gloria morţilor. El este declarat „verificat. Este scufundat într-o piscină pentru ca el să reînvie datorită virtuţii apei regeneratoare. Devenit nemuritor, egalul zeilor, el poate în sfârşit să contemple trupul mort al zeului. Acesta este momentul de transcendenţă şi de iluminare. El adoarme atunci la picioarele zeului. În cursul acestor etape, o persoană cântă:

Tu ai ajuns la ţărmul cetăţii lui Busiris, pe terenul necropolei.

Te aşezi la drum pe marea esplanadă a domeniului sacru, iar *kă*[43] al tău trece prin porticul principal.

Liber înaintezi în domeniul liniştii, şi te aşezi la drum către locul care te aşteaptă.

Te îndepărtezi şi treci prin porticul lui Osiris.

Iată că străbaţi sala celor doi Maât[44].

Servitorii templului te lasă să înaintezi ca să-l poţi vedea pe Marele zeu.

Călăuzele tale te introduc în locul foarte sacru.

Intri în Sfântul Sfinţilor fără ca să ţi se abată mersul în Maât eşti iniţiat fără piedici.

Tu îi dai sărutul lui Osiris care zace în Sala de Aur zeului Khenty întins în sarcofagul său.

Treci porţile peşterilor zeilor infernali, te alături morţilor care se odihnesc în aceste locuri.

„Eşti bine-venit, eşti bine-venit!” spune Stăpânul Tronului, şi Purul Arhivar îţi netezeşte drumul. Păzitorii Porticului îţi iau braţul.

Cei care slujesc la Praguri te strigă…

Căutarea Cuvântului ascuns în vorbe

Dintre toate învăţăturile esoterice, cabala este, fără îndoială, cea care a generat în timpurile moderne cele mai multe interpretări hazardate şi cele mai multe confuzii. Denumirea provine din cuvântul ebraic *kabbala* care înseamnă „el a primit” şi, prin extindere, a ajuns să desemneze doctrine tradiţionale de interpretare care, la

---

43 Sufletul (n.a.).

44 Maât este Adevărul, iar Sala celor doi Maât este Sala Judecăţii (n.a.).

origine, nu aveau decât comentariile despre Profeţi, *Mişna*, dar care au cuprins şi Pentateucul, adică primele cinci cărţi din Vechiul Testament.

Obiectul lor este pe cât de vast pe atât de simplu: să permiţi spiritului omenesc să lege un Dumnezeu infinit cu lumea finită a experienţei sale. Nucleul tradiţiei cabalistice, *gheonim*, urcă până în secolul al VI-lea î.e.n. şi unul din motivele prestigiului sau constă în faptul că pitagoricienii şi gnosticii îl induseseră în propria lor învăţătura secretă. El a căpătat astfel caracterul unei doctrine universale, depăşind iudaismul şi păgânismul. Acesta este motivul pentru care există o cabală creştină.

Este imposibil de stabilit ce anume au fost *gheonim* în forma lor originară.

De-a lungul secolelor, Cabala s-a îmbogăţit şi se consideră, în general, că are şapte mari cărţi: (1) *Sefer Ieţira* care datează din secolul al VI-lea şi care tratează permutarea semnelor şi a sferelor originale; (2) *Sefer ha-Bahir*, comentariu mistic despre Facere care datează din secolul al XIII-lea şi este atribuit lui Isaac Orbul; (3) *Hehalot*, ansamblu de scrieri mistice despre Merkaba sau Carul ceresc pe care l-a văzut profetul Iezechiel; (4) *Sefer-ha-Zohar* sau Cartea Splendorilor, numită în mod obişnuit *Zohar*, ansamblu ambiţios de comentarii, sau *midraşim*, despre Pentateuc şi alte cărţi din Vechiul Testament şi cea mai importantă din cele şapte cărţi, atribuită unui mistic din secolul al II-lea, Simon ben Iohai, cartea ar fi putut să fie îmbogăţită sau chiar reconstituită în întregime de Moise din Leon, autor din secolul al XIII-lea; spre deosebire de cărţile precedente, cartea *Zohar* este scrisă în aramaică; (5) *Raziel*, (6) *Şi un Komah* şi (7) *Rokea h* de Eleazar din Worms.

Această listă nu exclude şi alte lucrări ale unor cabalişti încorporate în ansamblul textelor disciplinei.

Metoda de interpretare a Cabalei se bazează pe simbolistica semnelor, literele ebraice fiind în acelaşi timp şi cifre.

Ea atrage atenţia că Vechiul Testament nu trebuie să

fie interpretat literal: „Sensul literal al Scripturii este învelişul şi vai de cel care ia acest înveliş drept Scriptura! 41, ne previne cartea *Zohar*.

Câteva exemple ne vor permite să înţelegem disciplina cabalistică. De pildă, numele Isaac, în ebraică *Iţ hak*, este compus din literele *yod-ţade-het* şi *kof*. Fiecare litera are o valoare numerică: *yod* este 10 şi simbolizează cele zece încercări impuse lui Abraham, tatăl său; *ţade*, 90, reprezintă cei nouăzeci de ani ai Sarei când l-a conceput pe Isaac; *bet*, 8, desemnează cele opt zile dintre naştere şi circumcizie, iar *kof*, 100, cei o sută de ani ai lui Abraham. Numele Isaac este, aşadar, un concentrat simbolic al istoriei sale. Alt exemplu. Când afla că în Egipt exista grâu, Iacob le spune fiilor săi: „Coborâţi acolo44, *Redu sama*. „Coborâţi44 se scrie în ebraică *reş-dalet-vav*. *Reş* este 200, *dalet*, *4* şi *vav*, 6. Totalul, 210, reprezintă timpul cât evreii au fost ţinuţi în sclavie în Egipt.

Mai mult, valoarea numerică a literelor este determinata de locul lor în alfabet. Primele nouă litere, *alef*, *bet*, *ghimel*, *dakt*, *he*, *vav*, *zain*, *het* şi *tot*, au valoare de unitate; literele a zecea până la a optsprezecea, *yod*, *kaf*, *lamed*, *mem*, *nun*, *sameh*, *am*, *fe* şi *ţade*, au valoare de zeci; de la litera a nouăsprezecea la a douăzeci şi treia, ultima, *kof*, *reş*, *sân* şi *tav*, plus alte cinci litere care sunt *haf*, *mem*, *nun*, *fe* şi *ţade*, reprezintă ordinul sutelor. Mai mult, *alef* îşi schimba valoarea în funcţie de locul său în cadrul cuvântului. Când *alef* este terminal, valoarea sa nominală se ridică la 1.000.

Acest sistem de interpretare, numit ghematrie, schimbă radical sensul dat de prima lectura. Descoperim astfel ca *oneg*, „plăcere44, cuprinde de fapt contrariul său, *nega*, „durere44. Disciplină esenţială pentru Cabala, ghematria permite extragerea adevărurilor ascunse ale Scripturii. E de altfel motivul pentru care, în secolul al XIII-lea, unul din cei mai eminenţi cabalişti, Abraham ben Abulafia, i-a consacrat una din lucrările sale. Principiul Cabalei constă în faptul că, într-adevăr, cuvântul lui Dumnezeu, vibraţia originală, este substanţa lumii.

Contemplaţia mistica a alfabetului ebraic, obiect absolut al meditaţiilor sale, l-a condus pe Abulafia la concluzia că adevăratul nume al lui Dumnezeu i-a fost revelat în timpul viziunilor sale.

Dincolo însă de ghematrie, exegeza riguroasa practicată de Cabala poate să ajungă la rezultate de o răsunătoare provocare. Astfel, statuând deosebirea dintre cuvintele ebraice *telem* şi *toar*, Maimonide respinge interpretarea literală curenta a aserţiunii potrivit căreia Dumnezeu l-a creat pe om după chipul său. Astfel, tradiţia cabalistică respinge aspecte vaste ale iconografiei religioase creştine, începând cu *Judecata de Apoi* a lui Michelangelo (v. În continuare).

Este motivul pentru care numeroase texte cabalistice seamănă într-o primă fază cu o analiză filologică.

Interpretările obţinute cu ajutorul Cabalei variază în funcţie de autori, dar filosofia şi scopul lor rămân neschimbate. Cuvântul lui Dumnezeu revelat are un sens ascuns şi acest sens este călăuza pentru elevaţia spirituală şi pentru pacea sufletului. Exista tot atâtea cabale câţi autori sunt, dar unitatea acestor principii se afla în diversitate.

Cu toate acestea, era evident că aspectul provocator, dacă nu chiar aducător de indignare al Cabalei, şi mai ales misticismul său din ce în ce mai pronunţat care tindea către unirea divina dincolo de cuvinte vor determina o reacţie a autorităţilor ortodoxe. Într-adevăr, în cele din urmă, aserţiunile despre cele „600.000 de feţe ale *Talmudului*” şi cele „70 de feţe ale *Torei*”.

făceau ca preceptele talmudice să nu mai fie considerate imperative ca la prima lectura. Misticismul cabalist a devenit suspect.

Din spiritul lui Dumnezeu a emanat mai întâi spiritul […] care a dat naştere apei, care a produs focul. La origine, aceste trei substanţe erau de natura ideala şi ele nu au devenit realităţi decât prin intervenţia celor trei

litere fundamentale. […] Aşa cum aceste trei litere formează sunetele principale ale limbii, apa, aerul şi focul sunt cele trei substanţe fundamentale, materia cu care a fost creat Universul. Universul se compune din lume, din anul şi din trupul [omului] şi în fiecare din aceste trei categorii găsim substanţele fundamentale. În lume, apa a format pământul, focul a produs cerul şi spiritul a dat naştere aerului care se află între apă şi cer. În an, iama corespunde apei, vara focului, perioada de ploaie aerului. Pântecul omului este din apă, capul sau din foc, iar pieptul său, aşezat între pântec şi cap, este din aer.

(*Sefer Ieţira*, traducere în franceza de A. Epstein)

Care este şarpele care zboară în aer şi se plimbă singur, şi care ţinând o furnică între dinţi are plăcerea de a începe într-un grup şi de a sfârşi în singurătate? Care este vulturul al cărui cuib se află în copacul care nu exista? Cine sunt aceşti micuţi care cresc, însă nu printre creaturi, care au fost creaţi în locul unde nu au fost creaţi? Cine sunt aceia care, atunci când urca, coboară şi care când coboară, urcă, două lucruri care fac unul şi unul care face trei? Cine este frumoasa fată la care nimeni nu a ridicat ochii, care iese dimineaţa şi se ascunde ziua, care îşi pune găteli care nu sunt acolo?

(*Sefer ha-Zohar*, *6*, *Sava*, „Bătrânul”)

OMONIMIA LUI TELEM (IMAGINE)

Au fost oameni care credeau că *telem* desemna înfăţişarea unui lucru şi trăsăturile lui, iar aceasta a dus la pura materializare [a lui Dumnezeu] într-un trup, deoarece este spus [în Scriptură]: „Să facem un om după chipul nostru (*beţalmenu*), după asemănarea noastră. Ei credeau, aşadar, ca Dumnezeu avea forma unui om, adică înfăţişarea şi trăsăturile sale, şi pentru ei rezulta materializarea pură, pe care o admiteau drept credinţă crezând că, dacă se îndepărtau de această credinţă, ei ar nega textul [Scripturii] sau chiar ar nega existenţa lui

Dumnezeu dacă el nu ar fi un trup având un chip şi mâini asemănătoare cu ale lor”.

Spun, aşadar, ca forma aşa cum este ea în general cunoscută de vulg [vreau să spun înfăţişarea lucrului şi trăsăturile lui] are în limba ebraica numele special de *toar*; se spune, de pildă, „Mândru la făptură” (*toar*) şi „frumos la chip” (Fac. XXXIX, 6). „Cum arată la faţă?” (I Sam., XXVIII, 14). „Ca faţa fiilor de rege” (Judecători, XIII, 18). Se spune, vorbind despre forma artificiala: „El o înseamnă [reprezintă] cu stiletul de gravat şi o măsoară cu compasul 11 (Is”.

XLIV, 13). Aceasta este o denumire care nu se aplică niciodată lui Dumnezeu Cel din înalt – departe de noi [un asemenea gând!]. Cât despre *telem*, el se aplică figurii naturale, vreau să spun la ceea ce constituie substanţa lucrului, prin ceea ce el devine ceea ce este şi care îi formează realitatea astfel încât el este cutare fiinţă [determinată]. În om, acest ceva este de unde vine înţelegerea omenească şi din cauza acestei înţelegeri intelectuale s-a spus despre el: „El l-a creat după chipul *theţelemi* lui Dumnezeu” (Fac. 1, 26). Iată de ce se mai spune vorbind despre necredincioşi: „Alunga-vei cu dispreţ înfăţişarea lor” (Ps., LXXII1, 20), deoarece dispreţul ajunge la suflet, care este înfăţişarea specifică şi nu forma membrelor şi a trăsăturilor. […] Prin cuvintele „Să facem un om după chipul nostru” se va fi vrut să se vorbească despre forma specifică, adică de înţelegerea intelectuală, şi de figură şi de trăsături.

Astfel am explicat noi deosebirea care există între *telem*.

„Chip”, şi *toar*, „făptură”.

[…] Cum omul se deosebeşte prin ceva foarte remarcabil care există în el şi care nu există în niciuna din fiinţele de sub sfera lunii, adică prin înţelegerea intelectuală pentru care nu foloseşti nici simţuri, nici mâini, nici braţe, [aceasta] a fost comparata cu înţelegerea divină care nu se petrece cu ajutorul unui instrument. Şi din această pricină, vreau să spun din pricina intelectului

uman care se alătura omului, s-a spus despre acesta că era [făcut] „după chipul lui Dumnezeu şi după asemănarea Lui”; [şi acest lucru nu vrea să spună] defel că Dumnezeu din înaltul Cerului ar fi un trup având un chip oarecare.

(Moise Maimonide, *Guide des Egureş*, I)

Patruzeci de secole de esoterism \ 117

!

O

CĂLĂTORIA ÎN CER

Când omul din această lume doarme în patul său, spiritul său rătăceşte, dorind să se ridice în timpul întregii nopţi, însă numeroşi păzitori înarmaţi se ridică în fiecare firmament, fără excepţie. Iată ce spune Rabbi Nehorai: fiul orgoliosului[45] mi-a povestit: când m-am urcat la cer, am întâlnit în firmamentul superior îngeri serafimi, toţi semănând a torţe arzânde, înconjuraţi de cercuri de foc pe care se afla jăratic aprins; dinţii şi ochii lor: nişte scântei arzătoare; veşmântul lor: un foc strălucitor; deasupra lor, un conducător cu numele de Hadomyam.

Când ei m-au zărit în acele locuri, au spus: cine l-a pus pe cel care e născut dintr-o femeie printre noi în acest loc? Cuprins de frică în faţa lor, văzând că erau gata să mă prăpădească cu răsuflarea gurilor lor, am invocat literele Numelui. Atunci, toţi au rămas nemişcaţi. Marele prinţ care-i conduce m-a întrebat: Cine eşti tu? I-am spus numele meu. El mi-a spus: O, prietene, toţi cei care vin pe lume trec printre mâinile mele în fiecare noapte, în clipa când se culca în patul lor şi îşi pun spiritul lor în mâinile Stăpânului lumii. Imediat, ele [spiritele] zboară în afara lor şi urca spre El. Toate spiritele se prezintă în faţa mea, dar nu-mi este îngăduit să le introduc decât pe cele care sunt înscrise în faţa mea cu excepţia celor care au îndeplinit porunci în faţa Lui în timpul zilei.

Deasupra, a apărut în faţa mea un portic mare înconjurat de zece portaluri, din toate părţile, iar eu am pus întrebări cu privire la el. Mi s-a răspuns: Nu am nicio

45 Fârâ îndoială, Rabbi Ismael, desemnat astfel mPirke Hehalot (n.a.).

putere asupra acestui portic care nu se deschide decât cu ocazia sărbătorilor de lună nouă, a Sabbaturilor şi a zilelor de sărbătoare. […] Prin aceste zece portaluri, spiritele intră cu bucurie şi urcă spre înălţimi. Când aceste spirite urcă, altele coboară şi acestea vor fi adăugate vieţuitorilor din această lume.

[…] Am ridicat ochii şi am văzut 365 de palate, după numărul de zile solare, toate situate la Răsărit. Fiecare palat avea patru portaluri peste care veghează o mulţime de paznici şi santinele care se aseamănă toţi între ei; ei sunt numiţi paznicii Răsăritului. La fel se întâmpla şi în partea de sud. În afară de ceea ce am văzut în această direcţie, există un portal mult mai înalt decât celelalte şi am pus întrebări în legătură cu el. Mi s-a răspuns: O, prietene, prin acest portal trec toţi cei care au suferit, toţi cei care au vărsat lacrimi din cauza asupririi neamurilor din lume, precum şi cei care se căiesc, toţi intră prin acest portal.

(*Livre de Ruth, Zohar*)

DIFERITELE FORME DE DAOISM (secolul al V-lea î.e.n.)

Iniţierea în Cale cu ajutorul perspicacităţii

Originea diferitelor forme de daoism, deoarece există mai multe curente, se confunda cu viaţa unuia dintre cei mai vestiţi înţelepţi ai lumii vechi, Lao Zi, contemporan şi rival ăl mai tânărului Confucius. Născut în jurul anului 600 î.e.n., în provincia numita astăzi Honan, Lao Zi („Bătrânul Maestru” sau „Vechea Ureche Lungă”), bibliotecar al unui împărat din dinastia Chu, a redactat un număr de precepte şi apoftegme, culese peste două secole de discipolii săi şi

reunite sub numele de

Dao de *Jing*, *Cartea Caii şi a Virtuţii*, împărţită în optzeci şi una de secţiuni.

Aceste texte acoperă psihologia, socio-politica, etica şi mistica. Din ele se poate desprinde un sistem de gândire, cuvântul lui principal fiind *Dao* care la origine înseamnă „Cale" şi ale cărui accepţii derivate sunt însă mult mai numeroase. Deopotrivă principiul universal al existenţei, izvor al Cerului şi al Pământului, mamă a tuturor lucrurilor, Dao este esenţa însăşi a Fiinţei. Nu o putem cunoaşte decât prin intuiţie şi atunci ajungem la armonie. Datorită acestei din urmă învăţături, daoismul originar este categoric mistic. Neavând ritualuri iniţiatice, încercări şi nici autoritate, el este esoteric deoarece se adresează celor a căror perspicacitate le permite să-i pătrundă esenţa şi să ajungă la Cale.

În secolul al V-lea î.e.n., învăţatul chinez Yang Zu (440 – 360) a pus în evidenţă anumite linii ale daoismului, printre care şi principiul de a apăra orice formă de viaţa şi imperativul de a păstra fiinţa intacta. Un ecou al acestui principiu poate fi găsit în declaraţia sa potrivit căreia el nu ar da un singur fir din părul sau pentru toate averile din lume şi în refuzul de a pune piciorul într-un oraş ameninţat. Contemporanul sau Zhuang Zi (399 – 295) a formulat şi mai limpede doctrina esenţială a Dao: să urmezi Calea Universului ca să poţi trăi în armonie cu el şi să nu încerci să-i impui legile omeneşti. Astfel, orice lucru fiind relativ, este bine să te fereşti de deosebiri şi de ierarhii şi să consideri că binele cel mai preţios este libertatea interioară

Principiul fundamental al daoismului s-a desprins sub numele de *wu wei* care înseamnă literal „inacţiune", nu în sensul occidental de „lene", ci în sensul de „nonacţiune" care implică renunţarea. Astfel, un daoist nu întreprinde nimic, dar nu lasa nimic neterminat. Fiind deopotrivă iluzorii şi tranzitorii, pasiunile şi cuceririle, neliniştea şi speranţa sunt o risipă derizorie a forţelor destinate lui Dao, concept ilustrat prin celebra apoftegmă: „Oare

Zhuang Zi visează că este un fluture sau fluturele visează că este Zhuang Zi?”

În secolul I, daoismul a inspirat o mişcare religioasă politeistă, deşi daoismul filosofic al lui Zhuang Zi era strict ateu. Termenii „religios” şi „filosofic” trebuie însă percepuţi aici în sensuri diferite de cele pe care ele le au în Occident, daoismul fiind în primul rând, aşa cum amintea René Guénon*, o iniţiere. Numita Calea împăratului Galben, această mişcare încorpora practici vechi de magie, vrăjitorie, de divinaţie şi geomanţie. Deşi introducerea budismului le-a încetinit evoluţia, filosofia şi religia daoista au cunoscut în cursul secolelor numeroase dezvoltări, cu noi şcoli şi noi secte, acordându-se fără şocuri cu budismul şi confucianismul şi bucurându-se în continuare de un viu prestigiu în secolul al XX-lea, în pofida comunismului. Se pare că ele au ajuns să influenţeze foarte devreme filosofia şi religia din Japonia, în special budismul zen.

Identificat târziu de către comentatorii creştini cu o formă de chietism, ba chiar de fatalism, daoismul a exercitat mai bine de douăzeci de secole o influenţa importantă asupra gândirii şi artei chineze şi japoneze. îi recunoaştem unele influenţe în anumite curente de gândire apărute în Occident la sfârşitul secolului al XX-lea, preconizând între altele respectul naturii şi descreşterea economică.

Când tot Subcerescul ştie că ce e frumos e frumos se iveşte şi urâtul.

Iar când fiecare ştie că ce e bine e bine se iveşte şi râul.

Astfel existenţă şi nonexistenţa una din alta se nasc, greu şi uşor unul pe altul se-mplinesc, lung şi scurt unul altuia îşi dau formă, sus şi jos unul pe altul se sprijină, voce şi sunet împreună intră-n armonie, înainte şi înapoi unul altuia îşi urmează.

Prin urmare înţeleptul fără făptuire îşi îndeplineşte

lucrările şi fără cuvinte îşi oferă învăţătura[46].

(Lao Zi, *Dao* de *Jing*)

Treizeci de spiţe se îmbină-n butuc; şi-n gol şi în plin se află folosul carului. Se frământa lutul spre a face un vas: şi-n gol şi în plin se află folosul vasului. Se despică în ziduri uşi şi ferestre spre a face o casă: şi-n gol şi în plin se află folosul casei. Astfel în plin se află profitul în gol se află folosul[47].

Cine-i cunoaşte pe ceilalţi este ştiutor cine se cunoaşte pe sine este iluminat, cine-i învinge pe ceilalţi are putere, cine se învinge pe sine are tărie, cine cunoaşte îndestularea este bogat cine merge cu tărie înainte are voinţa, cine locul nu-şi pierde dăinuieşte, cine moare, dar nu se stinge îndelung vieţuieşte[48].

Fără să ieşi pe uşă poţi să cunoşti Subcerescul, fără să priveşti pe fereastră poţi să cunoşti Dao al Cerului: cu cât ieşi mai departe cu atât cunoşti mai puţin.

Prin urmare înţeleptul nu înaintează, dar cunoaşte, nu vede, dar este iluminat, nu făptuieşte, dar împlineşte.1

(*Dao* de *Jing*, 47)

UN DESTIN MARE

Când Cheng K’ao-fu a fost pentru prima dată ridicat în rang, el a plecat capul; a doua oară, el şi-a plecat şira spinării; a treia, el s-a făcut mic şi a plecat repede de-a lungul zidului. Cine ar fi îndrăznit să nu-l considere drept model? Când oamenii voştri din popor sunt ridicaţi pentru

---

46 Lao Zi, Canea despre Dao şi Putere (Dao De Jing). Introducere, traducere din chineza veche şi note de Dinu Luca, Bucureşti, Humanitas, 1993, p. 46 (n.t.).

47 Idem, p. 76 (n.t.).

48 Idem, p. 156 (n.t.).

prima oară în rang, ei stau ţanţoşi cu trufie; la a doua, ei dansează pe carul lor; la a treia, se adresează unchilor lor spunându-le pe nume.

[…] Cel mai rău duşman al unui om este faptul de a avea conştiinţa calităţilor sale, ceea ce îl face iritabil. Astfel, el nu încetează de a se contempla, lucru care-l duce la ruină.

Există cinci trăsături nefaste, dintre care cea mai rea este natura interioară. Ce este natura interioară? Este cea care te face să te iubeşti pe tine şi să iei în bătaie de joc tot ce nu faci tu.

O situaţie fără ieşire are opt culmi, succesul trei necesităţi, trupul şase viscere. Cel care este deasupra celorlalţi oameni datorită frumuseţii sale, bărbii, staturii, corpolenţei, forţei, eleganţei, curajului şi îndrăznelii sale, de către aceste opt culmi va fi aruncat într-o situaţie fără ieşire. Cine se agaţa de nişte persoane, care le ascultă ordinele şi se teme de ele, acela, de trei ori inferior seamănului său, înţelege şi reuşeşte pretutindeni. Inteligenţa şi perspicacitatea nu au influenţă decât asupra lumii exterioare; curajul şi acţiunea atrag multe resentimente; bunătatea şi dreptatea suscită multe reproşuri […]; folosirea inteligenţei te face sărac. Cel care ajunge la Marele Destin se adaptează, dar cel care nu prinde decât micul său destin îl îndură.

(*Zhuang Zi*)

Numai cel care foloseşte lucrurile fără a fi posedat de ele poate să le stăpânească. Cel care reuşeşte să înţeleagă că adevăratul posesor nu este material, acela nu este numai în stare să conducă poporul, dar şi să aibă acces liber la cele şase direcţii, el pătrunde şi iese de acolo după plac; el se plimbă liber prin cele nouă regiuni, şi intra şi iese din ele după plac. O asemenea independenţă conferă omului cea mai mare nobleţe.

Un mare om îşi exercită influenţa asupra celorlalţi aşa cum trupul îşi proiectează umbra şi aşa cum zgomotul

trezeşte ecoul. Când cineva îl întreabă, el răspunde la orice întrebare. El este egalul tuturor. Nu are drept regulă decât tăcerea şi imparţialitatea. Dincolo de multitudinea de fenomene care se duc şi se întorc, el recunoaşte infinitul dincolo de apariţia şi dispariţia fiinţelor, el regăseşte eternitatea.

Persoana sa se defineşte prin identificarea cu ceea ce este comun tuturor. Ceea ce este comun tuturor neavând existenţă proprie, cum poate ceea ce nu are existenţă proprie să aibă existenţă? Cei pe care-i vedem existând nu sunt decât înţelepţii Antichităţii; cei pe care-i vedem existând, aceia sunt prietenii cerului şi ai pământului.

(*Zhuang Zi*)

ESENIENII (secolul al III-lea î.e.n.)

Precursorii creştinismului –

Ai o

COJllO

I/ cu – cu o O W Ci

A 30 icA i

e>yc jrvyi

*<4 je – Ar—.v. – M

făvjb cA – i /ace A-a. – reA>V.

5”.

Atestată de autori vechi (Flavius Josephus şi Filon din Alexandria), ascunsa de Biserica creştină timpurie care, uitând de iudaitatea lui Iisus, proclamase ruptura cu evreii, existenţa esenienilor a fost amintita lumii cu douăzeci şi trei de secole mai târziu, în 1947, datorită extraordinarei descoperiri a Manuscriselor de la Marea Moartă. Lucrări de o remarcabila amploare, întreprinse la început de Şcoala biblica din Ierusalim, apoi de către echipe de specialişti independenţi – şi care se continuă şi în prezent au permis reconstituirea, încă incompletă, a istoriei esenienilor.

Potrivit ipotezei, o vreme aproape unanim acceptata, ar fi fost vorba de un grup religios evreu constituit la sfârşitul secolului al III-lea, ca o reacţie împotriva elenizării Palestinei şi care s-ar fi întărit în secolul al II-lea

î.e.n., în special în timpul domniei lui Antiohus al IV-lea Epifanus. Instalat în Iudeea, pe malurile mării Moarte, la Qumran, grupul s-ar fi consacrat păstrării iudaismului originar, ameninţat de păgânism.

Realitatea pare a fi mult mai complexă, deşi, când scriem aceste rânduri, dezbaterile dintre specialişti sunt încă deschise. Mai întâi, descoperirea unui pean dedicat lui Alexandru Iancu, zis „regele Ionatan”, exclude faptul că acesta din urma ar fi fost Preotul Necredincios, aşa cum au crezut unii – şi au demonstrat – până la sfârşitul secolului al XX-lea. Apoi, se pare că denumirea veche de „esenieni” s-ar fi referit şi la alte curente de „activişti”, cum am spune în zilele noastre, precum asideenii, sauceenii, terapeuţii, zeloţii, cu caracteristici mai puţin definite decât s-a crezut iniţial.

Rămân, cu toate acestea, trei aspecte sigure: la origine, integral conforma cu iudaismul preelenic şi chiar arhaizant, învăţătura de la Qumran a evoluat în mod autonom în jurul a două concepte principale: aşteptarea unui Mesia şi a unei apocalipse, precum şi superioritatea celei de a cincea cărţi a Pentateuculului, Deuteronomul. Acesta, trebuie să subliniem, este în contradicţie formala cu celelalte patru cărţi în privinţa unor subiecte. Persecutarea şi uciderea unui şef esenian misterios, Stăpânul Dreptăţii, de către autorităţile de la Ierusalim şi a unui alt personaj nu mai puţin misterios, Preotul Necredincios, au determinat ostilitatea esenienilor faţă de clerul de la Ierusalim, numit Fiii întunericului. Constituind până atunci un curent, esenienii au devenit mai apropiaţi de ceea ce înţelegem astăzi prin sectă, pregătindu-se de luptă armată.

Importanţa istorică a esenienilor a crescut considerabil în ochii specialiştilor şi ai publicului când a devenit clar că Iisus aparţinuse comunităţii lor, aşa cum o arată Evanghelia după Ioan. Acesta descrie, într-adevăr, botezarea lui Iisus de către Ioan Botezătorul, pe care totul îl indica a fi esenian. Or, botezul era pe atunci un rit specific şi exclusiv esenian. Reiese de aici că Iisus fusese

admis în comunitatea esenianã.

Numeroase texte vechi sau fãcând parte din Manuscrisele de la Marea Moarta aratã ca esenienii aparţineau curentului gnozei. Astfel, Josephus scrie cu privire la esenieni:

Ei cred cu putere ca [...] *sufletele, emanând de la eterul cel mai pur, sunt într-un fel prinse în închisoarea trupului unde sunt duse de un fel de vrajã naturalã, însã când ele sunt libere de legãturile cãrnii, se bucurã şi se ridicã, de parcã ar fi eliberate dintr-o lungã servitute*.

Ele ajung la aceasta eliberare prin post şi ascetism, dar şi prin drogurile pe care le luau „pentru binele sufletului şi al trupului”. Acest dualism, atestat de numeroase exemple, precum versetul „El [Dumnezeu] se aflã în conflict cu orice formã de came” – *Documentul de la Damasc* –, este specific gnozei. Preocuparea pentru puritate şi dispreţul faţã de came domina textele de la Qumran.

Mai multe documente din Manuscrise sunt esoterice în sensul integral al cuvântului. Ele au fost, într-adevãr, redactate într-un alfabet secret, precum *Avertizare cãtre Fiii Zorilor* (4Q298), şi trebuiau sã fie citite în oglinda (metoda pe care o va reinventa mult mai târziu Leonardo de Vinci).

Descoperirea, în 2006, a unui atelier de olãrie la Qumran i-a fãcut pe unii arheologi sã afirme cã situl nu era decât un atelier de olãrie unde se refugiau ocazional nişte disidenţi aflaţi în conflict cu autoritãţile evreieşti sau romane, iar faimoasele manuscrise au fost ascunse în peşterile din vecinãtate de nişte fugari. Aceastã ipotezã, ciudat de reducţionista, a urmãrit probabil sã dilueze şi sã elimine capitolul esenienilor. Ea nu face decât sã confirme neplãcerea pe care manuscrisele eseniene o provoacã istoricilor tradiţionalişti ai iudaismului şi ai creştinismului, deoarece ea releva o sciziune fundamentalã în iudaismul de la sfârşitul secolului al III-lea şi începutul celui de-al II-lea î.e.n. şi pune în lumina izvoarele eseniene ale învãţãturii lui Iisus. Dincolo de faptul cã ea nu ia în

considerare mărturia lui Flavius Josephus, această ipoteză contrazice evidenţa cea mai elementară: de ce manuscrisele se deosebesc atât de mult de învăţătura tradiţională ebraică? Şi de ce ar fi făcut esenienii un atelier de olărie departe de orice drum comercial?

TOATE CĂILE ADEVĂRULUI

Aminteşte-ţi că eşti lipsit de tot […] ceea ce vrei, nu-l vei găsi. […] Însă vei avea bucurie dacă te vei purifica. Aşa că nu lua bogăţii de la un om pe care nu-l cunoşti, de teamă ca acest lucru să nu facă altceva decât să adauge sărăciei tale. Dacă [Dumnezeu] a poruncit ca tu trebuie să mori în sărăcia ta, aşa a hotărât el; nu-ţi strica însă Spiritul din această pricină. Atunci te vei culca în Adevăr şi el va proclama clar inocenţa ta [îngerilor care înregistrează]. Aşa cum ţi-ai moştenit destinul, tot aşa vei moşteni fericirea [veşnica. Într-adevăr], deşi eşti sărac, nu aspira la altceva decât la ceea ce îţi revine ţie. Şi nu fi înghiţit de dorinţă, de frică să nu cazi cumva din nou în greşeală din pricina ei. Şi dacă ea te pune într-un loc, poartă-te onorabil. Şi vei întreba pe copiii Săi despre Misterul Existenţei, şi atunci vei căpăta Ştiinţa [cuvinte care lipsesc].

(4Q416, 418)

La fel ca majoritatea Manuscriselor de la Marea Moartă, şi acesta are lacune care au fost rezolvate de traducători în măsura posibilului. Interesul special al acestui fragment constă în invitaţia de a te resemna la sărăcie, ceea ce nu se găseşte în învăţăturile ebraice vechi şi în faptul că se referă la nişte, fii", aici nedeterminaţi – fără îndoială preoţii care deţineau cele mai înalte ranguri în iniţiere –, pentru a învăţa „Misterul Existenţei", altă noţiune străină de iudaismul vechi.

CEI DOI PAZNICI

Am văzut nişte Paznici în viziunea mea, viziunea visului. Doi [oameni] se certau din pricina mea, spunând [cuvinte care lipsesc] şi fiind în mare ceartă din pricina

mea. I-am întrebat: „Cine sunteţi voi care aveţi putere asupra mea?” Ei mi-au răspuns: „Am fost investiţi cu putere şi stăpânim întreaga omenire”. Mi-au spus: „Pe care dintre noi îl alegi ca să fii stăpânit?” Am ridicat ochii şi am privit: Unul dintre ei avea o înfăţişare înspăimântătoare, ca un şarpe, cu veşmânt multicolor, dar foarte întunecat [cuvinte care lipsesc]. Am privit din nou şi, în înfăţişarea lui, faţa lui [era] ca [cea] a unei vipere.

În reconstituirea acestei povestiri, naratorul îl întreabă pe celălalt Paznic cine este înspăimântătorul personaj, iar răspunsul este:

[…] Cele trei nume ale sale sunt Belial şi Prinţ al întunericului şi Rege al Râului. […] El este investit cu putere peste tot întunericul, în vreme ce eu sunt investit cu putere peste toată Lumina şi peste tot ce este Dumnezeu. Domnesc peste toţi oamenii.

(*Testamentul lui Amram*, 4Q545 – 548)

Dualismul evident din aceasta relatare a unui vis al lui Amram (tatăl lui Moise) se înrudeşte în mod evident cu marele curent al gnozei.

MITOLOGIA SCANDINAVA (cea secolul al III-lea î.e.n. – secolul al XIII-lea)

Sacrificiul şi învierea glorioasă a lui Odin

Interesul mitologiei comparative se afla în revelarea miturilor fondatoare în jurul cărora se construiesc formele de esoterism. În felul acesta, a fost pus în evidenţa mitul zeului sacrificat în mitologii atât de diferite, cum sunt cele din Grecia, Fenicia, din Egipt, Frigia (Asia Mică), din

Sumer, Babilon sau din Asiria, dar şi din Scandinavia şi ale popoarelor din nordul Europei care au opus o rezistenţa îndârjita cuceririlor romane din primele secole ale erei noastre.

Datorită acestei metode, istorici ca James Frazer şi Mircea Eliade au degajat mitul central al zeului masculin care se sacrifica sau este ucis pentru ca lumea sa renască. Adonis, Attis, Osiris, Tammuz apar de-a lungul secolelor aproape identici în avatarurile lor. Într-unul din acestea, se află şi zeul scandinav Odin, transformare a zeului germanic Wotan. Tata al zeilor, rege al ţinutului Asgard, el era zeul războiului, având ca emblemă lancea şi corbul. Era însă şi magician şi mare şaman necromant, adică maestru în arta de a intra în legătură cu morţii. Calare pe *Sleipnir*, calul cu opt picioare, singurul care putea să-l ducă în Ţara Morţilor şi să-l aducă înapoi, frumosul zeu reprezenta unitatea dintre trecut, prezent şi viitor. Întâmplător, regăsim acelaşi cal cu aceleaşi puteri în mitologia populaţiei gond din India, sub numele de Bagri Maro, şi în povestirile buriaţilor din Asia Centrala. Este vorba, evident, de o alegorie a drogului ritualic folosit de către şamani pentru a intra în transele sacre, stări care le dădeau impresia că se pot deplasa cu viteze uluitoare.

Ca şi Hercule, care s-a urcat pe rug după Cele Douăsprezece Munci care au eliberat omenirea, Odin trebuia să se sacrifice. El s-a spânzurat de Copacul Lumii, frasinul Yggdrasill, simbol al noţiunii de Tot, deoarece rădăcinile sale ajungeau până în Infern, traversau prezentul şi se urcau la Cer. Apoi, el a înviat.

Este imposibil să atribuim o dată de naştere mitologiei scandinave şi poemelor care au fixat-o. Ele existau cu mult înainte ca istoricul roman Tacit să le descrie în secolul I. Scandinavii ştiau să graveze rune, descoperind scrisul abia în secolul al VII-lea, când primii călugări au sosit ca să-i creştineze. Până atunci, aşa cum s-a petrecut la grecii din timpul lui Homer, transmiterea legendelor şi poemelor, ca celebrul *Beowulf*, se făcea oral. Data indicată mai sus nu este decât una aproximativă

Miturile scandinave aparţin esoterismului, deoarece au dat naştere unor rituri iniţiatice.

Ştiu că atârn

De copacul vântos, legănându-mă vreme de noua nopţi, rănit de o lance însângerată pentru Odin, eu însumi un sacrificiu pentru mine însumi, legat de acest copac, despre ale cărui rădăcini niciun om nu ştie până unde ajung.

Nimeni nu mi-a dat pâine, nimeni nu mi-a dat de băut am cercetat adâncimile ca să smulg din ele runele într-un scârţâit tunător iar apoi să mă prăbuşesc sfârşit!

Am câştigat acolo fericirea şi de asemenea înţelepciunea am crescut şi m-am bucurat de acest lucru;

trecând de la un cuvânt la altul, am fost condus la cuvânt şi de la o faptă la cealaltă.

(*Havamal*, traducerea în franceză a autorului)

În pofida aparenţelor, cel care vorbeşte este chiar Odin. El a fost sacrificat lui însuşi aşa cum o confirmă de altfel o foarte veche gravură pe piatră din Suedia. Riturile iniţiatice scandinave aveau o proba în timpul căreia novicele era legat de un copac şi considerat mort pentru o bucată de vreme pentru ca el să se familiarizeze cu ideea ca moartea nu este decât o etapă spre eliberare.

Într-un alt poem, Odin află că fiul său Balor a avut nişte vise râu prevestitoare. Decide atunci să întrebe o clarvăzătoare moartă şi s-o constrângă să răspundă întrebărilor sale (episod care-l evocă pe cel al lui Oedip şi al Sfinxului).

Atunci Odin călări spre poarta de la răsărit, acolo unde ştia că era înmormântată clarvăzătoarea; pentru vrăjitoare el a început să cânte un cântec funebru aşa că ea s-a ridicat cu forţa.

Cuvinte de cadavru a pronunţat ea.

Ea exclamă atunci:

Cine este acest om, necunoscut mie, care mă obliga s-o iau pe acest drum obositor?

Troienită de zăpadă, bătuta de ploaie, scăldată de rouă, eram de multă vreme moartă.

Iar povestirea întâlnirii este scandată de acelaşi refren al clarvăzătoarei:

Am vorbit împotriva voinţei mele, acum trebuie să tac.

(*Edda poetică – Baldrs Draumar*, adaptarea autorului)

Există, într-adevăr, secrete pe care morţii nu le pot comunica nici măcar zeului Odin. Să notăm ca de-a lungul povestirii, în pofida puterilor sale, Odin este mai aproape de un om obişnuit decât de un zeu.

Pătrunsă de un misticism care face dovada spiritualităţii intense a populaţiilor din Noid, Edda *este o culegere de poeme scandinave strânse şi aşternute pe hârtie pentru prima oară în secolul al XII-lea de către un tânăr erudit islandez, Snorri Sturiuson.*

Tovarăşii obişnuiţi ai lui Odin sunt doi lupi, înfometatul şi Lacomul, şi doi corbi, Gândirea şi Memoria, Hugin *şi* Muninn, *care sfâşie cadavrele duşmanilor lui. Odin îşi face griji în privinţa ultimilor doi.*

Hugin şi Muninn străbat lumea în fiecare zi.

Tremur pentru Gândire, de frica că nu se va mai întoarce.

Dar tremur şi mai mult pentru Memorie.

(*Edda poetică – Grimnismal*)

În pofida forţei sale, Copacul Yggdrasil, axa Universului de care se va spânzura Odin ca să renască în primăvară, este supus unor suferinţe cumplite.

Frasinul Yggdrasil îndura mai multe chinuri decât pot să-şi închipuie oamenii.

Un cerb îi paşte coroana sa înaltă, el putrezeşte pe trunchi

În vreme ce Niohoggr[49] îi roade rădăcinile.

(*Edda poetică – Grimnismal*, adaptarea autorului)

Simbolism elocvent: *la fel ca toate lucrurile create, Yggdrasil este supus schimbărilor din această lume. Mai mult, o veveriţă, Ratatosk, îi străbate trunchiul de sus în jos, fiind solul vulturului din vârf şi al şarpelui de la*

49 Şarpele Infernului (n.a.).

rădăcină. Ostilitatea dintre cei doi se va sfârşi de altfel cu o luptă.

MITHRAISMUL

(secolele 1 î.e.n. – VI)

Un cult sever care a prefigurat creştinismul

Mithraismul[50] propriu-zis s-a dezvoltat în Occident în jurul secolului I î.e.n. şi a dispărut în secolul al VI-lea. A fost cultul esoteric al unui zeu, Mithra, care aparţinea panteonului indo-european încă din secolul al XIV-lea î.e.n. El era emanaţia zeului Binelui şi al Luminii, Ahura Mâzda, rivalul lui Ahriman, zeul Râului şi al întunericului, însă el avea deja un cult individual.

Spre secolul I î.e.n., potrivit lui Plutarh, nişte piraţi din Asia Mică (capitala cultului mithraic era Tars) l-au introdus în Imperiul Roman iniţiind nişte marinari. Acest cult era de atunci dedicat în mod exclusiv lui Mithra. Răspândirea lui a fost fulgerătoare. A cuprins întreg imperiul, până la Marea Britanie şi Scoţia şi la Germania. Se pare că armata romană era iniţiată în mithraism. Numai la Roma erau dedicate cultului o sută de temple. Numele lui Mithra, care înseamnă „tratat” şi prin extensie „jurământ”, garanta loialitatea iniţiaţilor faţă de împărat. Acesta din urmă nu a refuzat să fie iniţiat şi, în 307 sau 308, Diocleţian i-a consacrat lui Mithra un altar la Camutum. De aici apar diferenţele dintre mithraismul roman şi cel indo-arian.

Este posibil, fără însă a se fi dovedit, să se fi produs un sincretism între cultul lui Mithra, deschis tinerilor

50 Se mai spune şi mithriacism (n.a.).

băieţi, dar interzis femeilor, şi cel al lui Isis, deschis femeilor. Este sigur, în schimb, ca mithraismul a asimilat cultul solar, larg răspândit în imperiu.

Legenda lui Mithra îl prezintă drept zeul salvator al omenirii. Un imn mithraic începe cu aceste cuvinte: „Ne-ai salvat răspândind sângele veşnic". Zeul îl prinsese într-adevăr pe taurul alb sacru al lui Ahura Mâzda pe care-l luase Ahriman. Apoi, la porunca Soarelui, Sol, l-a sacrificat, dar fără tragere de inimă, în momentul acela, s-a petrecut un miracol. Taurul s-a metamorfozat în Lună, pelerina lui Mithra a zburat ca să dea naştere bolţii cereşti şi stelelor, iar sângele şi sperma taurului au fecundat pământul. Acest sacrificiu care s-a produs la intrarea Soarelui în semnul zodiacal al Taurului marca renaşterea vieţii. În calendarele vechi, anul începea într-adevăr la punctul vemal[51], adică în primăvară. După sacrificiu, Mithra şi Sol au mâncat împreună pâine şi vin, simboluri ale cărnii şi sângelui taurului, dar şi ale recoltelor şi culesului viilor care aveau să vină, deoarece zeul, identificat cu Soarele neînvins, *Sol invictus*, pleca spre cer. În mod ritual, adepţii repetau această masă simbolică.

Aceasta agape[52], la fel ca recipientele pentru abluţiuni de la intrarea în capelele mithraice, *mithraea*, prefigurau cu atâta exactitate anumite rituri creştine, încât unii Părinţi ai Bisericii, de pilda Tertulian, au fost scandalizaţi deoarece fuseseră adoptate de păgâni.

În concepţiile mithraice despre lume, sufletul cobora din Cer făcând opriri pe cele Şapte planete (cunoscute pe atunci), luând în trecere defectele: spiritul războinic de pe Marte, desfrâul de pe Venus, aroganţa de pe Jupiter etc. Scopul lui pe pământ era sa se dezbare de aceste influenţe şi să urce din nou la Cer cu puritatea sa originara. Disciplina severa care decurgea de aici era, evident, apreciata de militari.

---

51 Punct de intersecţie a elipticii cu Ecuatorul ceresc, în care Soarele se afla la echinocţiul de primăvara (n.t.).

52 Masă luată în comun de persoane unite de un sentiment de frăţie, din gr. agape (n.t.).

Datorită inscripţiilor şi mai ales reprezentărilor, sculpturi şi fresce din capelele mithraice, s-a putut reconstitui – fragmentar – ritualul de iniţiere mithraic. Se ştie că avea şapte trepte: Corb, Soţ, Soldat, Leu, Persan, Heliodrom şi Tată. Probele se refereau mai întâi la rezistenţa fizică (frig şi căldura extreme, probabil proba focului, traversarea unui fluviu, foamea şi setea), apoi rezistenţa morala (neliniştea când candidatul trebuia, cu ochii legaţi, să suporte ameninţarea linei săbii însângerate pe ceafă, să lupte împotriva unei arătări înspăimântătoare, a singurătăţii, a simulacrului de îngropare).

Textele mithraice care au ajuns până la noi sunt rare şi fragmentare. Se crede ca *Imnurile* au suferit deformări.

Textul unei formule care trebuia să fie recitată de candidat în cursul unui ceremonial, fără îndoială pentru ca el s-o înveţe pe dinafară. Manuscris pe papirus dintr-o epocă nedeterminată, păstrat la Biblioteca Uffizi din Florenţa.

În numele zeului care a despărţit pământul de cer, lumina de întuneric, ziua de noapte, lumea de haos, viaţa de moarte şi naşterea de putreziciune, jur cu toată siguranţa şi cu toată buna credinţa să păstrez secretul misterelor care-mi vor fi dezvăluite de preacucernicul Părinte Serapion, de preaveneratul şi preasfântul Crainic Ka [merion], cărora le revine această revelaţie, şi de cei care sunt iniţiaţi împreună cu mine şi foarte dragi fraţi. Fie ca fidelitatea faţă de jurământul meu să-mi fie benefică, însă divulgarea lui să-mi fie nefastă.

Discurs atribuit de către Apuleius, în Măgarul de aur. *unui mare preot, în mod ciudat numit Mithra, şi adresat unui anume Lucius care adoptă cultul lui Isis. Numele oficiantului arată, cu toată evidenţa, un sincretism între mithraism şi cultul lui Isis.*

Te reculegi acum, protejat de Fortuna, aceea clarvăzătoare, şi care dă chiar şi celorlalţi zei strălucirea luminii sale. Ia-ţi, aşadar, un chip bucuros, în armonie cu

albul veşmântului tău şi alătură-te cu un pas vioi cortegiului zeiţei care poate să ajute.

Fie ca necredincioşii să vadă, să vadă şi să-şi recunoască greşeala. Iată, eliberat de vicisitudinile sale datorită protecţiei marei Isis, iată-l pe Lucius care, în bucurie, o biruie pe Fortuna sa.

Precepte mithraice care lămuresc spiritul de disciplină şi de stoicism al cultului.

Trebuie să treceţi împreună timpurile întunecate, ajutându-vă potrivit riturilor.

Ficaţii de pasăre sunt gustoşi, însă grijile ne apasă [vieţile]. Chiar şi berbecul din frunte aleargă numai în rând.

Inscripţie datând din secolul al III-lea, găsită la Roma într-o capelă mithraică de pe Câmpul lui Marte.

Acest loc este fericit, sfânt, cucernic şi benefic.

Mithra este cel care l-a inspirat şi l-a recomandat lui Proficentius, tatăl misterelor, pentru ca el să sape acolo şi să consacre o peşteră[53].

Şi muncind cu zel, el a îndeplinit o îndatorire plăcuta, întreprinsa sub auspicii fericite, şi grijuliu ca *syndexi*[54] să poată celebra veşnic legămintele lor Proficentius a făcut aceste versuri Acest preacinstit Tată al lui Mithra.

APOLLONIOS DIN TYANA (cea anul 6 î.e.n. -cca anul 96 e.n.)

„Un Hristos pitagoreic”.

---

53 Mithraea erau adesea instalate în peşteri, naturale sau artificiale (n.a.).

54 Cei iniţiaţi împreuna (n.a.).

Nu se cunoaşte nicio scriere aparţinându-i lui Apollonios din Tyana, născut în Capadocia cu câţiva ani înainte de era noastră (şi deci mai mult sau mai puţin în aceeaşi perioadă cu Iisus care se născuse cu şapte ani înainte de… propria sa naştere) şi mort la vârsta de o sută de ani la Efes unde întemeiase o şcoală filosofică. Au ajuns până la noi numai episoadele importante din viaţa sa şi câteva cuvinte culese de discipolul său Damis şi transcrise de Filostratos, înflorite însă de povestiri fantastice ţinând mai mult de legenda decât de biografie în sensul modern al cuvântului.

Două fapte incontestabile motivează includerea lui Apollonios în aceste pagini: faima sa şi faptul că a dat o învăţătură esoterică, cu siguranţă pitagoreica, îmbogăţită însă de cunoştinţele medicale căpătate în nenumăratele sale călătorii. Faima lui nu a fost egalată în vremea sa în toate ţinuturile cunoscute ale lumii antice, de la Mesopotamia la India şi Tibet, de la Africa şi Egipt la Europa. În primele secole ale erei noastre, acest călător inveterat a fost numit „Hristosul grec” sau pitagoreic, chiar şi de către autori creştini. Se spunea, într-adevăr, că făcuse vindecări miraculoase, chiar şi învieri, şi că a prezis cu exactitate viitorul în mai multe împrejurări. Despre învăţătura sa nu se ştie nimic. *Viaţa lui Apollonios*, lucrare a lui Filostrat, principala sursa a cunoştinţelor moderne, nu a fost redactată decât în prima jumătate a secolului al III-lea, pe baza a doua lucrări după cât se pare disparate, memoriile lui Damis, discipol al lui Apollonios, pe care Filostrat le considera „stângace41, şi memoriile unui alt

discipol, Maximus din Egeea.

Taumaturg pentru unii, vrăjitor pentru alţii, el a fost acuzat de trădare de către împăraţii Neron şi Domiţian.

Către secolul al IV-lea, a fost uitat, fără îndoială pentru că discipolii lui nu au fost numeroşi şi poate şi pentru că autorii creştini nu au acceptat o strălucire care rivaliza cu cea a lui Iisus.

În momentul căsătoriei, o fată tânără a fost considerată moartă. Logodnicul urma targa plângându-şi nunta neîncheiata şi Roma gemea împreună cu el deoarece tânăra aparţinea unei familii de consuli. Apollonios, martor al acestei tristeţi, s-a apropiat şi a spus: „Puneţi jos targa ca să opresc lacrimile pe care le vărsaţi din pricina acestei tinere”. Şi a întrebat cum se numea. Cei de faţă s-au gândit că el se pregătea să le adreseze un discurs tradiţional [...] însă el nu a făcut altceva decât să atingă fata şi să pronunţe nişte cuvinte misterioase. Şi astfel a trezit-o din ceea ce părea a fi moartea. [...] Iar când părinţii i-au dăruit o sută cincizeci de mii de sesterţi, el i-a dat tinerei fete drept zestre. [...] Să fi descoperit oare în ea vreo scânteie de viaţă care scăpase celor care-i aduceau ultimul omagiu? Se povesteşte, într-adevăr, ca o ploaie fină cădea şi ca un abur se ridica de pe faţa presupusei moarte.

Nemuritor este sufletul, el nu este lucrarea ta, ci lucrarea Providenţei.

Când trupul s-a uscat, scăpând de legăturile sale ca un cal iute, sufletul sare vioi şi se amesteca cu aerul uşor, urându-şi cumplita şi amara servitute.

Pentru tine însă, la ce bun toate acestea? Pentru că vei crede în ele, când nu vei mai fi.

Aşadar, atâta vreme cât mai eşti printre cei vii, de ce te nelinişteşti din pricina acestor lucruri?

(Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana*)

În anul 96, Apollonios se afla la Efes. Acolo a „văzut”

asasinarea împăratului Domiţian care se petrecea la Roma.

Vorbea în tufişurile din preajma pistelor gimnaziului, spre prânz, în momentul în care drama se desfăşura la palat.

La început, a coborât vocea ca şi când ar fi fost îngrozit, apoi şi-a continuat expunerea, însă cu un ton mai puţin puternic decât de obicei, ca şi când în timp ce vorbea el vedea altceva. Apoi, a tăcut, ca şi când cineva l-ar fi întrerupt şi aruncând o privire cumplită spre pământ, a făcut trei sau patru paşi îndepărtându-se de tribuna sa: „Loveşte-l pe tiran, loveşte-l!”, a strigat ca şi când ar fi avut scena sub ochi şi ar fi participat la ea. Tot Efesul a fost uluit deoarece întregul oraş era prezent, în vreme ce el se oprea ca cineva care caută să vadă mai bine ceva până când îndoielile i se risipesc. În cele din urmă a spus: „Curaj, cetăţeni, tiranul a fost asasinat astăzi. Ce spun astăzi? Acum, de către Atena, acum o clipă, chiar în momentul când am tăcut”. Efesienii au crezut că era vorba de un acces de nebunie, ei doreau fără îndoială ca ceea ce spunea el să fie adevărat, dar se temeau de pericolul de a-l asculta. „Nu sunt surprins, a continuat el, că şovăiţi să mă credeţi. Chiar Roma nu este toată informată.

Dar iată că afla, zvonul se răspândeşte, mii de oameni sar în sus de bucurie. […] în ceea ce mă priveşte, mă voi ruga la zei pentru cele ce am văzut”.

(Filostrat, *Viaţa lui Apollonios din Tyana*, *VIII*, *26*)

Telepatia poate fi bineînţeles asociată cu spiritualitatea şi puţinul care se cunoaşte despre ea nu ne permite să afirmăm că ea ar fi sau nu o facultate favorizată de spiritualitate. Cu toate acestea, nenumărate cazuri de clarviziune relatate de martorii unor personaje dotate cu o mare spiritualitate, de la A pollonios la padre Pio, ne fac să ne gândim că ea este adesea asociată cu spiritualitatea. Acesta este şi motivul pentru care am reprodus acest pasaj „pitoresc” din Viaţa lui Apollonios.

O cosmogonie privind originea divină a fiinţei umane

Popol Vuh sau *Cartea Evenimentelor* (de asemenea şi *Cartea Comunităţii*) este marele memorial al tradiţiei populaţiei quiché, trib maya din Guatemala de astăzi, care număra aproape trei sute de mii de suflete în secolul al XX-lea. Cartea este deopotrivă o cronica, o mitologie şi un poem. A ajuns până la noi datorită transcrierii pe care a făcut-o în 1688, în spaniolă, călugărul dominican Francisco Jiménez la cererea tribului quiché care se temea că va vedea cum dispare sub atacurile ocupaţiei spaniole o memorie transmisa de generaţii în cărţi care erau distruse de umezeală, pe care puţini mai ştiau încă să le citească sau care nu au mai fost regăsite.

Povestirea expune atât originile divine ale fiinţei umane, căderea şi lupta ei cu Puterile supreme, cât şi unirea ei mistica cu natura. Potrivit cosmogoniei sale, zeii, Creatorul, Formatorul şi Progenitorii au încercat de patru ori să creeze o lume şi fiinţe umane acceptabile. A patra oară, ei au creat patru oameni, dintre care primii trei au fost strămoşii populaţiei quiché. Aceste creaturi erau însă prea strălucitoare şi aveau prea multe puteri, aşa că zeii le-au micşorat calităţile şi, în compensaţie, au creat femeile.

Apoi, au fost create triburile indiene care s-au dus la Tulan Zulva pentru a-i primi pe zeii căminelor lor. Acolo, zeul Tohil a creat focul cu o lovitură de sanda. Triburile au sosit în Guatemala şi s-au ridicat primii zori. A izbucnit un război şi primii patru oameni au pierit. Le-au urmat fiii lor care au plecat spre răsărit într-o călătorie mistică la

capătul căreia marele rege Nacxit le-a dat însemnele puterii temporale şi secretul scrisului.

Data apariţiei cărţii *Popol Vuh* este imposibil de determinat. Data indicată mai sus este cea a apariţiei civilizaţiei maya, strâns înrudită cu civilizaţia olmecilor.

Iată numele primilor oameni care au fost creaţi: primul se numea Balam-Quitze, Vrăjitor al învelişului, al doilea, Balam-Acab, Vrăjitor de Noapte, al treilea, Mahucutah, Păzitor al Prăzii, al patrulea, Iqui-Balam, Vrăjitor Lunar.

Se spune că numai ei au fost creaţi şi formaţi în acest fel. Că nu au avut nici tata, nici mama şi nu au fost născuţi de către Creator, de Formator sau de către Progenitori. Erau numiţi oameni. Ei au văzut lumina zilei datorită unei minuni, printr-o lucrare de magie, astfel creaţi de Creator, Formator şi Progenitori, Tepeu şi Gucumatz. Şi aşa cum aveau înfăţişare de oameni, aşa au şi rămas.

Vorbeau, discutau, vedeau, auzeau, mergeau, puteau să apuce lucrurile. Erau nişte oameni buni şi frumoşi. […] Au fost dăruiţi cu inteligenţă, intuiţia lor s-a întins până la infinit şi au început să vadă şi să cunoască tot ce există în lume.

Când priveau, pricepeau imediat tot ce-i înconjura şi contemplau în jurul lor bolta cerului şi faţa rotundă a pământului. Lucrurile ascunse de către distanţă nu le erau străine; fără a trebui să se mişte, ei vedeau lumea şi pe ei înşişi de la locul unde se găseau. Mare era înţelepciunea lor, vederea lor ajungea la păduri, stânci, lacuri, mări, munţi şi văi. Balam-Quitze, Balam-Acab, Mahucutah, Păzitorul Prăzii, şi Iqui-Balam erau într-adevăr nişte oameni minunaţi.

Atunci, Creatorul şi Formatorul i-au întrebat:

— Ce credeţi voi despre starea voastră? Nu vedeţi? Nu auziţi? Vorba voastră şi felul vostru de ambrge nu sunt bune?

Priviţi! Uitaţi-vă cu atenţie la lume! Vedeţi cum apar

munţii şi văile! încercaţi să le vedeţi! au spus ei.

După aceea, ei au reuşit să ia cunoştinţa de tot ce exista în lume şi au adus mulţumire Creatorului şi Formatorului lor.

— Noi vă aducem mulţumiri de două şi de trei ori! Am fost creaţi, ni s-au dat o gură şi un chip. Vorbim, auzim, gândim şi mergem. Simţim totul la perfecţie, cunoaştem ceea ce este departe ca şi ceea ce este aproape. Vedem ceea ce este mare şi ceea ce este mic în Cer şi pe Pământ. Vă aducem mulţumiri pentru că am fost creaţi, o Creatorule şi Formatorule! Pentru că ne-aţi dat existenţă, o bunica noastră, o bunicul nostru!

Ei au reuşit să cunoască totul şi au cercetat cele patru colţuri şi cele patru puncte de pe bolta cerească şi de pe faţa pământului.

Însă Creatorul şi Formatorul nu au văzut faptul cu plăcere.

— Ceea ce spun copiii noştri, operele noastre, nu este bine.

Ei ştiu totul, de la mic la mare, au zis ei.

Şi Progenitorii au ţinut un nou sfat:

— Ce vom face acum cu ei? Vederea lor să ajungă numai la ceea ce este aproape. Să nu vadă decât un pic din faţa pământului. Nu sunt ei prin natura lor nişte simpli copii, creaţiile noastre?

(Tradus din spaniolă în franceză de Valérie Făurie, Albin Michel, 1991)

Cu această nemulţumire a zeilor se va termina, aşadar, viaţa primilor patru oameni. Trei aspecte reţin cu deosebire atenţia în aceasta cosmogonie. Primul este prezenţa temei esenţiale a creaţiei omului din Facerea biblică: refuzul divinităţii de a da creaturii sale cunoaşterea. În Facere, Dumnezeu îi goneşte pe Adam şi Eva din Paradis, aici zeii îşi omoară creaturile. Simbolica rămâne însă aceeaşi. Căderea nu se datorează, aşadar, greşelii umane, ci dimpotrivă perfecţiunii ei. Omul a fost la început divin.

Al doilea aspect: deosebirea netă dintre Creator şi

Formator, temă gnostică caracteristică pe care nu o regăsim în nicio altă mitologie antică. În sfârşit, nu putem să nu fim surprinşi de expresia J'aţa rotundă a pământului într-un text atât de vechi. Este însă adevărat că mayaşii aveau o astronomie surprinzător de exactă şi că ei calculaseră cu o precizie uimitoare durata anului solar.

Marea Artă a armoniei universale

Epoca şi locul de naştere exacte ale alchimiei sunt necunoscute. Teza general admisă este că germenii ei au fost semănaţi în secolul I la Alexandria, mare centru de cultura elenistică, şi ca un ansamblu de teorii obscure s-a îmbogăţit de-a lungul secolelor cu concepte luate din cultura Egiptului antic şi din misticismul oriental. Savanţii arabi au contribuit în mod considerabil la dezvoltarea ei şi însuşi numele acestei arte este de origine arabă: *al kymia*. Însă alchimia a atins apogeul în Europa, în Evul Mediu. De atunci, descoperirile ştiinţifice şi, în special, fizico-chimice i-au întărit postulatele privind existenţa unui joc de forţe oculte, solidare, care comandau totalitatea fenomenelor naturale, astre, climă, sănătate, destin şi spiritualitate.

Influenţa alchimiei a continuat să se extindă de-a lungul secolelor, chiar în timpul celor care păreau guvernate de pozitivismul ştiinţific, la savanţi, filosofi, artişti. Ea poate fi sesizata până în secolul al XX-lea. Speculaţiile şi căutările lui Newton în astronomie şi în optica au fost direct inspirate de alchimie, deoarece ilustrul savant era un alchimist entuziast şi se crede că ciudăţeniile sale comportamentale de la sfârşitul vieţii au

fost determinate de emanaţiile toxice ale mercurului pe care-l încălzea în cuptorul său, numit athanor.

Noţiunea cea mai curenta din alchimie este şi cea mai falsă. Această artă nu se ocupa defel cu transmutarea plumbului în aur, aşa cum câţiva şarlatani, precum Cagliostro în secolul al XVIII-lea, au încercat să-i facă pe naivi, inclusiv pe monarhi, să creadă. Mitica piatră filosofala, creata în vânt, hrănită de Pământul-Mamă, purificată de apă şi sublimata de foc este un simbol al unirii celor patru elemente. Aurul filosofai nu este metalul giuvaiergiilor aşa cum nici mercurul nu este mercurul din termometre. El este starea de conştiinţa produsă de lenta purificare a materiei impure a creaturii, „plumbul”, destinată să transmute tot ce atinge. Producerea acestui aur constituie obiectul Marii Lucrări a alchimistului. Cât despre mercur, el este substanţa misterioasă din care se extrage spiritul material, care îşi ia zborul sub forma unui porumbel şi se aşază de douăzeci şi şapte de ori.

Considerata „mama chimiei”, la fel ca astrologia pentru astronomie, doctrina alchimica este în mod esenţial mistică. Ea este o căutare a cunoaşterii acţiunilor unui element asupra altuia şi al cărei termen de predilecţie este evident chimia. Cu toate acestea, ea nu este o ştiinţă a răbdării, aşa cum ne învaţă daoismul, nicio mistică a naturii, ci, dimpotrivă, ea este prometeica deoarece pentru iniţiat, care se alătură spiritului divin, ea presupune a-şi imprima propriul spirit în materie şi a-i impune voinţa sa. Cunoaşterea, stadiul preliminar al iniţierii alchimice, trebuie să ducă la acţiune.

Alchimia a urmărit, aşadar, să recreeze lumea. Acest fapt nu trebuie să fie înţeles doar în sensul material, deoarece, la stadiul superior, alchimia este ştiinţa Omului perfect al cărui acord cu forţele invizibile se situează dincolo de morală. Ea este şi o căutare a divinului dincolo de religii. În acest sens, ea se înrudeşte strâns cu gnoza, cu cabala, dar şi cu masoneria şi cu rosa-crucienii.

Este o disciplina esoterica prin excelenţa. Ea a creat un limbaj simbolic şi simboluri ce pot fi descifrate numai

de către iniţiaţi.

ca

Te pot asigura, avertiza Cartea lui Artephios, *că cel care va voi să întreprindă descifrarea literală a ceea ce au scris filosofii hermetici se va pierde în meandrele unui labirint a cărui ieşire el nu o va găsi niciodată*.

Alchimia a folosit în mod extensiv imageria „explicativă" în care rezida o uriaşă parte a învăţăturii ei. Aceste imagini erau considerate în ele însele ca fiind active, ceea ce leagă alchimia şi de magie, şi de vrăjitorie. Considerată ca sursa a artelor interpretării, adică a hermeneuticii, adică a Cheii, acumularea de simboluri care a caracterizat-o nu mai aparţine decât istoriei. Astrologia, de pildă, care a fost una din referinţele ei, nu avea decât şapte planete, Uranus şi Pluton fiind descoperite mult mai târziu. Ea a dus şi la crearea unor „confrerii invizibile" care au variat de-a lungul timpului.

Spiritul alchimiei rămâne totuşi, sub forma unei voinţe de cunoaştere şi de putere absolute, metafizic.

CELE NOUĂ TEZE ALE LUI HERMES TRISMEGISTUS

Este adevărat, fără minciuna, sigur şi foarte adevărat:

Ceea ce este jos este ca ceea ce este sus şi ceea ce este sus este ca ceea ce este jos pentru a îndeplini miracolele unui singur lucru.

Şi aşa cum toate lucrurile au fost şi vin de la Unul, prin meditaţia asupra Unului, tot aşa aceste lucruri sunt născute din acest lucru unic, prin adaptare.

Soarele îi este tată, Luna îi este mamă, vântul l-a purtat în pântec, Pământul îi este doica: Thelema întregii lumi este aici.

Puterea sa este fără margini pe Pământ.

Tu vei despărţi Pământul de Foc, subtilul de dens, încetişor, cu mare îndemânare.

El urcă de la Pământ spre Cer şi coboară imediat pe Pământ şi culege forţa lucrurilor superioare şi inferioare.

Vei avea astfel întreaga glorie a lumii şi de aceea tot întunericul se va îndepărta de tine.

Aceasta este forţa puternică a fiecărui lucru, deoarece ea va învinge orice lucru subtil şi va pătrunde în orice lucru solid.

Astfel a fost creată lumea.

Iată izvorul unor minunate transmutaţii şi adaptări arătate aici.

Din aceasta pricină am fost numit Hermes Trismegistus, având cele trei părţi ale filosofiei universale.

(*La Table d fimeraude*)

Aici s-a născut împăratul în toată gloria.
Nimeni nu-l poate depăşi în putere.
Nici prin artă, nici prin natură
Nici prin vreo altă făptură vie.
Răspunsul reginei Luna:
Aici s-a născut nobila şi bogata împărătească
Filosofii o numesc fiica lor.
Ea se reproduce, are mulţi copii.
Ei sunt nemuritori.
Puri şi fără pată.

(*Rosarium philosophorum*, secolul al XVI-lea)

Este definiţia creaturii perfecte, Soare şi Lună, bărbat şi femeie, androginul care uneşte aurul şi argintul, aşa cum iese el din athanor în *ultimele faze ale celor nouă operaţii ale Marii Opere*.

Aceasta viziune dublă a fiinţei perfecte este de origine platoniciană, însă ea îşi găseşte o rezonanţă în descrierea lui Dumnezeu în Sefer ha-Zohar din cabală. „Dolă este înfăţişarea Domnului. Unul din capetele lui este de Lumină, celălalt, de întuneric, unul este alb, celălalt este negru, unul este sus, celălalt este jos”.

DESPRE VIRTUTEA ŞARPELUI

Cei Vechi reprezentau capul şi coada balaurului lunar sub forma unui şarpe având cap de uliu înconjurat de un cerc de aer şi de un cerc de foc, semănând oarecum cu

litera grecească theta. îl desenau când capul lui Jupiter ajungea în mijlocul cerului şi credeau în virtutea de împăcare când era vorba de a împlini nişte dorinţe. Era felul lor de a oferi demonului, bun şi favorabil, pe care ei şi-l reprezentau sub forma unui şarpe. Egiptenii şi fenicienii puneau şarpele deasupra tuturor celorlalte animale şi-l considerau divin pentru că avea mai multă perspicacitate şi pentru că ardea cu un foc mai intens decât ei, ceea ce provenea din faptul că el se deplasa mai repede, fără picioare sau mâini sau alte instrumente şi pentru că avea puterea să se întinerească printr-o năpârlire reînnoită adesea. Îşi reprezentau coada balaurului lunar într-un mod oarecum asemănător, când acesta ascundea luna sau când poziţia lunii nu era favorabilă în raport cu Saturn sau Marte.

(Agrippa de Nettesheim, *De occulta philosophiae*, 1510)

Ia Pământ din Pământ, soră a Pământului.

Şi apa din Pământ, care este şi ea sora lui.

Şi foc din Pământ, purtător de calităţi.

Şi acest Pământ îţi va conferi înţelepciunea.

Acesta este adevăratul Elixir pe care trebuie să-l compui.

Ia Pământul apărut din înfăţişarea Pământului.

Pur, subtil, sincer şi bun.

Şi ia apa din pădure.

Cum e cristalul de strălucitoare şi amestecă-le bine. Lasă-le să stea trei zile.

Apoi cu îndemânare, desparte-le în secret Pentru a obţine o apă strălucitoare Peste care îşi are regatul un Suflet.

Invizibil, ascuns, nezărit.

Materie minunată într-adevăr. Distileaz-o atunci pentru a o împărţi şi vei vedea un Pământ apărând.

Greu ca metalul Conţinând o mare Ştiinţă Distilează-l într-un lichid verde Vreme de trei zile bine numărate;

Şi primeşte-l într-un Corp din sticlă în care nu s-a făcut nicio lucrare.

Pe care-l vei pune pe cuptor.

Şi vei pregăti un bun alambic ia să scoţi din el o apă limpede.

O apă care nu are asemănare.

Aţâţă atunci focul

Şi lasă să se încălzească vasul din sticlă, în adevăr, atunci se va naşte un foc Roşu ca sângele şi foarte mânios.

După care va rămâne un Pământ care va fi numit Mama tuturor.

(Atribuit lui Thomas Norton, secolul al XV-lea)

Alchimist celebru la vremea sa, Norton este autorul unui Canon *în versuri care avea indicaţii privind cuptoarele, dar nu şi date cu adevărat chimice. Reţeta de mai sus ar fi reţeta unui anume, Elixir roşu", în care el se pierde în conjecturi, deoarece, la capătul distilării descrise, reziduurile minerale, calciu, siliciu, sulf sau altele, variază ca natură şi proporţii în funcţie de locul de extragere, aşa că nu se poate vorbi despre o reţetă universală. Putem deduce, după alte texte ale lui Norton, că mineralul obţinut era litarga pe care o albea apoi – cu vitriol? – ca să obţină marcasitul. Pusă la foc împreună cu magnezia, obţinută cu ajutorul altor preparaţii, în prezenţa unor săruri de amoniac şi de sulf, marcasitul producea ceea ce numea Norton, Elixirul alb".*

Interesul acestui text stă mai curând în faptul că el arată dispoziţia intelectuală a alchimiştilor convinşi că operaţii ca distilarea şi sublimarea revelau substanţe secrete, necunoscute şi, magice".

Este evident că aceste manipulări producătoare de substanţe noi sau pentru ei necunoscute le dădeau alchimiştilor un sentiment de cunoaştere a tot... fără să mai vorbim de aburii inhalaţi.

GNOZA CREŞTINA ORIENTALA (secolul al II-lea e.n.)

ŞI GNOSTICISMUL (secolul al IV-lea e.n.)

De la comunicarea directă cu Salvatorul la negarea

Mântuirii

Gnoza creştină orientală, apărută spre sfârşitul secolului al II-lea, a fost cel mai puternic curent esoteric al lumii creştine vechi. Identitatea principiului ei dominant potrivit căruia divinitatea nu este exterioară fiinţei umane, ci ea trebuie îmbogăţită în interiorul acesteia incita la a postula o sursă asiatică care rămâne totuşi de dovedit. Constituită în secte, care împărtăşeau însă mai mult sau mai puţin aceleaşi credinţe, ea a contribuit foarte mult la consolidarea Bisericii timpurii. Peste un secol, acest curent s-a diversificat, incluzând şi interiorul Bisericii, şi a devenit gnosticism, mai independent faţa de Biserica şi propovăduind chiar noţiuni antagoniste faţă de primele dogme, printre care aceea a unei divinităţi interioare, cu totul opusă noţiunii unui dualism absolut Creator-creatură. Mai mult, identificarea cu Râul a tot ce era fizic contrazicea formal dogma fundamentală creştină a Mântuirii. Din Evul Mediu, gnosticismul avea să facă obiectul unor atacuri aprige din partea Romei, care a scris unul din capitolele cele mai cunoscute şi mai puţin glorioase din istoria ei prin persecuţia catharilor.

Cuvântul „gnoza” înseamnă în greacă „cunoaştere”, însă, în acest context, el trebuie înţeles în accepţia sa de „revelaţie”.

Diferenţele dintre gnoză şi gnosticism sunt numeroase şi importante. Cu toate acestea, putem să desprindem diferenţa principală. Discipolii gnozei originare, printre care şi numeroşi teologi, se prevalau de

o comunicare directa, privilegiată şi aproape miraculoasă cu divinitatea, în special cu Salvatorul. Aspiraţia lor principala era salvarea sufletului, care nu putea fi asigurată decât prin sfintele taine. Pentru gnostici, într-adevăr, la ieşirea din trup, sufletul întâlneşte numeroase obstacole, printre care şi demonii, cărora trebuia să li se adreseze chemându-i cu numele lor pentru a-i învinge[55]. De unde, ritualurile de iniţiere şi ceremoniile secrete care caracterizau deja gnoza şi pe care gnosticismul le-a multiplicat în secolele care au urmat. Pentru ca gnoza şi gnosticismul au rămas secrete prin ritualuri de iniţiere şi nu prin nenumăratele scrieri.

Plecând de la un dualism dintre lumea materială, care aparţinea imperiului Râului, şi lumea spirituală, guvernată de Bine, gnosticismul a elaborat concepte care s-au îndepărtat din ce în ce mai mult de învăţăturile Părinţilor Bisericii. În versiuni care variau de la o secta la alta, gnosticismul a vorbit despre o Facere radical diferită de cea din Vechiul Testament, în care cele Şapte Puteri (simboluri ale celor şapte planete cunoscute pe atunci), apărute din sânul Demiurgului, fiecare având o jumătate bună şi o jumătate rea, au creat Universul.

Este imposibil să rezumam aici toate ideile gnozei şi ale gnosticismului, dar putem să semnalăm trei concepte care le caracterizează. Primul spune că lumea a fost creată de un Demiurg, sub care există un dumnezeu al Binelui şi un dumnezeu al Răului care duc între ei o luptă veşnică. Al doilea, care deriva din primul, spune ca lumea se împarte în mod radical între Râul material, care înglobează tot ce este fizic şi care nu poate să aibă niciun fel de salvare, şi Bine, care alcătuieşte lumea spirituală. Aceasta este originea maniheismului. Al treilea concept major este cel al Omului primar, animal creat de puterile rele, incapabil să stea în picioare şi care a ajuns la existenţa numai datorită scânteii spirituale a Evei cereşti.

---

55 Să comparam identitatea acestei noţiuni cu cea din budismul tibetan în special, cu precădere în Le Livre des Morts Thibetain, pp. 74-76 (n.a.).

Deşi gnoza, apoi gnosticismul au influenţat profund creştinismul timpuriu, aceste trei concepte purtau în ele germenii divoiţului ulterior. Conceptul de Demiurg excludea venerarea Dumnezeului Creator iudeo-creştin, de unde antiiudaismul a numeroase secte gnosticiste, cum erau Nicolaiţii, cainiţii, sethienii şi mulţi alţii, dar ataca şi învăţătura lui Iisus privind acelaşi Dumnezeu creator. Conceptul potrivit căruia mântuirea lumii materiale este imposibila se află în contradicţie flagrantă cu încarnarea lui Iisus Salvatorul. În sfârşit, conceptul de ticăloşie a lumii fizice interzicea sexualitatea şi naşterea şi condamna specia umană la dispariţie. Scrierile Sfântului Pavel sau ale Sfântului Augustin, de pildă, reflectă dificultăţile pe care le-au avut în a tempera ideile extreme ale gnosticismului (este de altfel revelator faptul că ereticul Marcion, din secolul al II-lea, s-a prezentat ca un discipol înfocat al Sfântului Pavel).

Nu este deci de mirare că istoriile moderne ale Bisericii au reprezentat gnoza şi gnosticismul ca fiind primele erezii ale creştinismului, deoarece ele negau în primul rând întruparea şi Mântuirea. Iisus, de altfel, apare în cele două faze ale acestui vast curent şi numai în rol subsidiar, ca o reîncarnare a Omului primar.

Trebuie să arătăm ca atât gnoza, cât şi gnosticismul aveau o profundă aversiune pentru magie, deoarece aceasta făcea apel la puterile inferioare.

Influenţa gnosticilor şi gnosticiştilor a fost cu toate acestea uriaşă, în special prin intermediul textelor evanghelice, cum sunt cele care au fost găsite în „biblioteca” de la Nag Hammadi din Egipt şi numeroasele Evanghelii devenite apocrife, adică „secrete11, după decretul papei Ghelasie I care le-a exclus din textele canonice. Această influenţă s-a extins, dincolo de primele secole ale creştinismului, şi la filosofi şi gânditori pana în epoca modernă.

Astfel, în 1905, a apărut la Paris, cu aprobarea prefectului de Sena, Biserica gnostică din Franţa, înregistrată în *Jurnalul oficial* din 31 decembrie 1906. Cei

douăzeci şi cinci de episcopi ai săi erau conduşi de un patriarh, Synesius, care se intitulase „episcop de Montségur”, ca un omagiu adus albigenzilor din acel oraş. De inspiraţie aparent masonică, ea voia să facă o joncţiune între gnoză şi cabală.

şi

Lumea aceasta s-a produs din greşeală. Deoarece cel care a creat-o a dorit-o nepieritoare şi veşnică. El nu a reuşit să-şi realizeze dorinţa. Pentru ca lumea nu a fost niciodată nepieritoare, însă fiii sunt nepieritori. Nimic nu va ajunge la nemurire dacă nu este fiu. Dar cel care nu are capacitatea să primească are şi mai puţin capacitatea de a da.

[...] Fiinţa umană are un raport sexual cu fiinţa umană. Calul are un raport cu iapa, măgarul cu măgăriţa. Membrii unei rase se unesc în general cu cei din aceeaşi rasă. Spiritul se asociază, aşadar, cu spiritul, iar gândirea cu gândirea şi lumina se amestecă cu lumina. Dacă eşti născut ca o fiinţă umană, cel care te va iubi va fi o fiinţă umană. Dacă devii spirit, spiritul se va uni cu tine. Dacă devii gând, gândul se va amesteca cu tine. Dacă devii lumină, lumina te va pătrunde. Dacă devii unul din cei care aparţin lumii de sus, cei care locuiesc în lumea de sus se vor sprijini pe tine. Dacă devii cal sau măgar sau bou sau câine sau oaie, nici fiinţa umană, nici spiritul, nici gândul, nici lumina nu te vor putea iubi.

(*Evanghelia lui Filip*, 75; 78 – 79)

PURTAREA PE CARE TREBUIE S-O AIBĂ SUFLETUL CA SA URCE LA CER

Este vorba de un citat din Evanghelia lui Filip, luat evident dintr-o versiune diferită de cea care a fost găsită la Nag

Hammadi. Ea ilustrează critica mult mai mare pe care Epiphanos o aduce gnosticismului.

Domnul mi-a dezvăluit ceea ce trebuie sufletul să spună în timpul urcării sale spre cer, şi felul în care trebuie

să răspundă fiecărei puteri superioare: „Am venit ca să mă cunosc, se spune în Evanghelia după Filip, şi m-am adunat din toate părţile şi nu am semănat copii pentru Stăpânul suprem, ci i-am părăsit tărâmul şi am cules membrele împrăştiate şi ştiu cine eşti. Pentru că eu aparţin lucrurilor superioare”. Aşa se va putea desprinde Sufletul. Dar dacă se descoperă că sufletul a dat naştere unui copil, el va fi reţinut aici jos până ce va putea să-şi regăsească şi să-i aducă în el însuşi pe propriii săi copii.

(Epiphanos, *Panarion*, II, XVI, 13, secolul al IV-lea)

TRĂSNETUL SAU SPIRITUL PERFECT

Am fost trimisă de putere

Şi am venit la cei care se gândesc la mine, şi am fost găsită de cei care mă caută.

Priviţi-mă, voi care vă gândiţi la mine şi voi care auziţi, ascultaţi-mă.

Voi care mă aşteptaţi, luaţi-mă la voi.

Şi nu mă alungaţi de la privirea voastră.

Şi nu faceţi astfel ca vocea sau auzul vostru să mă urască. Nu mă ignoraţi oriunde veţi fi şi în orice moment Fiţi atenţi!

Nu mă ignoraţi.

Căci sunt prima şi ultima.

Eu sunt cea cinstita şi cea dispreţuită.

Sunt târfa şi sfânta.

Sunt soţia şi fecioara.

Sunt mama şi sunt fiica.

Sunt femeia stearpă şi cea cu mulţi fii.

Sunt cea a cărei căsătorie a fost minunată şi nu am soţ.

Sunt moaşa şi cea care nu dă naştere.

Sunt alinarea durerilor mele.

Sunt soţia şi soţul, şi soţul meu este cel care mi-a dat naştere.

Sunt mama tatălui meu, şi sora soţului meu, şi el este fiul meu.

Sunt sclava celui care m-a pregătit.

Sunt guvernatorul descendenţilor mei.

Dar el este cel care mi-a dat naştere înainte de vreme, într-o zi aniversară.

Şi el este fiul meu venit la termen, şi de la el îmi am eu puterea.

Eu sunt sceptrul tinereţii sale iar el este toiagul bătrâneţii mele.

Şi orice vrea el îmi revine mie.

Sunt liniştea de neînţeles şi ideea pe care ţi-o aminteşti adesea.

Sunt vocea cu rezonanţe multiple şi cuvântul cu aparenţă echivocă.

Sunt articularea numelui meu.

De ce mă iubiţi, voi care mă urâţi, şi mă urâţi, voi care mă iubiţi?

Voi care mă negaţi recunoaşteţi-mă iar voi care mă recunoaşteţi negaţi-mă.

Voi care spuneţi adevărul minţiţi, iar voi care aţi minţit despre mine spuneţi adevărul.

Voi care mă cunoaşteţi ignoraţi-mă, iar voi care mă ignoraţi cunoaşteţi-mă.

Deoarece eu sunt cunoaşterea şi ignoranţa.

Sunt ruşinea şi îndrăzneala.

Sunt forţa şi sunt frica.

Sunt războiul şi pacea.

Luaţi aminte la mine.

Sunt cea nefericită şi cea măreaţă.

[…] Sunt cea care e numită Viaţă, şi pe care voi aţi numit-o Moarte.

Sunt cea numită Lege.

Şi pe care voi aţi numit-o Dezordine.

Sunt cea pe care aţi urmărit-o, şi cea care v-a prins pe voi.

Sunt cea pe care aţi făcut-o bucăţi şi cea pe care aţi îmbinat-o din nou.

Sunt cea de care v-aţi ruşinat, şi aţi fost neruşinaţi în faţa mea.

Sunt cea care nu are festivitate şi ale cărei sărbători sunt numeroase.

Eu nu am Dumnezeu şi sunt aceea al cărei Dumnezeu este mare.

Imnul (mult mai lung) din care provin aceste fragmente constituie, după părerea generală a specialiştilor, unul dintre textele cele mai surprinzătoare din literatura gnostică. Deoarece prezenţa sa în *biblioteca" de la Nag Hammadi îl arată ca atare fără multă îndoială. Autorul şi data redactării sunt necunoscute. Unii cred că femeia care se exprimă la persoana întâi ar fi Eva cerească din ideologia gnostică, adică spiritul feminin care a dejucat planurile Demiurgului, convingându-l pe Adam să mănânce fructul din Pomul cunoaşterii şi să scape deci de autoritatea tiranică a unui Creator indiferent faţă de soarta creaturii sale. Titlul imnului invită totuşi la nuanţarea acestei teorii, într-adevăr, la evrei, ca şi la greci, trăsnetul este considerat expresia voinţei cereşti. Acumularea de contradicţii enunţate în imn pare să descrie o putere care întrerupe judecata şi pregăteşte spiritul să primească revelaţia.*

Ataşarea de materie da naştere unei pasiuni împotriva naturii. Tulburarea apare atunci în tot trupul; de aceea vă spun:

„Fiţi în armonie.

Dacă sunteţi dezorientaţi, inspiraţi-vă din reprezentările adevăratei voastre naturi.

Cel care are urechi ca să audă să audă".

După ce a spus acestea, Preafericitul i-a salutat pe toţi spunând:

„Pace vouă – fie ca pacea mea să apară în voi şi să se împlinească în voi".

Vegheaţi ca nimeni să nu vă abată

Spunând:

„Uite-l aici.

Uite-l acolo".

Deoarece înăuntrul vostru se afla Fiul Omului; duceţi-vă la el, cei care-l caută îl găsesc.

Haideţi!

Anunţaţi Evanghelia Regatului.

(*Evanghelia Mariei din Magdala*, circa 150)

O NELINIŞTE A APOSTOLILOR ŞI O EXPLICAŢIE A MĂRIEI DIN MAGDALA

[…] Când Iisus s-a urcat la cer după a treia oră, s-a întâmplat ca toate puterile cerului să se tulbure şi să se agite între ele, iar toţi eonii şi toate regiunile şi toate ordinele lor şi pământul întreg a fost agitat precum şi toţi locuitorii lui. Şi toţi oamenii au fost tulburaţi, la fel şi ucenicii şi au crezut că era posibil ca lumea să fi fost pe punctul de a fi distrusă. Şi toate puterile care erau în cer au continuat să fie tulburate şi ele s-au agitat între ele de la a treia oră a celei de a cincisprezecea zi a lunii tobe şi până la ora a noua din ziua următoare. Şi toţi îngerii şi arhanghelii şi toate puterile din regiunile superioare cântau imnuri, astfel încât lumea întreaga să le audă vocile care nu au încetat până în ora a noua a zilei următoare. Însă ucenicii erau aşezaţi împreună înspăimântaţi şi în prada celei mai mari tulburări. Se înspăimântau de marea mişcare care avusese loc şi plângeau împreună spunând: ce se va întâmpla? Oare Salvatorul va distruge toate regiunile? Şi vorbind astfel, ei vărsau împreună lacrimi şi în ora a noua din ziua următoare, cerurile s-au deschis şi l-au văzut pe Iisus coborând strălucind cu o lumină extraordinară. Şi această lumina nu era egală, ci avea diferite sclipiri şi se împărţea în lumini infinite, care de care mai orbitoare.

[…] Iar Iisus, îndurător şi blând, văzându-şi ucenicii atât de tulburaţi, le-a vorbit şi le-a spus: Liniştiţi-vă, eu sunt, nu vă fie teamă. Iar când ucenicii au auzit aceste cuvinte, au spus: Doamne, dacă chemi la tine această lumină orbitoare, vom putea rămâne aici, altfel ochii noştri vor fi orbiţi. […] Atunci Iisus a retras în sine strălucirea

luminii.

[...] Salomea s-a ridicat şi a zis: Doamne, tu ne-ai spus altă dată: cel care nu-şi lasă pe tatăl şi pe mama sa ca să mă urmeze nu este vrednic de mine, şi apoi tu ne-ai spus: părăsiţi-vă părinţii ca să fac din voi copiii primului mister până în veşnicie. Dar, Doamne, stă scris în legea lui Moise ca cel care şi-a abandonat pe tatăl şi pe mama sa trebuie să moară de moarte. Oare această lege nu dezminte ceea ce ne-ai spus tu?

Când Salomea a spus acestea, Maria Magdalena, inspirată de puterea luminii care clocotea în ea, i-a zis Salvatorului: Doamne, îngăduie-mi să ridic vocea ca să-i spun surorii mele Salomea rostul vorbei pe care tu ai spus-o. [...] Iar Salvatorul i-a spus Mariei: îţi îngădui să-i dai Salomeii răspunsul la întrebarea sa. Maria a înaintat spre Salomea şi i-a spus: [...] legea lui Moise nu vorbeşte despre suflet, ci despre trup, ea nu-i priveşte pe cei care sunt fii de arhonţi şi care sunt ai noştri...

(*Pistis Sophia*, numita şi *Cartea sacră a Gnosticilor din Egipt*, secolul al IV-lea)

MANI PERSANUL ŞI MANIHEISMUL (cea secolul al XIII-lea)

Lupta Luminii împotriva întunericului

Privit din perspectiva istorică, maniheismul, religie întemeiata de către Mani persanul, nu constituie decât un capitol din gnoza orientală* cu care se confunda mai multe din curentele sale. Numeroase texte gnostice orientale, precum *Evanghelia lui Filip* şi *Apocalipsul lui Hristos*, au

pecetea maniheismului. Dacă se bucură aici de o prezentare specială, faptul se datorează influenţei sale surprinzător de tenace în pofida persecuţiilor şi care s-a întins în întreg Imperiul Roman şi chiar dincolo de graniţele lui, până în Asia.

Locul de naştere al fondatorului ei este semnificativ. Mani sau Manes s-a născut în vechea Babilonie de Sud, zona influenţată de zoroastrism. Tatăl sau, Patek, aparţinea unei comunităţi care practica botezul şi abstinenţa. Mama aparţinea familiei regale parthe, înlăturată de la putere în anul 224. El însuşi vorbea aramaica orientală. Ceea ce ştim despre Mani provine după câte se pare din propriile sale scrieri – după multe retranscrieri – şi de la Biserica sa. De două ori, în copilărie şi în adolescenţa, a văzut un înger, un „dublu”, care i-a poruncit să se ducă să predice în lume şi să întemeieze o Biserică. Spunându-şi Trimis al Luminii, el a călătorit până în Asia Centrală, în special la uiguri, în regiunea actualului Xinjiang chinez, şi în India. Acolo, şi-a făcut numeroşi discipoli. La întoarcerea sa, noul rege Shapur I i-a făcut o primire deosebita şi i-a dat permisiunea să predice în imperiul său. Cu toate acestea, invidioşi din pricina influenţei pe care o avea Mani, preoţii mazdeeni au pus să fie arestat, apoi închis la Gundeshapour – numit ulterior Belapet – unde, după douăzeci şi şase de zile de captivitate, a murit în anul 274 sau 277.

Între timp, Biserica s-a răspândit. La moartea lui, maniheismul se propagase în întreg Imperiul Roman. Ajunsese în Siria, nordul Egiptului şi în Africa de Nord, unde şi-a câştigat discipoli chiar din rândul clerului. În această din urmă regiune, nu a fost suprimat decât de persecuţiile vandalilor. Până la asasinarea sa din anul 711, împăratul Iustinian al II-lea i-a persecutat pe credincioşii maniheişti cu o ferocitate nemaiîntâlnita, însă maniheismul a supravieţuit în curente gnostice precum cele ale paulicienilor, bogomililor, catharilor, albigenzilor şi a rivalizat cu creştinismul până la sfârşitul secolului al XIII-lea. Ca o dovadă a influenţei sale din trecut, cuvântul

„maniheism” este şi astăzi folosit în mod curent în contexte cu totul străine de religie.

Doctrina maniheismului se bazează pe următoarea cosmologie: la origine, lumea a fost împărţită între imperiul lui Dumnezeu, cel al Luminii, şi imperiul întunericului, numit şi Materie şi care nu avea un dumnezeu. Apoi, Satan şi demonii săi s-au format târziu în aburii întunericului. Multă vreme, cele două lumi au coexistat, fără să interfereze, apoi Dumnezeu l-a creat pe Adam înzestrându-l cu cele cinci virtuţi ale luminii cu care putea să lupte împotriva lui Satan. Numai că acesta s-a dovedit mai puternic şi i-a transmis omului cele cinci plăgi ale întunericului. De atunci, fiinţa omenească este împărţită între Lumină şi întuneric, între chemarea divina şi cea a demonilor senzualităţii.

Religia maniheistă căuta să întărească elementele de lumina din fiinţă prin respectarea celor zece porunci ale lui Mani: interzicerea idolatriei, a vrăjitoriei, a minciunii, zgârceniei, a păcatului cărnii, a consumării de produse animale etc., precum şi interdicţia de a omorî orice fiinţa vie, de toate acestea depinzând mântuirea. Mani îl înlocuia astfel pe Hristos Mântuitorul cu *Electi*, acei adepţi ai săi, care erau capabili să respecte ascetismul prescris. Aceştia se mântuiau pe ei înşişi şi pe ceilalţi.

Din punct de vedere istoric, maniheismul apare ca un sincretism al mai multor religii, printre care domina mazdeismul, şi în care notăm şi împrumuturi din budism. Un studiu aprofundat al maniheismului, care nu face obiectul acestor pagini, ne-ar permite să arătăm numeroasele influenţe asupra creştinismului. În pofida înrudirii sale cu gnoza, cu care are în comun dualismul, el se deosebeşte de aceasta prin lipsa misticismului şi prin caracterul sau comunitar care nu lasă loc aspiraţiei individuale.

FACEREA DUPĂ MANI

La început existau cele două principii, Lumina şi întunericul, Binele şi Râul.

Fiecare dintre ele, spune Mani, există fără să fi fost

creat şi nu are început, atât Binele care este Lumina, cât şi Râul care este întunericul şi Materia. […] Binele este un Arbore al vieţii. El ocupa regiunile din Orient, Occident şi din Septentrion. Râul este Arborele morţii. El ocupa regiunile australe şi meridionale.

Diferenţa care separă cele două Principii, spune textual Teologul, este la fel de mare precum cea dintre un rege şi un porc. Unul trăieşte în locurile care sunt făcute pentru el, cum ar fi un palat regal. Celălalt, ca un porc, se tăvăleşte în noroi şi se desfată în putreziciune sau, ca un şarpe, se ghemuieşte în vizuina sa.

Ca şi el, acest porc şi acest şarpe sunt născuţi din ei înşişi.

Cât despre lucrurile care există veşnic şi fără început, […] fiecare dintre ele există prin natura lui. În acest fel exista Arborele vieţii care este împodobit cu toate frumuseţile şi cu toată lumina. […] Dar infinitul este în afară şi dedesubt. [Acest Arbore] este ascuns în ceea ce este centrul său. Dumnezeu a înconjurat, într-adevăr, acest loc cu un zid.

Şi acest zid este autofit, adică dăinuind prin el însuşi.

Lumina şi frumuseţea lui nu sunt vizibile […] pentru ca să nu dea ocazie Pomului râu să dorească […] şi să nu fie pentru el o ocazie de a fi aţâţat, chinuit şi expus pericolului.

Arborele morţii este împărţit într-un mare număr de pârţi: războiul şi cruzimea fac parte din ele; ele sunt străine păcii, pline de o răutate totală şi nu au niciodată fructe bune. [Arborele] este împărţit împotriva fructelor sale. Iar fructele sunt împărţite împotriva arborilor. Ele nu sunt unite cu cel care le-a dat naştere, ci toate produc boala arborilor ca să-şi distrugă locul. […]

Ocazia de a urca până în lumea Luminii le-a fost dată de revolta lor. Într-adevăr, aceşti membri nu se cunoşteau între ei şi nu ştiau că există. Deoarece fiecare dintre ei nu ştia nimic mai mult decât propria sa voce şi nu vedea decât ceea ce se afla în faţa ochilor săi. […] Ei au fost stimulaţi şi împinşi să se ducă şi unii şi ceilalţi până la frontierele

gloriosului pământ al Luminii.

Când au văzut spectacolul Luminii admirabile şi încântătoare [...] ei s-au strâns şi au complotat împotriva Luminii ca să se amestece cu ea. Nu ştiau, din pricina nebuniei lor, ca în ea locuia un Dumnezeu puternic. [...]

Toţi membrii Arborelui întunericului [...] s-au ridicat, aşadar, şi au urcat cu Puteri numeroase, pe care era imposibil să le apreciezi. Toţi erau îmbrăcaţi cu materia focului. Iar aceşti membri erau diferiţi. Unii aveau, într-adevăr, trupuri dure şi aveau o înălţime infinită. Alţii, fără trupuri şi neputând fi atinşi, erau vizibili în mod subtil. [...]

Din pricina agitaţiei care a fost stârnită din adâncuri împotriva Pământului Luminii şi împotriva fructelor sale sfinte, era nevoie ca o parte din Lumină să se amestece cu aceşti Răi pentru ca duşmanii să fie prinşi cu ajutorul amestecului, ca să fie pace pentru cei Buni şi ca natura Binelui să fie păstrată. [...]

(Sever din Antiohia, CXXXIII, *Homelie*)

Datorită acestei părţi de Lumină aruncată în întuneric, au fost creaţi cosmosul, apoi omul. Textul acestui patriarh din

J

Antiohia, rezumat aici, este una din descrierile cele mai bune ale Facerii potrivit lui Mani. Acest autor o consideră, evident, blasfematorie.

IIP

CUVÂNTAREA LUI ANDREI PE CRUCE

Dacă asimilezi unirea sufletului şi a trupului cu sufletul, aşa ca după separarea lor să nu mai existe nimic, aveţi gânduri de animale sălbatice, trebuie să vă numărăm printre animalele sălbatice. Dacă vă plac plăcerile prezente şi dacă pe ele le căutaţi în toate, ca şi când nu aveţi decât acest fruct de cules, sunteţi asemenea hoţilor. Dacă voi credeţi că nu sunteţi decât această aparenţă şi nimic altceva, sunteţi sclavii neştiinţei şi ai prostiei. Dacă voi credeţi că această lumină nocturnă este singura, sunteţi de acelaşi soi cu această noapte. Dacă luaţi drept hrană hrana pământească care dă greutate trupului şi

forţa pentru constituirea sângelui, sunteţi şi voi pământeni. Dacă voi credeţi că veţi găsi fericirea în trup, care este incapabil de fericire, sunteţi cu adevărat nefericiţi. […] Dacă voluptăţile şi împreunările căsătoriei va bucură, precum şi murdăria care rezultă din ele, o mulţime de nefericiri vă vor întrista. Dacă doriţi naşterea a numeroşi copii şi mizeria apăsătoare care va fi preţul pentru voi, ea vă va chinui.

(*Faptele lui Andrei*, 53, 26)

Faptele lui Andrei *reprezintă unul din numeroasele texte apocrife, numite „creştine" (la fel cu alte fapte numite ale lui Ioan, ale lui Petru, ale lui Pavel* etc.*), deoarece aduc pe scenă personaje din Noul Testament, însă inspiraţia lor este complet străină de creştinism. Dovadă, această cuvântare, atribuită apostolului Andrei pe cruce, şi care constituie unul din exemplele cele mai violente ale anatemei aruncate de către maniheism asupra existenţei terestre sub toate aspectele ei. Ultima invectivă privind căsătoria şi copiii reflectă vehemenţa curentului potrivnic sexualităţii care a străbătut lumea creştină aproape zece secole.*

La origine foarte răspândit în mediile gnostice, apoi maniheiste, uitat după decretul papei Ghelasie, acest text, la fel ca majoritatea Apocrifelor, a devenit în mod paradoxal esoteric. Merită însă să fie cunoscut.

ISIHASMUL

Evagrie Ponticul, Nicefor Pustnicul, Grigorie Palamas (382 – 1359)

Yoga ortodoxă creştină

Începând cu secolul al IV-lea, râvna creştina a dus la

vocaţii monastice. Nişte bărbaţi s-au retras în pustietăţile din Orientul Mijlociu, Egipt, Siria, Palestina, Bizanţ, Asia Mică, Mesopotamia, Grecia, muntele Athos pentru a se izola în rugăciune şi în contemplarea lui Dumnezeu. Criminali pocăiţi sau credincioşi înfocaţi, toţi căutau liniştea sufletului sau *isihia* departe de contactul cu oamenii, de unde şi numele lor de isihaşti. Primul dintre aceştia pare a fi fost Sfântul Antonie, în anul 305.

Singurătatea le-a dus misticismul, de natură evident gnostică, la înălţimi foarte mari. Se pare că începând cu Evagrie Ponticul, în deşertul Egiptului, şi Nicefor Pustnicul, la muntele Athos, s-a dezvoltat o tehnică a extazului în rugăciune prin controlul respiraţiei, ceea ce evocă foarte mult yoga. Într-adevăr, isihaştii îşi concentrau eforturile pe ombilic, considerat în yoga ca fiind chakra. Îndelunga anterioritate a hinduismului ne îngăduie să presupunem că această practică a fost învăţată de către călugări de la călătorii veniţi din India.

În secolul al XVII-lea, legătura dintre ortodocşi şi isihasm şi referinţa lor la cei mai vestiţi reprezentanţi ai lui, Simion Teologul cel Nou (949 – 1002), Grigorie Palamas (1296 – 1359), au constituit obiectul unor aprige conflicte între Biserica de la Roma şi ortodocşi.

DESPRE AER ŞI DESPRE INIMA

Tu ştii că ceea ce respirăm noi este aerul. Organul prin care îl expirăm nu este altul decât inima. Ea este izvor de viaţă şi de căldură pentru trup. Inima atrage, aşadar, răsuflarea pentru a-i potoli căldura prin respiraţie şi pentru a-şi procura căldura potrivită. Cauza acestei combinaţii, sau mai curând agentul, este plămânul care, făcut de Creator din ţesuturi subţiri, face să intre şi să iasă aerul înconjurător ca nişte foale fără să obosească. În felul acesta, inima trăgând la ea răcoarea şi degajând căldura păzeşte cu grijă organismul pentru care a fost pregătită în vederea păstrării fiinţei vii. Tu, aşadar, aşază-te, reculege-ţi duhul, introdu acest duh în trecătoarea nazală unde

aerul respirat intră în inimă, împinge-l şi forţează-l să intre cu aerul respirat în inimă. Odată intrat acolo, ceea ce urmează nu va fi decât bucurie şi desfătare. Ca un om care se întoarce acasă după o călătorie şi nu ştie ce să facă de bucuria pe care o încearcă regăsindu-şi copiii şi soţia, la fel şi duhul, când se uneşte cu sufletul, se umple de o desfătare şi o bucurie ce nu pot fi spuse. Prin urmare, fratele meu, învaţă-ţi duhul să nu iasă de acolo repede. La început, el se plictiseşte foarte tare de această închisoare şi de această constrângere înăuntru. Însă odată obişnuit, el nu mai găseşte plăcere în rătăcirile din afară. Deoarece regatul cerului este înăuntrul nostru şi duhul nostru contemplându-l acolo şi căutându-l printr-o rugăciune curata, considera tot ce este în afară demn de dezgust şi de ura. Aşadar, dacă tu intri prin duh, aşa cum ţi-am spus, în locul din inimă pe care ţi l-am arătat, mulţumiri să fie aduse lui Dumnezeu! […] Tu ştii că raţiunea oricărui om se afla în piept, deoarece în tăcerea buzelor noastre, înăuntrul pieptului nostru, noi vorbim, noi discutăm şi ne formăm rugăciuni şi psalmi.

(Nicefor Pustnicul, *De la garde du coeur*)

O

O ILUMINARE A LUI SIMION

Odată, cufundat într-o rugăciune curata ca să vorbească cu Dumnezeu, el a avut o viziune şi iată că aerul a început să radieze prin duhul său, şi iată că, fiind înăuntrul chiliei sale, i s-a părut că este transportat în sus, în afara ei; se petrecea la prima oră a nopţii şi cum această lumină de sus a început să strălucească ca o aurora, viziune formidabilă a acestui mare om, casa şi toate lucrurile au dispărut şi el a crezut că nu se mai află în casă. Cu totul în afara lui, observând cu tot duhul său această lumină care-i apărea, aceasta a crescut încetul cu încetul şi a făcut ca aerul să fie mai strălucitor, iar el a simţit cum iese cu tot trupul sau din lucrurile pământene. Şi cum această lumină continua să strălucească din ce în ce mai tare şi devenea asemenea soarelui în măreţia amiezii, el s-a văzut pe sine în centrul luminii pe de-a-

ntregul plin de bucurie şi de lacrimi din pricina blândeţii care, de atât de aproape, îi cuprinsese întreg trupul. A văzut cum însăşi lumina s-a unit cu trupul său într-un mod nemaipomenit şi cum pătrunde încetul cu încetul în mădularele sale. Caracterul extraordinar al acestei viziuni l-a îndepărtat de precedenta sa contemplaţie şi l-a făcut să observe numai ce se petrecea cu totul neobişnuit înăuntrul său. A văzut, aşadar, cum această lumină îi cuprinde întreg trupul cu foc şi lumină. Şi la fel cum se întâmplase mai înainte cu casă, ea l-a făcut să piardă senzaţia de forma, de atitudine, de grosime a aparenţelor trupului său, şi el a încetat să mai plângă.

(*Vie de Symeon le Nouveau Theologien*)

HUSSEIN IBN MANSUR EL HALLÂJ

(857 – 922)

Misticul provocator de scandal care cerea să fie omorât

Considerat cel mai mare mistic al islamului, Hallâj ocupa în realitate un loc de excepţie în misticismul mondial. Cazul sau este aproape unic în istoria islamului şi, la mai bine de zece secole de la moartea sa, *fetwât* şi *contra-fetwât* se succed pentru a instrui procesul imposibil al unuia dintre cei mai intransigenţi rebeli din istorie, cel al unui om care a cerut singur să fie ucis.

În realitate însă, Hallâj a fost victima unor conflicte interne care divizau deja regiunea.

Abu el Mughith Hussein Ibn Mansur el Hallâj, după numele lui complet, s-a născut în anul 857 în satul Tur din provincia Fars, în sudul Iranului actual. Tatăl sau, probabil

dărăcitor (de unde numele *hallâj*), a plecat să lucreze la Wasât, pe Tigru, oraş arab sunnit de rit hanbalit, unde trăia o minoritate de şiiţi extremişti. Copilul a învăţat acolo arabă şi a uitat persana. Încă din adolescenţa, la vremea când studia Coranul, el a căutat calea adevăratei transcendenţe care ridica sufletul către Dumnezeu. Paralel, afirmă cel mai renumit exeget al lui, Louis Massignon, a simţit dorinţa arzătoare de Dumnezeu, exprimată în *ḥadīth* (spune tradiţia exegetică): „Nimeni nu este mai plin de dorinţa decât Adevărul Creator.41

Acest misticism precoce l-a dus la Busra, în Irakul actual, unde a primit din mâinile primului său maestru, Makki, haina monastica de *sufi*, o robă din lână albă, *suf*. Sufiţii constituiau o secta mistică esoterică. O căsătorie l-a unit cu o sectă extremistă şiita, deci eretică, şi, deşi el era sunnit cu cel mai mare respect pentru reguli, a fost considerat revoluţionar. Într-adevăr, el era nepotul unui zoroastrian, adică un „păgân”, şi, în plus, familia sa era legată de nişte secte eretice. Atunci a fost arestat pentru prima dată.

Eliberat, s-a dus în pelerinaj la Meca, a renunţat în mod public la roba de *sufi* pentru a se exprima în mod liber, stârnind indignarea foştilor săi tovarăşi. Din acel moment, gândirea lui Hallâj s-a format şi a ajuns la punctul ei de incandescenţă. El scrie: „Dacă s-ar arunca pe munţi un atom din ceea ce am eu în inima, aceştia s-ar topi”. Publicul se înflăcărează şi se împarte în partizani, sunniţii, şi în duşmani declaraţi, şiiţii şi mutaziliţii. Atitudinea provocatoare a lui Hallâj, care îşi va păstra caracterul până la moartea sa, îi rezumă gândirea: „Când Dumnezeu ia o inimă, el o goleşte de ceea ce nu este El”. Viaţa şi Eul nu sunt decât un văl care-l desparte pe om de Dumnezeu.

Hallâj a călătorit în India, în Transoxiana, în Asia Centrală pentru a predica budiştilor, maniheiştilor şi hinduşilor singura religie posibila, religia unirii cu Dumnezeu, dincolo chiar de învăţătura Profetului. Hallâj deplângea foarte mult discordia din sânul islamului pe care o considera o blasfemie în faţa lui Dumnezeu şi îndrăznea,

într-o regiune sunnită, să discute în public probleme care ţineau de schisma şiită, cum ar fi predestinarea Profetului şi misiunea sa neîncheiată.

Atâtea provocări şi cererile sale răsunătoare de a fi martirizat pentru a putea să se unească total cu Dumnezeu au sfârşit prin a-i agasa pe guvernanţi. Hallâj a fost din nou arestat, în 908, şi dus la Bagdad, unde a fost închis iniţial în palatul califului. Susţinătorii săi au fost persecutaţi, iar Hallâj şi-a agravat situaţia proclamând: „Eu sunt Adevărul41 (*Ana al haqq*), vrând să spună cu aceasta ca el se topise în Adevărul divin. A fost băgat la închisoare. Procesul său fără sfârşit, întrerupt din pricina luptelor sunnite pentru putere, s-a încheiat cu condamnarea sa la moarte. Flagelat în public, el a fost decapitat, ars, iar cenuşa i-a fost aruncata dintr-un minaret în Tigru, în anul 922.

În Legenda lui Hallâj, se spune că ţinându-şi capul tăiat între mâini, el continua să spună: *Ahad*! *Ahad*! („Unicul! 44) şi că sângele lui a scris pe pământ de optzeci de ori cuvântul „Allah”, numărul celor care depuseseră mărturii false la proces.

L-AM VĂZUT PE DOMNUL MEU... EL MI-A SPUS: TU

Este vorba de unul dintre cele mai cunoscute catrene ale misticului:

L-am văzut pe Domnul meu cu ochiul inimii şi i-am spus: Cine eşti Tu? El mi-a spus: Tu! Dar pentru Tine, „unde” nu mai are loc, „unde” nu mai există când e vorba despre Tine. Şi nu există pentru închipuire o imagine venind de la Tine care să-i îngăduie să se apropie de unde eşti Tu! Deoarece Tu eşti cel care cuprinde orice loc, până dincolo de loc, unde oare eşti Tu?

(*Diwân*, *Muquata'at*, X)

SPIRITUL TĂU S-A AMESTECAT CU SPIRITUL MEU...

Spiritul Tău s-a amestecat cu spiritul meu aşa cum se uneşte vinul cu apa curată. De îndată ce un lucru Te atinge, el mă atinge. Astfel, Tu eşti eu, în tot.

(*Diwân*, *Muquata'at*, XLVII)

Nu ne certa, priveşte-ne degetul pe care noi l-am muiat în sângele iubiţilor.

(*Diwân*, *Yatama*, VII)

SCRISOAREA LUI HALLÂJ

În numele lui Dumnezeu, îndurător şi Plin de Milă, Care se manifestă în orice lucru care îi place Lui! Pacea să fie cu tine, fiul meu. Fie ca Domnul să ascundă ochilor tai aparenţa Legii şi să-ţi arate fondul adevărat al necredinţei! Deoarece aparenţa Legii este necredinţa ascunsa, iar fondul real al necredinţei este cunoaşterea evidenta.

Aşadar, să-l lăudam pe Dumnezeu care se manifesta pe vârful unui ac cui vrea El şi. Se ascunde în cer şi pe pământ departe de cine vrea El. Aşa încât unul spune „că el nu este", iar celălalt spune „că nu există decât El". Or, nici mărturia celui care-L neagă nu trebuie respinsa, nici mărturia celui care-L afirmă nu este de lăudat.

Această scrisoare are scopul de a-ţi spune aceasta: nu te lăsa înşelat de Dumnezeu şi nici să nu fii disperat din pricina Lui. Nu-i căuta dragostea, nici nu te resemna în a nu-L iubi. Nu cauta nici să-L afirmi, nici nu înclina să-L negi. Şi mai ales, păzeşte-te de a-l proclama unitatea.

(Nasrabadhî, *Akhbar el Hallâj*, 43, traducere în franceză de Louis Massignon şi Paul Kraus)

POVESTIREA DISCIPOLULUI IBRAHIM IBN FATIK ŞI CATRENUL LUI HALLÂJ DESPRE NELEGIUIREA RUGĂCIUNII

Într-o seară, am intrat la Hallâj când el se ruga începând cu recitarea surei el-Baqara (Vaca). El continua să se prosterneze, aşa încât pe mine m-a cuprins somnul.

În clipa în care m-am trezit, l-am auzit recitând sura HMSQ şi am înţeles că voia să se ducă până la împrejmuire. A terminat cu o singură prosternare. […] Apoi, a început să-mi râdă în nas şi a spus: Crezi că mă rog ca să-L mulţumesc? Dacă cineva crede că va fi plăcut lui Dumnezeu slujindu-L, acest lucru înseamnă că el atribuie un preţ cumpărării bunăvoinţei Sale.

A râs din nou şi a recitat:

Când la adolescent dragostea ajunge la deplina ei înflorire, Iar beţia îl face să-şi piardă grija unirii cu cel Mult Iubit, Atunci, el afirmă cu tot adevărul – pasiunea lui dictându-i să afirme – Că pentru îndrăgostit, a se ruga este o nelegiuire.

(Louis Massignon, *Akhbar* Al-*Hallâj*, Librairie philosophique J. Vrin, 1957)

FARID UD DIN EL ATTAR (1110 – 1220)

Înţelepciunea ascunsă în apologuri

Una dintre personalităţile cele mai plăcute oferite de misticismul esoteric este cel al poetului persan Farid ud-Din el' Attar, supranumit în Occident Spiţerul, care a fost organizatorul ordinului sufist. Numele sau arab înseamnă „spiţer" sau „vânzător de parfumuri" (în sensul de vânzător de esenţe rare) şi se explica prin faptul că tatăl sau i-a lăsat o prăvălie de dreghist. Faima lui a depăşit graniţele Orientului. Anumite asemănări dintre celebrul poem al lui Geofftey Chaucer *The Pilgrim's Progress* şi opera cea mai cunoscuta a lui el' Attar, *Sfatul păsărilor*, precum şi cea dintre ordinul sufiţilor şi cel al Cavalerilor Ordinului Jartierei, întemeiat un secol mai târziu, sunt destul de ciudate ca să fie doar nişte coincidenţe. Comentatorii moderni occidentali îl plasează printre cei mai mari poeţi din istorie şi unul dintre ei, Henri Corbin, l-a numit „fiinţa de lumină".

Născut în 1110 la Nichapur, se pare că a murit la o sută zece ani, în 1220, victima a unui act de umilinţă. Când, în acel an, mongolii au cucerit Persia la porunca lui Ginghis-Han, el' Attar a fost prins. Răscumpărarea lui a fost apreciată la o mie de monede de argint şi cineva s-a

oferit să le plătească. Poetul a spus atunci temnicerului că ar obţine poate mai multe de la altul. Răspunsul acestuia a fost însă dezamăgitor: „Un pumn de paie”. „Vindeţi-mă la preţul acelor paie, a spus el’ Attar, deoarece este tot ce valorez”. Şi a fost decapitat de către mongolul furios.

Farmecul lui el’ Attar provine din spiritul lucrărilor sale în care se găsesc premise ale unui umor care evocă povestirile zen. Esoterismul sau se ascunde în apologuri al căror sens nu poate fi pe de-a-ntregul sesizat decât de către cei care sunt gata să-l perceapă.

Mesajul principal al misticismului lui el’ Attar, apropiat de cel al budismului, constă în faptul că nu-l putem găsi pe Dumnezeu decât în noi înşine şi ca distracţia oferita de lume nu este decât o uşuratica pierdere de vreme.

MAIMUŢA ŞI CIREAŞA

O maimuţa a văzut o cireaşă într-o sticlă şi s-a hotărât s-o ia. Şi-a băgat deci mâna pe gâtul sticlei şi a apucat fructul. Şi-a dat seama atunci că nu mai putea să scoată mâna. Vânătorul care pusese capcana a apărut. Maimuţa, stânjenită de sticlă, nu a putut să fugă şi a fost prinsă. „Voi avea cel puţin cireaşa”, s-a gândit ea. O lovitură peste cot din partea vânătorului a făcut-o să dea drumul fructului. Şi-a scos atunci mâna. Şi aşa vânătorul a avut cireaşa, sticla şi maimuţa.

(*Livre d’Amu Daria*)

CELE DOUĂ VULPI

Două vulpi, un mascul şi o femela, mâncau împreună şi se bucurau de faptul că stăteau împreună. Într-o zi, a venit un rege care, vânând cu pantere şi şoimi, le-a separat. Femela l-a întrebat pe mascul: „O, scormonitorule! Spune-mi unde ne vom revedea?” El i-a răspuns: „Dacă se va întâmpla să ne revedem nu va fi decât în prăvălia blănarului din oraş”.

(*Mantiq el tayr*, [La Conference des oiseaux], 21)

Subiectul acestei renumite cărţi se aseamănă cu o fabulă: *într-o bună zi, păsările s-au adunat şi au hotărât să caute un rege*.

O bufniţă înţeleaptă a subliniat faptul că acest rege nu putea să fie altul decât extraordinarul Simorgh. *Păsările au început o lungă călătorie marcată de cele şapte etape*: *a căutării, a pasiunii, a cunoaşterii, a desăvârşitului dezinteres, a unirii cu unicitatea lui Dumnezeu, a uluirii şi, în sfârşit, a dispariţiei sinelui în faţa Celui Prea Iubit*. *Nu erau decât treizeci, în persană* şi morgh. *Ajunse în faţa lui Simorgh, ele şi-au dat seama că acesta nu era decât propria lor imagine şi că ele se căutau pe ele însele fără să ştie*. *Lucrarea este presărată de apologuri asemenea celui mai de sus*.

REGELE ŞI CÂINELE SĂU

Plecând să vâneze în deşert, un rege a dat poruncă omului care se ocupa de câini să-i aducă ogâriţa. Acest câine deosebit avea o blana precum cel mai fm satin. O zgardă de aur împodobită cu pietre preţioase îi înconjura gâtul, inele de aur erau în jurul labelor, iar lesa era din mătase. Considerând că acest animal era inteligent, regele nu l-a luat de lesă şi a urmat câinele care alerga în faţa lui. Un os se afla pe drum, câinele s-a oprit, iar regele, văzând acest fapt, a fost cuprins de o mânie atât de mare încât l-a bătut pe amărâtul de animal indignându-se ca, în faţa unui rege cum era el, dobitocul s-a oprit înaintea unui os respingător. A tăiat atunci lesa şi a spus: „Redaţi-i libertatea acestui câine necioplit. Mai bine ar fi înghiţit o mie de ace decât să fie legat de aceasta lesă”. Îngrijitorul de câini i-a spus atunci regelui: „Sire, firea acestui câine s-a trezit, deşi a fost bine dresat. Destinul lui era să alerge pe câmpii şi prin pustie şi nu să fie împodobit ca noi cu mătase, aur şi perle”. Regele a răspuns: „Scoate-i aurul şi argintul şi trimite-l în starea lui de dinainte pentru ca, dacă gândeşte, să-şi amintească găteala de altă dată şi societatea în care se afla şi motivul pentru care a fost

despărţit de un monarh ca mine”.

O, tu care ai câştigat prietenia lui Dumnezeu şi care ai pierdut-o din nepăsarea ta! înaintează cu adevărat în această dragoste care este cea reală, bea hotărât din aceeaşi cupă cu dragonul. Cel care are piciorul sigur este dragonul. […] Ceea ce-i aduce omului respect este faptul de a nu da mai multă atenţie dragonilor decât furnicilor.

(*Mantiq el tayr*, [La Conference des oiseaux], 25)

POVESTIRE DESPRE ŞEICUL WASITI

Wasiti se ducea fără ţintă, fără provizii, uluit, când privirea i s-a oprit pe mormintele unor evrei, iar gândul i s-a oprit la cei mai buni dintre ei. „Evreii aceştia, a spus el cu voce tare, pot fi iertaţi, însă nu-ţi poţi spune această părere în faţa nimănui.11

Un cadiu a aflat aceste cuvinte şi s-a mâniat foarte tare. L-a adus pe Wasiti în faţa lui. Cum vorbele spuse de acesta nu-i plăceau, i-a cerut lui Wasiti să le retragă. Wasiti nu a fost de acord, ba chiar a refuzat cu hotărâre declarând: „Dacă acestui nefericit neam nu îi este îngăduit, din porunca ta, să intre în islam, îi este, cu toate acestea, îngăduit să intre în cer din porunca lui Dumnezeu.

(*Mantiq el tayr* [La Conference des oiseaux], 32.

După *Farid-Ud-Dân Attar*, *La langage des oiseaux*, tradusă din persană de Garcin de Tassy, Albin Michel, 1996)

Albertus Magnus, sau Albert cel Mare, supranumit „Prinţul filosofilor”, este unul dintre cele mai vestite nume

ale esoterismului, deşi, în mod paradoxal, s-a preocupat să impună prin scrierile sale ştiinţele naturii şi învăţăturile lui Aristotel împotriva teologilor reacţionari. Un alt paradox, culegerile lucrărilor acestui episcop canonizat în 1931, *Marele Albert* şi *Micul Albert*, sunt adesea considerate nişte lucrări misterioase, oculţi ste şi chiar eretice.

Este adevărat, cu toate acestea, ca foarte multe din cunoştinţele presupuse ale timpului şi adunate de Albert cel Mare vorbesc mai degrabă despre credinţe oculte, reţete ciudate, despre astrologie şi despre „magia naturală”.

DESPRE INFLUENŢA PLANETELOR.
ÎN CE FEL ACŢIONEAZĂ ELE ASUPRA TRUPULUI

Saturn, care este mai întunecat, mai greu şi mai încet decât toate celelalte planete, îl face pe cel care se naşte sub semnul său să aibă trupul de culoare întunecată, părul negru şi des, capul mare şi bărbos, stomacul mic. Acesta mai are şi nişte crăpături în călcâie. În ceea ce priveşte sufletul, este rău, perfid, trădător, mânios, melancolic şi duce o viaţă destrăbălată, îi place murdăria şi hainele urâte…

[…] Jupiter, care este o planetă blânda, strălucitoare, temperata şi fericita, dă omului care se naşte strb semnul sau un chip frumos, ochi deschişi la culoare şi o barbă rotundă. Mai mult, acest om are dinţii superiori mari şi egal depărtaţi unul de celălalt. El are culoarea feţei albă, rumenă şi părul lung. În ceea ce priveşte sufletul, acesta e bun, cinstit şi modest şi va trăi multă vreme…

[…] Omul care se naşte sub semnul planetei Marte, fără măsura atât în căldura sa, cât şi în uscăciunea sa, are o culoare roşiatică, asemănătoare cu aceea a oamenilor care sunt arşi de soare. El are părul scurt, ochii mici, trupul adus şi grosolan. Este nestatornic, înşelător, fără ruşine, se supăra uşor, trădător, trufaş şi în stare să semene discordia şi neînţelegerea.

Soarele, care e numit de obicei ochiul şi lumina lumii, da celui care vine pe lume în semnul său un aspect trupeş,

un chip frumos, ochi mari, barba suficienta, pâr mare. Unii scriu ca omul născut sub semnul soarelui este ipocrit şi nu are decât înfăţişarea frumoasă. Alţii spun că lui îi plac ştiinţele şi că devine un mare învăţat. Mai sunt cei care cred că el este corect, pios, cucernic, înţelept, bogat, iubindu-i pe cei buni şi fugind de cei râi şi urându-i.

Cel care se naşte sub semnul lui Venus, care este o planetă binefăcătoare, este frumos şi are ochii şi sprâncenele mari şi ridicate. E de talie mijlocie. În ceea ce priveşte sufletul, el este cinstit, amabil, învăţat, iubeşte muzica, plăcerile, distracţiile şi dansul. îi place să aibă îmbrăcăminte frumoasă şi mersul lui este agreabil.

Mercur, pe care astronomii îl aşază întotdeauna aproape de soare, de la care îşi ia lumina, face ca omul care se naşte sub semnul lui să fie bine făcut la trup, cu o statură nici prea înaltă, nici prea mică şi o barbă frumoasă. În ceea ce priveşte sufletul, îi plac filosofia şi studiul. Vorbeşte bine, îşi face prieteni şi nu are multe bogăţii…

[…] Luna, care este mult mai agitata decât celelalte planete, face ca omul să fie rătăcitor şi nestatornic, cinstit în vorbe dar care nu e bun de nimic, agreabil şi de o mărime mijlocie. Are ochii inegali, unul fiind întotdeauna mai mare decât celălalt…

(*Le Grand Albert*, Cartea I)

Dacă vrem să fim iubiţi de un bărbat sau de o femeie, ne vom freca mâinile cu suc de verbina, iar apoi îl vom atinge pe cel care vrem să se îndrăgostească de noi. Acest secret a fost adesea încercat.

Ca să alungi puricii dintr-o cameră, stropiţi-o cu un decoct de ruta[56], urină de iapă şi nu va mai rămâne vreunul. Pliniu asigură că este cel mai bun leac pe care-l putem găsi.

---

56 Ruta graveolens, numita şi ruta fetida, plantă căreia i se atribuie din cele mai vechi timpuri şi în civilizaţii diverse calităţi medicinale şi magice. Medicina modernă o acceptă ca antispasmodic, tonic al capilarelor şi abortiv (n.a.).

Dacă vrem să alungăm şerpii dintr-un loc, vom fierbe şi arde pene de vultur. Cel care poartă inima acestei păsări nu se teme de şerpi. Inima acestuia legată cu un fir de pâr de leu sau de lup goneşte diavolii.

Ca să obţinem ceea ce dorim, se va lua limba aceleiaşi păsări pe care i-o vom smulge fără fier sau cuţit şi după ce am înfăşurat-o într-o pânză nouă, o vom purta la gât. Acest lucru a fost adesea încercat cu succes.

Când vrem să întreprindem o călătorie cu uşurinţă şi fără să ne obosim, vom ţine în mână iarba numită pelinariţa şi vom face cu ea o cingătoare în timp ce mergem. Apoi să fierbem această iarbă şi să ne spălăm picioarele cu acea apă, nu vom fi niciodată obosiţi. La fel, cel care are grija să aibă întotdeauna asupra lui aceasta iarbă nu se teme de spiritele rele, nici de otravă, nici de apă, nici de foc şi nimic nu-i poate face rău. Mai mult, dacă ţinem această iarbă în casă, trăsnetul nu va cădea pe ea şi niciun fel de aer otrăvit nu o va vătăma, cu condiţia însă să o punem la intrare.

(*Le Grand Albert*, Cartea a III-a)

Cunoscut şi sub numele de Mevlana, „Maestrul Nostru”, şi sub abrevierea de El Rumi, teolog şi filosof, Djelal el Din Mohamed Ibn Baha’el Din Mohamed el Rumi este unul dintre cei mai mari poeţi ai islamului mistic, dar şi al literaturii mondiale: *Odele mistice*, *Catrenele* sau *Rubai yat*, *Cartea dinlăuntru*, *Compendiul lui Shams* (numit şi *Diwân el Shams*) şi *Mathnawi*, comentarii lirice şi filosofice ale Coranului, ultima sa lucrare (care are, numai

ea, cincizeci şi una de mii de versuri). Lucrările sale, scrise în persana, au fost traduse în mai multe limbi[57] şi fac până în zilele noastre obiectul unor comentarii erudite.

Audienţa lui El Rumi, unul dintre maeştrii gândirii mistice musulmane alături de Hallâj, depăşeşte cu toate acestea de departe cercurile islamice. Originalitatea tulburătoare a gândirii sale, înflăcărarea lirismului şi claritatea sa elocventa i-au câştigat, de secole, un public mondial.

Tema esenţială a învăţăturii lui El Rumi este că abandonarea fiinţei în faţa frumuseţii este drumul privilegiat al întoarcerii sufletului către Dumnezeu şi sferele divine, patria lui pierdută. Pentru ca a considera că Dumnezeu se afla în afara creaturilor sale înseamnă un dualism blasfematoriu. Aceasta eliberare nu se atinge însă decât prin asceza sincerităţii, renunţarea la sine şi la artificiile spiritului şi refuzarea conflictelor între contrarii. Într-adevăr, pentru el „viaţa nu este decât armonia contrariilor şi moartea rezultă din conflictul dintre ele". Acuzaţiile pe care el le aduce poziţiilor sociale sunt adesea usturătoare.

Dansul, de fapt vârtejul vertiginos ilustrat de către dervişii rotitori, reprezintă dispersarea trupului în Totul divin. Fiinţa fizică şi spirituala devine atunci divină, concept prezent şi la Hallâj (pe care El Rumi îl citează adesea). Felul în care el a „descoperit" dansul se aseamănă în mod ciudat cu descoperirea notelor muzicale făcută de Pitagora. Trecând într-o zi prin faţa dughenei aurarului Salah El Din Zarkub, a remarcat ritmul ucenicilor care băteau foile de aur şi a început să danseze:

m Există un soare ascuns într-un atom: *deodată, acest soare deschide gura*.

Cerul şi pământul se prefac în praf în faţa acestui soare, când el iese din ascunzătoare.

(*Mathnawi*, Cartea a VI-a, 4580)

---

57 Titlurile lucrărilor lui El Rumi diferă în funcţie de traducători. Astfel, Fihi ma fihi (Cartea din launtru) a fost publicată în engleza cu titlul Discourses of Rumi (n.a.).

Unul din cele mai surprinzătoare manifestări ale geniului lui El Rumi este prescienta fizicii atomice şi a energiei nucleare într-o epocă când aceste domenii erau aproape necunoscute.

Se ştie că El Rumi s-a născut la Balkh din Khorasan, în Iranul de astăzi, şi a trăit la Konya, în actuala Turcie. A predat la început dreptul canonic musulman, sau *fiqh*, apoi a cunoscut un maestru sufi, adică mistic, Shams el Tabrizi, căruia i-a dedicat o dragoste totală. Avea atunci patruzeci de ani. Viaţa i-a fost complet tulburata. A părăsit catedra de *madrasah*, s-a convertit la sufism şi a creat confreria iniţiatică Mawlawiya. Când Shams a dispărut, a întemeiat comunitatea dervişilor rotitori, ale căror rotiri extatice simbolizează planetele care se învârtesc în jurul soarelui (*shams*), cu scopul de a perpetua amintirea prietenului pentru care avea o iubire infinită şi mistică. Confreria s-a întins în Mediterana Orientala, Asia Mică, Siria, Egipt, Libia, în Cipru, la Belgrad şi în Asia.

VISUL CĂLĂTORULUI

Sute de milioane de ani, a spus el, zburam precum atomii în aer.

Dacă am uitat acea vreme şi acea stare, călătoria în timpul somnului mi-o aduce totuşi în memorie.

De la somn, aceasta doică, sug laptele zilelor mele trecute, o, Doamne.

Ca să-şi elibereze conştiinţa pentru o clipă, se supun singuri ruşinii, vinului şi stupefiantelor.

Toţi ştiu însă ca această viaţă este o amăgire şi ca gândul şi memoria conştiente sunt un infern.

(*Diwân de Shams Tabrizi*, VI, 220 – 226)

m

Deosebirea dintre cel care este lipsit din pricina lui Dumnezeu şi însetat de El şi cel care este lipsit de Dumnezeu şi doritor de ceea ce este altceva decât El.

Acesta din urmă nu este decât o umbră de derviş, el nu este demn de pâine; nu arunca pâine imaginii unui

câine.

El doreşte puţină hrană, el nu-L doreşte pe Dumnezeu: nu pune feluri de mâncare în faţa unei picturi care nu are suflet.

Dervişul care doreşte pâine este un peşte pământean: el are forma unui peşte, dar el fuge departe de mare.

[…] El îl iubeşte pe Dumnezeu din dragoste pentru câştig; sufletul sau nu este îndrăgostit de desăvârşirea şi de frumuseţea lui Dumnezeu.

Dacă el îşi închipuie că este îndrăgostit de esenţa divină, închipuirea Numelor şi a Atributelor divine nu înseamnă Esenţa divină.

[…] Cum poate fi cel care este îndrăgostit de propria sa închipuire şi părere să facă parte dintre cei care-l iubesc pe Domnul dărniciilor?

[…] Explicarea acestor cuvinte necesită un comentariu, mi-e frică însă de spiritele slabe.

(*Mathnawi*, 1, 2752 – 2760)

O, tu, care eşti un exemplar din Cartea divină.
Tu care eşti oglinda frumuseţii regale.
Nimic nu există în lumea asta în afara ta.
Caută în tine însuţi ceea ce vrei: eşti tu.
(*Rubai yat*, VII)

SUFLETUL TRESTIEI

Ascultă trestia, plânsetul ei ne vorbeşte despre despărţiri.

De când am fost despărţit de stufăriş, suflul meu îi face pe oameni să geamă.

Vreau o inimă sfâşiata de exil ca să-i povestesc durerea dorinţei.

Toţi cei care şi-au rupt legăturile originare sunt în căutarea clipei reunirii.

Am gemut în multe societăţi, tovarăş al celor fericiţi şi al celor nefericiţi.

Fiecare s-a crezut prietenul meu, dar în inima mea nimeni nu mi-a căutat secretul.

Secretul meu nu este departe de geamătul meu, este lumina mea ce ochiul nu poate să vadă.

El este ca sufletul pe care nimeni nu-l vede, dar sufletul şi trupul nu se ascund unul de altul.

Este foc şi nu vânt sunetul trestiei, să dispară tot ceea ce nu este posedat de acest foc.

Este focul dragostei care arde în trestie, este clocotul dragostei care palpită în vin.

[…] Este otrava şi leacul, este consolatorul şi iubitul pasionat.

(*Mathnawi, la quâte de l'absolut*, Editions du Rocher, 1990)

Exclusiv ebraică şi orientala la origini, cabala a trecut repede dincolo de frontierele sale geografice, religioase, lingvistice şi culturale. Câteva indicii dovedesc că în secolul I, în Egipt, elenistul platonician evreu Filon din Alexandria o cunoştea în profunzime. În secolul al X-lea, cel mai renumit gânditor evreu al timpului, Ben Joseph Saadia, cunoscut în Egipt sub numele de Said el Fayyumi, a plecat în Europa pentru a o difuza. A ajuns într-o lume, care era, înainte de începerea cruciadelor, pradă îndoielilor. Creştinii erau avizi de asigurări cu privire la o credinţă care, în pofida celor zece secole de existenţă istorică, era foarte tânără şi încă fragila. Nici evreii nu erau mai bine consolidaţi. Nu văzuseră pe unul dintre ei, pe Iisus, întemeind o religie care o depăşea pe a lor, ba chiar îi discredita? Şi cu mai puţin de patru secole în urmă,

un anume Mahomed întemeiase o nouă religie a Cărţii şi care, ca să reluăm opinia lui Napoleon, reuşise în treizeci de ani ceea ce creştinii nu reuşiseră să ducă la bun sfârşit în trei secole.

În zbuciumul acestui Occident agitat, cabala dădea în sfârşit nişte răspunsuri. Au existat astfel cabalişti spanioli, ca Abraham ben Samuel Abulafia, întemeietorul celei mai renumite şcoli cabalistice europene, cabalişti germani cum erau familia Kalonymus şi Eleazar din Worms, italieni ca Menahem ben Benjamin Recanati, francezi ca Jean Thenaud, călugăr franciscan din Angoulême. Numeroşi exegeţi creştini cunoşteau, într-adevăr, ebraica şi fuseseră seduşi de metodele de exegeza cu atât mai fecunde cu cât creştinismul se baza pe aceleaşi cărţi ca şi iudaismul. Începând cu sfârşitul secolului al XIV-lea şi în timpul întregului secol al XV-lea, Sfânta Inchiziţie spaniolă şi-a însuşit de altfel metodele cabalistice pentru a dovedi Treimea şi divinitatea lui Iisus.

Cel mai renumit dintre cabaliştii creştini a fost fără îndoială Pico della Mirandola (1463 – 1494) care la douăzeci şi trei de ani cunoştea ebraica, arabă şi aramaica şi care-l tradusese pe Recanati în italiană. În 1486, iniţiat în cabala de către un autentic specialist, Eliah Delmedigo, cunoscut şi sub numele de Elia Cretanul, Pico a avut o îndrăzneală cu efect de lovitură de trăsnet. A publicat nouă sute de teze sau concluzii în care îşi expunea cunoştinţele foarte proaspete de cabală. El a afirmat ca vechimea acesteia constituia dovada autenticităţii ei şi ca ea oferea cheia pentru a pune de acord toate sistemele filosofice şi religioase.

Viziunea lui Pico della Mirandola era dacă nu exagerata, cel puţin ambiţioasa. El îi unea pe Zoroastru, Pitagora, religiile orfice, Platon şi Aristotel într-un singur sistem luminat de cabala evreiască. El mai adauga la interpretarea ebraică propoziţii inedite şi în cel mai bun caz surprinzătoare.

Să fie aşa: *că Dumnezeu i-a dat lui Moise Legea exactă ca el s-o aştearnă în scris şi că Dumnezeu i-a*

revelat şi misterele cuprinse în Lege, am pentru aceasta cinci martori ce fac parte dintre ai noştri: *Esdra, Pavel, Origene, Hilarius şi Evanghelia*.

Mai mult, el a asimilat formal cabala cu o magie, ceea ce era foarte departe de spiritul comentariilor, *midraşim*, ebraice. Bazându-se pe aceasta, el a anunţat sfârşitul lumii pentru anul 1997 (mai târziu a revenit asupra acestor impulsuri profetice). Studiul ulterior al scrierilor lui Pico ne face să credem că stăpânirea cabalei era cel puţin incompleta şi că se lăsase fără îndoială înşelat de un personaj pe cât de misterios pe atât de dubios pe care îl cunoscuse chiar în anul 1486. Era vorba despre evreul convertit Ben Nisim Abu el Farag din Girgenti, cunoscut şi sub numele de Flavius Mithridates, apoi de cel de Guglielmo din Sicilia şi care îi dăduse o „traducere" a celor trei cărţi din cabala lui Esdra. Or, acestea nu erau decât o compilaţie aleatorie.

Oricum, publicarea celor nouă sute de concluzii a provocat scandal. Pico della Mirandola a fost numit „noul eretic", reproşându-i-se aroganţa. Deşi deschis la ideile noi, papa

Inocenţiu al VIII-lea a cedat adversarilor lui Pico. A numit o comisie formată din şaisprezece membri care au găsit printre cele nouă sute de propoziţii şaisprezece care erau provocatoare. Pico a părut că se supune sub jurământ, dar s-a revoltat, a fost acuzat de sperjur, considerat a fi căzut din nou în erezie. A fugit în Franţa, a fost închis la Vincennes, s-a refugiat la Torino, apoi la Florenţa şi nu a fost iertat de papa Alexandru al VI-lea decât în 1493.

Între timp, cercurile de erudiţi creştini se îndreaptă spre Cabala. Noul capitol al studiilor cabalistice a fost tumultuos din pricina persecuţiilor îndreptate împotriva evreilor începând cu expulzarea lor din Spania şi deoarece numeroşi evrei convertiţi dovedeau un zel îndârjit în condamnarea cărţilor evreieşti. O dovadă este cearta, cel puţin paradoxală, dintre evreul convertit Johann Pfefferkorn (pe care Erasmus l-a calificat drept ignorant şi

răufăcător) şi creştinul ebraizant şi cabalist Johannes Reuchlin.

Conflicte de acest fel erau periculoase pentru că se risca dacă nu rugul, cel puţin închisoarea. Însă kabbala devenise cabala, cuvânt care a cunoscut ulterior avataruri curioase.

La sfârşitul secolului al XVI-lea, ostilitatea crescândă a Bisericii faţă de o învăţătură paralelă, ale cărei teze erau aproape în totalitate suspecte, a învins admiraţia învăţaţilor. Fostul cabalist Jean Mercier a denunţat „misterele fără subiect ca să nu spunem ciudate sau absurde”. Studiile cabalistice creştine au primit lovitura de graţie din partea unor ebraişti precum Louis Cappel. Contrar celor afirmate de neofiţi ca Pico della Mirandola, Zoharul nu provenea din timpuri foarte vechi. Dezinteresul a urmat decepţiei.

Paradoxal, cabala creştina a fost victima esoterismului cuprins în învăţătura ei. Creştinii pe care îi entuziasmase au văzut în ea o ştiinţă în care era suficient să fii iniţiat pentru a-i culege binefacerile. Or, iniţierea nu putea în niciun caz să nu ţină seama de efortul mistic, preţ al revelaţiei.

Studiile cabalistice aveau să cunoască în secolul al XX-lea o renaştere în cadrul misticismului anglo-saxon New Age. Acest sincretism popular de tantrism, yoga şi urme ale vechii învăţături ebraice rămâne însă foarte departe de originile lui.

Niciun lucru spiritual care coboară în lumea de aici nu coboară fără înveliş. […] Putem înţelege de ce spun cabaliştii ca Dumnezeu s-a înveşmântat în cele zece veşminte ale sale când a creat lumea.

Nu există zece litere în toată Legea care prin forma lor, unirea, separarea, contracţia, direcţia, caracterele pline sau care nu sunt pline, micimea, mărimea, închiderea, deschiderea şi dispunerea lor să nu manifeste

secretul celor zece numărători[58].

Dacă litera *he* nu ar fi fost adăugată numelui Abraham, Abraham nu ar fi făcut copii.

Prin litera *ştim* care se află în mijlocul numelui lui Iisus, ni se spune că lumea se odihneşte perfect, ca în desăvârşirea sa, când *yod* este alăturat lui *vaw*, ceea ce a fost fâcrit în Hristos, care a fost adevărat Dumnezeu şi om.

(Pico della Mirandola, *900 Condusiones*)

Cuvântul şi Vocea sunt produse ale Spiritului. Acestea trei, Spirit, Cuvânt, Voce, sunt unul deoarece Dumnezeu este unul. El este En Sob, primul fără început şi ultimul fără sfârşit, abisul unde nefiinţa este fiinţa şi fiinţa este nefiinţa.

(Johannes Reuchlin, [1455 – 1522], *De arte cabalistica*)

DESPRE DETAŞARE

Ordinea cea mai perfecta este cea a cabaliştilor contemplativi. Nu este suficient ca sufletul să se ocupe de căutarea adevărurilor cereşti, ci trebuie ca şi simţurile şi trupul să fie părtaşi. În timp ce Adam este tulburat de ispita şarpelui şi de cea a femeii care-i întinde fructul, el îşi pierde inocenţa şi cunoaşterea clară şi distinctă a divinităţii. Trebuie, aşadar, să facem abstracţie de toate obiectele sensibile, să ne întărim simţurile, să ne ridicăm trupul pentru a putea fi cu adevărat contemplativi, îngerii sunt canalele prin care divinitatea curge şi ni se comunică. Dacă nu ducem la gură aceste canale, apa se va răspândi în afară şi se va pierde în abisuri, fără ca noi să ne putem stinge setea. Trebuie, aşadar, să ne unim cu ele foarte strâns pentru ca simţurile să fie rapite şi luate la fel ca sufletul. Vedem în fiecare zi, în natură, că atunci când vreo aglomerare de flegmă sau de fiere opreşte mişcarea spiritelor animale, sufletul nu-şi mai foloseşte capacităţile, şi făptura cade în letargie sau devine paralitică.

58 Aceste zece enumerări desemnează Se/zrof-urile, emanaţii divine prin care Dumnezeu comunică cu lumea celor vii (n.a.).

Dimpotrivă însă, când spiritele animale dau sufletului ajutor necontenit, acesta acţionează cu uşurinţă. Acelaşi lucru se întâmpla în religie, sufletul care este legat de simţuri sau de obiectele materiale nu-l poate cunoaşte pe Dumnezeu şi strălucirea sa, dar atunci când totul participă, când simţurile, sufletul şi trupul acţionează împreună pentru a medita, te ridici fără greutate şi devii părtaş la natura divină. Aceasta nu este decât prima etapă a cabalistului deoarece el este obligat să adauge şi rugăciunea, însă o rugăciune constanta, vie, interioara care să ne lipească, ca să spunem aşa, cu Dumnezeu. Aceasta este uneori numită o atingere sau un sărut al divinităţii.

[…] Cabalistul contemplativ trebuie să contemple mental numărul de litere care alcătuiesc numele lui Iehova, reprezentarea lor, combinaţia lor, numele îngerilor care sunt legaţi de el. Trebuie ca trupul să acţioneze la fel ca şi sufletul. El trebuie să se întoarcă când într-o parte, când în cealaltă, limba sa să se mişte într-un anume fel şi să facă anumite gesturi în măsura în care pronunţam anumite litere, anumite cuvinte şi anumite nume. Acest fapt se explică prin exemplul profetului Ilie care şi-a pus capul între genunchi când se ruga ca să obţină ploaia după o îndelungată secetă, şi care s-a culcat peste copilul pe care voia să-l învie deoarece toate părţile lui atingeau pe cele ale copilului. Eliseu, Iosua şi Moise îşi schimbau poziţia după diferitele cereri pe care le adresau lui Dumnezeu.

Omul despre care spunem „făcut după Lege” reproduce imaginea treimii omului şi a lui Dumnezeu. Despre treimea omului, eu spun: [există] unul, pe care noi îl numim armonie supremă şi arhetip, unul pe care-l vedem în cer cu mecanismul elementelor şi un al treilea, om sensibil făcut din came şi din sânge.

Fiecare din aceşti oameni, ca şi însăşi Legea, este împărţit în masculin şi feminin.

(Paulus Ricius [cca. 1480 – 1545], *De coelesti agriculture*)

JOHANNES, ZIS MAESTRUL ECKHART
(1260 – 1327)
Datoria de a deveni Iisus

Născut la Hochheim, aproape de Gotha, Johannes Eckhart a fost admis în ordinul dominicanilor şi a fost numit profesor de teologie la Paris în 1302, la Sorbona, unde a deţinut catedra până în 1314. Cu toate acestea, în 1311, ducându-se să predea la Strasbourg, a fost acuzat de a fi adeptul ereziei begarzilor[59] şi a Fraţilor Sfântului Spirit, fapt ce l-a dus în faţa tribunalului Inchiziţiei unde şi-ar fi recunoscut greşeala. Cu toate acestea, a fost numit preot provincial al ordinului său în Saxonia şi apoi vicar general al Boemiei, păstrându-şi şi catedra de teologie de la Universitatea din Köln. Din nou, misticismul său a fost condamnat de către arhiepiscopul de Köln şi, la doi ani după moartea sa, Papa Ioan al XXII-lea a respins propunerile sale teologice.

Severitatea Romei era justificată de heterodoxia lui Eckhart pentru care, sufletul ridicându-se spre Dumnezeu, nu trebuia să-şi considere natura trinitară şi ca, timpul nefiind decât o iluzie omenească, Dumnezeu îl crease pe Iisus împreună cu Universul, fapt care-l identifica pe Iisus

59 Begard, membru al unei comunităţi de bărbaţi consacrate idealului de desăvârşire creştină şi sărăciei, (apud. Mircea Eliade, Istoria credinţelor şi ideilor religioase, trad. Cezar Baltag, voi. 3, p. 213, Chişinău, Universitas, 1992) (n.t.).

cu Adam primitiv, concept eminamente gnostic şi în consecinţă respins de către Biserică. Mai mult, ideile sale şi în special cea a unei comunităţi de existenţa între natura umană şi divinitate, adică o divinizare a omului, se apropiau şi ele de gnosticism. Pentru istoricul modern, ele evocă, evident, budismul.

Esoterica datorită învăţăturii sale, opera lui Eckhart a devenit esoterica şi datorită condamnării ei, cu excepţia istoricilor teologi.

NU EXISTĂ NICI ÎNAINTE, NICI DUPĂ, TOTUL ESTE ACTUAL

Maeştrii spun că natura umană nu are nicio legătură cu timpul, deoarece ea este cu totul intangibilă şi mult mai legată de om şi mai aproape de el decât este el de sine însuşi. Şi din această pricină, Dumnezeu a luat natura umană în sine şi a unit-o cu persoana sa. Atunci natura umană a devenit Dumnezeu, deoarece el şi-a asumat natura umană în mod esenţial şi nu o fiinţa omenească. Iată de ce dacă vrei să fii Hristos şi să fii Dumnezeu, desprinde-te de tot ceea ce Cuvântul nu şi-a asumat în sine. Cuvântul veşnic nu şi-a asumat în sine o fiinţă umană, iată de ce desprinde-te de ce este omenesc în tine şi de ceea ce eşti tu şi asumă-te numai potrivit naturii umane, aşa vei fi în Cuvântul veşnic ceea ce natura umană este în el. Deoarece între natura umană şi natura lui nu exista deosebire, ea este una singură: ceea ce este ea în Hristos este şi în tine. De aceea am spus la Paris ca în omul drept se îndeplineşte tot ceea ce Sfânta Scriptură şi Profeţii au spus-o întotdeauna [despre Hristos]. Pentru că dacă tu eşti aşa cum trebuie să fii, tot ce este spus în Vechea şi Noua Alianţă este îndeplinit în tine.

Cum trebuie să fii? O putem înţelege în două feluri potrivit cuvântului profetului: „La împlinirea timpului, Fiul a fost trimis”. „Împlinirea timpului” se înţelege în două feluri. Un lucru este împlinit când el a ajuns la capătul său, aşa cum este ziua ajunsă la seara ei. La fel, când timpul

este cu totul desprins de tine, timpul a „ajuns la împlinire”. Celălalt sens este următorul: când timpul a ajuns la capătul său, el se afla în veşnicie; atunci timpul a luat cu totul sfârşit, deoarece nu mai exista nici înainte, nici după. Atunci, totul se afla acolo, actual şi nou, iar tu ai într-o contemplaţie actuală tot ceea ce a fost şi ce va fi vreodată. Şi nu exista acolo nici înainte, nici după, totul este actual, şi în aceasta contemplaţie actuală am avut toate lucrurile. Aceasta este „împlinirea timpului” şi astfel totul este bine pentru mine şi astfel sunt cu adevărat Fiul unic şi Hristos.

Dumnezeu să ne ajute să ajungem la aceasta împlinire a timpului. Amin.

(*Sermons*) *Patruzeci de secole de esoterism*

Acolo unde sfârşeşte creatura, acolo începe fiinţa lui Dumnezeu. Tot ce-ţi cere Dumnezeu în modul cel mai stăruitor este să ieşi din tine însuţi în măsura în care eşti creatură şi să-l laşi pe Dumnezeu să fie Dumnezeu în tine.

[…] Ieşi în întregime din tine din dragoste pentru Dumnezeu şi Dumnezeu va ieşi cu totul din el însuşi din dragoste pentru tine. Ce rămâne atunci este unitate simplă.

Musca în Dumnezeu este mai desăvârşită decât îngerul cel mai sus aşezat în afara lui Dumnezeu.

(*Sermons*)

COPILUL FIULUI

Luaţi bine seama la aceasta: nicăieri nu este mai mult Dumnezeu acasă la el decât într-o inimă curată şi un suflet curat; acolo, Tatăl îl creează pe Fiul sau aşa cum îl creează în veşnicie, nici mai mult, nici mai puţin. Ce este o inimă curată? Este o inimă retrasă, separată de toate creaturile, deoarece creaturile mânjesc pentru că ele sunt nimicnicie. Nimicnicia, într-adevăr, prăpădeşte şi mânjeşte sufletul. Toate creaturile sunt curată nimicnicie; nici îngerii, nici creaturile nu sunt ceva. Ele mânjesc deoarece

sunt făcute din nimicnicie. Ele au fost şi sunt nimicnicie. Ceea ce provoacă dezgust oricărei creaturi şi ceea ce îi provoacă amărăciune este nimicnicia. Dacă mi-aş pune un cărbune aprins pe mâna, contactul mi-ar face rău. Acest fapt vine numai din nimicnicie. Dacă ne-am elibera de nimicnicie, am fi scutiţi de mânjire.

(*Sermons allemands*, traduse din germana în franceză şi comentate de Reiner Schurmann, Planete, 1972)

Acest text, unul din cele mai radicale ale misticismului occidental, constituie ultima frontieră care-l separă pe acesta de nihilismul Filosofic.

RUYSBROECK ADMIRABILUL

(cca. 1293 – 1381)

Libertatea supremă în renunţarea totală

Ian van Ruysbroeck, născut în burgul cu acelaşi nume de lângă Bruxelles, cunoscut sub numele de Maestrul extatic şi de Ruysbroeck Admirabilul, a jucat un rol important în evoluţia gândirii creştine de la sfârşitul Evului Mediu. Hirotonisit în 1317, a fost numit vicar la seminarul de la Sainte-Gudule. La şaizeci de ani, el s-a retras cu câţiva tovarăşi la mănăstirea din Groenendael, lângă Waterloo, împărţindu-şi timpul între meditaţie, redactarea lucrărilor mistice şi muncile curente ale comunităţii. Se pare că a fost sensibil la influenţa unei beguine[60] vizionare, Hadewijeh din Anvers, pentru care

60 Membră a unei mici comunităţi mistice din Flandra, Ţările de Jos, Germania, care trăia în rugăciune şi predicare (apud. M. Eliade, Istoria

delirurile provocate de extaz constituiau o consolare, însă nu o sfinţenie, şi care, descriind strădaniile sufletului pentru a ajunge la esenţa divină dincolo de Fiinţele Treimii, evoca „prezenţa absenţei41. Ruysbroeck a fost beatificat în 1885.

Deşi din punct de vedere geografic, se afla în afară, el a participat la marele curent din secolul al XIII-lea numit mistica renană şi care acorda un loc mult mai mare legăturilor dintre fiinţa umană şi Dumnezeu decât misterului întrupării lui Dumnezeu în Iisus şi instituţiei ecleziastice. Ceea ce a adus reprezentanţilor săi, inclusiv Maestrului Eckhart, suspiciunea, dacă nu chiar ostilitatea Romei. Ruysbroeck a intrat în două secte, Prietenii lui Dumnezeu şi Fraţii vieţii în comun, contribuind în acest fel la curentul care a precedat Reforma. Recopiate în timpul vieţii, ceea ce i-a creat renumele în Brabant şi în Flandra, scrierile sale nu au fost totuşi publicate decât în 1848, la Hanovra. Vreme de aproape patru secole, acestea au circulat pe ascuns. Textul „Ieşiţi”, reprodus în continuare, arată influenţa pe care Eckhart a avut-o asupra lui. Este de altfel tema poruncii acestuia din urmă: „Ieşi cu totul din tine din dragoste pentru Dumnezeu”.

Pentru Ruysbroeck, care se alătură astfel parţial misticismului budist, ca şi Eckhart, „sufletul îl găseşte pe Dumnezeu în propriile sale adâncimi”. Cu toate acestea, chiar dacă pare că admite natura intuitivă a cunoaşterii lui Dumnezeu, el susţine, spre deosebire de gnostici şi de misticii asiatici, ca sufletul.

chiar atunci când se topeşte în Dumnezeu, îşi păstrează identitatea în ascensiunea sa.

Să reţinem ideea principala din una din primele sale lucrări, *Podoaba nunţii spirituale*, după care renunţarea la lume şi pătrunderea în sine însuşi, departe de a duce la o prăbuşire interioară, la respingerea acţiunii şi la o lene fizica şi intelectuala, aduce dimpotrivă uşurarea şi veselia care vin odată cu libertatea care asigură tihna în

credinţelor şi ideilor religioase, trad. Cezar Baltag, voi. 3, p. 213, Chişinău, Universitas, 1992) (n.t.).

Dumnezeu. O altă idee directoare a lui este necesitatea de a fi vigilenţi, idee pe care el o opune falsei linişti.

Dincolo de caracterul şi difuzarea multă vreme restrânsă a scrierilor sale, esoterismul lui Ruysbroeck provine din marea subtilitate a gândirii sale care, chiar şi în prezent, nu este cu adevărat accesibila decât unor spirite deprinse cu problemele vieţii spirituale.

IATĂ

Tatăl ceresc vrea cu adevărat ca noi să devenim clarvăzători, căci el este de fapt Tatăl luminilor. De aceea el rosteşte veşnic şi necontenit, în taina spiritului nostru, un infinit, unic Cuvânt şi nimic altceva. Şi în acest Cuvânt el se exprimă pe sine şi toate lucrurile. Cuvântul acesta nu spune altceva decât: *Iată*. Şi aceasta reprezintă ieşirea şi naşterea Fiului, el fiind Lumina veşnica, în care vedem şi cunoaştem orice fericire.[61]

LOCUIREA INTERIOARA

Viaţa contemplativă în cel de al doilea moment al său: *a se bucura de esenţa lui Dumnezeu*.

[…] A şaptea […] este cea mai înaltă şi cea mai nobilă treaptă pe care o poate trăi omul în timp şi veşnicie. Această treaptă se atinge când, dincolo de orice învăţătură şi de orice nume pe care îl dăm lui Dumnezeu sau creaturilor, murim şi străbatem orice limită până la veşnicul pe care nu-l putem numi, în care ne pierdem; când dincolo de orice acţiune şi de orice virtute descoperim şi contemplăm în noi un vid etern în care nimeni nu poate acţiona; când deasupra tuturor spiritelor preafericite se coboară o beatitudine fără sfârşit în care noi toţi suntem unul şi acest unul care este beatitudinea însăşi în esenţa ei; când contemplam toate spiritele preafericite în mod esenţial prăbuşite într-un abis, dispărute încetul cu încetul şi pierdute dincolo de esenţa

61 Jan van Ruysbroeck, Podoaba nunţii spirituale sau întâlnirea interioară cu Hristos, traducere din olandeza veche de Emil Ioanga, Bucureşti, Humanitas, 1995, p. 165 (n.t.).

lor, în supraesenţă, într-un întuneric fără formă şi necunoscut.

[…] Cu cât plătim ceea ce dragostea cere de la noi, cu atât rămânem îndatoraţi. Dragostea nu tace, dragostea nu rămâne liniştită, dragostea strigă fără încetare, dragostea strigă veşnic: „Iubeşte dragostea!” Este o luptă cu totul necunoscută de cei care sunt străini de acest lucru.

A iubi şi a te bucura înseamnă a acţiona şi a suferi acţiunea.

(*Les Sept Degres de l’echelle d’amour spirituel*)

IEŞIŢI

Acum spiritul lui Dumnezeu spune într-o ascunsă afundare în spiritul nostru:

Ieşiţi.

Într-o contemplaţie şi într-o bucurie eternă aşa cum face Dumnezeu.

Întreaga bogăţie care se află în mod firesc în Dumnezeu noi o avem prin dragostea întru el; iar Dumnezeu o are în noi, prin dragostea fără margini care este Duhul sfânt, deoarece în această dragoste iubeşti tot ceea ce putem dori.

Şi iată de ce, datorită acestei iubiri, noi murim în noi înşine şi ieşim în afundarea de iubire, în lipsa de fel de a fi şi în întuneric.

(*L’habitation intérieure*)

CIOCANUL VRĂJITORIILOR

(1486)

Cum poliţia Inchiziţiei a încurajat ocultismul

MALLEVS

MALEFIC AR VM.

MAlltfilAS l: T EARVM

ftame* uoiHCrtni.

IX VARII» AVCTOMBVS COV. Fttă TV», *ti* mquuaoi Tow iuM diftiibutm.

Ci» va n Bot» u» r/ul» N>. «ne C.îi încă de la începutul Evului Mediu, Biserica de la Roma şi lumea creştină au fost obsedate de Diavol şi au început să-i scoată cu râvna la iveala vicleniile, şiretlicurile şi măştile. În acest fel, Sfântul Oficiu al Inchiziţiei a pus să fie arse, în Europa, sute de nefericite şi câteva zeci de bărbaţi bănuiţi de pactizare cu cel Râu şi de vrăjitorie. Nici America nu a făcut excepţie, aşa cum o dovedeşte celebra poveste, nici pe departe singura, a vrăjitoarelor din Salem. Lupta împotriva Diavolului a făcut mai multe victime nevinovate decât ar fi făcut fără îndoiala acesta…

Mai multe lucrări de poliţie religioasă au folosit anchetatorilor ca manuale. Cea mai renumita a fost *Malleus Maleficarum* sau *Ciocanul vrăjitoriilor*, adevărat compendiu demonologie datorat condeielor lui Henry Institoris şi Jacques Sprenger, doi fraţi predicatori, reprezentanţi ai Inchiziţiei romane în vestul Sfântului Imperiu romano-german. Reeditata în mai multe rânduri, cartea a devenit o lucrare de referinţă.

Rezultatul ei cel mai paradoxal a fost faptul că, urmărind să dezvăluie activităţile oculte nefaste, *Ciocanul vrăjitoriilor* a dezvăluit de fapt fantasmele ascunse ale creştinătăţii şi a devenit un manual de ocultism (pe lângă faptul că s-a constituit într-un compendiu al nevrozelor şi delirurilor preponderent sexuale ale Bisericii). Într-adevăr, nişte naivi ucenici vrăjitori l-au consultat pentru a obţine informaţii despre creaturile întunecate pe care sperau să le invoce şi despre metodele de a se opune exorcizărilor.

După ceea ce ne relevă periodic ziarele, cultele sataniste nu au dispărut. Ficţiunile privindu-l pe Diavol nu au dispărut nici ele, ci doar s-au schimbat.

CUM SE LASA VRĂJITOARELE ÎN SEAMA DEMONILOR SUCUBI

În ceea ce priveşte felul în care vrăjitoarele se lasă în seama demonilor sucubi[62], sunt de văzut şase lucruri. În primul rând, în ceea ce-l priveşte pe demon şi corpul pe care acesta îl ia, din ce materie este el format? în al doilea rând, în ceea ce priveşte actul, exista întotdeauna o pătrundere de sămânţă primită de la celălalt? în al treilea rând, în ceea ce priveşte timpul şi locul, exista oare un timp mai bun decât un altul pentru această purtare? în al patrulea rând, oare lucrul se petrece în mod vizibil pentru femeia asupra căreia se înfăptuieşte actul şi oare numai femeile care sunt născute din astfel de relaţii au legături cu demonii? în al cincilea rând, oare acest lucru se întâmplă celor care au fost date demonilor de către moaşe în momentul în care ele s-au născut? în al şaselea rând, oare în timpul acestor acte plăcerea fizica este mai intensa sau mai puţin intensă?

Să vorbim în primul rând despre materia şi calitatea corpului pe care îl iau. Trebuie să spunem că demonul ia un corp „aerian", dar care într-un anume fel este şi terestru, în măsura în care el are o proprietate a pământului prin condensare. Şi o explicam după cum urmează: aerul în sine nu poate lua o formă definită, în afară de cazul când ia forma unui alt corp în care este închis. Aşadar, el nu se închide în propriile sale limite, ci în limitele celuilalt şi o parte a aerului este vecină cu cealaltă. Aşadar, nici demonul nu-şi poate lua numai un corp făcut din aer. Având în vedere totuşi ca aerul este un lucru foarte mişcător şi fluid (dovadă faptul că atunci când cineva încearcă să spintece sau să străpungă corpul luat de demon, nu poate s-o facă deoarece cele două părţi ale aerului despărţit se apropie pe dată). Urmează ca aerul este în sine un lucru foarte apt (pentru demon). Dar cum el nu poate lua forma decât prin asocierea cu un alt lucru terestru, trebuie ca acest aer să fie într-un fel oarecare

62 Demonologia medievală făcea o deosebire între demonii incubi, activi din punct de vedere sexual, şi demonii sucubi, pasivi (n.a.).

îndesit, apropiindu-se de natura pământului, continuând însă să-şi păstreze natura sa de aer. Or, demonii şi sufletele separate pot să realizeze aceasta condensare cu ajutorul aburilor grei care urca din pământ. Printr-o mişcare, ei le dau unitate şi înfăţişare şi sălăşluiesc în ei ca şi când ar fi motoarele lor (fără să fie forma lor), destul pentru a da acestui corp aparenţa de viaţă, aşa cum decurge ea dintr-un suflet fără corp. […] Toate aceste lucruri, demonii pot să le facă datorită naturii lor, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, deoarece natura lor spirituală este superioară naturii corporale.

[…] Să rămânem la subiectul nostru: în corpurile pe care le-au luat, demonii vorbesc cu vrăjitoarele, mănâncă cu ele, se culcă cu ele. Cum să înţelegem aceste lucruri? Este a doua parte din această primă dificultate. Trebuie să spunem mai întâi ca, pentru un cuvânt adevărat, sunt cerute trei lucruri, adică plămâni care respiră aer, nu numai pentru voce, dar şi pentru a răcori inima (ceea ce face ca până şi muţii au nevoie să respire). În al doilea rând, mai trebuie să existe şi ciocnirea unui corp în aer […]. În al treilea rând, trebuie să existe o voce. […] în al patrulea rând, trebuie ca acela care formează sunetul vocii să vrea să exprime astfel un concept al spiritului său. Deci să facă o lucrare de inteligenţă, să organizeze această voce, deosebind succesiunile

În gura sa, lovindu-şi dinţii cu limba, deschizând şi închizând buzele, expulzând aerul lovit în gura sa. […] Acum, să ne ocupăm de subiectul nostru. Diavolii nu au plămâni, nici limbă, chiar dacă se prefac că au. […] Deci ei nu pot cu adevărat şi în realitate să vorbească. […] Când ei vor să-şi exprime gândul, nu o fac cu vocea, ci cu nişte sunete (care au ceva din voce) cu care lovesc aerul închis în corpul pe care l-au luat…

Într-un oraş pe care e mai bine să nu-l numim, pentru a asculta de mila şi de raţiune, o vrăjitoare a primit [la împărtăşanie] trupul lui Hristos. Ascunzându-se apoi imediat, potrivit urâciosului obicei de a face al femeilor, ea

şi-a pus vălul în faţa gurii şi, scoţând trupul lui Hristos, l-a pus într-o cârpă. După cum îi spusese demonul, ea a aruncat-o într-o oală unde se afla un broscoi. A ascuns totul în pământ în grajd, lângă hambar, cu o grămadă de alte lucruri de care se folosea ca să facă vrăjitorii. Or, din îndurarea lui Dumnezeu, aceasta nelegiuire a fost descoperită. […] în ziua următoare, un lucrător trecând pe lângă staul pentru treaba sa a auzit o voce ca vocea unui copil care striga. Când a ajuns mai aproape până la piatra sub care era ascunsă oala, a auzit mai limpede. Atunci, gândindu-se că cineva era îngropat acolo de vreo femeie, s-a dus la primar sau la primul magistrat şi i-a povestit ceea ce fusese făcut, credea el, de o femeie care-şi omorâse pruncul. Imediat, primarul şi-a trimis oamenii…

Se va fi notat, între altele, misoginia evidentă din acest text care caracterizează, de altfel, întreaga lucrare.

SFÂNTA TEREZA DIN AVILA (1515 – 1582)

O viaţă care transcende întreg esoterismul

Toţi sfinţii din toate religiile sunt esoterişti şi toţi ar merita să figureze în aceste pagini. Cu toate acestea, puţini sunt cei care transcend atât de bine principiile esoterismului ca Sfânta Tereza din Ávila.

Viaţa celei care s-a născut cu numele de Tereza de Cepeda, în oraşul Ávila din Vechea Castilie, nu corespunde în niciun fel cu modelele hagiografice ale vieţilor sfinţilor. Când într-o bună zi şi-a părăsit familia, la optsprezece ani, ca să intre în mănăstirea carmelită a întrupării, a fost decepţionată de nivelul redus de disciplina şi de fervoare din instituţie. Cu toate acestea, a acceptat situaţia. Când,

la aproape patruzeci de ani, a intrat în transă şi a început să plângă la picioarele unei imagini reprezentându-l pe Hristos mort, imagine care trebuia să apară la o sărbătoare, tovarăşele ei au acuzat-o că încearcă să se remarce pentru a-şi dovedi superioritatea întru credinţa, simptom al păcatului trufiei. Tulburată, s-a mărturisit duhovnicului ei care i-a impus o disciplină severă. Atunci a început ea să audă o voce care-i spunea: „De aici înainte, tu nu vei mai vorbi cu oamenii, ci cu îngerii”. Dar, din acel moment, de fiecare dată când se ruga, îl vedea pe Hristos lângă ea. Duhovnicul i-a poruncit să alunge această imagine. În zadar. Viziunile şi transele s-au înmulţit. S-a spus că e posedată.

A părăsit mănăstirea întrupării şi a întemeiat micul ordin al călugăriţelor desculţe (aparţinând Ordinului Doamna Noastră de pe Muntele Carmel), iniţiativă care a stârnit indignarea concetăţenilor ei. În cele din urmă însă, cu protecţia papei, a aristocraţiei şi apoi a lui Filip al II-lea, a avut câştig de cauză împotriva autorităţilor religioase din ţara să a întemeiat şaisprezece chinovii şi paisprezece mănăstiri.

În termeni moderni, psihiatria ar putea explica transele şi viziunile, ceea ce s-a şi făcut. Unele nevroze obsesionale pot, într-adevăr, să aibă efecte somatice, aşa cum sunt halucinaţiile. Din întâmplare, asemenea manifestări nu se potriveau cu bunul-simţ recunoscut al viitoarei sfinte. Totuşi, după aceste criterii, alte aspecte ale vieţii ei sunt mult mai greu de explicat.

Primul este faptul că la nouă luni după moartea sa, când i s-a deschis coşciugul, trupul ei se conservase perfect, răspândind un parfum de violete şi de mirodenii.

Celelalte aspecte sunt episoadele de levitaţie la care au fost martore mai multe dintre tovarăşele Terezei de Cepeda. Când ea se împărtăşea, se ridica deasupra solului, iar o călugăriţă desculţă, intrând să deretice în capela mică a chinoviei, în afara orelor de slujbă, a văzut de jos rasa sfintei care se ridicase până la tavan.

Din acest punct de vedere, nu este vorba numai de

Sfânta Tereza din Ávila. Sfântul Ioan al Crucii, care avea şi el stări asemănătoare, a fost văzut de mai multe ori levitând, la fel ca şi Sfânta Brigita din Suedia. În secolul al XVII-lea, nenumăraţi martori l-au văzut pe Sfântul Iosif din Copertino levitând de o sută de ori.

Levitaţia nu este proprie creştinismului. Numeroase mărturii vorbesc despre cazurile de levitaţie ale oamenilor sfinţi din India. O gravură japoneza din secolul al XVIII-lea arata şi ea un călugăr budist plutind în aer.

Cum fenomenul nu poate fi explicat cu datele actuale ale ştiinţei, el este contestat. Explicaţii mai mult raţionaliste decât raţionale ne asigură că aceste mărturii s-ar datora unor stări de halucinaţie colectiva. După părerea noastră, aceasta înseamnă a înlocui un mister cu o ipoteză, deoarece nu există nicio dovadă de halucinaţie a zecilor de persoane adunate într-un loc, şi cu atât mai puţin a unor halucinaţii repetitive de acest fel. Este însă adevărat ca până în secolul al XVIII-lea şi până la experienţele lui Benjamin Franklin se credea că trăsnetul era un fenomen supranatural, expresie a mâniei divine (motiv pentru care credincioşii au smuls primele paratrăsnete).

În sfârşit, levitaţia nu e legată în exclusivitate de transele mistice religioase. În secolul al XIX-lea, Sir William Crookes, fizician şi chimist, descoperitorul razelor catodice (ultraviolete) şi al taliului, a scris că l-a văzut de trei ori pe mediumul

Daniel Dunglas Home ridicându-se deasupra solului, iar contele de Dunraven şi alţi doi martori l-au văzut pe Home trecând în zbor printr-o fereastră care se afla la vreo douăzeci de metri deasupra solului, străbătând un spaţiu de doi metri şi intrând prin fereastra din faţă.

Să adăugăm că levitaţia nu este scopul ascezei mistice. Ea nu este decât una dintre manifestările materiale, evident cea care-i tulbură cel mai mult pe profani.

Cazul Sfintei Tereza din Ávila este deci departe de a fi singular. Într-un fel, viaţa ei în ansamblu este unică. Ea transcende misticismul esoteric. Când îi citeşti

autobiografia, viaţa ei se topeşte în extazul divin.

Mă întorc, aşadar, la stările de extaz şi la efectele lor obişnuite. Trupul meu devenea adesea atât de uşor, încât nu mai avea greutate, fapt care ajungea uneori la un asemenea punct încât nu îmi mai simţeam picioarele ca ating pământul. Atâta vreme cât trupul se afla în starea de extaz, el este ca şi mort şi adesea în neputinţa totală de a acţiona. El păstrează atitudinea în care a fost surprins. Astfel, el rămâne în picioare sau aşezat, cu mâinile deschise sau închise, într-un cuvânt în starea în care l-a găsit extazul. Deşi de obicei nu pierzi sentimentul, mi s-a întâmplat cu toate acestea să fiu pe de-a-ntregul lipsită de el. Faptul a fost rar şi a durat foarte puţin timp. Cel mai adesea, sentimentul se păstrează, însă resimţi ceva nedesluşit, şi, deşi nu poţi să acţionezi în exterior, continui să auzi. E ca un sunet nelămurit care ar veni de departe. Totuşi, chiar şi acest fel de a auzi încetează atunci când extazul a ajuns la treapta sa cea mai înaltă, vreau să spun când puterile în întregime unite cu Dumnezeu rămân pierdute în el. Atunci, după părerea mea, nu mai vezi, nu mai auzi şi nu mai simţi nimic. Cum am spus mai sus, în rugăciunea de unire, această transformare totală a sufletului în Dumnezeu este de foarte scurtă durată. Însă atâta vreme cât ea durează, nicio putere nu are vreo idee despre ea însăşi şi nici nu ştie ce anume face Dumnezeu. O atare stare depăşeşte fără îndoială slabele capacităţi intelectuale ale înţelegerii noastre aflate în acest exil. Suntem probabil incapabili să primim o atât de înaltă lumină, cel puţin Dumnezeu nu vrea să ne-o dea. Este ceea ce am văzut eu din propria mea experienţă.

Aici mă veţi întreba poate […] cum de se prelungeşte extazul uneori câteva ore. Va voi răspunde din cele ce am resimţit eu adesea. Extazul, aşa cum am spus despre unire, nu este continuu, sufletul se bucura de el numai la intervale. În mai multe rânduri, el se afunda sau mai degrabă Dumnezeu se afundă în el, şi după ce El l-a ţinut

aşa în întregime câteva secunde, numai voinţa rămâne unită datorită extazului. În celelalte două puteri, se manifestă o mişcare asemănătoare mişcării umbrei acului de pe cadranele solare care nu se opreşte niciodată. Însă când Soarele dreptăţii o vrea, el ştie cum să le oprească. Iar acest extaz simultan al tuturor puterilor este, după părerea mea, foarte scurt. Cu toate acestea, cum aceasta pasiune care a transportat sufletul a fost atât de puternică, voinţa, în pofida noilor mişcări ale celorlalte două facultăţi, rămâne profund afundată în Dumnezeu. În zadar doresc ele, prin agitaţia activităţii lor fireşti, să-i tulbure pacea, ea le domină ca o suverană şi acţionează singură asupra trupului. Pentru a nu fi tulburată de simţuri, cei mai mărunţi dintre duşmanii săi, ea le întrerupe şi pe ele după cum vrea, deoarece aceasta este voinţa Domnului. Ochii rămân aproape tot timpul închişi, deşi nu ai vrut să-i închizi, şi dacă uneori se deschid, ei nu deosebesc şi nu observă nimic, aşa cum am spus deja. În această stare, trupul şi-a pierdut orice putere de a acţiona, de unde rezultă că, atunci când memoria şi înţelegerea se unesc din nou cu voinţa, aceste două puteri nu mai întâmpină atâtea greutăţi. Fie ca cel căruia Dumnezeu i-a făcut o asemenea mare binefacere să nu aibă greutăţi atunci când se găseşte, vreme de mai multe ore, cu trupul ca legat şi cu memoria şi înţelegerea absorbite. Cel mai adesea, într-adevăr, absorbirea acestor două puteri nu este altceva decât aducerea de laude lui Dumnezeu de care ele sunt ca îmbătate, sau încercarea de a înţelege ceea ce s-a întâmplat în ele. Deşi ele nu pot să facă cum doresc dat fiind că starea lor se aseamănă cu cea a unui om care, după un somn lung şi plin de vise, nu este încă decât pe jumătate trezit.

După ce a evocat amintirea unui călugăr remarcabil pe care l-a întâlnit în viaţa sa, sfânta scrie cele ce urmează cu privire la acest subiect:

Fiind într-o zi la vorbitor cu el, sufletul meu i-a văzut sufletul arzând cu o asemenea dragoste pentru Dumnezeu, încât eram aproape în extaz. Eram transportata la vederea

stării sublime la care acest mare Dumnezeu îl ridicase atât de repede, şi de umilinţa cu care călugărul asculta anumite lucruri pe care i le spuneam despre rugăciune. […] Altă data, aflându-mă foarte departe de [el], l-am văzut strălucind de măreţie şi ridicat de la pământ de către îngeri. Am ştiut datorită acestei viziuni că el se îndrepta cu paşi mari spre sfinţenie. Într-adevăr, el dăduse despre aceasta o dovadă remarcabila. O persoană care îi era foarte îndatorată şi căreia îi salvase sufletul şi onoarea depusese despre el o falsă mărturie care putea să-i distrugă reputaţia. [Or], el a susţinut încercarea nu numai cu răbdare, ci şi cu bucurie.

(Sfânta Tereza din Ávila, *Să vie écrite par elle-mêmes*, Librairie Jacques Lecoffre, 1867)

Lecţia infinită a unei străluciri a soarelui pe vas de cositor

Pantofar de meserie, născut la Gorlitz, în Silezia, unde a şi murit, Jakob Boehme nu şi-a imaginat niciodată renumele pe care îl va avea după moartea sa, survenită la patruzeci şi nouă de ani. Acest om modest, care vindea prin bâlciuri pantofii şi mănuşile pe care le făcea, a fost desemnat după două secole, de către Schelling şi Hegel, drept tatăl filosofiei germane. Influenţa sa asupra lui Kant, Leibniz şi Nietzsche, ca să nu-i citǎm decât pe ei, este şi ea evidentă.

El a fost mai degrabă tatăl metafizicii germane. Într-adevăr, potrivit lui Boehme, lumea sensibila este reflectarea voinţei divine. În 1600, la douăzeci şi cinci de

ani, el a avut această revelaţie capitala descrisa într-un episod celebru. A fost cuprins, în sensul cel mai profund al acestui cuvânt care implica uluire şi extaz, de reflectarea luminii pe un vas de cositor. Sfertul de ora de contemplaţie care a urmat l-a învăţat, a povestit el, mai mult decât toate cărţile. Mişcările imateriale ale razelor pe materia neînsufleţită erau dovada vieţii divine care umple aceasta lume şi din care noi nu cunoaştem decât reflexele. În mod asemănător, trupul este reflectarea sufletului, aşa cum spunea medicul hermetist Paracelsus, şi orice materie poartă semnătura unui corp subtil şi a puterii astrale de la care ea emana.

Acest concept i-a inspirat lui Boehme una din lucrările sale cele mai renumite: *Despre semnătura lucrurilor*. Această lucrare trebuie să fie totuşi considerata ca un ghid spiritual pentru sufletul neliniştit care căuta lumina. Tema dominantă a operei lui Boehme este, într-adevăr, neliniştea sufletului care căuta lumina în întuneric, tema pe care o va prelua mai târziu filosoful danez Kierkegaard şi care anunţă angoasa existenţială modernă.

Cu toate acestea, revelaţia pe care i-a dat-o lumina de pe vasul de cositor i-a inspirat lui Boehme şi o cosmogonie strâns înrudita cu ideile alchimice şi cabalistice. Fiinţa divina s-ar fi creat singura în adâncimi reflectându-se în oglinda înţelepciunii, Sophia, al cărei sens ar conţine misterul naturii androgine a lui Dumnezeu.

Boehme a fost esoterist datorită presiunii sociale şi nu dorinţei de a-şi păstra iluminările pentru câţiva aleşi, într-adevăr, prima sa lucrare, *Aurora*, apărută la Gorlitz, i-a provocat pastorului luteran al oraşului, Gregorius Richter, o violentă mânie. Cum îndrăznea un pantofar să scrie despre Dumnezeu şi despre natură? Boehme a fost aruncat în închisoare. El a considerat însă că persecuţiile la care a fost supus nu erau decât rezultatul voinţei divine care voia să-l pună la încercare.

Boehme a recidivat şi a publicat şi alte lucrări. Ultima dintre acestea, *Drumul pentru a-l găsi pe Hristos*, l-a făcut pe pastor să-şi piardă cumpătul. El a cerut din nou

arestarea lui Boehme, dar primarul oraşului a refuzat s-o facă.

Cu toate acestea, când Boehme a murit, succesorul lui Richter a refuzat să oficieze slujba de înmormântare pentru eretic. Tot primarul l-a obligat s-o ţină. Dar locuitorii din Gorlitz, aţâţaţi de discursurile pastorului, i-au profanat mormântul.

Iată, în rezumat, învăţătura lui Boehme: pentru fiinţa umană care capătă conştiinţă, lumea vizibilă şi invizibilul sunt imaginea lui Dumnezeu şi, în acest fel, observarea naturii duce la cunoaşterea lui Dumnezeu. Ea începe atunci să urce pe scara cu şapte trepte a înţelepciunii; la capătul căreia fiinţa umană devine o fiinţa de lumină.

Această concepţie este însuşi principiul teozofiei, cu deosebirea că, pentru Boehme, natura nu ajunge la plenitudinea ei decât în fiinţa umană, singura oglinda perfectă a lui Dumnezeu. Omul este superior îngerului deoarece el are în acelaşi timp un corp material şi un corp astral.

Un alt aspect esenţial al învăţăturii lui Boehme se referă la cea de-a doua naştere. Din momentul în care ea se deschide la cunoaşterea suprema, conştiinţa, datorită acestei deschideri, cheamă Divinitatea să se manifeste. Cu toate acestea, Divinitatea nu are început şi nu are sfârşit. Ea nu poate fi, aşadar, cunoscută şi este insondabilă şi acest Neant absolut nu se poate manifesta. Pentru Boehme, Divinitatea nu este acel Dumnezeu al Sfintei Treimi, care este o emanaţie a ei. Când acesta se manifestă, se produce o a doua naştere care este, totodată, naşterea fiinţei umane şi a lui Dumnezeu.

Este cazul să semnalăm aici cele două mari aspecte ale acestei teozofii care au provocat mânia autorităţilor luterane. Primul este deosebirea pe care o face Boehme între Dumnezeul creştin al Sfintei Treimi şi o Divinitate imanentă care ar fi Creatorul nediferenţiat al Universului. Tema este o reapariţie a gnosticismului pe care Biserica îl combătuse cu atâta îndârjire vreme de secole deoarece postula existenţa unui Mare Demiurg creator şi a unui

Dumnezeu deosebit de acesta care s-a întrupat în Iisus. Faptul nu putea fi acceptat nici chiar de către Biserica Reformată.

Al doilea aspect nu este mai puţin provocator şi este conţinut în afirmaţia – şi ea gnostică – potrivit căreia Dumnezeu se creează pe sine pentru a răspunde aşteptării umane. Şi cum el s-a întrupat în Iisus, trebuie ca noi toţi, la rândul nostru, să devenim Iisus. Se descifrează aici o viziune a legăturii indestructibile dintre Dumnezeu şi om, în care Creatorul este la fel de dependent de creatura sa, aşa cum şi creatura sa este dependenta de El, o idee care nu putea, evident, decât să scandalizeze.

Profunda originalitate a gândirii lui Boehme, care a schiţat, cu două secole înainte, teoriile revoluţionare ale secolului al XX-lea, chiar şi pe cele ale psihanalizei, impresionează. Paginile despre apariţia dorinţei din care reproducem mai jos nişte extrase figurează printre cele mai strălucitoare pagini scrise vreodată.

VOINŢA CAPTIVĂ

În afara naturii domneşte o eternitate tăcută şi nemişcata care este Neantul. În acest Neant veşnic se naşte o voinţă veşnică care vrea ca acest Nimic să intre în Acel Ceva pentru a se înţelege pe sine, pentru a deveni sensibilă ei înseşi, pentru a se contempla, deoarece în Neant ea nu se cunoaşte.

Voinţa se cauta şi se găseşte în ea însăşi. În căutarea ei de sine însăşi, voinţa devine o dorinţă şi în ceea ce se găseşte ea este corpul dorinţei ei. Ceea ce înţelege voinţa este calitatea unei dorinţe. Ea a devenit ea însăşi această calitate pe care o absoarbe, ea se devoră pe sine, ea se găseşte în propria sa substanţă. Or, aceasta înghiţire produce în ea un întuneric care nu exista în Neantul eternităţii pure. Libera voinţă născuta din acest neant este întunecata de materia dorinţei căreia ea i-a dat naştere. Cea care capătă corp este dorinţa şi nu voinţa în sine.

Intrată în dorinţă, voinţa este captiva întunericului.

Ea se răzvrăteşte şi concepe o altă voinţa cu ajutorul căreia va căuta să evadeze din închisoarea ei întunecata pentru a regăsi libertatea Neantului. Cu toate acestea, în zadar se precipită pentru a o găsi în afara ei, deoarece dorinţa se răspândeşte şi calitatea ei întunecată se măreşte. În acel moment, cea de a doua voinţa face o întoarcere asupra ei însăşi, fără a se separa cu adevărat de prima. Înainte de a crea dorinţa, voinţa era libertatea Neantului, totuşi ea nu mai vrea să fie Nimicul, deoarece în Neant dorinţa ei este de a se cunoaşte. Or, ea nu se va cunoaşte decât într-un corp născut din această dorinţă.

Asprimea este prima calitate a dorinţei. Asprimea întăreşte şi închide. De la ea vine frigul. Ea este forţa de atracţie şi de constricţie. Cu toate acestea, aceeaşi forţă devine imboldul care întăreşte şi comprimă materia. El este cauza primă a mişcării şi a vieţii. El se agită în materia aspră şi întărită, fapt pe care asprimea nu-l poate suferi, deoarece funcţia ei este de a împietri şi de a încarcera. Prin urmare, forţa asprimii se dublează, dorinţa se comprimă la maximum ca să cuprindă imboldul care şi el devine din ce în ce mai violent. Imboldul cauta să evadeze pe sus şi lateral, cu toate acestea el nu reuşeşte deoarece asprimea îl cuprinde. Atunci, el trasează un triunghi sau o cruce într-o roată. Cum el nu poate să scape, roata începe să se învârtească. De aici apare un vârtej care amestecă calităţile dorinţei. Esenţele se multiplică, roata se învârteşte fără oprire. Ea agită esenţele. Unele mor în vreme ce altele se nasc. Aşa se creează a treia formă a naturii primordiale: aşa se naşte neliniştea sau suferinţa.

Asprimea se înfurie. Mişcarea da naştere mâniei. Natura este la început mişcare. În acelaşi timp, voinţa primă care dă naştere dorinţei se întăreşte în cel mai înalt grad. Ea devine o nevoie puternică. Cu toate acestea, ea este închisă într-o materie dură, vătămătoare şi uscată. Ea nu poate să scape de acolo, deoarece ea însăşi o produce şi ea însăşi se încarcerează. Însă din această substanţă, ea îşi face şi domeniul său. Venită din Nimic, ea se va înţelege pe

sine în Acel Ceva. Or, ea s-a împărţit în două voinţe contrarii. Liberă înainte de a intra în natură, voinţa se găsea într-un repaus desăvârşit. Şi acum, Acel Ceva care se ridică împotriva ei creează imaginea neliniştii.

Şi astfel apare antagonismul dintre natură şi voinţa liberă, în toate lucrurile există două voinţe care se înfruntă. Viaţa care ţâşneşte la izvorul naturii este întreită. Potrivit principiului prim, ea este spirit. Potrivit celui de al doilea principiu, ea este dragoste. În sfârşit, cel de al treilea principiu se afla la originea materiei. Natura noastră este cel de al treilea principiu, care este el însuşi triplu. Cele trei forme ale lui sunt Mercurul, Sulful şi Sarea.

(*De la signature des choses*, 11, 7 – 11)

Totul apare datorită imaginaţiei şi dorinţei, bucuriei şi mâhnirii, dragostei şi urii. Pentru că-l dorim pe Dumnezeu, dragostea şi libertatea lui, dragostea ţâşneşte în mijlocul spaimelor morţii. Dimpotrivă, când dorinţa nu mai este fecundată de dragoste, cea care sălăşluieşte în ea este moartea. În acest caz, Mercur dă naştere morţii.

[…] Cum cresc plantele? în pământ, Mercur este terestru, este o otravă. Dar Soarele îl colorează. Astfel, Mercur se adapă cu forţa şi lumina lui. El îşi hrăneşte cu lumină dorinţa care este focul devorator al lui Marte. El hrăneşte cu aceasta corpul, care este Sarea lui, şi Sulful care este mama sa. El face ca lumina în esenţa ei să se învârtească, ca şi cum ar vrea s-o facă să fiarbă cu ea. Atunci libertatea, care este forţa suverană, ia virtutea solară care are calitatea ei şi împreună cu ea îl prinde pe Mercur. […] Unită cu Mercur, libertatea cerească devine viaţă şi mişcare. Înflorită în bucurie, ea este strălucirea focului. Ea străpunge spiritul sării şi face să crească rădăcina plantei. Ea îi dă aroma şi savoarea. În starea ei primă, Sarea avea amărăciunea neliniştii şi a morţii. Acum, este savuroasă…

(*De la signature des choses*, VIII, 11, 16 – 17)

Focul dragostei este sufletul adevărat al omului, adică adevăratul duh pe care Dumnezeu îl insuflă omului pentru viaţa lui de fiinţă. Înţelegeţi prin aceasta focul spiritual al voinţei, sufletul adevărat, care doreşte principiul etern, şi prin puterea luminii, adevăratul duh raţional în care sălăşluieşte şi este evidentă unitatea lui Dumnezeu, aşa cum a spus Iisus Hristos: „Căci, iată, împărăţia lui Dumnezeu este înăuntrul vostru" (Luca, 17). Şi, de asemenea, Sfântul Pavel: „Voi sunteţi templele Duhului Sfânt care sălăşluieşte în voi".

(*Cle ou explication*, 59)

Nevoia şi Protecţia

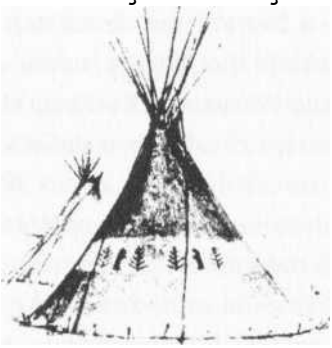

După cucerirea celor două Americi, savanţii şi misionarii au început să studieze cultura acestor popoare pe care nu reuşiseră încă să le supună, dar pe care, precum bunul Benjamin Franklin, visau să le elimine de pe pământurile lor strămoşeşti. Din cele două mii de triburi care existau la sosirea europenilor, în secolul al XX-lea mai rămăseseră mai puţin de două sute. Etnologii au continuat până în zilele noastre studiile întreprinse. O considerabilă literatură savantă a însoţit o tot atât de considerabila producţie hollywoodiana despre „sălbaticii din Vest".

Aspecte ample din religiile indienilor din America au putut fi astfel reconstituite, uneori la limită, înainte ca unele limbi să dispară. Este vorba de forme de panteism care variază de la o regiune la alta şi de la un trib la altul pentru că au fost transmise pe cale orală de-a lungul secolelor, fără niciun fel de centru de codificare. Într-adevăr, indienii din America nu au construit niciodată

metropole aşa cum au făcut Orientul şi Occidentul vreme de milenii înainte chiar de era noastră (Catal Hââyuk în Turcia şi Lepenski Vir, în regiunea Dunării, de exemplu, datează din mileniul al VIII-lea).

Cu toate acestea, exista o spiritualitate atestată de ritualuri a căror descriere a fost culeasă de călători şi etnologi. De exemplu, la tribul Hopi din Arizona, copiii erau admişi după iniţiere în societăţile Powamu şi Kachina. Mai târziu, o nouă iniţiere, practicată după ritualuri bine definite, îi selecţiona pe cei care aveau să fie admişi în societatea Wuwuchim, rezervata celor care puteau să ajungă la o spiritualitate superioara. Regăsim în multe trăsături ale acestor rituri obiectul fundamental al unor forme de esoterism vechi: definirea Eului, condiţie esenţială pentru ridicarea spiritului către puterile care conduc aceasta lume.

La capătul nopţii de iniţiere, numita Noaptea-spâlârii-parului, iniţiatul, confirmat în Planul Perfect al Creaţiei, poate în sfârşit să spună *Pinu'u*, „Eu sunt Eu". El se afla deja pe planul terestru.

Din lipsa scrierii, niciun text nu a ajuns până la noi, iar încercările de a data cultele şi culturile indigenilor din America de Nord sunt cel puţin riscante. Ne este, aşadar, imposibil să oferim cititorului extrase care să-l informeze despre ştiinţa secretă a triburilor indiene.

Numeroase povestiri din folclorul indian din America au fost, cu toate acestea, culese de specialişti şi simbolismul lor subiacent ni s-a părut că revelează o concepţie specifică a condiţiei umane.

POVESTEA LUI PACHWOSAMIT

O femeie a fost într-o zi atacată în coliba ei şi rapita fără să-şi poată lua cu ea copilul. Ea şi-a tăiat sânii şi i-a atârnat deasupra copilului pentru ca el să nu moară de foame.

Şi viaţa copilului a fost salvată. Copilul a rămas în colibă, într-o zi, el s-a trezit şi, privind în jurul său, a zărit culcată pe pământ, aproape de peretele din fund, o formă mare şi alungită care s-a mişcat şi s-a ridicat. Era bunicul

său care i-a spus: „Cum, mai eşti aici? Ai să te numeşti Pachwosamit.

Uite un arc şi săgeţi ca să te distrezi. Când îţi va fi foame, ai să găseşti în acest colţ carne uscată şi boabe de porumb. Restul îl vei căuta în pădure. Acum, lasă-mă să dorm. Am să mă scol peste patru ani şi am să văd cum o duci”. După ce a spus aceste cuvinte, bătrânul s-a întins la perete şi a adormit.

Copilul s-a distrat cu arcul, a scotocit peste tot şi a găsit, nu departe de coliba, nişte fructe frumoase pe care le-a mâncat. A vrut apoi să guste din carnea uscata. S-a dus s-o caute într-un colţ întunecat al colibei, unde era îngrămădită multă came, precum şi un sac mare cu boabe de porumb. De abia scosese băiatul o bucată de carne, ca a apărut un şarpe mare şi negru care s-a răsucit în jurul corpului său şi se pregătea să-l înghită. Copilul însă a început să cânte:

Dimineaţa, soarele este frumos Soarele îl iubeşte pe Pachwosamit.

El a continuat să cânte, iar şarpele îşi legăna capul în cadenţa, în ritmul cântecului. Copilul a cântat, fascinând şarpele până când acesta în cele din urmă a adormit. Când şarpele a căzut la pământ într-un somn adânc, copilul l-a omorât cu o săgeată, străpungându-i gâtul.

Pachwosamit a mâncat carnea uscată şi boabele de porumb. Era o hrană magică, datorită căreia a crescut cu repeziciune. Bunicul dormea în continuare, nemişcat. Într-o zi, Pachwosamit s-a dus în pădure, mai departe decât se ducea de obicei. O voce i-a spus: „Frăţioare! Multe nefericiri te aşteaptă! 11 El a privit în jurul său. I s-a părut că vocea venea din înaltul unui copac mare pe care nu se vedea decât un trunchi omenesc cu un cap şi cu nişte braţe. „Eu sunt fratele tău, a spus vocea, din cauza bătrânului care-i râu trebuie să trăiesc în acest copac”. Pachwosamit s-a aşezat pe jos, în faţa copacului. „Spune-mi cum te pot ajuta, frate.

— Eu n-am nevoie de nimic, dar ai grijă să nu ţi se întâmple şi ţie o nefericire ca asta.

— Cine ar putea să-mi facă rău! Bunicul meu doarme tot timpul. Şi nu cunosc pe nimeni altcineva.

— Doarme acum, dar se va trezi. Se trezeşte la fiecare patru ani. Atunci va avea un vis care va duce la pierzania ta. Timpul când el se va trezi se apropie. Când va începe să mormăie şi să gâfâie în somn, asta înseamnă că atunci visează. Nu-l lasa să-şi termine visul. Trezeşte-l, fă tot ce poţi ca să-l trezeşti. Loveşte-l în cap cu o piatră. O să te trimită atunci într-un loc. Vino la mine şi am să-ţi spun ce ai de făcut". Pachwosamit s-a întors la colibă. Bătrânul era tot culcat de-a lungul peretelui din fund. Ai fi zis că era un trunchi de copac putrezit. Pe spatele lui creştea muşchi şi furnicile îi alergau prin păr. În timp ce copilul îl privea, bătrânul a început să mormăie, să sufle şi să geamă. Repede, Pachwosamit a luat o piatră şi l-a lovit pe bătrân în frunte până când acesta s-a trezit. Bunicul s-a pus în şezut şi s-a frecat la ochi: „Am fost tulburat în somn şi nu ştiu sfârşitul visului", a spus el. Se uită la copil., Aşadar, tot aici trăieşti? Eşti acum mare. Am să-ţi fac un adevărat arc cu săgeţi ca să te poţi duce la vânătoare".

J3 utrânul" îşi trimite deci nepotul la o peşteră unde locuieşte un urs şi îi spune să-l omoare şi să-i aducă blana ursului ca să se încălzească. Aşa cum se învoiseră, Pachwosamit se duce să se sfătuiască cu fratele său, iar acesta îl avertizează că e vorba de o capcană. Nu va fi vorba de un urs obişnuit şi bunicul nu are nevoie de blană. Ursul îl va urmări şi-l va omorî în momentul în care Pachwosamit va sosi la colibă. Fratele îl sfătuieşte deci pe tânăr să treacă prin copac. îl va informa despre stratagema ce trebuie executată. De fapt, ursul îl urmăreşte pe tânărul vânător, acesta se împiedică de un obstacol şi ursul e pe cale să-l omoare, însă în acel moment, fratele din copac împinge soarele cu ajutorul unei ramuri. Deodată, se face noapte, iar ursul nu mai vede nimic. Pachwosamit ajunge la colibă nevătămat şi aude afara ceva mare care se prăbuşeşte. Este ursul care a murit. Pachwosamit îl jupoaie, îi argăseşte pielea şi-l acoperă cu ea pe bunic. Când acesta se trezeşte după

patru ani, este cuprins de o mânie puternică. În realitate, ursul era câinele său.

Din patru în patru ani, bunicul îşi înmulţeşte capcanele menite să-l piardă pe nepot şi de fiecare dată acesta le zădărniceşte cu ajutorul fratelui său din copac. Se întâmplă ca cealaltă jumătate a trupului acestuia, picioarele, să se afle în posesia a doua vrăjitoare în a căror peşteră nesuferitul de bunic îl trimite pe Pach wosamit asigurându-l că ele sunt nevestele lui. Un nou eşec. Băiatul le vine de hac şi le prăjeşte. Din carcasele lor fumegânde apar două tinere răpitoare. Acestea îl imobilizează pe bunicul cel rău, iar Pachwosamit îl *ucide cu patru săgeţi.*

Fratele vrăjit este în sfârşit reconstituit şi cei doi băieţi se căsătoresc cu cele două fete.

Au plecat împreună. Şi am plecat şi eu, a încheiat povestitorul. Iar acum, sunteţi cu toţii aşezaţi pe coada elanului.

(După H.J. Rieder, basm din folclorul indienilor Menomini din Wisconsin, *Le Folktore des Peaux-Rouges*, Payot, 1976)

Este evident că povestirea are o întreagă simbolică. Bunicul făcător de rele nu este un bunic în sensul obişnuit al cuvântului. Acest îndepărtat genitor răuvoitor, fără vârstă, semănând cu un trunchi vechi de copac, dormind nopţi de câte patru ani şi având daruri supranaturale este o imagine a Creatorului, deosebit de Marele Spirit binevoitor. Regăsim aici deosebirea gnostică dintre Creator şi Dumnezeul protector. Fratele vrăjit este sufletul înlănţuit al eroului Pachwosamit, pe care norocul l-a înzestrat cu un sfătuitor lucid, adică este înzestrat cu protecţie. Existenţa lui este condusă de Nevoie şi este salvată de Protecţie.

Ultimul simbol, cei doi fraţi sunt eliberaţi cu ajutorul dragostei, sub forma a doua fete răpitoare exorcizate. Ele îl supun pe *Bătrân" pentru ca Pachwosamit să-l poată omorî. Dragostea l-a salvat, aşadar, pe Pachwosamit de două ori, prima dată când mama sa i-a lăsat sânii pentru ca el să nu moară de foame.*

EMANUEL SWEDENBORG
(1688 – 1772)
Raţionalistul senin în iraţional şi exploratorul lumii invizibile

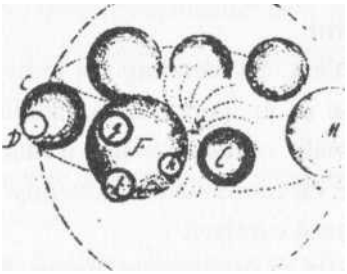

Swedenborg aparţine grupului, e adevărat puţin numeros, dar eficace, al celor pentru care conflictul dintre raţiune şi supranatural nu are de ce să existe. Raţiunea este un instrument indispensabil pentru explorarea lumii sensibile, dar cinstea intelectuala ne face să admitem că ea nu are efect în cealaltă lume. În acest fel, savantul îndrăgostit de matematici, mecanică, de astronomie, între alte ştiinţe exacte, s-a interesat de spiritism, a fost un teolog eminent şi un teoretician al scopurilor ultime ale fiinţei umane.

Un fir uneşte aceste activităţi în aparenţa divergente. Căutarea Secretului Universului. Fapt ce este propriu esoterismului.

Născut la Stockholm, al doilea fiu al lui Jakob Swedberg, devenit Swedenborg după ce a fost înnobilat în 1719, studiind la Universitatea din Uppsala, tânărul Emanuel s-a distins repede prin geniul sau ştiinţific şi a întreţinut relaţii călduroase cu cei mai renumiţi savanţi ai epocii, Flamsteed şi Halley. În 1721, regele Carol al XII-lea l-a numit director al Colegiului Regal al Minelor. În 1734, Swedenborg a publicat o lucrare monumentala – în trei volume – *Principia rerum naturalium*, în care lumea a fost mirată să găsească, cu aproape două secole mai târziu, un model al structurii atomului surprinzător de asemănător cu cel al fizicienilor moderni.

Savant polivalent, Swedenborg s-a îndreptat spre

studiul corpului omenesc şi, în special, al sistemului nervos. A fost primul care a stabilit veritabila natura a fluidului cerebrospinal şi care a observat coordonarea dintre mişcările cerebrale şi pulmonare, dar nu şi cardiace.

Am putea poate să desluşim în aceste observaţii germenele uneia dintre ideile sale directoare, cea a unei corespondenţe între planul spiritual şi planul material al fiinţei umane şi al Universului. Biblia i se părea a fi guvernata de această corespondenţă.

Paradoxul acestui personaj constă în faptul că savantul scrupulos era dublat de un vizionar exaltat. Într-adevăr, el a dat asigurări că nişte viziuni divine îl angajaseră în explorarea domeniului supranatural şi că simţurile sale spirituale îi permiteau să fie la fel de lucid ca în lumea naturală.

Experienţele sale de spiritism îl fac să postuleze ca acea comunicare a viilor cu morţii nu este aşa cum se crede, o incursiune a lumii de dincolo în lumea noastră, ci o ascensiune a omului spre lumea imanenta a spiritului.

Swedenborg nu a predicat niciodată şi nu a întemeiat o Biserică, dar a avut o influenţă considerabila asupra epocii sale şi a celor care au urmat.

OAMENII BISERICII NU ŞTIU APROAPE NIMIC DESPRE CEEA CE ARE LEGĂTURA CU VIAŢA VIITOARE

În această proclamaţie remarcabilă care deschide lucrarea sa cea mai renumită, Swedenborg se defineşte pe sine ca vestitorul lumii de dincolo.

Arcanele revelate în paginile care urmează privesc Cerul şi viaţa după moarte.

Astăzi, omul Bisericii abia dacă ştie ceva despre Cer şi despre Infern şi despre viaţa după moarte. Într-adevăr, numeroşi sunt cei care neaga aceste lucruri şi spun în sufletul lor: „Cine s-a întors din lumea aceea ca să ne lumineze în privinţa ei?” Pentru ca acest scepticism, predominând la cei care au multă înţelepciune în lumea aceasta, să nu-i infecteze şi să nu-i îmbolnăvească pe cei

cu o inimă şi o credinţă simplă, mi s-a îngăduit de treisprezece ani să vorbesc cu îngerii aşa cum face un om cu alţi oameni, să văd ce există în Cer şi în Infern şi să descriu tot ceea ce am văzut

CELE TREI ETAPE PRIN CARE TRECE OMUL DUPĂ MOARTE CA SĂ INTRE FIE ÎN CER, FIE ÎN INFERN

Desluşim în aceste concluzii urmele experienţelor spiritiste ale autorului.

Prima este starea a ceea ce este în exterior, a doua, starea a ceea ce este în interior, iar a treia, cea a pregătirii lui. Omul trece în lumea spiritelor prin aceste diferite stări. Cu toate acestea, unii s-au ridicat la Cer sau au căzut în Infern direct după moartea lor.

Cei care s-au ridicat direct la Cer sunt cei care au fost regeneraţi şi, prin urmare, pregătiţi pentru Cer de când erau în lume. Cei care sunt astfel şi nu mai au decât să arunce necurăţeniile corpului sunt introduşi imediat de către îngeri în Cer. Am văzut unii care au fost astfel ridicaţi la puţină vreme după moartea lor. Cei care, sub o aparenţă exterioară de bunătate, au fost însă răi înăuntrul lor şi au umplut astfel măsura răutăţii lor cu viclenii, folosindu-se de un bine exterior ca de un mijloc de înşelăciune sunt imediat trimişi în Infern.

Cu toate acestea, şi unii şi alţii nu sunt numeroşi în comparaţie cu cei care rămân în Lumea Spiritelor şi care sunt pregătiţi acolo, potrivit Ordinii divine, fie pentru Cer, fie pentru Infern.

(*Ciel et Enfer*, 491)

PRIN „DIAVOL” TREBUIE SĂ ÎNŢELEGEM INFERNUL ÎN GENERAL

Până acum, lumea a crezut că exista un anumit Diavol care este în fruntea Infernului, ca acest Diavol a fost creat înger de lumina, însă, după ce s-a revoltat, a fost aruncat în Infern împreună cu cetele sale.

Aceasta credinţă vine din aceea că în Scripturi este vorba de Diavol, de Satan şi de Lucifer şi că aceste texte

au fost luate în sensul strict al cuvântului. Cu toate acestea, prin Diavol sau Satan înţelegem Infernul. Prin Diavol se desemnează Infernul cel mai adânc unde se găsesc cei mai râi, numiţi geniile rele. Prin Satan, Infernul care este deasupra, unde se află cei care nu sunt atât de râi şi sunt numiţi spiritele rele. Prin Lucifer se desemnează cei care sunt de la Babei sau de la Babilon, adică cei care-şi desfăşoară pretenţiile până la cer.

Este evident că nu există niciun Diavol căruia să i se supună Infernul. Toţi cei care sunt în Infern, ca şi cei care sunt în Cer vin din neamul omenesc. Fiecare devine diavol sau satan în funcţie de măsura în care s-a opus Divinului în timpul vieţii sale în această lume.

(*Ciel et Enfer*, 544)

Ultima propoziţie a lui Swedenborg rezistă la analiza filosofică, expunerea care o precedă constituind mai degrabă o punere de acord a raţiunii cu instituţiile sale. Să notăm că autorul îşi limitează la Diavol viziunea sa despre Rău.

Vom nota similitudinile dintre această reprezentare a Infernului şi cea din maniheism.

Când un spirit ajunge în Infern, nesilit de nimeni, el este la început primit ca un prieten. El crede prin urmare că a venit la prieteni, numai că acest lucru nu durează decât câteva ore. Între timp, i se examinează şiretenia şi apoi i se apreciază valoarea. După acest examen, se începe infestarea lui în diferite feluri, cu o forţă din ce în ce mai mare şi mai împătimita. Acest lucru se face introducându-l în adâncimile Infernului, deoarece cu cât te afli mai în interior şi mai în adânc, cu atât spiritele sunt mai rele. După ce pun stăpânire pe el, încep să-i aplice pedepse foarte grele până când este supus cu totul. Însă aici, cum se petrec continuu mişcări de răzvrătire pentru ca fiecare vrea să fie cel mai mare şi-i duşmăneşte din inimă pe ceilalţi, apar alte revolte. Astfel scena se schimbă, încât cei care au fost supuşi sunt eliberaţi pentru a ajuta vreun nou diavol ca să-i subjuge pe ceilalţi. Atunci, cei care nu se supun şi nu ascultă de capriciile învingătorului sunt din

nou torturaţi în diferite feluri şi aceasta se repeta la nesfârşit. Acestea sunt chinurile Infernului pe care le numim focul infernal.

(*Ciel et Enfer*, 574)

LEGĂTURĂ DINTRE LUMEA SPIRITELOR ŞI LUMEA NATURALA

În lumea spirituală, adică în lumea unde se afla spiritele şi îngerii, exista lucruri asemănătoare cu cele pe care le vedem în lumea naturală unde sunt oamenii. Aceste lucruri sunt atât de asemănătoare, încât nu există nicio deosebire în privinţa aspectelor lor. Vedem acolo câmpii, munţi şi dealuri separate de văi, precum şi lacuri şi ape şi multe alte lucruri dintre cele pe care le vedem în lume. Cu toate acestea, ele au toate o origine spirituala şi, prin urmare, nu pot fi văzute decât de ochii spiritelor şi îngerilor, însă nu şi de ochii oamenilor.

Atât de mare este asemănarea dintre lumea spirituală şi lumea naturala, încât omul, după moarte, este convins că se afla încă în lumea în care s-a născut şi pe care a părăsit-o. Iată de ce toţi nou-veniţii spun că moartea nu e decât o trecere de la o lume la o altă lume care îi seamănă.

(*Ciel et Enfer*, 582)

SAMUEL TAYLOR COLERIDGE

(1773 – 1834)

Mântuirea prin dragoste

Poeţii se ridică deasupra literaturii datorită talentului lor de a da o nouă viaţă miturilor vechi şi chiar unora care nu au fost încă scrise. Fiecare mit are o învăţătură secretă şi poeţii sunt, la fel ca druizii şi barzii de altă dată, esoterişti. Acesta a fost cazul lui Samuel Taylor Coleridge, vizionar obsedat de moarte şi de blestemul fundamental al existenţei.

Numele lui Coleridge este legat de poemul său, *Stihurile bătrânului marinar*, pe care l-a scris în 1797, la douăzeci şi patru de ani. Într-adevăr, este vorba despre un om al mării, condamnat să povestească până la moarte felul în care a ucis, în mod mârşav, un albatros în gheţurile de la Polul Nord. De atunci, Spiritul Polului, furios din pricina morţii păsării pe care o iubea, urmăreşte corabia şi îi omoară pe cei cincizeci de marinari drept pedeapsă pentru a fi îngăduit fapta. Nişte serafimi coboară însă şi învie morţii, ca aceştia să poată conduce vasul şi să-l aducă pe ucigaş la mal. Astfel, vinovatul va putea să-şi plătească greşeala.

Crima bătrânului marinar constă în a fi atentat, din lipsa de dragoste, la Spiritul naturii. Din momentul în care el regăseşte dragostea, cadavrul albatrosului, pe care trebuia să-l poarte la gât drept pedeapsă, cade în mare.

Dincolo de supranaturalul care-i caracterizează opera, Coleridge exprimă unitatea dintre viaţă şi moarte, care nu sunt decât două aspecte ale aceluiaşi principiu aşa cum este el ilustrat de surprinzătorul pasaj în care Moartea şi Viaţa-în-Moarte joacă la zaruri, pe un vas-fantomă, sufletul bătrânului marinar.

UN IMPULS DE DRAGOSTE

Mi-e frică de tine, bătrâne marinar!

Mi-e frică de mâna ta descărnată!

Eşti lung, slab şi întunecat ca nisipul pe plajă.

Mi-e frică de tine, de ochiul tău scânteietor şi de mâna ta descărnată şi atât de întunecată.

— Nu te teme, nu te teme, băiat al plăcerilor! Acest corp nu a căzut.

Singur, singur, singur, cu totul singur, singur pe

întinsa, întinsa mare!

Şi niciodată vreun sfânt nu a deplâns sufletul meu în agonie.

Toţi oamenii aceştia atât de frumoşi!

Zăceau acolo morţi: şi mii de lucruri vâscoase mai trăiau încă şi eu la fel!

Am privit marea putrezită şi mi-am întors ochii; am privit puntea putrezită şi acolo zăceau oamenii morţi.

Mi-am închis ochii şi i-am ţinut închişi, şi ei băteau ca inima mea, deoarece cerul şi marea, marea şi cerul apăsau pe ochii mei obosiţi şi morţii zăceau la picioarele mele.

O sudoare îngheţată ieşea din membrele lor, ei nu putrezeau şi nici nu miroseau: privirea pe care mi-o aruncau nu se ştergea.

Blestemul unui orfan ar arunca în Infern un spirit de sus;

dar, vai, mult mai îngrozitor decât asta este blestemul din ochiul unui mort!

Luna urca pe cer şi nu se oprea nicăieri: ea urca încet, cu o stea sau două lângă ea.

Razele ei mângâiau marea fierbinte ca bruma albă pe care o răspândeşte aprilie; dar în umbra uriaşă a corăbiei, valul vrăjit continua să ardă cu o roşeaţă oribilă şi deasă.

Dincolo de umbra corăbiei mă uitam la şerpii de apă:

fugind pe urmele corăbiei scânteietoare şi albe, şi când ridicau capul, ciudata spumă cădea în fulgi strălucitori.

În umbra corăbiei, le admiram împestriţăturile, albastrul, verdele strălucitor sau negrul catifelat, la fiecare mişcare şerpuită, aruncau fulgere aurite.

Fericite creaturi! Ce cuvinte ar fi putut să le cinstească!

Un impuls de dragoste s-a ridicat din inima mea, şi le-am binecuvântat în mod firesc: cerescului meu stăpân i se făcuse mila de mine, şi eu continuam să le binecuvântez.

În momentul acela, am putut să mă rog, şi de la gâtul meu deodată liber albatrosul a căzut şi s-a scufundat în

valuri ca un plumb.

(Tradus în franceză de autor)

ARTHUR SCHOPENHAUER (1788 – 1860)

Metafizica în sprijinul realităţii spectrelor

În general, nu se consideră că filosofia lui Schopenhauer are vreo legătură cu esoterismul. Cu toate acestea, unul din postulatele sale principale este acela ca ştiinţa, chiar dacă îşi împinge necontenit frontierele, este în mod intrinsec limitată şi că noi nu putem niciodată să surprindem decât fărâme din realitate. Singurul răspuns dat problemei metafizice puse în acest fel şi singura cunoaştere posibilă se afla, aşadar, în cunoaşterea Eului. Este tocmai unul din principiile fundamentale ale marilor

JK V-O>

P* V

discipline esoterice expuse în aceste pagini. Schopenhauer studiase de altfel budismul.

În unul din suplimentele la celebra sa lucrare *Lumea ca voinţa şi reprezentare*, Schopenhauer a dezvoltat acest principiu în următorii termeni:

d *Spaima de moarte se sprijină în mare parte pe iluzia că cel care va dispărea este eul, în vreme ce lumea rămâne*. *Mai* degrabă *contrariul este adevărat*: *lumea dispare, însă ceea ce persistă este substanţa intimă a eului, suportul şi creatorul acestui subiect a cărui reprezentare constituia întreaga existenţă a lumii*.

În 1836, filosoful şi-a orientat interesele spre acele fenomene pe care le înglobam în zilele noastre în

denumirea de „paranormal”. Ocazia i-a fost dată de vizita la Frankfurt a unui magnetizator, Regazzoni.

e

CIUDATELE PUTERI ALE DOMNULUI REGAZZONI DIN BERGAMO

În anul 1854, am avut fericirea sa văd aici faptele extraordinare pe care le producea în această categorie dl Regazzoni din Bergamo, fapte în care nu putem să nu recunoaştem puterea imediată, deci magică, a voinţei sale asupra altuia şi a cărei autenticitate nu poate fi pusă la îndoială decât de o persoană căreia i se va fi refuzat orice calitate de înţelegere din cauza unor stări psihologice. Ştiu că exista subiecţi de acest fel. Trebuie să-i faci jurişti, oameni ai Bisericii, negustori sau soldaţi, însă, pentru numele lui Dumnezeu, nu medici, rezultatul ar fi funest dat fiind că în medicină ceea ce este important este diagnosticul.

Somnambula fiind în legătură cu el, el putea s-o pună după cum dorea, printr-un simplu act de voinţă, în stare de catalepsie. Fără să facă un gest, când ea se îndepărta de el, Regazzoni putea, aflându-se în spatele ei, s-o facă să cadă pe spate. Putea s-o paralizeze, s-o facă să aibă crize spasmodice, cu pupilele dilatate, o insensibilitate totală, semnele cele mai evidente ale unei stări de catalepsie totală. A obligat o doamnă care se găsea în adunare să cânte la pian, iar apoi, stând la patru paşi distanţă în spatele ei, prin voinţa însoţită de gest, a paralizat-o astfel încât ea n-a mai putut să cânte. A lipit-o apoi de o coloană şi vraja a fost atât de mare, încât, în pofida strădaniilor ei, nu a putut să părăsească locul.

Toate aceste fapte pot fi explicate, după părerea mea, în acest mod: fie ca el izolează complet creierul de măduva spinării şi atunci toţi nervii senzitivi şi toţi nervii motori sunt paralizaţi şi există o catalepsie totală, fie că paralizia atinge pur şi simplu nervii motori, sensibilitatea continuând să existe, şi avem atunci un creier unde conştiinţa se menţine, pe un corp care are toate aparenţele morţii…

(*Magnetisme animal et Magie*, 1836)

Nu se cunoşteau atunci adevăratele puteri ale hipnozei a cărei explorare nu a început decât în secolul al XX-lea şi explicaţiile pe care le propune Schopenhauer nu prezintă decât un interes istoric. Dacă putem exclude şarlatani a din manifestările pe care le descrie, Schopenhauer a asistat, aşadar, la o demonstraţie între o lecţie de neuropsihologie şi un număr de music-hall. El a încercat să obţină de la Regazzoni o atenuare a surdităţii sale, fără niciun rezultat însă. Câinele său care şchiopăta de o labă nu a avut nici el vreun beneficiu din pasele lui Regazzoni. Cu toate acestea, filosoful şi-a păstrat interesul pentru magnetism pe care-l considera „o forţa curativă a naturii" şi, cu severitatea care-l caracteriza, a luat apărarea magnetizatorului împotriva medicilor care-l acuzau de şarlatanie.

Vom trece peste convingerile lui Schopenhauer. Până astăzi, nu ştim ce anume putea termenul, magnetism" să însemne la acea vreme. Între băile cu, pă magnetizata", „pasele magnetice" şi hipnotism, adevărat sau simulat, domeniul nu era clar şi suporta, într-adevăr, escrocheria intelectuală.

După aceea, Schopenhauer s-a interesat de fantome şi se pare că a adunat povestiri şi mărturii despre ele. Astfel, el evocă, între altele…

[…] apariţia preşedintelui Academiei din Berlin, Maupertuis, văzut în sala de şedinţe a Academiei de către botanistul Gleditsch, şi pe care o povesteşte Nicolai în conferinţa sa ţinută în cadrul numitei Academii, ca şi povestea landmann-ului elveţian, spusă de Walter Scott în *Edinburgh Review* […]: intrând în biblioteca publică, şi-a văzut predecesorul, într-o şedinţă solemnă, aşezat în fotoliul prezidenţial, înconjurat de morţi.

ÎN LEGĂTURĂ CU ASEMĂNĂRILE DINTRE MĂRTURIILE CU PRIVIRE LA FANTOME

Caracterul şi tipul de apariţii de spectre sunt atât de determinate şi speciale, încât cei care se pricep să descifreze aceste istorii pot să-şi dea seama dacă ele sunt

inventate sau dacă se bazează pe o iluzie optica sau au fost o viziune reală. Rămâne să dorim şi să sperăm că vom avea curând o culegere de povestiri chinezeşti despre fantome pentru a vedea dacă, în esenţă, ele nu sunt cu totul pline de acelaşi tip şi de acelaşi caracter ca şi ale noastre. […] Mai subliniez în privinţa acestui subiect ca majoritatea fenomenelor […] de apariţii, aşa cum sunt ele descrise în cărţile lui Henning, Wenzel, Teller etc., şi mai târziu ale lui Justinus Kemer, Horst şi mulţi alţii, se întâlnesc, întru totul asemănătoare, în scrieri foarte vechi. De exemplu, în trei lucrări din secolul al XVI-lea pe care le am în acest moment sub ochi. […] Aceste fenomene sunt, între altele, loviturile date în uşi, eforturile aparente pentru a deschide uşile, închise sau nu, zgomotul făcut de o greutate mare care cade în casă, aruncarea zgomotoasă de instrumente în bucătărie sau de lemn pe podea, care se regăsesc apoi la locul lor anterior, butoaie desfundate, cuie bătute clar într-un sicriu când cineva din casă este pe moarte, paşi care aluneca sau bâjbâie într-o cameră întunecoasă, tragerea cuverturii de pe pat, mirosul de putreziciune, apariţia de spirite care cer rugăciuni etc. Or, nu este probabil ca autorii, de obicei foarte ignoranţi în privinţa afirmaţiilor moderne, să îi citit scrieri vechi latine care sunt rare. […]

Vreau să atrag atenţia cu această ocazie asupra unei foarte recente povestiri cu fantome care merita să fie examinată cu mai multă atenţie şi cunoscuta numai datorită darii de seamă, foarte prost scrise, care se găseşte în *Feuilles de Prevorst*, culegerea a 8-a, p. 166. Ea este interesantă pe de o parte din pricina faptului că ciudăţeniile ei au fost înregistrate juridic, iar, pe de alta, împrejurării foarte curioase că viziunea, vreme de mai multe nopţi, nu a fost văzută de către persoana cu care era în legătura şi în patul căreia apărea, deoarece aceasta dormea. Numai două prizoniere, închise împreună cu ea, au zărit-o şi abia după aceea a venit rândul celeilalte. Aceasta a fost atât de speriata încă a mărturisit singură şapte omoruri prin otrăvire! Treaba este povestită într-o

broşură, *Proces la Curtea cu juri a otrăvitoarei Margueritte Jaeger*, Mainz, 1835.

(*Essai sur les fantomes et ce qui's y rattache, 1850*)

Schopenhauer nu pune, aşadar, la îndoială veridicitatea mărturiilor privind spiritismul şi fantomele. El enumera, moua cauze" ale apariţiilor, primele trei dintre ele ţinând, potrivit lui, de patologie deoarece ar fi halucinaţii. Astfel, în legătură cu faptele unei somnambule medium din oraşul Prevorst, relatate de Justinus Kemer, el a considerat conversaţiile supranaturale" ale acestei femei drept manifestări ale unei stări de vis prelungit şi a denunţat absurditatea fără nume a textului acestor dialoguri […] *care răspund numai cercului de reprezentare al unei muntence necunoscătoare de metafizica populară care i-a fost vârâtă în cap"*.

Mai rămâneau celelalte şase, şi aici Schopenhauer este mai categoric:

În general, se crede că realitatea unei apariţii de spirite a fost distrusă dovedind că ea era subiectiva. Însă ce greutate poate să aibă acest argument pentru cel care ştie, datorită doctrinei lui Kant, cât de puternică este ponderea condiţiilor subiective în fenomenele lumii corporale şi cum aceasta, cu spaţiul în care se află, timpul în care se mişcă, cauzalitatea în care se află existenţa materiei, adică după întreaga ei formă, nu este decât un produs al funcţiilor cerebrale, după ce acestea au fost stimulate de o iritare a nervilor organelor senzoriale, astfel încât să nu mai rămână decât problema lucrului în sine?

[…] Incredulitatea decisă cu care fiecare om care gândeşte primeşte la început pe de o parte faptele clarviziunii şi pe de alta cele ale influenţei magice, *vulgo* magnetic, şi care nu cedează decât mai târziu la o experienţă personală sau la sute de mărturii de o desăvârşită încredere, se bazează pe o singură şi aceeaşi raţiune: aceea ca aceste două fapte sunt în contradicţie cu legile spaţiului, ale timpului şi ale cauzalităţii de care noi suntem *a priori* conştienţi, aşa cum determină ele în realitate mersul experienţei posibile.

(*Ibid.*)

Adică respingerea fantomelor provine dintr-un sistem subiectiv de interpretare a fenomenelor, deosebite de numenele postulate de Kant. Cu alte cuvinte, fantomele ar fi emanaţii de numene ce nu pot fi cunoscute de către simţuri.

Discursul filosofic al lui Schopenhauer nu-i poate ascunde adeziunea la realitatea mărturiilor privind fantomele şi alte manifestări ale „paranormalului". Înainte de a-şi încheia eseul, el evocă, într-adevăr, realitatea telepatiei ca un fapt recunoscut.

Cele două eseuri citate aici au fost publicate, după o lungă absenţă din cataloage, de către editorul Criterion în 1992, în traducerea lui A. Dietrich şi G. Platon, cu o prefaţă de Didier Raymond.

Înţeleptul dincolo de Mistic

Niciun cititor al celui mai mare poet francez şi mai ales al *Contemplaţiilor*, *Pedepselor*, al *Sfârşitului lui Satan* şi al celor *Patru Vânturi ale Spiritului* nu se va mira găsindu-l pe Hugo într-o antologie a esoterismului. Misticismul străfulgera în opera sa dincolo de lirism şi se ştie că într-o vreme a fost atras de ocultism. împreună cu fiul sau Charles, care se pare că era un medium înzestrat, el a făcut, începând din 1853, experienţe de spiritism. A participat, aşadar, la marea căutare a Secretului, demarata la începutul secolului, şi dacă îşi păstrează misterul, multe dintre paginile sale demonstrează că el a ajuns la înţelepciune.

Profetul vizionar, maestru al cuvintelor şi al

imaginilor, visa o religie nouă şi grandioasă, care avea să se nască, într-adevăr, era ostil faţă de ateism, ca şi fata de catolicism. Opera lui căpăta de altfel o dimensiune iniţiatică când povesteşte cum a descoperit Indicibilul, numeroase poeme din *Contemplaţii*, această operă pătrunsă de metafizică constituind o dovadă şi în special epopeea intitulată pur şi simplu *Dumnezeu*, mai puţin cunoscută decât restul capodoperelor sale. Spiritul omenesc se loveşte întâi de tavanul cerului.

Numai lipsa de prudenţă te-ar face să crezi că Hugo a fost gnostic. Dar trebuie să fii prea plin de tine ca să îndrăzneşti s-o negi.

SPIRITUL OMENESC

Primul poem al culegerii, evocând la început viziunile lui Iezechiel când descrie Spiritul care urca, plasează la început aspiraţia omului spre divinitate.

Şi vedeam în depărtare deasupra capului meu un punct negru.

Cum vezi o muscă care se mişcă pe tavan.

Acest punct se ducea, venea şi umbra era sublimă.

Şi, omul când gândeşte fiind înaripat, abisul Atrăgându-mă în noaptea sa tot mai mult

Ca o alga care duce cu ea un reflux întunecat.

Către acest punct negru plutind în adâncimea lividă Simţeam deja că-mi iau zborul din mine însumi.

Când am fost oprit de cineva care mi-a spus:

— Rămâi.

În acelaşi timp o mână s-a întins.

Eram deja foarte sus în norul întunecat.

Şi am văzut cum apare o figură ciudata;

O fiinţă acoperită peste tot de guri, de aripi, de ochi, Trăind, aproape lugubră şi aproape radioasă;

Vastă, ea zbura; mai multe dintre aripile ei erau pleşuve.

Agitându-se, genele ochilor să-i feroci

Făceau mai mult zgomot decât un cârd de păsări.

Iar penele sale făceau un zgomot de cascadă.

Vis urât al cărnii sau viziune de apostol.

După cum se arată dintr-o parte sau din alta.

Părea un animal sau părea un spirit.

Părea, în văzduhul unde zborul meu a surprins-o.

Că face lumină şi că face întuneric.

Calma, mă privea în ceţurile mortuare.

Simţeam în ea ceva omenesc.

— Cine eşti tu oare, tu care-mi tai drumul.

Fiinţă întunecată, tremurând în răsuflarea acestor ceţuri? I-am zis.

A răspuns:

Sunt una dintre penele Nopţii, pasăre întunecată de umbre şi de raze.

Negru păun radios al constelaţiilor.

— Numele tău? am zis.

Ea a reluat:

Pentru tine care departe de cauze Te duci plutind şi nu poţi să vezi decât un aspect al lucrurilor Eu sunt Spiritul omenesc.

Numele meu este Mulţime.

Eu sunt mulţimea de zgomote şi transmiterea Cuvintelor vii care se duc şi vin din suflet în suflet.

Când instinctul brutal, când elanul divin.

Eu sunt acel mare trecător, vast, invincibil şi trufaş.

Pe care-l numim vânt; şi am steaua şi scânteia în vorba mea, fiind răsuflarea universală…

Vrei să vezi, pe pragul cerurilor larg deschise Cum îi deshama dimineaţa pe cei şapte cai ai Ursei?

Sau vrei ca în umbra unde ziua îşi are izvorul.

Omule, ca să-ţi dau timp să cercetezi Lumile, pe care o minune eternă le învârte.

Se opresc o clipă să-şi tragă sufletul?

Vorbeşte.

Spiritul şi-a coborât aripile de fluture de noapte.

Şi a tăcut.

Aerul tremura sub picioarele mele îndrăzneţe.

Şi aspra obscuritate care ne vedea pe amândoi şi se

presăra în depărtare cu vagi aureole A putut să audă acest trist schimb de cuvinte Dintre spiritul ciudat şi mine, omul uluit:

— Nu, nimic din toate astea.

Ce vrei tu?

— Pe El.

(*Dieu*, 1855) *Patruzeci de secole de esoterism* I 269

Universul – este o carte şi nişte ochi care-o citesc.

Cei care sunt în noapte au dreptate când spun:

Nimic nu exista! Pentru că ei în vis se află.

Nimic nu există decât el, fulgerarea adâncă.

Şi sufletele – grăunţele de lumină, miturile.

Cuvintele misterioase, atomii fără limite.

Care se duc către eul cel mare, centrul şi magnetul lor: Puncte atingând zenitul prin răspândire.

Precum un veşmânt primind materia.

Străbătând pe rând prin toată întinderea Formula de came proprie fiecărui mediu.

Aici seva, aici sângele, aici focul;

Blocuri, astre, gheare, dinţi, frunţi gânditoare, aureole, întorcându-se la coşciuge ca la nişte alveole;

Murind ca să se cureţe, căzând ca să se ridice.

La nesfârşit, pierzându-se doar ca să se găsească.

Lanţ de fiinţe pe care le cere sus scara de aur către veşnicul cămin zburând din flacără în flacără, Dreaptă apariţie a perversului, bună ieşire a celui râu, Urcând, urcând, urcând fără încetare şi căutându-l şi apropiindu-se mereu de el, fără ca vreodată să-l ajungă, El, fiinţa pe care n-o putem atinge, murdări, stinge, Văzând-o, cel viu, fără moarte, fără noapte, fără râu.

Ideea uriaşă în adâncul unui imens ideal!

Materia nu este şi numai sufletul există.

(*Ibid.*)

Un iniţiat misterios

Considerat, între altele, drept un „precursor11 al lui Baudelaire şi al suprarealismului, Gerard de Nerval a intrat într-una din acele nişe ale istoriei literare rezervate „poeţilor minori”. Numai câţiva eruditi îl scot întâmplător de acolo pentru a examina acest meteor al cărui corp terestru a fost găsit spânzurat de un felinar din Paris, într-o seară a anului 1855.

Multe din textele sale arată, cu toate acestea, că Nerval a fost unul din cei pe care Édouard Schuré l-ar fi putut desemna cu formula sa celebra de „iniţiat”. Nu ştim dacă aceasta iniţiere a fost făcută într-un grup sau individual, dar ea a existat. Bogăţia simbolurilor din opera sa şi mai ales din ultima sa scriere, *Aurelia*, relatarea unei căutări onirice a transcendentului, îl indica în mod neîndoios pe Nerval ca fiind un esoterist.

ARTEMIS

Cea de a treisprezecea se întoarce… Este tot prima:

Şi este tot singura – sau este singura clipă Eşti oare regină, oh, tu! Prima sau ultima?

Eşti tu oare rege, singurul sau ultimul iubit?

Iubiţi-l pe cel care v-a iubit din leagăn până în sicriu.

Cea pe care o iubeam singur încă mă iubeşte cu dragoste:

Este moartea – sau moarta… O plăcere! O chin!

Roza pe care-o ţine este *Roza tremieră*.

Sfânta napoletană cu mâinile pline de foc.

Roză cu inima violetă, floare a Sfintei Gudule:

Ţi-ai găsit crucea în pustiul cerurilor?
Roze albe, cădeţi! voi ne insultaţi zeii.
Cădeţi, fantome albe din cerul vostru care arde:
— Sfânta din abis este mai sfântă pentru mine.

Primul vers, enigmatic, pare că desemnează staminele rozei tremiere – citata în versul al 8-lea – care sunt în număr de douăsprezece pe fiecare cerc. După ce ai terminat această socoteală, a treisprezecea este, într-adevăr, prima din rândul următor.

Dar în simbolistica numerelor, 13 este întotdeauna începutul unui nou ciclu, deoarece el este primul după încheierea unui ciclu duodecimal. Roza tremieră, alt nume dat nalbei de grădină, Althaea officinalis, *al cărei nume este scris de poet cu italice, este, încă din Antichitate, citată drept o plantă magică care vindecă scrofulele, să nu uităm, privilegiu al regilor Franţei. Ceea ce confirmă şi întăreşte sensul invocaţiei din versul al 3-lea, adresate unei, regine" misterioase. Este însă vorba, cu toată evidenţa, de o regină cerească. Să fie oare Artemis al cărei simbol este luna? Nu, dat fiind dispreţul exprimat în ultimul terţet, deoarece trandafirul alb este floarea lui Artemis, şi reproşul: „Voi ne insultaţi zeii" . Atunci, cui este dedicat sonetul? Sfintei Gudule care a fost canonizată datorită deosebitei sale milostenii. Poetul o identifică, aşadar, pe iubita sa necunoscută şi dispărută cu această sfântă. Ultimul vers confirmă interpretarea: necunoscuta a fost mai sfântă pentru că a luminat pentru el în abisul suferinţei, fără îndoială suferinţa poetului. El declara în cuvinte voalate că o preferă pe sfântă zeiţei. Să ne amintim – coincidenţă sau referinţă? – că Ruysbroeck Admirabilul a fost vicar al colegiului Sfânta Gudule.*

Mai mult decât un sonet cu cheie, Artemis *este, aşadar, un text votiv adresat unei entităţi care sălăşluieşte în arcanele cerului, care transfigurează o dragoste pierdută.*

UN VIS

lumea invizibilă. Primele momente ale somnului sunt imaginea morţii. O amorţeala nebuloasă ne cuprinde gândirea şi noi nu putem să determinăm momentul precis când *eul*, sub o altă formă, îşi continua lucrarea de a exista. Este o subterană vagă care se luminează încetul cu încetul şi unde se desprind din umbra şi din noapte palide figuri cu gravitate nemişcate care locuiesc în sălaşul limburilor. Apoi, se formează tabloul, o luminozitate noua ilumineză şi pune în mişcare apariţii bizare. Lumea Spiritelor se deschide pentru noi.

Swedenborg numea aceste viziuni *Memorabilia*. El le datora mai adesea visării decât somnului. […]

O doamnă pe care am iubit-o multă vreme şi căreia îi voi spune Aurelia era pentru mine pierduta. Nu interesează împrejurările acestui eveniment care avea să aibă o atât de mare influenţă asupra vieţii mele. […]

Într-o seară, către miezul nopţii, străbăteam periferia unde îmi aveam locuinţa, când, ridicând ochii din întâmplare, am remarcat numărul unei case luminate de un felinar. Acest număr era numărul vârstei mele. Imediat, aplecându-mi ochii, am văzut în faţa mea o femeie cu chipul palid, cu ochii înfundaţi în orbite şi care mi se părea că are trăsăturile Aureliei. Mi-am spus: „Mi se anunţa fie *moartea* ei, fie a mea!” Nu ştiu de ce însă am rămas la ultima presupunere şi mi-am băgat în cap ideea ca treaba trebuia să se întâmple a doua zi, la aceeaşi oră.

În noaptea aceea, am avut un vis care mi-a confirmat gândul. […] M-am văzut într-un mic parc prelungit de o boltă de viţa încărcată de ciorchini grei de struguri albi şi negri. Pe măsură ce doamna care mă conducea pătrundea sub această boltă, umbra data de bolta schimba pentru ochii mei formele şi hainele femeii. Ea a ieşit în sfârşit de sub boltă şi ne-am aflat într-un spaţiu deschis. […] Doamna pe care o urmam, întinzându-şi talia subţire într-o mişcare care a făcut să scânteieze cutele rochiei sale din tafta cu reflexe schimbătoare, a înconjurat graţios cu braţul ei gol o tulpină lungă de *roză tremieră*, apoi a început să crească sub o rază limpede de lumină, în aşa fel încât încetul cu

începetul grădina lua forma ei, straturile de flori şi copacii deveneau broderiile şi festoanele hainelor ei, în vreme ce figura şi braţele ei îşi imprimau contururile pe norii purpurii ai cerului. Astfel o pierdeam din vedere pe măsură ce ea se transfigura, deoarece părea că se pierde în propria ei mărime.

Spunând aceste cuvinte, mergeam cu greu prin mărăcini de parcă aş fi vrut să prind umbra mărită care îmi scăpa. Dar m-am izbit de o bucată de zid în ruină, la picioarele căruia zăcea un bust de femeie. Ridicându-l, am avut convingerea că era al ei… Am recunoscut trăsăturile iubite şi, aruncându-mi ochii în jur, am văzut ca grădina căpătase aspectul unui cimitir. Nişte voci spuneau: „Universul este în noapte!”

Acest vis, atât de fericit la începutul său, m-a lăsat complet dezorientat. Ce însemna el? Nu am ştiut decât mai târziu. Aurelia murise.

(*Aurelia*)

Cu toată evidenţa, tema acestei povestiri este aidoma cu tema sonetului citat mai sus: *disperarea pe care o dă moartea. Regăsim în ea chiar şi roza tremieră. Dincolo de această temă, semnificaţia sa profundă este că adevărul lumii se află în supranatural şi în vis, idee de natură explicit swedenborgiană – poetul îl citează de altfel pe gânditorul suedez – pe care o murmură vocile din cimitir. La început, Nerval crede că vede spectrul Aureliei, apoi o vede metamorfozându-se şi dispărând în faţa lui. Prevestire, presentiment, vis, topirea fiinţei*

EL DESDICHADO

Eu sunt cel tenebros – văduvul – neconsolatul.

Prinţul de Aquítania cu turnul distrus;

Singura mea *stea* e moarta – şi lăuta mea înstelată Poartă *soarele negru* al Melancoliei.

În noaptea mormântului, tu care m-ai consolat Da-mi înapoi pe Pausilipa şi marea Italiei.

Floarea care plăcea atât de mult inimii mele

îndurerate şi bolta unde viţa-de-vie se uneşte cu trandafirul.

Sunt Dragostea sau Phebus, Lusignan sau Biron?
Fruntea mea e încă roşie de sărutul reginei;
Am visat în peştera unde înoată sirena…
Am străbătut, de două ori învingător, Acheronul.
Cântând rând pe rând pe lira lui Orfeu Suspinele sfintei şi strigătele zânei.

Ca atâtea alte poeme ale lui Nerval, şi acesta este construit în jurul unei teme legate de moarte. Desdichado *înseamnă în spaniolă, /tefericit", iar acest cuvânt rezumă sentimentul nervalian şi* totodată *romantic al poetului care nu mai are nimic de sperat de la această lume*: *soarele negru, scris cu italice, este un simbol inversat care arată ieşirea zodiacului din ciclurile timpului, altfel spus, exilul din această lume*.

Cu toate acestea, tema morţii este îmbogăţită aici de ideea reîncarnării. Poetul îşi pune, într-adevăr, problema veritabilei sale identităţi – altă temă esoterică – şi se gândeşte la mai multe personaje succesive., Prinţul de Aquítania" este primul prinţ trubadur, Guillaume al X-lea, urmărit de nenoroc (el a iniţiat cruciada nereuşită din 1086). „Tumul distrus" se referă la a şaisprezecea figură din tarot, cumplita Casă-Dumnezeu, care prevesteşte catastrofa. Lusignan (Guy de Lusignan) a fost regele Ierusalimului căruia i s-a reproşat pierderea acestui regat. Biron (şi nu Byron, cum se crede adesea greşit) este un alt personaj lipsit de noroc, mareşalul care a fost decapitat în 1793 sub acuzaţia de incompetenţă. Poetul se identifică chiar cu Orfeu deoarece, la fel ca acesta, a traversat şi el de două ori, adică în cele două sensuri, Acheronul, fluviul din Infern, ca s-o găsească pe Euridice, înainte de a fi sfâşiat de Menade. El se foloseşte chiar de lira sa pentru a exprima sentimentele unor femei inspirate, sfântă sau zână.

Aceeaşi temă capătă o nuanţă de gnosticism. Această lume nu este ospitalieră pentru sufletul care aspiră la elevaţie. Roza evocată în cel de al optulea vers este o

referinţă la rosa-crucieni.

Căutare a identităţii, gnosticism şi referinţe evidente la reîncarnare – iată ce relevă fără dubiu inspiraţia şi intenţiile esoterice ale lui Nerval.

Profet al lui Băb, căutător al Sensului şi întemeietor al unei religii

Născut la Teheran, în Persia, şi mort la Mazra în lângă Sfântul Ioan din Acra, în fosta Palestina, la vârsta de şaptezeci şi cinci de ani, Mizra Hussein Ali Nuri Baha'u llah aparţine atât istoriei religiilor, cât şi istoriei esoterismului.

În prima încadrare, istoria sa personală este de două ori tragică. La douăzeci şi şapte de ani, în 1844, el a preluat succesiunea unui martir al islamului, Mârza Ali Mohamed, născut la Sioraz şi supranumit Băb, adică „Poarta". Băb declarase public că va apăra tradiţia islamică potrivit căreia „în anul şaizeci11 va apărea un Mesia, Qua im sau Mahdi, care va reforma islamul şi a cărui venire va aduce triumful final al islamului pe pământ. Toate sectele, şi în special sunniţii şi şiiţii, admiteau veridicitatea acestei profeţii, deşi o interpretau diferit. Cu toate acestea, când Băb s-a proclamat, în 1844, egalul Profetului, când a invocat o nouă Carte sfântă, *Dayân* sau „revelaţia41, şi când a abrogat legile islamului, adică şaria, propunând interzicerea valului femeilor şi distrugerea Pietrei Negre de la Meca, Ka'aba, a provocat mânia autorităţilor religioase, apoi a celor politice. Acestea au declanşat una din persecuţiile cele mai sălbatice din istoria religiilor. Nu numai ca Băb a fost executat în public, la 9

iulie 1850, nu numai ca cei şaptesprezece discipoli ai săi au fost ucişi, dar aproape douăzeci de mii de bărbaţi, femei şi copii babişti au fost apoi masacraţi. Scopul acestor violenţe era acela de a elimina orice martor al învăţăturii lui Băb, pe care toţi îl descriau ca fiind de o frumuseţe radioasă. Cu toate acestea, câţiva au scăpat.

Baha'uâlah a fost aruncat într-o carceră respingătoare, Siyah-Chal, unde a asistat la executarea celor mai mulţi dintre tovarăşii săi. În 1852, guvernarea otomana l-a eliberat şi l-a exilat la Andrinopole (Edime), apoi la Sfântul Ioan din Acra, o colonie penitenciară cu o climă insalubra. Proscrisul şi familia sa au fost închişi vreme de doi ani în fortăreaţa oraşului, apoi condamnaţi la arest la domiciliu, până la moartea profetului.

Băb anunţase Manifestarea lui Dumnezeu, mai precis venirea Celui pe care Dumnezeu îl va face vizibil, Vestitorul Sau universal. În 1863, după nouăsprezece ani, Baha'u llah a hotărât să se arate ca fiind acel Vestitor. Ultimii credincioşi risipiţi prin Imperiul Otoman l-au recunoscut ca atare.

Rămăşiţele lui Băb au fost transferate în secret la Sfântul Ioan din Acra, unde au fost depuse în acelaşi mausoleu ca şi cele ale lui Baha'u llah, devenind un centru de pelerinaj pentru credincioşii veniţi din lumea întreagă. După ultimele recensăminte, Baha'ismul număra în jur de cinci milioane de credincioşi în toată lumea.

Doctrina lui Băb se structura în jurul unor aspecte luate din Cabala, printre care şi simbolismul cifrelor. Astfel, cifra 19 era considerata drept număr sacru deoarece reprezintă valoarea numerică a cifrelor care alcătuiesc invocarea prin care începe fiecare sura din Coran (*Bism Allah el rahman el rahâm*...). Şi astfel, Baha'u llah a aşteptat nouăsprezece ani ca să se reveleze ca Manifestare a lui Dumnezeu.

Dacă, după toate aparenţele, el nu a reluat această moştenire esoterică în scrierile sale, Baha'u llah dovedeşte însă o cunoaştere şi o adeziune la însăşi esenţa gnozei, aşa cum stau mărturie extrasele prezentate în continuare. În

rezumat, căutarea lui Băb şi a lui Baha'u llah era căutarea Sensului suprem care transcende existenţa umană.

În perspectiva, baha'ismul se înscrie în istoria milenară a formelor de spiritualitate care aspira să se ridice deasupra religiilor constituite şi a culturilor, precum şi să recreeze o fraternitate universala. Un atare efort se înscria evident împotriva sensului istoriei, deoarece el pretindea că aboleşte instituţiile consolidate de culturi şi de secole. În mod paradoxal, în acest efort universal el redevenea un esoterism rezervat unui cerc restrâns.

LAMPA

puternice şi a extazului va fi aprinsa în inima căutătorului, când adierea dulcei sale bunătăţi va fi suflat peste sufletul său, atunci şi numai atunci, întunericul greşelii va fi alungat, ceţurile îndoielii şi ale şovăielii vor fi risipite, luminile cunoaşterii şi ale certitudinii îi vor înconjura fiinţa. […] Atunci bunăvoinţa multipla şi marea graţie a Duhului sfânt şi veşnic vor acorda căutătorului o viaţă nouă, înzestrată cu o vedere nouă, cu un auz nou, cu o inimă nouă şi cu un nou spirit. […] Văzând cu ochii lui Dumnezeu, el va percepe în fiecare atom o poartă care-l va conduce la stările de certitudine absolută. Va descoperi în fiecare lucru evidenţa unei manifestări eterne.

Când canalul care alimentează sufletul va fi purificat de toate legăturile terestre care reprezintă tot atâtea obstacole, el va percepe fără greş adierea Celui Iubit la distanţe incomensurabile şi, condus de mireasma sa, va ajunge la Cetatea Certitudinii şi va intra în ea.

La fiecare perioadă şi eră profetică, această Cetate nu este altceva decât Cuvântul lui Dumnezeu. […] Toate directivele, binecuvântările, ucenicia, înţelegerea, credinţa şi certitudinea pe care le primeşte tot ce există în cer şi pe pământ sunt ascunse şi păstrate cu cea mai mare grijă în adâncul acestor cetăţi.

(*Le Livre de la Certitude*)

HIMERELE RELE

[...] Este neîndoielnic că toate popoarele lumii, indiferent de cultura sau religia căreia îi aparţin, îşi iau inspiraţia dintr-o singură sursă cerească şi că sunt supuşii unui singur

Dumnezeu. Diferenţele dintre preceptele care le conduc ar trebui să fie atribuite nevoilor şi exigenţelor diferite ale epocii când acestea le-au fost revelate. Cu excepţia unui mic număr dintre ele, care sunt rezultatul perversităţii omeneşti, toate au fost poruncite de Dumnezeu şi toate sunt un reflex al voinţei Sale şi al planului Său. Ridicaţi-vă şi, înarmaţi cu puterea credinţei, spargeţi idolii deşartelor voastre himere, cele care seamănă neînţelegerea printre voi.

(*fierits de Baha'u llah*)

Lumina

Tabernaculul unităţii a fost ridicat: nu vă priviţi unii pe alţii de parcă aţi fi nişte străini. Mergeţi pe la credincioşii din toate religiile cu un sentiment de prietenie şi de bună înţelegere. Sunteţi fructele unui singur copac şi frunzele unei singure ramuri.

(*Ibid.*)

Prezenţa Hélènei Petrovna Blavatsky într-o antologie a esoterismului îi va surprinde fără îndoiala pe unii, iar pe alţii, poate, îi va şoca. Acţiunea şi opera ei reprezintă, într-adevăr, tot aventurismul spiritualist pe care René Guénon* îl va condamna mai târziu în numele ortodoxiei esoterice.

Într-adevăr, ea a întemeiat un domeniu cu limite vagi, teozofia, la jumătatea drumului între esoterismul propriu-zis şi un misticism sincretic, iar incursiunile în spiritism, precum şi afirmaţiile sale privind comunicarea directă cu marile spirite din lumea de dincolo nu au fost niciodată stabilite în mod obiectiv.

Cu toate acestea, influenţa ei a fost foarte mare în Europa, în Statele Unite şi în Asia, în special în India, unde se pare că ar fi declanşat la un tânăr de douăzeci de ani, Mohandas Karamchand Gandhi, scânteia care l-a lansat pe viitorul mahatma pe faimosul sau drum.

Născută la Ekaterinoslav într-o familie de aristocraţi din Mecklenburg, familia Hahn von Rottenstein-Hahn, nepoată pe linie maternă a prinţesei Dolgoruki, ea a dovedit daruri de clarviziune şi un interes predominant pentru ocultism. S-a căsătorit la şaptesprezece ani cu un bărbat mult mai în vârstă, Nicefor Blavatsky, de care s-a despărţit după câteva luni (o a doua căsătorie, mult mai târziu, a eşuat şi ea probabil din cauza unei malformaţii genitale grave). A început atunci o lungă serie de călătorii internaţionale, din Canada până în Mexic şi din India în Tibet, amestecându-se când să i cea ocazia în politică (însoţind trupele lui Garibaldi, a fost rănita în lupta de la Montana din 1867).

În 1875, a întemeiat la New York Societatea de teozofie, consacrata păcii în lume şi ridicării spirituale a umanităţii. Mai târziu, a reorganizat-o şi i-a mutat sediul la Adyar, lângă Madras, în India. În 1877, a publicat în engleză o lucrare care avea să aibă succes datorită surprizei suscitate, *Isis Unveiled*, în care expunea nişte vederi surprinzătoare privind evoluţia omenirii şi religia, cu numeroase referiri la hinduism şi la budism. Critica savanta i-a făcut o primire aspră, caracterizând cunoştinţele autoarei drept confuze şi superficiale. Marea sa lucrare, *La Doctrine secrete*, apărută în 1880, a evitat precedentele greşeli şi i-a întărit reputaţia în cadrul unui public favorabil de la bun început, deoarece aspira la adierile de spiritualitate într-o epocă deja cuprinsă de

maşinism şi fanatisme.

Afectată de maladia lui Bright, o afecţiune degenerativă renală, ea a cedat unei crize de uremie. Avea atunci cam vreo sută de mii de discipoli în lume şi ziua de 8 mai, data morţii sale, este şi acum comemorată ca Ziua Lotusului Alb.

Dacă excludem din biografia sa episoadele care evocă cu insistenţă impostura şi din scrierile ei o harababură de afirmaţii exaltate şi infatuate, precum şi împrumuturile grăbite din cărţi citite superficial, numeroase sunt momentele şi paginile în care străluceşte o credinţă pasionata în posibilitatea de a se depăşi. Este ceea ce numeşte ea „doctrina secretă" şi care formează obiectul însuşi al esoterismului.

Helena Blavatsky ar fi fost, aşadar, acel caz extraordinar de neofit care percepe prin intuiţie adevărurile pe care nu le-a învăţat prin disciplina şi nici cu răbdare, dar pe care le face totuşi să triumfe datorită unei fervori entuziaste. Povestea ei a inspirat de altfel unui compozitor american contemporan, Giancarlo Menotti, o operă celebră, *The Medium*, în care o femeie medium truchează şedinţe de spiritism pana în ziua când îşi face apariţia o fantomă adevărată.

Cunoscând criticile care i se aduceau, ea a răspuns, nu fără o doză de umor: „S-a spus despre mine că eram unul dintre impostorii cei mai desăvârşiţi şi mai interesanţi, al cărui nume merită să intre în posteritate. […] Ei bine, nu mă opun. Mă voi afla într-o tovărăşie foarte bună. Într-adevăr, o femeie care a avut destul spirit ca să înşele din copilărie mii de persoane inteligente, aparţinând celei mai bune societăţi, uneori foarte cunoscute […], o asemenea femeie merita fără doar şi poate să intre în Istorie. Şi cu ea, bineînţeles, şi victimele ei".

Nu este uşor să extragem din scrierile Hélènei Blavatsky texte care să-i rezume ideile, stilul fiind cel mai adesea prolix. Am ales, aşadar, textul de mai jos, deoarece el îi rezumă ideile.

3)

PRIMUL PRINCIPIU FUNDAMENTAL

Un Principiu Omniprezent, Etern, Nelimitat şi Imuabil, despre care este imposibil să faci vreo speculaţie deoarece el depăşeşte puterea de a concepe a omului şi nu ar putea decât să fie diminuat prin orice expresie sau comparaţie. Acest principiu este dincolo de orizontul şi de forţa gândirii, potrivit cuvintelor din *Mandukya*[63], „ce nu poate fi conceput şi nu poate fi numit".

Ca să înţelegem mai limpede aceste idei, cititorul să plece de la postulatul că exista o Singură Realitate absolută care precedă orice fiinţa manifestată şi condiţionată. Această Cauză Infinită şi Eternă – formulată vag în „Inconştient" şi „Ceea ce nu poate fi Cunoscut" din filosofia europeană contemporană – este Radâcina-fără-Rădăcină a „tot ce a fost, este sau va fi vreodată". Ea este fireşte lipsită de orice atribut şi în mod esenţial fără legătură cu Fiinţa manifestată şi finită. Aceasta este „Fiinţa De", mai curând decât Fiinţa, în sanscrită *Sat*, şi ea se află dincolo de orice gândire sau speculaţie.

Această Fiinţă De este simbolizată în Doctrina secretă de două aspecte. De o parte, se afla Spaţiul abstract, absolut, reprezentând pura subiectivitate, singurul lucru pe care niciun mental omenesc nu poate nici să-l excludă din vreo concepţie, nici să-l conceapă prin el însuşi. Pe de alta, Mişcarea abstractă absoluta, reprezentând Conştiinţa necondiţionată. Gânditorii noştri occidentali au dovedit că, deosebita de schimbare, conştiinţa este pentru noi de neconceput şi ca mişcarea este cel mai bun simbol al schimbării, caracteristica sa esenţială. Acest ultim aspect al Realităţii Unice este simbolizat şi prin termenul „Marele Suflu", simbol destul de expresiv neavând nevoie de a fi explicat. Astfel, prin axioma fundamentală a DOCTRINEI SECRETE este UN ABSOLUT metafizic, FIINŢA DE – pe care inteligenţa limitată a simbolizat-o prin Trinitatea teologică.

(*La Doctrine secrete*)

Va fi de mult folos consultarea excelentei biografii a

63 Mandukya Upanishad (n.a.). 286 i Gerald MessadiS

lui Pierre Gaspard-Huit, LTlluminatrice. Helena Blavatsky (*Sand*, 1989).

RAMAKRISHNA

(1836 – 1886)

Nebunul lui Dumnezeu" care a fost hinduist, musulman şi creştin

Sri Ramakrishna Paramahamsa este una dintre cele mai mari şi mai complete figuri spirituale ale tuturor timpurilor şi, fără îndoială, cel mai cunoscut dintre sfinţii Indiei. Fiul unui brahman din Kamarpukur, în Bengal, el a avut primul sau extaz la vârsta de şapte ani, când a văzut cum nişte cocori albi îşi iau zborul sub un nor de furtuna. Frumuseţea scenei l-a lăsat ca mort. La treisprezece ani, s-a dus după fratele său mai mare, preot într-un templu al zeiţei Kâli din Dhakhineshwar, la nord de Calcutta, şi a intrat curând în serviciul sanctuarului. Acolo, s-a distins prin intensitatea căutării sale a unei viziuni a lui Kâli, „Mama".

Căsătoria sa, la douăzeci şi trei de ani, nu l-a abătut de la căutarea viziunii sale şi, deoarece nu a reuşit, s-a gândit, în timpul unei transe, să-şi pună capăt zilelor cu o sabie care aparţinea accesoriilor de cult. Lumea înconjurătoare a dispărut atunci cu un zgomot îngrozitor, iar zeiţa i-a apărut. Cum intensitatea cucerniciei lui nu corespundea exigenţelor prozaice ale obligaţiilor sale, Ramakrishna a părăsit personalul templului, întâlnirea cu o femeie cu experienţă i-a hotărât restul vieţii. „Fiule, i-a spus ea, toţi oamenii din lumea asta sunt nebuni. Unii din pricina banilor, alţii din pricina faimei. Tu eşti nebun din pricina lui Dumnezeu.11

Ramakrishna s-a dedicat atunci cultului lui Sakti şi al lui Vishnu, alţi doi zei din panteonul hindus. A întâlnit apoi un călugăr care se dedicase cultului lui Rama şi, îmbrăţişând şi el acest cult, a început să mediteze asupra acestui zeu şi a înţeles ca el era spiritul universului. O transă i-a revelat surâsul sublim al zeului Krishna şi a fost atunci pătruns de sentimentul că toţi aceşti zei nu erau decât unul singur şi că ei erau emanaţia Brahmanului

absolut.

Un guru numit Totapuri l-a iniţiat în disciplina *nirvikalpa samādhi* care ţintea la *advaita*, adică la contopirea fiinţei în divinitate şi, prin urmare, la înlăturarea dualităţii graţie căreia divinitatea pătrunde în creatura în timpul transei extatice. Ramakrishna îşi făcuse probleme ca să depăşească devoţiunea sa faţă de Kâli şi să ajungă la Brahman. Totapuri a luat o bucată de sticla şi, punând-o între sprâncenele sale, i-a poruncit: „Concentrează-te pe acest punct.11 La capătul exerciţiilor, Ramakrishna a ajuns în sfârşit la beatitudinea Brahmanului, convingându-se că nu exista un antagonism între adoraţia faţă de un zeu personal şi Brahman.

Această idee l-a condus la stadiul cel mai original şi, fără îndoială, cel mai surprinzător şi mai edificator din viaţa sa.

A conceput ideea că toţi zeii din diferite religii erau emanaţia Brahmanului şi s-a convertit la islam. În 1874, după ce a contemplat o imagine a Fecioarei Maria cu pruncul Iisus, a avut o viziune a Salvatorului şi convingerea sa că exista o unitate fundamentală a divinităţilor s-a întărit. A trecut la creştinism şi a predicat compatibilitatea totală, fără nicio excludere posibila, a diferiţilor zei din hinduism, din islam şi din creştinism.

În 1872, a sosit soţia. Absorbit de căutarea sa spirituală, el uitase că era căsătorit. Ramakrishna nu mai putea însă să conceapă o soţie din came şi oase şi ea a intrat cu bucurie în serviciul învăţăturii pe care o dădea el discipolilor săi. Aceasta învăţătură era deschisa tuturor fără excepţie, şi consta adesea din povestiri scurte sau mici basme populare simbolice. Pentru el, iluminarea nu implica renunţarea la viaţă, ci îl purifica pe individ şi-l făcea să amelioreze viaţa spirituala a contemporanilor săi.

Esoterismul lui Ramakrishna se defineşte, ca multe altele, prin iniţierea intelectuala în renunţarea de Sine, adică la supremaţia intelectului în viaţă, singurul mijloc de ascensiune luminoasă la divinitatea absolută. El spunea că Absolutul era Tatăl său şi că manifestările perceptibile ale

Absolutului erau Mama sa.

Cu toate acestea, Ramakrishna s-a definit, în numeroase privinţe, ca un înţelept a cărui învăţătura are drept scop să aducă alinarea creaturii suferinde prin înceata rafinare a reflecţiei şi nu prin discipline austere. Esoterismul sau este cel care duce la pacea suprema pe cărări nonconformiste şi nu prin isprăvi dureroase, fapt ce este, fără îndoială, unul din motivele succesului sau care se tot amplifică de la moartea sa.

UNUI SCEPTIC CARE SE ÎNDOIA DE EXISTENŢA LUI DUMNEZEU

Stelele nu se văd în timpul zilei, dar asta nu înseamnă că ele nu există. Untul se găseşte în lapte, dar cine îl poate deosebi atunci când priveşte laptele? Pentru a-l obţine, trebuie să-l baţi şi apoi să-l pui să se odihnească într-un loc răcoros. Nu-l puteţi obţine pe Dumnezeu printr-o simplă dorinţă, pentru aceasta trebuie să te supui unor discipline mentale.

DESPRE LIBERTATE

Sclavia şi libertatea provin amândouă din spirit. Dacă tu spui: „Sunt un suflet liber. Fie că trăiesc în lume sau în pădure, nimic nu mă poate supune. Sunt fiul lui Dumnezeu, fiul Regelui regilor. Cine ar putea să mă încarce cu lanţuri?”, tu vei fi liber. Acela care, muşcat de un şarpe, poate să spună cu toată voinţa şi cu toată credinţa sa: „Veninul nu exista” nu va fi cu siguranţă otrăvit de venin. De asemenea, spuneţi: „Nu sunt înlănţuit, sunt liber”. Folosiţi-vă de voinţa voastră şi veţi fi liberi.

DESPRE EDUCAŢIE

Atâta vreme cât vă e frică de cineva sau de ceva, fericirea nu poate exista. Atâta vreme cât vă e frică de părinţii voştri, de eşecul la examene, frica de a nu progresa, de a nu fi mai aproape de Maestru, mai aproape de adevăr, frica de a fi dezaprobat, de a fi lipsit de afecţiune, fericirea nu va exista. Dar dacă nu aveţi cu adevărat frică de ceva, atunci veţi descoperi într-o bună

dimineaţă când vă treziţi sau în cursul unei plimbări singuratice ca, deodată, ceva ciudat s-a produs; fără să-l fi căutat, sau solicitat, nici chemat din tot sufletul, ceea ce putem numi dragoste, adevăr, fericire se află deodată acolo.

Iată de ce este atât de important să primiţi, atâta vreme cât sunteţi tânăr, o educaţie demnă de acest nume. Ceea ce numim în zilele noastre educaţie nu este educaţie, departe de acest lucru, deoarece nimeni nu vorbeşte despre aceste probleme. Profesorii voştri vă pregătesc ca să reuşiţi la examene, însă ei nu vă vorbesc despre viaţă – care este totuşi esenţialul – deoarece foarte puţini dintre ei ştiu să trăiască cu adevărat. A trăi cere, într-adevăr, multă dragoste, o înclinaţie puternică pentru tăcere, o mare simplitate, extrem de multă experienţa. Mai trebuie să ai şi un spirit […] care să nu fie sub jugul prejudecăţilor şi al superstiţiilor, al speranţei sau al fricii.

(*Le Sens du bonheur* [*Think on these things*], 1964)

DESPRE CONŞTIINŢĂ

Întregul conţinut al conştiinţei este ca o băltoacă noroioasă şi puţin adâncă, şi în ea se găseşte o broscuţă care o umple de gălăgie. Ea spune: „Am să descopăr”. Şi aceasta broscuţă caută să se depăşească pe sine. Însă ea rămâne ceea ce este, o broscuţă într-o băltoacă puţin adâncă. Poate oare aceasta băltoacă să se golească de conţinutul ei? Mica mea băltoacă noroioasă este această cultură în mijlocul căreia am trăit, şi micul meu eu, broasca, luptă cu această cultura şi spune: „Trebuie să ies de aici”. Dar chiar dacă iese, ea va fi întotdeauna într-o mică băltoacă noroioasă creată de ea. Uitaţi-vă la aceasta, vă rog. Spiritul îşi dă seama că toate activităţile în care se complace sau la care este constrâns sunt mereu în mişcare în adâncul conştiinţei sale şi a conţinutului ei. El îşi dă seama de acest lucru, dar ce poate să facă? Va putea el vreodată să depăşească aceasta conştiinţă limitată? E o primă chestiune.

Iată a doua: această mica băltoacă unde se zbenguie broasca noastră poate să se întindă. Spaţiul căreia ea îi da naştere se găseşte însă întotdeauna cuprins în limitele propriei sale dimensiuni. Broscuţa [...] poate să capete vaste cunoştinţe, experienţă, cunoaştere. [...] Aşadar, spaţiul unde se zbenguie conştiinţa are întotdeauna limite determinate de către centru. Din momentul în care există un centru, circumferinţa, limitele conştiinţei vor fi întotdeauna limite, oricât de mare ar fi câmpul.

[...] Iată cea de a treia chestiune: ce este un spaţiu lipsit de centru?

(*L'Impossible Question*, 1972)

DESPRE DRAGOSTE

Un spirit şi o inimă care păstrează amintirea rănilor, insultelor, a tot ce le-a făcut insensibile şi le-a slăbit, un atare spirit şi o atare inimă pot ele să ştie ce este dragostea? Este oare dragostea plăcere? Cu toate acestea, plăcerea este cea pe care o căutam noi, în mod conştient sau inconştient. Zeii noştri sunt ecoul direct al plăcerii noastre. Credinţele noastre, structurile noastre sociale, morala societăţii – care este cu desăvârşire imorală – sunt rezultatele căutării noastre a plăcerii. Iar când spunem: „Iubesc pe cineva", e oare vorba de dragoste? Or, a iubi înseamnă fără separare, sau dominaţie sau activitate egocentrică. Pentru a descoperi ce anume este dragostea trebuie să respingi toate astea, să le respingi în sensul de a le vedea falsitatea. Din momentul când am văzut că un lucru considerat până atunci adevărat, normal, uman este fals, nu mai poţi niciodată să te întorci acolo. Când vezi un şarpe veninos sau un animal periculos, nu te joci niciodată cu el, niciodată nu te apropii de el. La fel, când vedeţi cu adevărat că dragostea nu-i nimic din toate aceste lucruri, că o veţi percepe şi o veţi frământa în minte, că veţi trăi cu acest lucru, implicându-vă total, atunci veţi şti ce înseamnă dragostea, compasiunea, adică o pasiune care se adresează tuturor.

Suntem fără pasiune. Cunoaştem dorinţa, plăcerea. Sensul originar al cuvântului pasiune este „suferinţă”. Am cunoscut cu toţii suferinţa sub o formă sau alta – suferinţa când pierzi pe cineva, suferinţa când te înduioşezi asupra ta, suferinţa pentru specia umană, colectivă sau individuală. Ştim ce înseamnă suferinţa, moartea unei fiinţe pe care am crezut că am iubit-o. Dacă rămâi cu totul împreună cu ea, fără să cauţi într-un fel de a-i da o forma raţională sau să fugi de ea, nici cu vorba, nici cu fapta, dacă rămâi cu totul cu ea, fără cea mai mică mişcare a gândului, atunci vei descoperi că din această suferinţă ţâşneşte compasiunea. Aceasta compasiune are însăşi calitatea dragostei, iar dragostea nu cunoaşte suferinţa.

(*De I’amour et de la solitude*)

RABINDRANATH TAGORE (1861 – 1941)

Umanistul universal

O legătură invizibila, dar sigură îi uneşte pe Rabindranath Tagore, premiul Nobel pentru literatură în 1913, şi Ramakrishna*, explicând fără îndoiala noţiunea bine înrădăcinată de înţelepciune hindusă. Într-adevăr, atât unul, cât şi celălalt erau în admiraţia frumuseţii lumii şi a sentimentului imanent al prezenţei divine şi, cu toate acestea, amândoi au fost pătrunşi de milă pentru oameni. Pentru amândoi, opera vieţii lor a fost să aducă la cunoştinţa contemporanilor învăţăturile unei Tradiţii care îţi spunea să nu te laşi îmbătat de iluziile progresului şi nici de ameţeala acţiunii, ci să ameliorezi condiţia umană din interior.

Născut la Calcutta, în casta superioară a

brahmanilor, tânărul Tagore a plecat la Londra la vârsta de şaisprezece ani pentru a studia dreptul, însă s-a întors curând în ţara sa. La douăzeci şi doi de ani, poemele sale îl făcuseră celebru. Lipsa de grija pentru ziua de mâine şi gloria l-ar fi putut izola în confortul intelectual, dar a fost şocat de mizeria ţăranilor din Bengal şi, în general, a dezmoşteniţilor din ţara sa. În 1901, a întemeiat, pentru ei, la Bolpur, în apropiere de Calcutta, un institut de educaţie anticonformistă. Când i s-a decernat premiul Nobel pentru literatura, el a dedicat opt mii de lire sterline, o sumă considerabila la vremea aceea, dezvoltării acestui institut, devenit ulterior Universitatea fraternităţii mondiale.

Numit cavaler al Coroanei Angliei în 1915, a renunţat la acest titlu în semn de protest faţă de brutala represiune britanică împotriva revoltelor din Pundjab. A călătorit mult, s-a dus în Europa, însă India a rămas mereu în centrul acţiunii şi al gândurilor sale. Fără să se amestece în politică, el şi-a îndemnat, înainte de independenţa, compatrioţii să se îngrijească de ameliorarea socială a ţării.

A lăsat o operă foarte bogata şi variată, precum şi aproape două mii de picturi, deoarece, în ultimii ani de viaţă, adoptase şi acest mod de expresie.

Deşi nu a revendicat o apartenenţă la esoterism, inspiraţia generală a operei sale şi în special a unora dintre textele sale face din el un reprezentant strălucit al Tradiţiei.

DESPRE VIRTUTEA SUFERINŢEI

Cea care ne face să ne depăşim pe noi înşine şi să începem să fim conştienţi faţă de Universal este suferinţa senina, deoarece adevărul se plăteşte cu preţul suferinţei. Aceasta îmbogăţeşte spiritul. Spiritul îşi exprimă forţa prin suferinţa şi prin ea înţelegem mai bine Omenirea şi pe noi înşine. E ceea ce vrea să exprime Scriptura1 care ne spune: „Spiritul nu poate să fie apanajul celor slabi”. Cu alte cuvinte, cel care nu are forţa de a suferi nu va ajunge

niciodată la adevărata expresie a lui însuşi.

Am eşuat pe drumul care-i apropie pe unii de ceilalţi în suferinţă. Cum să spunem ca poporul este al nostru când noi nu am plătit încă preţul necesar? Suferinţa şi grija sunt necesare chiar şi unei mame pentru ca fiul sau fiica să devină pe de-a-ntregul al ei. Noi plătim acest preţ fără să discutăm pentru tot ce recunoaştem ca fiind adevărata valoare. Dar pentru că nu ne-am deschis inimile în faţa celor care ne înconjoară, noi nu putem să găsim o bucurie într-un sacrificiu făcut pentru ei.

Numai prin viziunea interioară – care are drept nume dragoste – noi devenim conştienţi de seamănul nostru. Când filosoful ne spune că toate fiinţele sunt egale, el nu ne spune decât o simplă abstracţie care nu ne ajută deloc să stabilim legături între noi. Acestea nu pot să depindă decât de dragoste, care este forţa Spiritului, care are o răbdare infinita şi un devotament plin de bucurie.

[…] în epoca budista a istoriei sale, când India acceptase religia dragostei şi a sacrificiului, ea ajunsese la o dezvoltare asemănătoare cu cea a Europei actuale. Îngrijirile medicale erau acordate nu numai oamenilor, ci şi animalelor. Eforturile pentru a uşura suferinţele tuturor fiinţelor vii apăreau sub nenumărate forme. Căpeteniile religioase înfruntau bariere de netrecut, cu preţul a mări pericole personale, pentru a-i salva pe străinii încă prinşi în întunericul ignoranţei. În vremea aceea, India dădea credincioşilor ei forţa şi nobleţea prin suferinţă şi cucerea în acest fel nu numai propriul ei suflet, ci şi lumea. Ea unea progresul material şi cel spiritual atunci când civilizaţia creştină a Europei nu exista nici măcar în vis.

[…] Trebuie să ne amintim şi faptul că acolo unde arde focul mai tare, acolo se îngrămădeşte şi cenuşa. O flacără mică dă puţină căldură, nu impresionează şi urmele distrugerii ei sunt rare. Trebuie să recunoaştem că în Europa râul apare în proporţii cumplite, sub forma unei agitaţii dezlănţuite aşa cum noi n-am cunoscut niciodată. Cu toate acestea, popoarele din Europa nu se resemnează cu această stare, vigilenţa lor este mai mare. Ei înfrunta

toate formele demoniace, de la ţânţarul care dă malaria până la toate bolile sociale, chiar cu riscul vieţii lor. „Puţina virtute, spune *Gata*[64], ne scapa de o mare teamă”. […] Europa se abate totuşi de la căile dreptăţii atunci când e vorba de a se comporta cu populaţiile mai slabe, însă această abatere nu este unica realitate. Din chiar interiorul aviditătii ei, al cruzimilor sau al setei ei de putere se ridică voci care o fac să se ruşineze. Nu lipsesc în Europa voci eroice care se opun cu fermitate forţelor tiraniei…

(*Veille de de part*, 1912)

Acest text, scris cu puţin înainte de plecarea lui Tagore în Europa, într-o epocă în care se îngrămădeau norii prevestitori ai Primului Război Mondial, reflectă atât adeziunea sa profundă la căile iniţiatice tradiţionale ale ţării sale, mândria pe care i-o da măreţia din trecut a Indiei şi deschiderea lui de spirit faţă de această Europă unde avea să se ducă şi care îi ţinea, cu toate acestea, ţara în robie.

DESPRE ASPECTUL NOCIV AL EDUCAŢIEI MORALE ÎN ŞCOALA

În vechea Indie, se considera că este esenţial ca elevul să locuiască la maestrul său şi să pună în practică *brahmacharya*[65].

Nu trebuie să interpretăm *brahmacharya* ca o austeritate îngusta. Un tânăr crescut în societate este distras de întâlnirea cu numeroase persoane şi cu multe lucruri şi dezvoltarea sa naturală se resimte de pe urma acestor întâlniri. Sentimentele, încă în stadiul de formare, sunt trezite de stimuli falşi. Natura tânără trebuie izolată de tot ce ar putea s-o pervertească. Scopul lui *brahmacharya* este de a proteja creşterea tânărului disciplinându-l în raport cu trezirea precoce a dorinţei şi cu satisfacţiile nesănătoase.

---

64 Bhagavad-gîta (n.a.). 298 | Gerald Messadi£

65 Prima din cele patru perioade ale vieţii, consacrată disciplinei şi pregătirii pentru etapele următoare (n.a.).

[…] Instrucţia morală a înlocuit acum *brahmacharya* în şcolile noastre, iar supraveghetorii reclamă aplicarea ei cu orice pretext. Este însă o treabă cu totul mecanică, aşa cum e administrarea apei îndulcite unui bolnav. […] Este imposibil să faci acest învăţământ atrăgător: fie că nu va avea nicio influenţă asupra elevului, fie îl va răni, fie îi va da impresia că este un criminal în faţa acuzării. Consider instrucţia morală ca fiind o simplă pierdere de timp şi de eforturi. […] Este tot atât de inutilă pe cât este de dezagreabilă – şi nu-mi imaginez ceva mai nociv pentru societate.

Într-o lume unde principiile noastre sunt zilnic depreciate de minciuni şi denaturări, înseamnă să speri prea mult dacă ţi-ai imagina ca totul se va aranja la şcoală prin copierea mecanica a câtorva maxime între orele zece dimineaţa şi patru după-amiaza. Repetarea continuă dă naştere multor vanităţi şi îngâmfări şi distruge prospeţimea şi firescul din spiritele tinere.

[…] Pentru a forma spiritul şi caracterul tânărului, nu instrucţia morală este necesara, ci o îndrumare prietenească şi un anturaj simpatic.

[…] Tânărul ar trebui să trăiască în sânul naturii. Oraşele nu sunt locuinţele noastre fireşti, ele sunt însă construite pentru a satisface nevoile noastre materiale. Providenţa nu a avut niciodată intenţia ca noi să ne naştem în oraşe şi să fim crescuţi în mijlocul pietrei şi cărămidei. […] Tinerii eremiţi din India de altă dată cântau:

În faţa lui Dumnezeu din foc şi din apă, din copaci şi din plante.

Imanent în această lume şi în tot universul.

Noi ne înclinăm, noi ne înclinăm.

Cele patru elemente, pământul, apa, aerul şi focul, formează un tot şi sunt pline de Sufletul Universal. Această cunoaştere nu se capătă la şcoală. Şcoala din oraş este doar o uzina şi nu ne poate învăţa decât să concepem lumea ca pe o maşină.

Oamenii practici vor înlătură o atare reflecţie ca pe o utopie sau o mistificare. Dar nici ei nu pot nega că cerul

albastru, aerul, copacii şi florile sunt indispensabile dezvoltării corecte a trupului şi spiritului tineretului. […] Libertatea este esenţială pentru spirit în timpul creşterii şi natura o oferă din belşug. Este imposibil ca un băiat să se dezvolte în mod sănătos dacă el trebuie să înghită în graba în fiecare dimineaţă între orele noua şi jumătate şi zece o masă ca să se poată prezenta la şcoala ca la un birou de poliţie.

[…] Este datoria părinţilor de a forma în copil caracterele cu adevărat umane. Şi este tocmai contrariul care se produce.

(*De l'education et ses problèmes*, 1906)

Provocatoare până la insolenţă, aceste reflecţii ale căror referinţe supreme sunt, o dată mai mult, Tradiţia şi căutarea transcendenţei, capătă peste un secol o actualitate şi o virtute neaşteptate, aproape umoristice. Tagore se exprimă în ele ca un pedagog. De cinci ani îşi întemeiase institutul. Sigur, critica făcută de el şcolii „moderne" se adresează şcolilor de tip occidental deschise în ţara sa, sub influenţa britanică, dar anumite formulări privind caracterul carceral al şcolii de tip modern îşi ating scopul. De aceea am crezut că este folositor să facem cunoscut acest aspect puţin ştiut al marelui poet liric. Numeroase opere ale lui Rabindranath Tagore au fost traduse în franceză. Textele pe care le-am citat sunt luate din Vers l'homme universel, *tradusă de K. Johnston (Gallimard, 1964).*

GERARD ENCAUSSE, ZIS PAPUS (1865 – 1916)

Anchetatorul lumii paralele

Personajul şi opera lui Papus sunt emblematice pentru reînnoirea interesului pentru esoterism manifestă la sfârşitul secolului al XIX-lea ca o reacţie la excesele pozitivismului în gândirea epocii, fie că era vorba despre ştiinţa sau filosofie. Mai mulţi bărbaţi şi femei, ei înşişi formaţi în discipline ştiinţifice, s-au ridicat împotriva unui sistem potrivit căruia cunoaşterea era închisă, nu exista nicio legătură posibilă între o pretinsă lume invizibilă şi cunoaşterea modernă şi nu exista niciun beneficiu pe care

aceasta lume să ni-l dea. Fără îndoială, succesele lui Charcot, Sigmund Freud sau C.G. Jung, care au ajuns până în teritoriile cele mai cunoscute ale ştiinţei oficiale, au fost determinate de frustrarea spiritelor luminate pentru care existau şi alte instrumente de investigare ale fiinţei umane şi ale lumii decât microscopul, scalpelul, eprubeta şi telescopul, în aceeaşi epocă, astronomul Camille Flaminarion şi renumitul savant William Crookes făceau experienţe de spiritism.

Encausse a făcut parte dintre aceştia. Medic din anul 1894, el a profesat până la moartea sa în cabinetele din Tours şi Paris şi în clinica sa din rue Rollin, din arondismentul al V-lea al Parisului. Cu toate acestea, el a fost în mod activ interesat de toate domeniile considerate a fi groapa de gunoi a superstiţiei: cabala, ocultismul, teozofia, spiritismul, pe scurt, toate domeniile esoterismului. Neobosit căutător, el a reunit în jurul lui un grup de spirite la fel de curioase şi a fondat Ordinul cabalistic al Rosa-Crucii, cu un consiliu suprem în care figurau Maurice Barrès, Josephin Peladan, Paul Adam. Influenţa lui asupra lui René Guénon* a fost determinanta, iar glorii ale vremii precum Jean Moreas, Charles Maurras şi Anatole France făceau şi ei parte din cercul lui. Şi-a luat pseudonimul de Papus, ca un omagiu faţă de un renumit medic din secolul I care aparţinea curentului neopitagoreic.

În pofida afinităţilor sale cu francmasoneria – a creat chiar un Ordin martinist – şi a orientării sale spirituale creştine, nici masoneria, nici Biserica nu i-au arătat vreo bunăvoinţă. Mobilizat ca medic-major, el nu a rezistat încercărilor obositoare ale misiunii sale în timpul Primului Război Mondial.

Opera lui Papus poate fi comparata cu un distilat de diferite esenţe în care domină un spiritualism profund, lipsit însă de accente doctrinare sau exclusive. Ea constituie una din ilustrările moderne ale generozităţii prin care poate să îmbogăţească individul cunoaşterea lumii de dincolo de cunoaştere, ca să folosim o definiţie a

esoterismului.

FACULTĂŢILE OCULTE ALE OMULUI

Independent de extrapolările sale în domeniul ocultismului, acest text îl şochează pe cititorul secolului al XXI-lea prin cunoaşterea profundă pe care o avea Papus în domeniul neurofiziologiei şi al echilibrului sistemelor simpatic şi parasimpatic sau vegetativ, despre *care se cunoşteau foarte puţine lucruri la începutul secolului al XX-lea*.

Fiinţa omenească este în fond o maşină care produce forţă nervoasă. Într-adevăr, ceea ce este interesant într-o uzină este faptul de a vedea ce materii prime intră şi ce anume iese sub forma de materii transformate.

[…] în primul rând, trebuie să ne amintim că în fiinţa umană exista mai multe fiinţe, mai multe compartimente, mai mulţi zei sau mai mulţi îngeri, conform şcolilor şi tradiţiilor. Repetăm că nu trebuie niciodată să ne fie frică de cuvinte care nu sunt decât nişte sperietori pentru ignoranţi.

[…] În acest om care veghează exista o altă fiinţă eclipsata în timpul veghii şi care îşi reia întreaga autoritate în timpul somnului. Această a doua fiinţă este omul astrelor, cel care se află în legătură constantă cu forţa universală, cel prin care fiinţa omeneasca comunică direct cu toate puterile secrete ale naturii. Această fiinţă a primit, nu ne îndoim, nume multiple. Paracelsus o numea „servitoarea organismului11 sau *corpul astral*. Este şi numele care i-a rămas pentru ocultişti. Spiritiştii îl numesc *perispirit*. Indiferent de numele pe care i-l dam, fiinţa aceasta există.

Pentru fiziologi, ea este localizată în sistemul nervos al marelui simpatic sau al vieţii organice. Acest sistem nervos comandă toate organele care scapă acţiunii directe a voinţei.

El veghează funcţiile tuturor organelor viscerale, inimă şi plămâni, stomac, ficat, splină, intestine; el

veghează la întreaga circulaţie din organism, acţionând asupra arterelor şi venelor prin nervii vasomotori, dirijează toate glandele din organism, pe care-l apără cu ajutorul secreţiilor glandulare, pe de o parte, şi a punerii în mişcare a fagocitelor, pe de alta. Acţionează direct asupra muşchilor cu fibre netede. Să notăm că inteligenţa fiinţei astrale este localizată în plexul cardiac. Faptul are o mare importanţa pentru studiul fenomenelor magnetice şi al fenomenelor spiritiste.

[…] Pentru a produce manifestarea facultăţilor oculte în afara fiinţei umane, înţelegem că este suficient de a stabili un echilibru, adesea instabil, în care fiinţa astrală va domina fenomenele, în vreme ce fiinţa conştientă va avea numai rolul de a controla. Aici se petrece extazul religios în timpul căruia omul astral intra direct în legătura cu locul său de origine şi prezintă sensibilităţii fiinţei conştiente imagini care se leagă de acest nou plan de existenţa.

Este şi scopul tuturor ceremoniilor iniţiatice din Antichitate şi, după un antrenament progresiv, iniţiatul era capabil să se transporte direct şi prin propriile sale mijloace în planul astral, apoi în planul divin şi de a aduce de acolo învăţăturile pozitive cele mai elevate.

CSgjăsK

MOARTEA ŞI EVOLUŢIA CELOR TREI PRINCIPII

Ce se întâmpla cu cele trei principii[66] ale noastre în momentul morţii?

Scânteia vitală se stinge, iar viaţa, sau mai bine zis forţa vitală, se grupează în jurul a doi poli:

a) o parte, cea mai luminoasa, rămâne în jurul spiritului şi formează carul astral, carul sufletului (Pitagora), corpul subtil care înconjoară spiritul în planul Astrelor;

b) o altă parte, cea mai obscură, rămâne în corpul fizic devenit cadavru.

Cadavrul se întoarce la pământ, ca un veşmânt care

66 După Papus, acestea sunt corpul (corpul fizic), Sufletul (corpul astral) şi Spiritul (n.a.).

se întoarce la telal. Moliile pot să distrugă veşmântul, aşa cum pământul poate lua după plac ceea ce îi aparţine, însă acest cadavru nu este ataşat decât cu o legătură foarte subtila de Spiritul care-l locuia.

Nu cadavrului trebuie să-i aducem un cult, ci la tot ceea ce fiinţa dispărută a lăsat în materie de dragoste şi de gânduri pe Pământ.

În sfârşit, Spiritul îşi păstrează personalitatea completa. Şocul trecerii de la un plan la celălalt îi întunecă facultăţile vreme de o clipă, dar el este înconjurat de către toţi ai săi plecaţi înaintea lui; el este mort pentru colectivitate, dar el este în plus ajutat de fiinţe spirituale care îl scapă de orice suferinţă posibilă şi dacă trebuie să plângi pentru cineva atunci trebuie bineînţeles să-i plângi pe bieţii orbi de pe pământ şi nu pe acel spirit eliberat prin sacrificiu şi iluminat de ofranda vieţii sale terestre pentru a salva colectivitatea din Patria sa.

Aceasta este învăţătura pe care o dau, de aproape şapte mii de ani, Sanctuarele. Existenţa fiecăruia după viaţa terestră, toţi iniţiaţii erau siguri de ea, deoarece *ei o trăiseră* în mod experimental. În partea sa elementara, iniţierea în misterele lui Isis nu avea alt scop şi iniţierea în toate misterele şi în toate ţările avea acelaşi obiectiv.

În sanscrită, se numeşte *Dwidia*, adică cel care trăieşte pe cele două planuri, persoana care cunoaşte în mod practic aceste adevăruri.

Datorită unei stagnări în studiile ştiinţifice sau a unei deformări a acestor studii, anumite minţi au putut să creadă, de buna-credinţă, că în om totul se transformă după moarte în varza, morcovi sau flori sălbatice.

Natura este zgârcita cea mai meticuloasa şi nu ar fi putut să petreacă nişte secole ca să facă să evolueze un creier omenesc pentru a anihila în câteva minute efortul lent şi progresiv al atâtor ani.

Spiritul omenesc supravieţuieşte morţii fizice şi totul ne face să verificam această afirmaţie.

Nu am fost cu toţii în China şi cu toate acestea nu ne îndoim de existenţa efectivă a acestei ţâri, deoarece avem

încredere în călătorii care se întorc de acolo şi care ne vorbesc despre ea şi într-o mulţime de alte dovezi care ne dau siguranţa că aceasta ţara exista.

De îndată ce este însă vorba de alte planuri de existenţă, certitudinea noastră este mult diminuată. Scepticii spun: „Nimeni nu s-a întors vreodată ca să spună ce se întâmplă acolo”. […] Iar scepticii nu au dreptate deoarece anumiţi călători palizi au venit să ne vorbească. […] Şi apoi, tot ce are legătură cu acest plan al unei noi existenţe într-un alt corp decât cel fizic da un sentiment de frica minţilor nepregătite pentru a concepe calm realităţile, oricare ar fi ele, şi spun: „Când voi fi acolo, am să văd”.

[…] Din punct de vedere pur fiziologic, feftomenul morţii ne apare ca fiind caracterizat de următoarele fapte:

1. Ruperea echilibrului forţelor care produceau scânteia vitală;

2. Dedublarea fiinţei umane în două secţiuni a) cadavrul; b) un alt corp mai subtil decât cadavrul şi care se desprinde din acesta;

3. Manifestarea posibilă şi evoluţia facultăţilor intelectuale rămase în acest de al doilea corp fluidic, după şocul forţat provocat acestor facultăţi de fenomenul Morţii…

(*Ce que deviennent nos morts*, Editions Henri Dangles, 1972)

RUDOLF STEINER

(1861 – 1927)

Marele conciliator al tradiţiei cu ştiinţa

Ambiţia principala a lui Rudolf Steiner, care avea o formaţie ştiinţifică, a fost aceea de a pune capăt antagonismului instaurat de Secolul Luminilor între esoterism şi Tradiţie, pe de o parte, şi ştiinţa, pe de alta. El sublinia astfel esoterismul ştiinţific al lui Pitagora, pentru care studiul aritmeticii şi al geometriei revela înseşi secretele Universului. Nu a scris el oare: „Datorită geometriei am cunoscut pentru prima dată fericirea? 11 El angaja astfel şi teozofia, la care a aderat în 1900, într-o

direcţie foarte diferita de cea pe care o alesese Helena Blavatsky. În 1913, Annie Besant, moştenitoarea spirituala a acesteia, a statuat ruptura dintre teozofie şi mişcarea lui Steiner.

De fapt, conflictul pornea de la aprecieri antagonice ale religiilor. Pentru Blavatsky şi Besant, budismul era „religia supremă”, iar creştinismul nu constituia decât o versiune minora a lui, în vreme ce pentru Steiner, Buddha nu a fost decât un precursor al lui Iisus, iar Golgota reprezenta momentul crucial al evoluţiei umane.

Mai mult, Steiner intenţiona să creeze o teozofie orientată spre ameliorarea condiţiei umane, scop al oricărei cunoaşteri, şi nu fuziunea egoista a individului cu Brahmanul. El a numit-o antropozofie, adică cunoaşterea naturii umane. Se poate ca lui Steiner să nu-i fi plăcut discursurile adesea tenebroase ale unui anume esoterism. El aparţinea acelor „esoterişti-exoterişti” evocaţi în introducerea la aceste pagini. În anul când s-a produs ruptura sa cu teozofia, el a întemeiat Societatea antropozofică care avea să fie numită, cu puţin înaintea morţii sale, Societatea antropozofică universală.

De altfel, biografia îi confirmă sensul misiunii. A predat în 1899 la Şcoala de formare a lucrătorilor, în 1920 a ţinut cursuri pentru medici şi de ştiinţe naturale, iar în 1922 cursuri de pedagogie. Clinica Saint-Luc, aproape de Goetheanum – descris în continuare oferea bolnavilor de cancer, operaţi sau neoperaţi, o „terapie antropozofică” ale cărei rezultate, după unii, ar fi fost pozitive. Se pare că metoda sa ar fi fost apropiată de ceea ce numim astăzi o condiţionare psihosomatică. În această direcţie, Steiner poate fi considerat un precursor, deoarece prima lucrare despre efectele mentalului asupra psihicului a fost publicata abia în 1938 de către Hans Selye.

În 1913, el a pus la Domach, în Elveţia, piatra de temelie a unui edificiu de care a rămas legat numele său, Goetheanum, numit astfel datorită faptului că Steiner îl venera pe marele poet german. De fapt, Goetheanum era un fel de universitate liberă pentru toate spiritele care

făceau parte din domeniul lui de interes. Se făcea acolo teatru, se puteau urma cursuri de euritmie, tip de dans „armonios” – domeniu în care Gurdjieff* avea să facă exact contrariul iar profesorul şi discipolii ţineau conferinţe. Distrus în 1922 de un incendiu, Goetheanum a fost imediat reconstruit de către discipoli şi a devenit sediul Universităţii libere de ştiinţa spirituală.

Ideile pe care le propunea Steiner despre o omenire viitoare eliberată de vechile servituţi i-au făcut pe unii să spună că el l-ar fi influenţat pe Hitler. Or, el nu l-a întâlnit niciodată pe acesta şi este greu de crezut că, dacă ar fi făcut-o, ar fi avut vreo influenţa asupra lui. Niciun aspect din biografia lui sau din vreo scriere a lui Steiner nu ne permite să presupunem că generozitatea sa intelectuala ar fi alunecat vreodată spre nazism.

În lume, exista numeroase centre şi cercuri de antropozofie.

PUTEREA KARMEI

Spiritul omului trebuie să se reîncarneze mereu şi mereu. Această lege vrea ca el să transporte fructele unei vieţi precedente în cea care va urma. Sufletul trăieşte în actualitate. Însă această viaţă în prezent nu este independentă de viaţa precedentă. Spiritul care se reîncarnează aduce cu el destinul reîncarnărilor sale precedente. Acest destin determina viaţa. Impresiile sufletului, dorinţele pe care el le va avea, bucuriile, tristeţile pe care le va încerca, toate acestea depind de ce anume au fost acţiunile spiritului în timpul precedentelor încarnări. […]

Corpul este supus legii eredităţii. Sufletul este supus destinului pe care el şi l-a făurit. Acest destin, care este însăşi opera omului, este karma. Şi spiritul este etern – naşterea şi moartea domnesc potrivit legilor lumii fizice, lumii corpurilor. Viaţa sufletului, determinată de către destin, reprezintă legătura dintre cele două din timpul unei vieţi omeneşti.

(*Theosophie*, II)

Există puţine texte, dacă există, care să rezume cu atâta claritate precum cel prezentat în continuare, şi nu fără ironie, diferenţa fundamentală dintre Orient şi Occident şi modul în care ele abordează esoterismul.

Orientalul a făcut odinioară în el însuşi experienţa lumii, iar astăzi, în viaţa sa spirituală, el percepe ecoul acelei experienţe. Occidentalul se află la începutul experienţei sale, deci pe calea care duce către lume. Dacă Occidentalul ar voi să devină yoghin, el ar trebui să dezvolte un egoism rafinat, deoarece natura i-a acordat sentimentul personal că ceea ce poseda Orientalul nu poseda decât ca într-un vis. Dacă yoghinul ar fi vrut, aşa cum vrea Occidentalul, să se caute în lume, el ar fi transformat cunoaşterea sa de vis într-un somn inconştient şi astfel s-ar fi îmbătat psihic.

Orientalul vorbeşte despre lumea sensibila ca despre o aparenţă în care spiritul trăieşte în strâmtoare, pe care o percepe în realitatea plină şi totală a sufletului său. Occidentalul vorbeşte despre lumea ideilor ca despre o aparenţă în care trăieşte, ca o umbră, ceea ce percepe prin simţurile sale, în Natură, în realitatea sa plină şi totală.

Ceea ce a fost pentru Oriental Maya sensibilă este pentru Occidental realitatea în sine. Ideologia animista formulată de Occidental este, pentru Oriental, adevăr creator.

Orientalul nu are simţul „dovezii” sau al „demonstraţiei”.

El contemplă conţinutul adevărurilor sale şi, prin aceasta contemplare, le cunoaşte. Ceea ce se ştie nu se „dovedeşte”. (*Aphorismes esoteriques et meditation suri Orient et 1 Occident*, 1922)

Pretutindeni unde omul întâlneşte creşterea şi înflorirea sub o formă determinata, el trebuie să înlăture din sufletul sau orice altă impresie şi să se lase, o vreme, exclusiv în seama acestei senzaţii. Va constata curând ca un sentiment care, altă dată, într-un caz asemănător, nu făcea decât să-i treacă prin conştiinţa, creşte acum şi

îmbracă o formă energică şi puternică. El trebuie să lase această nouă formă de sentiment să răsune liniştit în el însuşi, în tăcerea vieţii sale interioare. Se va izola mental de toate celelalte fenomene ale lumii exterioare pentru a urma în exclusivitate ceea ce se petrece în sufletul său ca răspuns la fenomenele creşterii şi ale dezvoltării.

[…] Trebuie să facem o deosebire între sunetele care provin de la obiecte neînsufleţite (un corp care cade, un clopot sau un instrument de muzică) şi sunetele ieşite din fiinţe vii (animale sau oameni). A auzi un clopot înseamnă numai să-i percepi sunetul şi să încerci un sentiment agreabil, însă a auzi strigătul unui animal înseamnă, pe lângă acest sentiment, să percepi o impresie trăită de animal, plăcere sau suferinţa […] un singur lucru trebuie atunci să ocupe sufletul celui care studiază, ce anume se petrece în fiinţa de la care a venit acel sunet.

Steiner recomanda celui care studiază să-şi reprezinte mental o sămânţă vegetală şi s-o compare cu imaginea unui dublu virtual al lui însuşi.

În sămânţa reală exista deja, în stare latentă, în stare de forţă, organismul care va ieşi mai târziu. În imitaţia sa virtuală, aceasta forţa nu există şi cu toate acestea şi una şi cealaltă sunt identice pentru mine. Exista, aşadar, ceva invizibil care nu există în reproducerea sa artificiala. Pe acest invizibil trebuie acum să se concentreze gândirea şi sentimentul. […] Să ne ataşăm deci de această gândire: invizibilul va deveni vizibil.

La capătul antrenamentului său, elevul va căpăta conştiinţa existenţei unei forţe.

Această forţa va crea o nouă putere de viziune şi sămânţa ne va apărea ca înconjurata de un uşor nor luminos în mijlocul căruia, prin simţurile spirituale, vom percepe un fel de flacără. Aceasta flacără are o nuanţă violet în mijlocul ei şi de albastru pe margini.

(*Initiation*, 1904 – 1909)

ANANDA KENTISH COOMARASWAMY (1877 – 1947)

Un far modern al misticismului

Singalez din mama englezoaică, Ananda K.

Coomaraswamy este cu siguranţa mai cunoscut ca cel care a introdus cultura şi arta Indiei şi a Ceylonului (Sri Lanka de astăzi) în Occident decât ca esoterist. Cu toate acestea, el străluceşte cu sclipirile sale cele mai luminoase în grupul gânditorilor moderni din cultura orientală care au deschis cel mai bine ochii Occidentului asupra bogăţiilor Orientului. Filosof cu o cultură universala, lucrările sale de critica a sistemelor de gândire occidentale au fost ca un far pentru numeroase generaţii de cercetători, doritori să ştie de ce aceste extraordinare construcţii ale spiritului nu erau altceva, de cele mai multe ori, decât nişte construcţii ale spiritului.

De o originalitate provocatoare cum puţini din continuatorii să-i ar putea s-o pretindă, Coomaraswamy a reuşit să surprindă punctele nevralgice ale marilor sisteme ideologice, teologice şi filosofice occidentale şi să le arate în câteva rânduri viciile de structură.

Bazându-se pe o cunoaştere profundă a predecesorilor îndepariaţi ai autorului, şi în special pe Djelal el Din el Rumi, Jakob Boehme şi Maestrul Eckhart, acest text face parte din cele care descriu cu cea mai mare claritate, într-un limbaj contemporan, atât cadrul, cât şi obiectul tuturor formelor de misticism şi de esoterism, anularea Eului, sediu al pasiunilor terestre, condiţie exclusivă a accesului la divinitate. Rezumat aici – el are şi note atotcuprinzătoare textul îl plasează pe AX. Coomaraswamy printre maeştrii incontestabili ai unui domeniu multimilenar.

În zilele noastre şi în epoca noastră, când „religia a devenit pentru majoritatea oamenilor un refugiu arhaic şi inaccesibil”, nici Satan, nici Dumnezeu nu mai sunt luaţi în serios, ajungându-se la situaţia ca amândoi să fie consideraţi numai într-un mod obiectiv, numai ca nişte persoane exterioare noua şi pentru existenţa cărora nicio dovadă pertinentă nu poate fi găsită. La fel se petrec lucrurile, bineînţeles, în ceea ce priveşte ideile pe care ni le facem despre domeniile lor respective, cerul şi infernul, pe care le concepem ca aparţinând unor timpuri şi locuri

care nu sunt nici de acum, nici de aici.

În realitate, noi am aruncat din noi înşine „domeniul cerului pe pământ”, considerându-l drept o utopie materială de realizat, aşa cum o sperăm, cu ajutorul unuia sau mai multor planuri cincinale, uitând astfel faptul că noţiunea unui progres nedefinit este noţiunea unei cercetări „unde trebuie să transpiri în veşnicie[67], o perspectivă mai puţin evocatoare a cerului, cât a infernului. Aceasta vrea să însemne în realitate că am ales să înlocuim un infern prezent cu un cer viitor pe care nu-l vom cunoaşte niciodată.

Doctrina de luat în considerare totuşi este aceea că „regatul cerurilor este în voi”, aici şi acum şi ca, aşa cum o repeta Jakob Boehme între alţii, „cerul şi infernul sunt pretutindeni, fiind desfăşurate în mod universal. […] Eşti, aşadar, în cer sau în infern. […] Sufletul are cerul şi infernul în el însuşi”, şi nu se poate spune ca el „se duce” în unul sau în celălalt atunci când corpul moare. Aici putem, fără îndoială, să căutăm soluţia la problema lui Satan. S-a recunoscut ca noţiunea de „persoană” satanică, căpetenie a numeroşi îngeri decăzuţi, prezintă unele dificultăţi, deoarece chiar şi în domeniul religios apare dificultatea unui „dualism” maniheist. Şi în acelaşi timp, dacă trebuie să afirmam că nu exista nimic care să nu fie Dumnezeu, infinitatea lui Dumnezeu este, în acest fel, circumscrisa şi limitată. Atunci „el”, Satan, este o persoană sau doar o „personificare”, adică o personalitate enunţată ca un postulat? Cine este el şi unde se afla el? Este un şarpe sau un balaur, sau are coame şi o coadă veninoasă? Poate să fie mântuit şi regenerat, aşa cum au crezut Origen şi Musulmanii? Toate aceste probleme sunt legate între ele.

[…] Pentru cel care admite că Dumnezeu a făcut lumea apare întrebarea: De ce a îngăduit El ca să existe în El un rău oarecare, sau Diavolul în care este personificat orice râu? Această întrebare, aşadar, este total lipsită de sens, deoarece am putea să ne întrebăm de ce n-a făcut El

67 Jakob Boehme. Du Ciel et de la Terre (n.a.). 316 | Gerald Messadi£

o lume fără dimensiuni sau o lume fără succesiune temporală.

Întreaga noastră tradiţie metafizică, creştina sau de alta natură, afirma ca în noi exista două fiinţe, acest om şi Omul din acest om. Că lucrurile stau aşa e un lucru care face parte integrantă din limbajul nostru; de exemplu, expresia „controlul de sine” implica faptul că exista cineva care controlează şi un subiect care este controlat, deoarece ştim că „nimic nu acţionează asupra sa însuşi”, deşi îl uităm atunci când vorbim despre autonomie. Din aceste două feluri de „sine”, omul exterior şi omul interior, personalitatea psihologică şi „Personalitatea” ca atare, este constituita alcătuirea umană formată dintr-un corp, un suflet şi un spirit.

[…] Poate fi unul sau celălalt pus în raport cu Diavolul? Nu corpul, bineînţeles, deoarece acesta nu este în sine nici bun, nici râu, ci numai un instrument pentru bine sau pentru râu. Nici spiritul […] deoarece el este, prin definiţie, partea cea mai bună şi mai divină a omului, care este în ea însăşi incapabila de greşeală şi care constituie singurul nostru mijloc de a participa la viaţa şi la perfecţiunea lui Dumnezeu. Mai rămâne numai sufletul, acest suflet pe care trebuie să-l urască cei care vor să fie discipoli ai lui Hristos şi pe care, aşa cum spune Sfântul Pavel, „Cuvântul lui Dumnezeu, ca o sabie cu două tăişuri, îl separă de spirit”. […]

Din cei doi care sunt în noi, unul este „scânteia” Intelectului sau Spiritul, celălalt este Sentimentul sau Mentalitatea, supus opiniei, şi este limpede ca ultimul este „ispititorul” sau, mai exact „ispititoarea”. În fiecare dintre noi, în bărbat, ca şi în femeie, există o *anima* şi un *animus*.

[…] Ca sufletul însuşi, „eul” sau „sinele” nostru, să fie Diavolul – pe care noi îl numim „duşmanul”, „adversarul”, „balaurul”, dar niciodată cu un nume de persoană –, poate să pară surprinzător şi cu toate acestea este departe de a fi o propoziţie originala. […] O comparaţie a sufletului cu Satan a fost adesea făcută, şi faptul ne dă o soluţie aproape perfectă pentru toate problemele pe care le pune

personalitatea lui Satan. […]

Nimeni nu va contesta că acel câmp de bătaie unde psihomahia trebuie să ajungă la un capăt se găseşte în voi, nici ca acolo unde Hristos lupta se găseşte şi duşmanul său, Antihristul. Nimeni, dacă excludem „superstiţiile", nu va pretinde că ispitele Sfântului Anton […] pot fi considerate altfel decât nişte proiecţii ale unor tensiuni interne…

La capătul unei demonstraţii scânteietoare, AX. Coomaraswamy conchide arătând ca eliberarea fiinţei depinde de o dispariţie a sinelui" efectivă şi de realizarea Sinelui".

[…] Salvarea sufletului depinde şi de supunerea sa, de „capitularea sa consimţită". Ea este împiedicată atâta vreme cât rezista.

(„La signification de la mort", „Meurs avant que tu ne meures", *Études de psychologie traditionnelle*, Arche, Milan, 2001)

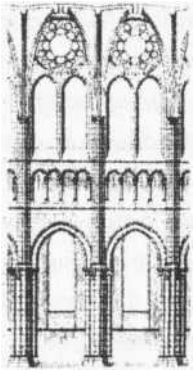

Apărut misterios la sfârşitul secolului al XIX-lea şi dispărut în prima jumătate a secolului al XX-lea, Fulcanelli n-a existat niciodată ca persoană. Datoram sagacităţii şi cercetărilor încăpăţânate ale biografului său, Patrick Riviere[68], descoperirea târzie a adevăratei sale identităţi. Fulcanelli era un fizician pe nume Jules Violle, care a ocupat diferite funcţii oficiale, în special la Conservatorul naţional de arte şi meserii. „Discipolul" său, Eugene Canseliet, i-a continuat opera vreme de mai mulţi ani după

68 Patrick Riviere, Fulcanelli, coli. „Qui suis-je?", Pardes, 2004 (n.a.).

moartea sa; întreţinând incertitudinea în privinţa identităţii lui şi, sporind confuzia, se pare că un al treilea personaj, Jean-Julien Champagne, s-a dat, pentru o vreme, drept Fulcanelli.

Domeniul intereselor lui Violle pare a fi fost atât de vast, încât el ar ocupa în zilele noastre o întreagă universitate: optică, acustica, chimie, termodinamica, electromagnetism… Se pare că nu s-a specializat în niciuna dintre aceste discipline, concentrându-se asupra verificării principiilor alchimice. Dintr-un punct de vedere strict ştiinţific, se pare că a avut totuşi câteva intuiţii revoluţionare pentru timpul său. Aşa cum au făcut, de exemplu, Camille Flaminarion sau William Crookes care îşi continuau cercetările academice despre cosmos sau despre razele catodice, dar se ocupau şi de cercetări privind spiritismul, Violle se încadrează în curentul acelor oameni de ştiinţă de la începutul secolului al XX-lea care se răzvrăteau împotriva pozitivismului îngust al epocii.

Prezenţa lui Fulcanelli în aceste pagini se explica printr-o lucrare, apărută la doi ani după moartea lui Violle şi rămasa celebră, *Le Mystère des cathedrales*, cu subtitlul *Interpretation esotherique des symboles hermétiques du grand oeuvre*. De inspiraţie evident masonică şi alchimică, acest eseu a avut meritul de a atrage atenţia unui vast public asupra simbolurilor esoterice pe care constructorii marilor edificii gotice le plasaseră din belşug în zidurile lor.

Speculaţiile etimologice cu care Violle-Fulcanelli îşi presară explicaţiile nu sunt, poate, toate riguroase, dar modul în care el citeşte arta gotica are meritul de a aminti un lucru important – creştinismul care a inspirat catedralele era cu mult mai bogat decât o lăsa să se înţeleagă o anume tradiţie universitară pentru care Evul Mediu ar fi fost „o mare noapte”, un hiatus supărător între luminile elenice şi Secolul Luminilor şi al Progresului.

Alt merit al lui Fulcanelli, din punct de vedere strict istoric: el a fost primul care a revelat existenţa unei tradiţii argotice medievale, argoul fiind pe atunci nu limba

populara a anumitor medii sociale, ca astăzi, ci un limbaj codificat rezervat iniţiaţilor aparţinând unei francmasonerii timpurii. Pentru el, arta acelei epoci este numita în mod impropriu „gotica”, termen cu totul inexact deoarece această artă a apărut în regiunea Île-de-France şi adevăratul ei nume ar fi „arta argotică”. Tradiţia argotică ar fi transmis nişte mituri şi un esoterism gnosticist, ai cărui mesageri ar fi fost, între alţii, Villon şi Rabelais. Personajele groteşti ale acestuia din urmă ar fi în realitate avatarurile unor mituri foarte vechi: regina Pédauque, strămoaşa Nătărăilor, ar fi de fapt regina din Saba…

În absenţa unei sinteze coerente a acestor teorii, am omis totuşi din aceste pagini tradiţia argotică, emanaţie a cabalei, a hermetismului şi a gnosticismului creştin.

SIMBOLURILE CATEDRALEI NOTREDAME DIN PARIS[69]

Catedrala din Paris, asemenea celor mai multe din bisericile metropolitane, este pusă sub proteguirea binecuvântatei

Fecioare Maria sau Maica Precista. În Franţa, poporul numeşte aceste bazilici Notredame. În Sicilia, ele poarta un nume şi mai expresiv, cel de *Matrice*. E vorba, cum se vede, de temple dedicate Mamei (lat. *mater*, *matris*), *Matroanei* în sensul primitiv, cuvânt care prin corupere a devenit *Madonă* (it. *Ma donna*), *mă Dame*, Doamna mea şi, prin extensie, Doamna noastră, Notredame.

Să trecem de zăbrelele porţii şi să începem studiu! faţadei cu portalul cel mare, zis pridvorul central sau al Judecaţii de Apoi. Pilastrul central, care desparte în două intrarea cea mare, oferă o serie de imagini alegorice ale ştiinţelor medievale. Stând cu faţa la piaţă şi la locul de onoare, alchimia e reprezentata printr-o femeie a cărei frunte atinge cerul. Aşezată pe un tron, ea ţine în mâna stângă un sceptru – însemn al suveranităţii –, în vreme ce

69 Fulcanelli, Misterul catedralelor şi interpretarea ezoterică a simbolurilor hermetice ale marii opere. Traducere şi prefaţa de Dan Alexe, pp. 53-55, Bucureşti, Ed. Nemira, 1997.

mâna dreaptă prezintă două cărţi, una închisă (esoterism), alta deschisă (exoterism). Între genunchi şi sprijinită pe piept, ea ţine o scară cu nouă trepte – *scala philosophorum* – hieroglifa răbdării de care trebuie să dea dovadă fidelii de-a lungul celor nouă operaţiuni succesive ale lucrării hermetice. „Răbdarea este scara Filosofilor […], iar umilinţa e poarta grădinii lor; căci Dumnezeu se va milosti de cel care va stârni fără îngâmfare şi fără invidie”.

Iată deci titlul capitolului filosofai din acest *Mutus Liber*[70] care e templul gotic: frontispiciul acestei Biblii oculte cu pagini masive din piatră, pecetea, sigiliul Marii Opere mirene apăsat pe fruntea Marii Opere creştine. Nu putea fi găsit un loc mai bun decât deasupra pragului intrării principale.

Catedrala ne apare, aşadar, având ca temelie ştiinţa alchimică, cea care scrutează transformările substanţei originare, ale *Materiei* elementare (lat. *materea*, de la rădăcina *mater*”, mama”). Iată de ce Maica Precista, despuiată de vălul sau simbolic, nu e altceva decât personificarea substanţei primitive de care s-a slujit principiul atolereator în plăsmuirile sale. Iată sensul, de altfel luminos, al acestei stranii epistole căreia i se dă citire în timpul slujbei de Naştere a Domnului din Fecioara, şi al cărei text urmează:

„Domnul mă avu încă de la începutul cailor sale. Eram înainte ca el *să fi plămădit toate făpturile*. Eram de-o veşnicie *înainte ca pământul să fi fost croit*. Hăurile nu erau încă şi fusesem deja zămislită. Izvoarele nu ieşiseră încă din pământ, greoaia povară a munţilor nu se tocmise încă; mă născui înaintea colinelor. El nu făcuse nici uscatul, nici apele şi nici nu întărise lumea pe polii ei. Pe când pregătea Cerurile, eram de fată, pe când înconjura adâncurile cu marginile lor, dându-le o lege de neînfrânt; pe când întărea aerul deasupra uscatului; pe când apele izvoarelor căpătau o scurgere egală; pe când închidea marea între capetele sale şi punea o lege peste ape ca ele să-şi cunoască hotarul; pe când punea temeliile

70 Cartea tăcută (n.a.). 322 | Gerald Messadie

pământului, *eram cu el* şi orânduiam toate cere”.

E limpede că aveam aici de-a face cu *însăşi esenţa lucrurilor*. Într-adevăr, cum ne învaţă Litaniile, Fecioara este *Vasul ce conţine Spiritul lucrurilor*: *Vas spirituales*. „Pe o masă, în dreptul pieptului Magilor […] erau dispuse într-o parte o carte sau un pachet de foi, ori lamele de aur (cartea lui Thoth), iar în cealaltă parte un *vas plin cu o licoare* astralo-cerească, din care o treime era miere sălbatică, o parte apa pământească, iar o parte apa cerească. […] Taina, misterul se găseau în vas”.

Aceasta Fecioara neobişnuita – *Virgo singularis*, cum o desemnează anume Biserica – mai e slăvita şi prin epitete care-i pun în evidenţă originea pozitivă. Nu i se mai spune oare Palmierul Răbdării (*Palma patientiae*), Crinul dintre spini (*Lilium inter spinas*); *Mierea simbolică a lui Samson*\ *Lâna lui Ghedeon*, *Roza mistică*, *Poarta Cerului*, *Casa Aurului* ş.a.m.d.? Aceleaşi texte o mai numesc pe Maria *Locaşul înţelepciunii*, altfel zis, *Subiectul Ştiinţei hermetice*, al sapientei universale. În simbolismul metalelor planetare, ea e *Luna*, care primeşte razele Soarelui şi le păstrează tainic în sânul ei. E izvorul substanţei pasive pe care spiritul solar vine s-o însufleţească. Aşa se face că Maria, Fecioară şi Mama, reprezintă forma; Ilie, Soarele, Dumnezeu Tatăl este emblema spiritului vital. Din unirea acestor două principii rezultă materia vie, supusă neajunsurilor pricinuite de legile transmutaţiei şi ale dezvoltării. […]

Acestea sunt reflecţiile sugerate de expresivul basorelief care-l întâmpină pe vizitator sub portalul catedralei. Filosofia hermetică, bătrâna Spagirie, îi urează bun venit în biserica gotica, templul alchimic prin excelenţă.

(*Misterul catedralelor*, op. cit.)

RENE GUENON (1886 – 1951)

Codificator al esoterismului şi mare decodificator al lumii vizibile şi al lumii celeilalte

Născut creştin la Blois şi mort musulman la Cairo sub numele de Abd el Wahid Yehia, „Slujitor al Unicului cel

Viu”. După convertirea sa din 1930, René Guénon a construit o opera considerabila prin anvergura, volumul şi influenţa ei. De la prima sa lucrare, *Introduc*tion *generale à l’étude des doctrines hindoues*, şi până la ultima, *Le regne de la Quantite etles Signes des Temps*, fiecare aspect oferă o oglindă care, peste multe decenii, permite descifrarea unei lumi exterioare care s-a schimbat cu toate acestea foarte mult, şi a unei lumi interioare care pare indescifrabilă şi care, cu toate acestea, rămâne neschimbata de la origini. În acest sens el este esoteristul perfect, cel care cauta cheia. Cu toate acestea, conştient de paradoxul expus în introducerea la aceste pagini, el se descrie ca „exoterist”.

Biografia lui Guénon nu ne oferă defel evaluări „revelatoare” ale unui destin ieşit din comun. După un bacalaureat în filosofie, urmat de unul în matematici elementare, el îl frecventează pe

Papus*, este primit în Loja Thebah a francmasoneriei şi este interesat de gnoza şi de gnosticism (va fi de altfel hirotonisit episcop al Bisericii gnostice). Mai mulţi maeştri hinduşi îl stimulează să descopere hinduismul. Abordează astfel cunoaşterea fondatoare şi îşi extinde explorările spre esoterismul chinez, apoi spre islam. Soţia lui decedează în 1928 şi el pleacă la Cairo. Se converteşte acolo la islam, în 1930, şi se căsătoreşte cu o egipteanca, cunoscuta doar cu numele Fatma *hanem* (femeie), cu care va avea patru copii, ultimul născut la trei luni după moartea lui Guénon.

În toate acestea nu exista nimic misterios, cu excepţia adeziunii lui Guénon la islam, care se explica cel puţin în parte prin admiraţia sa faţă de sufism, tradiţie mereu vie în Orientul islamic. Nu putem însă să trecem sub tăcere puternica sa dezaprobare faţa de prejudecăţile occidentale în privinţa islamului, el folosind cuvinte foarte dure în mai multe din cărţile sale pentru a condamna „trufia şi îngâmfarea occidentalilor, deficienţe care îi împiedica să recunoască adevărul şi importanţa datoriilor lor faţa de Orient”. Mai denunţa şi iluzia occidentala după care cultura europeană ar fi moştenitoarea civilizaţiei

elenice, când patrimoniul acesteia a ajuns târziu în Europa şi, mai mult, prin intermediul savanţilor musulmani.

Asociindu-şi numele la principiul Tradiţiei, Guénon a fost considerat de către oamenii puţin familiarizaţi cu subiectul drept un adversar al explorării intelectuale. Nimic nu este mai departe de gândirea sa. Într-adevăr, prin Tradiţie el înţelege comunitatea de idei transmise de-a lungul secolelor prin marile curente esoterice, de la hinduism la sufism şi de la gnoza creştină la islam, convingere pe care el o împărtăşeşte cu Krishnamurti, Coomaraswamy şi mulţi alţii. Tot el a defrişat, cu o lăudabilă rigoare, un domeniu stufos şi confuz, desemnat adesea drept

„Ocultism", unde pistele se încâlcesc, ducând când la spiritism, când la practici străine de spiritualitate, cum ar fi numerologia, la ceea ce numeşte el pseudoesoterism, ansamblu de reţete adesea obscure pentru a ajunge la o falsă beatitudine terestra.

Conform definiţiei lui Luc Benoist, el a fost codificatorul esoterismului, de unde şi autoritatea sa în acest domeniu.

Tradiţia apărata de Guénon este tradiţia celor Vechi, a lui Dao şi a hinduismului, a gnozei şi sufismului, fără adăugiri personale. Adept pasionat şi riguros al ascezei spirituale, el este considerat drept un gânditor şi nu un teoretician. Asemenea lui Maimonide, el este un ghid pentru toţi cei care aspiră la elevaţia unică şi adevărata a sufletului, încercând să se păzească de erori.

În devotamentul sau faţă de spiritualitate, Guénon nu s-a dezinteresat totuşi de lumea pământească. După multe decenii, el rămâne o autoritate şi în critica istorică, în special datorită celor două lucrări, *La Crise du monde moderne* şi *LeRegne de la Quantite*, din care vom cita câteva fragmente.

CĂILE INIŢIERII

Formele tradiţionale pot fi comparate cu acele cai care duc toate la un acelaşi scop, dar care sunt foarte diferite ca atare. Este evident că nu putem urma mai multe

cât în acelaşi timp şi că atunci când ne angajăm pe una dintre ele este bine să o urmăm până la capăt şi fără să ne abatem de la ea, deoarece a vrea să treci de la una la alta n-ar fi decât o modalitate de a nu mai avansa în realitate, ba chiar a risca să ne rătăcim cu totul. Numai cel care a ajuns la capăt domina, din această pricină, toate căile, deoarece nu mai trebuie să le urmeze. El poate deci, dacă e cazul, să practice toate formele, fără vreo deosebire, tocmai pentru că le-a depăşit şi pentru ca, pentru el, ele sunt acum unificate în principiul lor comun.

(*Aperţus sur l'initiation*)

ADEVĂRATA NATURA A RĂZBOIULUI SFÂNT

După ce a explicat că *potrivit doctrinei islamului, războiul sfânt*, jinându-l, *reprezintă, conform filosofiei* „fo*rtid"* cr*eaturii, Guénon continuă:*

„Marele război sfânt", adică lupta omului cu duşmanii pe care îi poarta în el însuşi, adică împotriva tuturor elementelor care sunt în el contrare ordinii şi unităţii. De altfel, nu e vorba de a anula aceste elemente care, ca tot ce există, au şi ele raţiunea lor de a exista şi locul lor în ansamblu, este vorba mai degrabă [...] de a le „transforma" aducându-le la unitate, într-un fel absorbindu-le în ea. Omul trebuie să tinda înainte de toate şi în mod constant să realizeze unitatea în el însuşi, în tot ceea ce-l constituie, potrivit tuturor modalităţilor manifestării sale umane, unitate a gândirii, unitate a acţiunii şi, de asemenea, ceea ce este mai dificil, unitate între gândire şi acţiune. În ceea ce priveşte acţiunea, trebuie de altfel să remarcăm ca ceea ce are în mod esenţial valoare este intenţia (*niyyah*), deoarece numai aceasta depinde în întregime de om, fără ca el să fie afectat sau modificat de contingenţele exterioare, aşa cum sunt întotdeauna rezultatele acţiunii.

(*Le Symbotisme de la Croix*, Guy Tredaniel ed., 1996)

La ceea ce încearcă filosofii să ajungă pe o cale ocolită şi pe dibuite, ei reuşesc imediat prin intuiţie

intelectuală fără de care nicio metafizică reală nu este posibilă şi în afara căreia nu putem să surprindem decât o umbră a adevărului.

(*Saint Bernard*)

INTERPRETAREA SFINXULUI

Înţelepciune şi forţa, acestea sunt atributele respective ale Brahmanilor şi ale Kshatriyas[71], sau, dacă preferam, ale autorităţii spirituale şi a puterii temporale. Şi este interesant să remarcăm ca la vechii egipteni simbolul Sfinxului, în una din semnificaţiile sale, reunea tocmai aceste două atribute considerate potrivit raporturilor lor normale. Într-adevăr, chipul omenesc poate fi considerat a reprezenta înţelepciunea, iar corpul leului, forţa. Capul este autoritatea spirituală care conduce, iar corpul este puterea temporală care acţionează. Trebuie de altfel să remarcăm ca Sfinxul este reprezentat întotdeauna în repaus, puterea spirituală fiind surprinsă aici în starea ei de „nonacţiune”, în principiul său spiritual unde este conţinută „în cel mai înalt grad”, deci numai ca posibilitate de acţiune, sau mai bine, în principiul divin care unifică spiritualul şi temporalul, fiind dincolo de deosebirea lor şi fiind sursa comuna din care provin amândoi, primul însă direct, iar al doilea indirect şi prin mijlocirea primului. Găsim de altfel un simbol verbal care, prin constituţia sa hieroglifică, este un echivalent exact al aceluia: este numele Druizilor, care se citeşte *Druvid*, în care prima rădăcină semnifică forţa, iar a doua, înţelepciunea. Şi reunirea acestor două atribute în acest nume, ca şi reunirea celor două elemente ale Sfinxului într-o singură şi aceeaşi fiinţă, dincolo de faptul că ea marchează faptul ca regalitatea este implicit conţinuta în sacerdoţiu, este fără îndoială o amintire din epoca îndepărtata când cele două puteri erau încă unite, în starea de nedeosebire primordiala, în principiul lor comun şi suprem.

(*Autorii spirituelle et pouvoir temporel*, Guy

71 Prinţii războinici în cultura hindusă (n.a.).

Tredaniel ed., 1984)

DAOISM ŞI CONFUCIANISM

Datând de mai bine de o jumătate de secol, acest text magistral rămâne şi acum actual. El va fi important pentru cei care îşi pun întrebări cu privire la orientarea filosofică a culturii chineze după maoism şi criza declanşată de reapariţia confucianismului. El exprimă faptul că etica, reflex al metafizicii, poate să se schimbe, însă aceasta din urmă rămâne inalterabilă.

De obicei, când se vorbeşte în Occident despre China şi doctrinele sale, oamenii se referă aproape în mod exclusiv la confucianism, ceea ce, de altfel, nu vrea să spună că este interpretat totdeauna corect. Uneori se vrea ca el să fie transformat într-un fel de „pozitivism" oriental, când el este în realitate cu totul altceva, în primul rând din pricina caracterului său tradiţional şi pentru ca el este […] o aplicaţie de principii superioare, în vreme ce pozitivismul implică, dimpotrivă, negarea acestor principii. În privinţa Daoismului, nu se vorbeşte în general despre el şi mulţi par să-i ignore până şi existenţa, sau cel puţin să creadă că el a dispărut de multă vreme şi că nu mai prezintă decât un interes pur istoric sau arheologic […].

Lao Zi nu a scris decât un singur tratat, foarte concis de altfel, *Dao* de *Jing* sau *Cartea despre Dao şi Rectitudine*[72]. Toate celelalte texte daoiste sunt fie comentarii ale acestui text fundamental, fie redactări mai mult sau mai puţin târzii ale unor învăţături complementare care fuseseră, la început, pur orale. *Dao*, care e tradus literalmente prin „cale" şi care a dat numele doctrinei înseşi, este Principiul suprem, conceput din punct de vedere strict metafizic. El este în acelaşi timp originea şi scopul tuturor fiinţelor, aşa cum o indică foarte clar caracterul ideografic care-l reprezintă, *De*, pe care noi preferăm să-l redam prin „rectitudine" şi nu prin „Virtute",

72 în româneşte, Dao De Jing a fost tradusa (Dinu Luca) prin Cartea despre Dao şi Putere. R. Guenon traduce De prin Rectitudine, termen pe care l-am

aşa cum se întâmplă uneori, pentru a nu părea că i se dă o accepţie „morală” care nu se găseşte delo e în spiritul Daoismului. Acest *De*, spuneam, este ceea ce am putea numi o „specificare[73] a lui *Dao* în legătură cu o fiinţă determinată, cum este, de pildă, fiinţa umană. Este direcţia pe care această fiinţă trebuie s-o urmeze pentru ca existenţa sa, în starea în care se găseşte în prezent, să fie potrivit Caii sau, cu alte cuvinte, în conformitate cu Principiul. Aşadar, Lao Zi se plasează în primul rând în ordinea universală şi coboară apoi la o aplicaţie. Aceasta aplicaţie însă, deşi vizează cu precizie cazul omului, nu urmează deloc un punct de vedere social sau moral. Ceea ce se are în vedere este întotdeauna şi în mod exclusiv ataşarea la Principiul suprem şi astfel, în realitate, noi nu ieşim din domeniul metafizic. […]

Doctrina care este comuna tuturor, cea pe care toţi, în măsura mijloacelor pe care le au, trebuie s-o studieze şi s-o pună în practica este Confucianismul care, cuprinzând tot ce priveşte relaţiile sociale, este pe de-a-ntregul suficient pentru nevoile vieţii obişnuite. Cu toate acestea, deoarece Daoismul reprezintă cunoaşterea principiala din care deriva întreg restul, Confucianismul nu este, în realitate, într-un anume fel, decât o aplicaţie de un ordin contingent, el îi este subordonat în drept prin însăşi natura sa […]. Confucianismul, care nu reprezintă decât aspectul exterior al tradiţiei, poate să şi dispară în cazul în care condiţiile sociale s-ar schimba atât de mult încât să ceară constituirea unei forme pe de-a-ntregul nouă. Daoismul se afla însă dincolo de aceste contingenţe.

(*Apergus sur l’esoterisme islamique et le taoisme*, Gallimard, 1973)

DESPRE CÂTEVA PRINCIPII ALE OCCIDENTULUI

Tema lui Guénon din acest pasaj care dovedeşte o surprinzătoare preştiinţa este aceea că o civilizaţie care nu recunoaşte niciun principiu superior şi care este de fapt fondată pe negarea acestor principii nu poate să se înţeleagă cu ceilalţi. Ea este destinată conflictului.

73p ăstrat ca atare (n.t.).

Când ne aflăm în prezenţa unei idei cum e cea de „egalitate”, sau cea de „progres”, sau toate celelalte „dogme laice” acceptate orbeşte de aproape toţi contemporanii, dogme a căror formulare a început să se contureze în cea mai mare parte în cursul secolului al XVIII-lea, ne este, firește, cu neputinţa să admitem că astfel de idei s-au născut spontan. Ele sunt în fond adevărate „sugestii”, în sensul cel mai stric al cuvântului, care n-ar fi putut avea efect decât într-un mediu deja pregătit să le primească; nu ele au creat din nimic starea de spirit caracteristică epocii moderne, dar au contribuit într-o largă măsura la întreţinerea şi dezvoltarea ei şi au împins-o până la un punct pe care, fără prezenţa lor, aceasta nu l-ar fi atins. Dacă aceste sugestii s-ar spulbera, mentalitatea generală şi-ar schimba desigur orientarea; tocmai de aceea, ele sunt alimentate cu grijă de toţi cei care au vreun interes în menţinerea, dacă nu în sporirea dezordinii; din acelaşi motiv, într-o vreme când totul este pus în discuţie, ele sunt singurele lucruri asupra cărora nimeni nu-şi permite niciodată să discute. […]

Argumentul decisiv împotriva „democraţiei” se poate rezuma în câteva cuvinte: superiorul nu poate emana din inferior, pentru că din „mai puţin” nu poate ieşi „mai mult” – un enunţ de o rigoare matematică absolută pe care nimic nu-l poate infirma. Se cuvine să remarcam ca exact acelaşi argument, aplicat în alt domeniu, se opune „materialismului”, iar concordanţa nu e câtuşi de puţin fortuita, cele două fiind mult mai strâns legate decât s-ar părea la prima vedere. E limpede ca poporul nu poate conferi o putere pe care nici el nu o posedă.[74]

O aplicaţie. Aceasta aplicaţie însă, deşi vizează cu precizie cazul omului, nu urmează deloc un punct de vedere social sau moral. Ceea ce se are în vedere este întotdeauna şi în mod exclusiv ataşarea la Principiul suprem şi astfel, în realitate, noi nu ieşim din domeniul

74 Rene Guenon, Criza lumii modeme, traducere de Anca Manolescu. Prefaţa de Florin Mihaescu şi Anca Manolescu, Bucureşti, Humanitas, 1993, p. 125-126,129.

metafizic. […]

Doctrina care este comuna tuturor, cea pe care toţi, în măsura mijloacelor pe care le au, trebuie s-o studieze şi s-o pună în practică este Confucianismul care, cuprinzând tot ce priveşte relaţiile sociale, este pe de-a-ntregul suficient pentru nevoile vieţii obişnuite. Cu toate acestea, deoarece Daoismul reprezintă cunoaşterea principiala din care derivă întreg restul, Confucianismul nu este, în realitate, într-un anume fel, decât o aplicaţie de un ordin contingent, el îi este subordonat în drept prin însăşi natura sa Confucianismul, care nu reprezintă decât aspectul exterior al tradiţiei, poate să şi dispară în cazul în care condiţiile sociale s-ar schimba atât de mult încât să ceară constituirea unei forme pe de-a-ntregul nouă. Daoismul se afla însă dincolo de aceste contingenţe.

(*Apergus sur l'esoterisme islamique et le taoisme*, Gallimard, 1973)

DESPRE CÂTEVA PRINCIPII ALE OCCIDENTULUI

Tema lui Guénon din acest pasaj care dovedeşte o surprinzătoare preştiinţa este aceea că o civilizaţie care nu recunoaşte niciun principiu superior şi care este de fapt fondată pe negarea acestor principii nu poate să se înţeleagă cu ceilalţi. Ea este destinată conflictului.

Când ne aflăm în prezenţa unei idei cum e cea de „egalitate", sau cea de „progres", sau toate celelalte „dogme laice" acceptate orbeşte de aproape toţi contemporanii, dogme a căror formulare a început să se contureze în cea mai mare parte în cursul secolului al XVIII-lea, ne este, fireşte, cu neputinţă să admitem că astfel de idei s-au născut spontan. Ele sunt în fond adevărate „sugestii", în sensul cel mai stric al cuvântului, care n-ar fi putut avea efect decât într-un mediu deja pregătit să le primească; nu ele au creat din nimic starea de spirit caracteristică epocii moderne, dar au contribuit într-o largă măsura la întreţinerea şi dezvoltarea ei şi au împins-o până la un punct pe care, fără prezenţa lor, aceasta nu l-ar fi atins. Dacă aceste sugestii s-ar spulbera, mentalitatea generală şi-ar schimba desigur orientarea;

tocmai de aceea, ele sunt alimentate cu grija de toţi cei care au vreun interes în menţinerea, dacă nu în sporirea dezordinii; din acelaşi motiv, într-o vreme când totul este pus în discuţie, ele sunt singurele lucruri asupra cărora nimeni nu-şi permite niciodată să discute. […]

Argumentul decisiv împotriva „democraţiei[75]* se poate rezuma în câteva cuvinte: superiorul nu poate emana din inferior, pentru că din „mai puţin" nu poate ieşi „mai mult" – un enunţ de o rigoare matematică absoluta pe care nimic nu-l poate infirma. Se cuvine să remarcăm că exact acelaşi argument, aplicat în alt domeniu, se opune „materialismului", iar concordanţa nu e câtuşi de puţin fortuită, cele două fiind mult mai strâns legate decât s-ar părea la prima vedere. E limpede ca poporul nu poate conferi o putere pe care nici el nu o poseda.1

*Această descriere a fracturii psihologice a materialismului, în urma şocului când el descoperă că sistemul său nu este infailibil, are, între altele, şi o grilă de lectură istorică şi politică care se aplic*ă cu *toată evidenţa istoriei recente şi prăbuşirii „Imperiului materialistal URSS, prăbuşire care nu s-a produs nici din pricina unor motive economice, nici din motive politice, ci* în urmă, *fracturii" descrise de Guénon. Deoarece perenitatea este unul din meritele marilor texte care luminează cunoaşterea Tradiţiei.*

Atitudinea materialista, datorită limitării ei, nu prezintă deocamdată decât un pericol şi el limitat. „Densitatea" sa, dacă putem spune astfel, îl pune pe cel care se ţine de ea la adăpost de orice influenţe subtile, fără deosebire, şi îi dă în această privinţă un fel de imunitate comparabilă cu cea a unei moluşte care rămâne bine închisă în cochilia sa, imunitate de unde îi vine materialistului acea impresie de securitate […]. Dacă

---

75 Rene Guenon, Criza lumii modeme, traducere de Anca Manolescu. Prefaţă de Florin Mihaescu şi Anca Manolescu, Bucureşti, Humanitas, 1993, p. 125-126,129.

facem însă acestei cochilii, care reprezintă aici ansamblul concepţiilor ştiinţifice admise în mod convenţional cu „insensibilitatea” care rezultă în ceea ce priveşte constituţia „psihofiziologică” a individului, o deschidere în partea inferioară, aşa cum spuneam mai sus, influenţele subtile distrugătoare vor pătrunde în ea imediat şi cu atât mai uşor cu cât, în urma unei lucrări negative făcute în faza precedenta, niciun element de ordin superior nu va putea interveni pentru a se opune acţiunii lor. […] Securitatea derizorie a „vieţii obişnuite” care însoţea în mod inseparabil materialismul este din acest moment puternic ameninţată, sigur, şi vom vedea fără îndoiala din ce în ce mai clar şi, totodată, într-un mod din ce în ce mai general, că ea nu era decât o iluzie. Ce avantaj real putem avea însă din această situaţie în afara faptului de a cădea imediat într-o altă iluzie mai rea decât prima şi mai primejdioasa din toate punctele de vedere, deoarece ea comportă consecinţe mult mai întinse şi mai profunde, iluzie care este iluzia unei „spiritualităţi pe dos”…

(*Le Regne de la Quantite et les Signes des Temps*. Gallimard, 1945)

GEORGES IVANOVITCH GURDJIEFF (1872 – 1949)

Semănător de dezordine, secerător de lumină

„Un Socrate slav”, „heterodoxul care trezeşte”, „profetul nebun”, „magicianul”: n-au lipsit calificativele – fără a mai pune la socoteala injuriile – pentru a-l defini pe Gurdjieff, care a fost o legendă încă din timpul vieţii. Acest personaj cu un fizic masiv (scriitorul englez Llewellyn Powys l-a comparat cu un „geambaş”), născut în Armenia

ruseasca, vorbind tadjika, armeana, rusa, greaca, engleza şi franceza, transmitea o învăţătură în care se regăsesc atât elemente din pitagorism, cât şi din înţelepciunea popoarelor, din hermetism sau din psihologia modernă. Şi într-adevăr era derutant. Nu corespundea niciunei imagini obişnuite a esoteristului auster, cu vorba măsurată şi cultivându-şi misterul. Înjura, bruftuluia, izbucnea în ameninţări şi dădea dovadă de o intensă activitate fizică. Trecând de la familiarism la o atitudine solemna, de la sfaturi de sănătate practica la consideraţii metafizice, nedându-se înapoi de la discutarea unor subiecte atât de tulburătoare ca fizica moleculara, cosmologia sau neurologia, el era o enigmă vie.

În 1922, a întemeiat la Fontainebleau un institut pentru dezvoltarea armonica a omului, unde s-au înscris mai multe personalităţi ale epocii. Era de fapt un fel de colonie de călugări. Faptul că scriitoarea Katherine Mansfield, bolnavă pe atunci de tuberculoza, a venit acolo unde a şi murit, urmând disciplina impusă, a aruncat o lumina defavorabila şi durabilă asupra originalului institut al lui Gurdjieff care nu era un sanatoriu, iar la vremea aceea antibioticele nu existau. Exerciţiile fizice grele pe care le cerea elevilor, tipul de hrana – se pare vegetariană şi bogată în făinoase –, precum şi disconfortul pe care un ziarist englez l-a comparat cu viaţa din tranşeele din Flandra din 1917 – pe atunci gulagurile nu erau cunoscute –, toate acestea implicau riscuri fiziologice, ca şi virtuţi psihologice şi, fără îndoială, maestrul nu a fost întotdeauna conştient de acest aspect. În 1924 totuşi, Gurdjieff a deschis o filiala a institutului sau la New York.

La mai bine de o jumătate de secol după moartea lui, este încă dificil să facem în opera lui o distincţie între intuiţia strălucitoare care l-ar plasa printre metafizicieni, cum sunt paginile sale despre absenţa conştiinţei, teoriile ce nu pot fi verificate sau cel puţin nu au fost verificate, precum şi ideile sale despre vibraţia atomilor de hidrogen. Cu toate acestea, din scrierile lui Gurdjieff se degajă o constanta – distanţa ireductibila faţă de misticism.

Locul lui Gurdjieff în esoterism se justifica prin principiul pe care el l-a expus sub diferite forme în bogata sa operă: necunoscându-se, fiinţa umană nu exista, în sensul fundamental al cuvântului, şi din această cauză, faptele sale nu sunt decât acţiuni mecanice. Libertatea nu există decât în conştiinţa de sine, însă aceasta este fluctuanta şi oscilează între *conştiinţă* şi *posibilitatea de conştiinţă* hărţuită de dualităţi conflictuale. Individul nu poate, aşadar, să acţioneze. El este acţionat. El nu poate să spună adevărul, deoarece nu-l cunoaşte şi nu ştie că el minte. Numai rezolvarea acestor oscilaţii permite, după Gurdjieff, să se ajungă la conştiinţa. Or, acesta este un exerciţiu dificil, pe care numai puţini pot să-l facă, şi din care cauza este esoteric.

Ideea pe care o dezvolta aici Gurdjieff se înscrie în curentul original al marilor esoterişti. Şinele neputând să existe la nivelul pământesc, domeniu al Eului, numai conştiinţa cosmică îi permite accesul la ea. Numai Sinele poat*e să fie* şi singura sa libertate posibilă stă în distrugerea Eului.

În afara cursurilor de dans, de un tip special, primitiv, pe care se pare că l-a învăţat pentru a se opune unei personalităţi celebre a epocii, Rudolf Steiner*, Gurdjieff îi învaţă o gimnastică curioasa, disimetrică, în care recunoaştem influenţa unei lucrări majore din psihologie, *L'Automatisme psychoiogique* a lui Pierre Janet. Putem deduce de aici ca el încerca să-şi decondiţioneze elevii pentru a-i elibera de obiceiurile Eului.

Opera scrisa a lui Gurdjieff este şi ea deconcertanta. Trilogia sa *De tout et de tout*, 1. *Recits de Belzebuth a son petit-fils*, *2. Rencontres avec des hommes remarquables* şi 3. *La vie-n est reelle que lorsque je suis*, oscilează între filosofie, autobiografie, fantastic şi iniţiere. Abordarea ei este mai uşoara dacă este făcută prin mijlocirea lucrării discipolului sau Piotr Demianovich Ouspensky, *Fragments d'un enseignement inconnu*. Gurdjieff a murit la Paris în 1949.

O LECŢIE DESPRE ALIMENTAŢIE ŞI RESPIRAŢIE

Am auzit vorbindu-se mult la Tabriz despre un derviş persan considerat că făcea minuni, ceea ce ne-a trezit curiozitatea. […] în cea de a treisprezecea zi a unei călătorii peste măsură de obositoare, după ce am dormit în corturile unor păstori kurzi sau persani sau prin cătune, am ajuns în cele din urmă la satul unde trăia dervişul şi unde ni s-a arătat casa lui, aşezată la o oarecare distanţă. Ne-am dus acolo imediat şi l-am găsit lângă casă, la umbra unor copaci mari sub care avea obiceiul să stea ca să discute cu vizitatorii.

Am văzut un om, aproape bătrân, îmbrăcat în zdrenţe, desculţ. Şedea direct pe pământ, cu picioarele încrucişate. Lângă el erau grupaţi mai mulţi persani tineri care erau elevii săi, aşa cum am aflat mai târziu […].

Era ora cinei. Un elev a adus mâncarea dervişului: orez într-o tigvă de dovleac. Continuându-şi conversaţia, dervişul a început să mănânce. Deschizându-ne sacii de călătorie, am făcut şi noi acelaşi lucru. […] Trebuie să spun că la acea epocă eram un fervent adept al faimoşilor yoghini hinduşi şi urmam cu sfinţenie toate indicaţiile din Hatha Yoga. M-am străduit să mestec hrana cu cea mai mare grijă. Toţi ceilalţi şi dervişul îşi terminaseră de multă vreme masa modesta, în vreme ce eu continuam să mănânc încet, încercând să nu înghit o singură bucată care să nu fie cu conştiinciozitate mestecată.

Bătrânul a remarcat faptul şi m-a întrebat:

— Spune-mi, tinere străin, de ce mănânci aşa?

Eram atât de uluit de această întrebare, care mi se părea deplasată şi care nu pleda defel în favoarea cunoaşterii celui care o pusese, încât nici n-am avut chef să răspund. Mă gândeam că am făcut un ocol inutil ca să întâlnim un om care nu merita efortul unei discuţii serioase. L-am privit în ochi şi nu ştiu dacă simţeam pentru el mila sau ruşine, însă am explicat, sigur de mine, că mestecam cu grijă hrana pentru ca ea să fie mai bine

asimilata în intestin, sprijinindu-mă pe faptul că o hrană bine digerată aduce organismului o mai mare cantitate de calorii indispensabile funcţiunilor noastre. Am rezumat, aşadar, în câteva fraze tot ceea ce găsisem în cărţile privind acest subiect.

Bătrânul a dat din cap şi, cu accentele unei profunde convingeri, a recitat lent următoarea formulă cunoscută în toată Persia:

— *„Omoară-l, Doamne, pe cel care, neştiind nimic despre sine, îndrăzneşte să-i înveţe pe ceilalţi calea care duce la porţile Regatului Tău”*.

[…] Dervişul m-a întrebat:

— Spune-mi, tinere străin, faci bineînţeles şi gimnastica?

Era adevărat, făceam şi chiar într-un mod intensiv, nu după metodele yoghinilor hinduşi pe care le cunoşteam totuşi bine, ci urmând de preferinţă sistemul suedez al lui Müller.

Am răspuns că, într-adevăr, făceam gimnastică şi găseam că era indispensabil s-o practic dimineaţa şi seara şi am explicat în câteva cuvinte felul de mişcări pe care le practicam.

— Toate acestea, vezi, sunt bune doar pentru dezvoltarea braţelor şi picioarelor şi în general a muşchilor externi, a remarcat dervişul. Însă noi avem şi muşchi interni la care mişcările dumitale mecanice nu vor ajunge niciodată.

— Aşa-i, am admis eu.

— Bine. Să revenim la felul dumitale de a mesteca alimentele. Dacă vrei să ştii părerea mea sinceră, am să-ţi spun că dacă contezi cumva pe aceasta mestecare lentă pentru a avea sănătate sau să capeţi vreun alt beneficiu, ai ales mijlocul cel mai prost. Mestecând astfel hrana, reduci munca stomacului. Deocamdată, eşti tânăr şi totul se petrece bine. Însă îţi obişnuieşti stomacul cu lenea şi pe măsură ce vei îmbătrâni, muşchii dumitale se vor atrofia încetul cu încetul din lipsa exerciţiului natural. […] Se vede bine ca cei care te-au sfătuit să adopţi aceasta metoda de

mestecat, ca şi cei care scriu cărţi despre acest subiect nu au ascultat decât o singură părere şi nu au căutat mai mult.

Aceste cuvinte simple, limpezi şi de bun-simţ mi-au schimbat total părerea despre bătrân. [...]

— Aveţi bunătatea, părinte, şi explicaţi-mi ce credeţi despre respiraţia artificială. Eu cred că e folositoare şi o practic potrivit indicaţiilor yoghinilor. Inspir aerul, al reţin câteva clipe şi apoi îl dau încet afară. Ar fi mai bine să mă abţin?

Văzând că atitudinea mea faţă de el se schimbase radical, dervişul mi-a explicat următoarele cu bunăvoinţă:

— Dacă îţi faci rău mestecând cum faci hrana, îţi faci de o mie de ori mai rău practicând acest fel de respiraţie. Toate exerciţiile de respiraţie descrise în cărţi sau predate în şcolile esoterice moderne nu pot face decât râu. Respiraţia, cum trebuie s-o ştie orice persoană cu bun-simţ, este şi ea un proces de absorbţie, numai că hrana este diferita. Intrând în organism şi transformându-se acolo, aerul, ca orice aliment obişnuit, se descompune în părţile sale constituente care formează noi combinaţii, fie între ele, fie cu elementele corespunzătoare ale altor substanţe deja prezente în corp. Ele creează atunci substanţe diferite, utilizate încontinuu de către mecanismele vitale. Dumneata ştii că pentru a obţine o substanţă nouă elementele care o constituie trebuie să existe în proporţii definite. Să luăm exemplul cel mai simplu. Ca să faci pâine, trebuie mai întâi să faci coca, iar aceasta necesită o proporţie exactă de apă şi făină. Fără apa suficientă, veţi avea un produs care se va sfărâma la primul contact. Cu prea multă apă veţi obţine o fiertura numai bună pentru animale. [...] Când respiri în mod obişnuit, mecanic, organismul îşi ia singur din aer cantitatea de substanţe de care are nevoie. Plămânii sunt astfel făcuţi încât sunt obişnuiţi să funcţioneze cu o cantitate de aer definită. Dacă această cantitate de aer care trece prin plămâni este modificată, procesele interne de fuziune şi de echilibru vor fi inevitabil modificate.

[…] Modificând în mod artificial respiraţia, noi modificăm ritmul de funcţionare al plămânilor, însă cum activitatea lor este legată între altele cu cea a stomacului, ritmul de funcţionare al acestuia din urma va fi şi el modificat, la început uşor, apoi într-un mod din ce în ce mai marcat. […] Aşa că e de o mie de ori mai bine să nu ne atingem de organismul nostru.

(*Rencontres avec des hommes remarquables*, Julliard, 1960)

e

DESPRE CONŞTIINŢA

Într-o zi, l-am întrebat pe G. [Gurdjieff] dacă el credea că este posibil să se ajungă la „conştiinţa cosmică”, nu doar pentru o clipă, ci pentru o anumită durată. Cu termenii de „conştiinţă cosmica”, eu înţelegeam […] cea mai înaltă conştiinţă accesibilă omului.

— Nu ştiu ce numeşti dumneata conştiinţa cosmică, a spus G. E un termen vag, fiecare poate să cheme cu acest nume tot ce vrea. În majoritatea cazurilor, ceea ce numim „conştiinţa cosmică” nu este decât o fantezie, visare, asociaţii însoţite de o lucrare intensă a centrului emoţional. Acest lucru poate ajunge până la pragul extazului, însă cel mai adesea, nu este vorba decât de o experienţă emoţională subiectiva la nivelul viselor. De altfel, înainte de a vorbi despre „conştiinţa cosmică”, noi trebuie să definim *ce este conştiinţa* în general.

Cum defineşti dumneata conştiinţa?

— Conştiinţa este considerată ca neputând fi definita, am spus eu. Şi într-adevăr, cum ar putea să fie definită, dacă ea este o calitate interioară? Cu mijloacele obişnuite pe care le avem la dispoziţia noastră, este imposibil să stabilim conştiinţa la un alt om. Nu o cunoaştem decât în noi înşine.

— Aiureala ştiinţifică obişnuită! a spus G. Este timpul ca să te eliberezi de toată această sofistica. Nu exista decât un singur punct corect în tot ce ai spus, nu poţi să cunoşti conştiinţa decât în tine însuţi. Însă, noteaz-o bine: nu o poţi cunoaşte decât atunci când o ai. Iar când n-o ai,

nu poţi recunoaşte, în acelaşi moment, că nu o ai – abia mai târziu poţi s-o faci. Vreau să spun că, atunci când ea va reveni, atunci vei putea vedea că ea a fost absentă multă vreme şi să-ţi aduci aminte de clipa când a dispărut şi de clipa când ea a apărut din nou. Vei putea şi să determini momentele când eşti mai aproape sau mai departe de conştiinţa. Observând însă în tine însuţi apariţiile şi dispariţiile ei, vei vedea inevitabil un fapt pe care nu-l vezi niciodată, de care nu ţi-ai dat niciodată seama, acela ca momentele de conştiinţa sunt foarte scurte şi separate unele de celelalte de lungi intervale de totala inconştienţa în timpul cărora maşina dumitale lucrează automat.

(P.D. Ouspensky, *Fragments d'un enseignement inconnu*.

Stock, 1949)

Acest text crucial pentru sistemul de gândire al lui Gurdjieff, conform căruia noi nu ne putem cunoaşte decât printr-un efort intelectual pe care-l descrie mai jos, ar fi fost fără îndoiala scris altfel dacă autorul ar fi trăit cu o jumătate de secol mai târziu, în epoca când metodele de studiu al funcţionării cerebrale prin ŢEP (Tomografie prin emisie de pozitroni) şi RMN (Rezonanţă magnetică nucleară) au permis localizarea exactă a diferiţilor centri din creier activaţi de gândire şi tipurile de activitate cerebrală, chiar şi cele activate de meditaţia budistă. El îşi păstrează totuşi actualitatea în ceea ce priveşte căpătarea conştiinţei de către activitatea gânditoare prin ea însăşi.

Referinţa la automatismele gândirii pare să arate cunoaşterea cărţii lui Pierre Janet, citată mai sus.

MITURI, SIMBOLURI, AFORISME

Conştienţi de imperfecţiunea şi de neputinţa limbajului obişnuit, oamenii care aveau ştiinţa obiectivă au încercat să exprime ideea de unitate sub forma unor „mituri", „simboluri" şi „aforisme" speciale care, fiind transmise fără alterări, au dus această idee de la o şcoală

la alta, adesea de la o epocă la alta.

S-a spus deja că în om, în stările superioare de conştiinţa, funcţionează două centre psihice superioare: centrul „emoţional superior” şi centrul „intelectual superior”. Scopul miturilor şi al simbolurilor este acela de a ajunge la centrii superiori, de a transmite omului idei inaccesibile raţiunii, de a i le transmite sub forme care să nu poată fi interpretate în mod fals. Miturile erau destinate centrului „emoţional superior”, simbolurile centrului „intelectual superior”. De aici, toate eforturile făcute pentru a înţelege sau explica numai cu raţiunea miturile, simbolurile precum şi aforismele care dau un rezumat al conţinutului lor sunt sortite dinainte eşecului. Este întotdeauna posibil de a înţelege totul, însă trebuie în fiecare caz să activezi centrul apropiat. Pregătirea fără de care nu se pot primi ideile ştiinţei obiective trebuie să se facă cu ajutorul gândirii, deoarece numai o gândire bine pregătită poate să transmită aceste idei centrelor superioare fără a introduce în ele elemente străine.

(P.D. Ouspensky, *Fragments d’un enseignement inconnu*.

Stock, 1949)

PĂRINTELE PAVEL FLORENSKI (1882 – 1943)

Căutarea structurilor necunoscute ale cunoscutului

Născut în Caucaz dintr-un tată rus şi o mamă armeanca, hirotonisit în 1911, autentic om de ştiinţă, mort în temniţa din Solovki, Pavel Florenski este unul din spiritele cele mai originale ale secolului al XX-lea. Omul care a publicat în 1932, anul arestării sale de către autorităţile comuniste, o lucrare intitulată *Étude surle gradientelectrique des spires du transformateur* este şi autorul unui studiu despre *La Verité spirituelle*. Spirit universal, vorbind principalele limbi europene pe lângă ebraica, greaca şi latina, de o erudiţie uimitoare, el a avut asupra ştiinţelor exacte, ca şi asupra marilor domenii ale spiritualităţii o privire ce poate fi comparata cu razele X care caută să descopere structurile necunoscute ale cunoscutului. Cele două culegeri cunoscute din opera sa,

La Colonne et le Fondement de la Verité şi *La Perspective inversee*/*L'Iconostase*[76], oferă nişte vederi tulburătoare despre întreaga scara de activităţi şi de căutări umane.

O asemenea bogăţie scapă definiţiilor obişnuite. Specialiştii îl situează pe Florenski printre „esoteriştii deschişi 11, ceea ce trimite la falsa antinomie dintre esoterism şi exoterism, descrisă în introducerea la aceste pagini. Însă, Florenski a dominat repede antinomiile aparente, am fi noi tentaţi să spunem. Secretul, care este obiectul diferitelor forme de esoterism, se afla, pentru el, în fenomenul material cel mai cunoscut în aparenţa la fel ca şi în exegeza anevoioasă a unui autor necunoscut. De fapt, secretul se afla în ochiul cititorului, ca să parafrazăm celebrul aforism al lui Pascal: „Nu m-ai căuta, dacă nu m-ai fi găsit deja".

EROAREA DUALISMULUI INTELECTUAL

Intelectualii reproşează concepţiei ecleziastice un dualism metafizic, fără să remarce că aruncă asupra Bisericii propria *lor* greşeală dualista. Şi cu toate acestea, teologia patristică, în modul cel mai clar, dezvoltă acest adevăr: viaţa eternă nu este numai viaţa sufletului, ea este şi cea a corpului. Astfel, potrivit Sfântului Grigorie din Nysa, *he Zoe aute ou ţes psuches eşti monon, alia kei tou somatos*; nu numai sufletul creştinului devine „coparticipant la natura divina", omul se uneşte cu Dumnezeu atât spiritual, cât şi somatic, aşa cum spune Simion Teologul cel Nou: *Homo De-o spiritualiter corporaliterque unitur*. Purificarea inimii deschide privirea către lumea de sus şi, totodată, pune întreg omul în ordine. Sufletul este iluminat, corpul este şi el iluminat. Sufletului sfânt i se adaugă un corp sfânt.

[…] Ideea de corp sfânt…

Posturile îl ajuta. Pentru acelaşi motiv care îi face să dispreţuiască posturile, intelectualilor le *este ruşine* de hrană. Sunt de altfel sinceri, ceea ce este un fapt

76 L'Âge d'homme, Paris (n.a.). 346 I Gerald MessadiG

deplorabil. Intelectualul nu ştie să mănânce, şi încă şi mai puţin să guste. El nu ştie ce înseamnă şi nici ce este hrana sacră. El nu consumă darul lui Dumnezeu, el nici măcar nu mănâncă, el „absoarbe” produse chimice. Îndeplineşte o simplă „funcţie fiziologică”, animală care-i repugna. El o dispreţuieşte, cu toate acestea o îndeplineşte. Iată de ce intelectualul mănâncă şi se căsătoreşte cu cinism, din sfidare, aducând un neajuns atât pudorii sale, cât şi pudorii celuilalt. Nu există pace şi nici seninătate a sufletului în aceste fapte, există agitaţie şi deznădejde. Este primul simptom al unui suflet lipsit de îndurare, fără recunoştinţa faţă de viaţă, care respinge darul de nepreţuit al lui Dumnezeu şi care vrea să reorganizeze cu trufie fiinţa întreagă *în felul său*.

Părintele Florenski citează apoi regulile ecleziastice care definesc sentimentul credinciosului faţă de corp, amintind că ele au fost prescrise de către asceţi, toate fiind reguli de respect şi de dragoste. Ca un exemplu al condamnării ecleziastice a crimei împotriva corpului, el citează imnul lui Andrei din Creta şi Ierusalim cântat în timpul postului ortodox.

O, cum m-am întrecut cu Lameh, primul criminal
Omorând sufletul ca pe un om.
Raţiunea ca pe un adolescent.
Trupul ca pe fratele meu.

Precum asasinul Cain, cu elanurile mele de pofta neînfrânata.

[…] Dumnezeu şi lumea, spiritul şi carnea, castitatea şi căsătoria sunt antinomice. Relaţia dintre ele este ca relaţia dintre teză şi antiteză. Pentru o privire religioasă superficială, acest caracter antinomic poate să treacă neobservat. Pe scurt, atât teza, cât şi antiteza se reduc la zero. Cel care nu a resimţit conflicte şi care nu are în spatele lui o etapă încheiată a ascezei, nu înţelege frumuseţea interioară nici a tezei, nici a antitezei. Aşadar, pentru o credinţă puţin profundă, desfrâul este ceva în genul căsătoriei, iar căsătoria nu se deosebeşte defel de desfrâu. Ele se unesc într-un fel de cvasicâsâtorie şi de

semidesfrâu. Nu este o întâmplare ca această lume religioasă fără profunzime se numeşte, în ceea ce priveşte una din părţile sale (şi în ceea ce priveşte cealaltă, ea trebuie în mod legitim să se numească), nu „lumina", nici „întuneric11, nu „lume", nici „nelume", ci „clarobscur", „semilume". Cel puţin, adevăratul său stăpân, cel care îi dă tonul, este „semilumea". Acesta este sentimentul inevitabil al vieţii pe care-l au sufletele apăsate de pământ, „geificate".

Pe măsură încă ce persoana se spiritualizează, frumuseţea celor doi termeni ai antinomiei apare în conştiinţă. Aceasta se purifică. Pentru raţiune, ele se exclud reciproc într-un mod din ce în ce mai radical. În acelaşi timp, pentru conştiinţa religioasă superioară, antinomia apare ca o valoare spirituală unificată interior şi integrată.

(*Neuvième lettre*: *le Creă*, în *La Colonne et le Fondement de la Verité*)

Cu ironie percutantă şi savuroasă, acest text rezolvă şi respinge totodată o falsă problemă etern evocată în legătură cu formele spiritualiste de esoterism cum sunt Gnoza şi învăţăturile Indiei: negarea corpului şi a materiei. El demonstrează că, în misticismul ortodox, în orice caz, dispreţul faţă de corp este o greşeală egală cu dispreţul faţă de suflet al materialiştilor. A aprecia frumuseţea şi plăcerile lumii nu se opune celebrării Spiritului, aşa cum postulează o falsă antinomie. Esoterismul mistic nu înseamnă negare, ci transcendenţă, aşa cum au celebrat-o Krishnamurti şi Maharshi Ramană. E doar una din numeroasele chei oferite de părintele Florenski.

MAHARSHI RAMANĂ

(1879 – 1934)

Extazul Adevărului absolut

Maharshi (Mare Rishi, adică înţelept) Sri Ramană a povestit chiar el cum a avut revelaţia fără ajutorul nici unui studiu sau vreunei pregătiri. Numit în acea vreme Ventakaraman şi născut într-o familie de brahmani, avea

şaptesprezece ani, locuia în casa unchiului său şi se pregătea să părăsească definitiv Madura. Brusc, a fost cuprins de o violenta frica de moarte.

„Mi-am spus mental, fără să dau cu adevărat o forma cuvintelor: «Acum a venit moartea. Ce înseamnă ea? Ce anume moare? Corpul acesta moare.» Şi imediat am interpretat în sinea mea scena morţii. M-am întins, cu picioarele alungite, rigid ca şi când rigiditatea morţii s-ar fi instalat şi am imitat un cadavru ca să dau o şi mai mare realitate căutării. [...] Sunt oare mort odată cu moartea acestui corp? Corpul este oare acel «Eu»? [...] Din acel moment, «Eul» sau Sinele şi-a concentrat atenţia pe el însuşi cu o puternică fascinaţie. Frica de moarte dispăruse pentru totdeauna. Din acel moment, absorbţia în Sine a continuat înclinaţiile sale naturale i-au permis tânărului să îndeplinească spontan recunoaşterea identităţii, care necesita cel mai adesea ani lungi de efort, şi eliberarea care a urmat.

În cazul lui Rămână totuşi, aceasta graţie nu s-a răsfrânt asupra vieţii sale familiale şi publice în binefaceri imediate. După aceea, el a dovedit indiferenţa faţa de lumea înconjurătoare, hrana, relaţii, studii, fapt care i-a impresionat neplăcut pe ai săi. Ei i-au reproşat că trăieşte ca un *sadhu*, ascet cerşetor. A fugit de acasă şi s-a dus pe muntele sfânt Arunachala, considerat reşedinţa zeului Shiva, munte pentru care el resimţea o atracţie irezistibila. A rămas acolo cincizeci de ani, învăţându-i căutarea de Sine pe cei care veneau din lumea întreagă să-l consulte şi i se adresau la persoana a treia, cu Bhagavan, ceea ce înseamnă Dumnezeu. În jurul lui, s-a dezvoltat un ashram, iar el şi-a prescurtat numele din Ventakaraman în Ramană.

Scrierile lui Ramană *maharshi* impresionează de la început prin credinţa pasionata în *vedanta*, adică adevărul absolut, şi prin lirismul lor intens.

Cum este Conştiinţa absoluta, adică Sinele rămânând ca Pura Cunoaştere, legată de triade (Cunoscătorul,

Cunoaşterea şi Cunoscutul), adică de cunoaşterea relativa?

Şedinţa de cinema o demonstrează foarte bine:

Cinematograful

1. Lampa aprinsa în aparat.
2. Lentila în faţa lămpii.
3. Sulul de impresie (filmul cu imagini)
4. Lentila şi lumina din interior care-o străbate şi care constituie împreună lumina concentrată.
5. Fasciculul de lumina proiectat pe ecran, prin lentilă.
6. Diferitele imagini minunate care apar pe ecran.
7. Mecanismul care pune filmul în mişcare.
8. Scenele apar pe ecran cu lumină, atâta vreme cât imaginile din film se interpun în faţa luminii care iese din lentilă.
9. Particulele optice minuscule de pe film sunt mărite enorm datorită proiectării pe ecran. Apoi mai multe fenomene sunt juxtapuse simultan.
10. Odată filmul proiectat, numai lumina lămpii mai este vizibila.

Şinele

Inima strălucind din ea însăşi.

Mentalul în *sattwa* (stare de curăţenie) aproape de Sine.

Sulul de tendinţe latente sub forma de gânduri subtile.

Mentalul şi Atmanul sau Sinele (strălucind din el însuşi) care îl ilumineză şi care constituie împreună *jiva* sau cunoscătorul.

Lumina din Inima strălucind din ea însăşi proiectată pe lume prin mental şi simţuri.

Diferitele nume şi forme apărând ca obiecte percepute cu lumină în lume.

Legea divină face să apară tendinţele mentalului.

Lumea vizibilă care apare individului în stările de veghe şi de vis atâta vreme cât rămân impresiile mentale latente.

Mentalul îşi amplifică gândurile care înfloresc în

arborescenţa nemăsurată, el pune în mişcare lumi nenumărate în faţa conştiinţei.

În lipsa modificărilor mentale ale latenţelor sale, adică în somnul profund, în leşin sau în *samādhi* (resorbţia perfecta), Triadele dispar. Numai Sinele rămâne strălucitor.

Deşi ilumineză mentalul şi reflecţiile sale, Şinele rămâne mereu invariabil.

Această paralelă surprinzătoare dintre mecanismele de reproducere a unei imagini şi permanenţa Sinelui în percepţia Eului constituie fără îndoială una din explicaţiile cele mai îndrăzneţe şi mai originale ale metodelor de iniţiere în modul de acces la Sine.

SELECŢIA PRIN RENUNŢARE

Întrebare: *Sannyas* (renunţarea) este oare o condiţie indispensabilă pentru *ātma nishta* (fixarea în Sine)?

Răspuns: Este vorba de efortul susţinut pentru a reuşi să te debarasezi de ataşamentul faţă de corpul tău. Detaşarea rezulta din caracterizarea şi din căutarea Sinelui, nu din alte cauze cum ar fi exigenţele vieţii (*ashramas*, dintre care *sannyas*). Ataşamentul este o satisfacţie a mentalului. Elementele care definesc *ashramas* privesc corpul şi deci sunt exterioare. Cum pot condiţiile corporale să combată înclinaţiile mentale? Sigur, caracterizarea şi căutarea Sinelui au o legătură cu mentalul. Şi din cauza neglijenţei în căutare, mentalul rămâne exteriorizat, supus ataşamentului, fapt ce nu poate fi reparat decât printr-o alta activitate a mentalului, adică căutarea Sinelui. Or, renunţarea (*sannyas*) este utilă pentru a cultiva impasibilitatea în căutarea Sinelui. Din această cauză cei care doresc eliberarea o adoptă. […] însă numai unui mic număr de oameni îi corespunde caracterizarea. Cei inapţi nu ar trebui să-şi strice viaţa străduindu-se să obţină acest lucru. Trăindu-şi viaţa în lume, ei se pot ameliora în mod considerabil.

Acest text, la început evident dificil pentru profan,

vrea să spună că accesul la Sine nu este posibil decât printr-o stăpânire a mentalului care implică o renunţare la satisfacţiile corporale, însă, deoarece nu toate fiinţele sunt în mod egal apte pentru acest efort, cei care nu sunt capabili ar face mai bine să renunţe. Existenţa în lume le oferă alte căi de a se eleva. Cum ai spune, nu încercaţi imposibilul. Dacă nu vă simţiţi în stare să vă asumaţi rigorile, renunţaţi. Accesul la vedanta *este rezervat numai câtorva aleşi.*

GEORG TRAKL (1887 – 1914)

Un gnostic pierdut în apocalipsul european

Un singur vers dintre cele ale lui Georg Trakl ar fi suficient pentru a-l defini ca gnostic: „Există un străin pe pământ, sufletul".

Restul operei sale poetice dezvolta însă această temă până la culmi suficient de numeroase pentru a demonstra cu strălucire ca gnoza nu a fost un stadiu depăşit al istoriei spirituale a lumii. Ea rămâne vie, ea este trecerea obligatorie a sufletului suferind, atâta vreme cât el îşi asumă dificila sa esenţa de suflet în realitatea densă.

Nu în împrejurările vieţii sale ar trebui să căutăm evenimentul tragic care „ar explica" neliniştea care caracterizează opera acestui austriac, născut într-unul din oraşele cele mai fermecătoare din lume, Salzburg, apoi cetăţean al unui alt oraş despre care ni se spune că a fost cu siguranţa capitala plăcerilor, Viena. Era natura sufletului său care fusese dotat de către o teribilă favoare cu privilegiul speranţei. Deoarece, sperase, în tinereţea sa, dragostea.

Dragostea terestră, aşa cum o găsea el, pentru a-şi potoli „suavele torturi care îi ardeau carnea", într-o casă de moravuri uşoare, l-a înspăimântat:

„Într-o casă de desfrâu trista i-a apărut întregul său corp sângerând înfăşurat în murdarii".

S-a ataşat de o fată de acolo care a mărturisit mai târziu ca între ei nu au fost decât legături de prietenie, cu care însă avea nişte raporturi care se pare că au fost haotice, deoarece s-a dus odată s-o vadă şi a petrecut mai

multe ore cu ea fără să scoată un cuvânt. Fără îndoială, el ignora că, în urmă cu douăzeci şi cinci de secole, un alt tânăr care avea să devină celebru, resimţise aceeaşi repulsie faţa de corpul uman: Buddha.

Dragostea s-a transfigurat şi a luat chipul lui Greţe, sora sa, fără îndoiala singura şi adevărata sa dragoste.

Trakl a resimţit aceeaşi repulsie faţa de bani aşa cum a resimţit repulsie şi pentru corp. Prietenul său, Ludwig von Ficker reuşise să-i obţină o bursă de douăzeci de mii de coroane, suma fabuloasă la acea vreme, pentru ca poemele lui Trakl începuseră să fie apreciate în anumite cercuri literare. Poetul a fost înspăimântat la ideea de a atinge banii şi a renunţat.

Încă din tinereţe, a încercat să uşureze apăsarea existenţei recurgând, în afara alcoolului, şi la droguri: cloroform, veronal, cocaină, opiu; sunt puţine cele pe care nu le-a încercat. Adevăratul său extaz a fost poezia. El ne aduce aminte de preoţii din religiile vechi care beau vinuri toxice ca să evadeze din eu şi să celebreze splendoarea unei Fiinţe care era singura existenţa posibila.

Angajându-se ca voluntar în 1914 în serviciile sanitare, asistă la bătălia de la Grodek. Scenele de oroare pe care le-a văzut sunt o încercare peste puterile sale. Are o tentativă de sinucidere cu revolverul unei ordonanţe. La o dată pe care nu o of îns0 Luos /w/v\M of nsauioseţeue}3 joes 1 – 8 l6S *V9Z* Ofr +: xej LESZ6S *V9Z 0V* + „1» 81 Ju ipun/M pa Biuţiuoy eoodbN-îniO

putem stabili, 15 sau 16 noiembrie 1914, moare la Cracovia din cauza unei supradoze de cocaina.

Poezia sa începe atunci o viaţă autonoma. După elitele artistice, filosofia recunoaşte caracterul exemplar al căutării spirituale a lui Trakl dincolo de disperare. În 1958, Heidegger îi consacra un eseu.

CALM ŞI TĂCERE

Nişte păstori în pădurea goală au pus soarele în pământ.

În plasa lui de alge
Un pescar a tras luna din iazul îngheţat.
Albastru este cristalul
Unde stă omul palid, cu obrazul în stelele sale
Sau capul i se înclină, adormit în purpură.
Dar întotdeauna clarvăzătorul se emoţionează la zborul negru de păsări.
La albastrul sacru pe care-l arată florile.
Pacea care vine evoca ceea ce a fost, îngeri stinşi.
Încă o noapte în care zace fruntea printre pietrele de sub lună;
Efeb strălucitor, lata Sora în toamnă şi neagra putreziciune.
Soare mort, lume funebra şi nocturna, clarvăzător atent, apariţie a dragostei ideale, mai multe din temele centrale ale lui Trakl sunt reunite în acest poem. Singurul punct de speranţă este apariţia, urorii", figură a dragostei mistice care contrastează cu o lume în declin.
O, nocturn zbor al sufletului;
Păstori, plecam odinioară spre păduri crepusculare.
Şi fiara roşie ne urma, floarea verde şi izvorul murmurând Umil. O, antic cânt al greierului.
Sângele înroşind altarul.
Şi chemarea păsării solitare pe calmul verde al heleşteului.
O, cruciade şi martiri fierbinţi Ai cărnii, cădere de fructe purpurii în grădina vesperală unde treceau odinioară pioşii discipoli.
Şi războinicii, astăzi, care se trezesc din răni şi din vise înstelate, O, dulce buchet de genţiane ale nopţii.
O, timp de linişte şi de toamne aurii.
Când, calmi călugări, tescuiam strugurele purpuriu; în apropiere străluceau podgorii şi păduri.
O, vânători şi castele; odihna de seară, în vreme ce omul, în chilia sa, căuta adevărul.
Şi cu o rugăciune mută, lupta pentru viul Chip al lui Dumnezeu.
O, oră amară a declinului.

Când am văzut un chip de piatra în fundul apelor negre.

Dar radioşi, iubiţii îşi deschid pleoapele de argint:

Unire a fiinţelor. Tămâia urcă dintre pernele roz.

Precum cântul suav al reînviaţilor.[77]

Declinul zilei şi sentimentul intens şi aproape religios pentru natura trezesc în poet nostalgia timpurilor când spiritualitatea era vie. Titlul poemului subliniază contactul dintre Occidentul modern şi cel de altă dată. Dar numai dragostea, mistică aşa cum o sugerează tămâia, transcende durerea.

Tristeţe morbidă? O altă frază a lui Trakl sugerează deopotrivă contrariul, cât şi profunda sa adeziune la gnosticism:

Numai celui care dispreţuieşte fericirea îi va fi dată cunoaşterea.

Obiect al tuturor formelor de esoterism care au existat de patruzeci de secole, eliberarea Eului pentru a ajunge la armonie, apoi la un stadiu superior al Fiinţei, psihanaliza deţine aici un loc obligatoriu. Cel puţin în ceea ce priveşte primul din aceste două obiective.

Paradoxul nu este decât aparent. La fel ca psihanaliştii moderni, Iosif a interpretat visul Faraonului. Iar exorcismul practicat de către magii şi preoţii din toate religiile vechi scotea demonii dintr-o persoană aşa cum fac şi psihanaliştii care ajuta la expulzarea pulsiunilor penibile.

---

77 Ambele poezii sunt traduse de autor în franceză (n.t.).

Născută în epoca pozitivismului ştiinţific, când însuşi cuvântul „suflet” (utilizat cu toate acestea de Freud) suscita surâsurile condescendente ale unei elite ştiinţifice pentru care vechiul dualism suflet-corp ţinea de o superstiţie mistica ce trebuia rânduita printre borcanele spiţerilor cu eticheta „opiu al poporului”, ea nu a afişat evident un asemenea obiectiv. Un motiv excelent era acela că ea nu ar fi vizat acest obiectiv pentru nimic în lume. Paradox amuzant – pionierii ei nici nu par să fi fost conştienţi de faptul că ei îi continuau pe magii zoroastrieni, pe maeştrii budismului, şamanii din Siberia, învăţătorii esenieni şi alţi nenumăraţi terapeuţi care aveau sarcina de a uşura fiinţa gânditoare de această povara insuportabilă: Eul.

În secolul al XX-lea, un filosof celebru, Albert Camus, îşi începea lucrarea sa principală, *Le Mythe de Sisyphe*, cu aceste cuvinte: „Nu exista decât o singură problema filosofica: sinuciderea”. Postulat elocvent al suferinţei la care Eul condamnă fiinţa.

Când în 1880, un medic vienez, Joseph Breuer, a trebuit să trateze o pacientă care suferea de crize de isterie acuta, el a deschis o eră a esoterismului care încă nu s-a încheiat. El şi-a dat seama că accesele fetei erau legate de impresiile penibile înregistrate în perioada când îşi îngrijea tatăl bolnav. În timp ce ea se găsea într-o transă somnambulica şi hipnotica, medicul a pus-o să reconstituie şi să povestească momentele patogenice care i se întipăriseră în memorie. El a ajutat-o în acest fel să stabilească raportul de cauză şi efect între aceste amintiri înregistrate în mod inconştient şi accesele ei de isterie, de fapt nişte crize de revolta reprimate. Cum fata a înţeles astfel cauza acceselor ei de „posesie”, el a „vindecat-o” de ele.

În felul acesta, i-a alungat demonii, aşa cum se spunea odinioară.

Occidentul a descoperit astfel existenţa inconştientului, rezervor infernal ghemuit în cutia craniană.

Descoperirea a necesitat un oarecare timp pentru a ajunge în sfera publică. Câţiva ani mai târziu, doi mari neurologi din Paris, Jean-Martin Charcot şi Pierre Janet, au studiat raporturile dintre isterie şi hipnoza şi au aţâţat curiozitatea unui medic vienez, Sigmund Freud. Charcot şi Freud au publicat împreunaetudes *sur l'hysterie* raportând cu această ocazie observaţiile lui Breuer. Freud a scos din ele teoria potrivit căreia simptomele isterice erau expresia întârziata a unui act ratat, amintire a împrejurării când acest act ar fi trebuit să se petreacă. Eliberarea de aceasta amintire reprimata aducea deci eliberarea inconştientului astfel reprimat. El a creat termenul „psihanaliză", numită o vreme şi „psihologie a adâncurilor".

Dezvoltarea psihanalizei a făcut obiectul a numeroase şi excelente lucrări de istorie şi nu intră în cadrul acestor pagini. Este suficient să amintim aici că s-au format nişte curente dirijate de discipoli mai mult sau mai puţin – disidenţi ai lui Freud, Carl G. Jung, Alfred Adler, Sandor Ferenczi, Anna Freud, John Watson, Jacques Lacan… Fiecare a explorat nişte piste particulare ale psihicului, îmbogăţind atât psihologia, cât şi psihanaliza propriu-zisă. Jung, de exemplu, a făcut o diferenţă între personajele introvertite şi cele extravertite şi a postulat existenţa unui psihic colectiv, întemeind astfel psihologia analitica. Adler a redus rolul atribuit de Freud sexualităţii în nevroze şi a explicat ca acestea provin dintr-o compensare excesivă în situaţiile de insecuritate, întemeind psihologia individuală. Ferenczi s-a separat de rolul pasiv al analistului din timpul curei, aşa cum îl practicase Freud, şi a revendicat o intervenţie mai hotărâtă, creând în acest fel o terapie activa. Anna Freud a dezvoltat metoda asociaţiilor şi a transferurilor pentru a identifica motivaţiile profunde ale Eului. Watson, neîncrezător în interpretările subiective ale analistului, a instituit o metodă empirica bazată numai pe simptomele afecţiunii mentale. Astfel a aparat behaviorismul. Lacan a explorat, între altele, stadiile infantile ale formării Eului…

De la Piaget la Moreno, s-au format apoi alte şcoli –

psihologia infantilă, psihodrama, Gestalttherapie, terapia cognitiva, sociala şi altele. Şcoli şi tendinţe au proliferat la umbra lui Freud.

Factorii istorici şi sociali au modificat cu toate acestea destinul psihanalizei. Istorici: materialismul marxist a interzis psihanaliza de la Berlin la Vladivostok vreme de trei sferturi din secolul al XX-lea. Asia nu avea nevoie de ea şi un psihanalist hindus ar fi fost tot atât de util ca un reprezentant al unei fabrici de frigidere la poli. În ceea ce priveşte ţările islamice, teoriile freudiene despre sexualitate au suscitat o anatemă dură asupra psihanalizei care este în vigoare şi astăzi. În 2006, o personalitate din Hamas, şeicul Nayef Rajub, a declarat unui jurnalist american ca unul din motivele pentru care Israelul ar trebui distras era acela ca „Freud, un evreu, a distrus morala”.

Pentru Occident, faptul că cele trei sferturi ale planetei pot să trăiască fără psihanaliză demonstra că puteam să ne dispensăm de aceasta terapie. Oricum, Occidentul, alimentat şi cu discursuri contradictorii, îşi pierduse credinţa în puterea vorbei, fără să mai vorbim de cea a Cuvântului.

Factori sociali: aşa cum urbanizarea nu mai permitea reuniunile nocturne în jurul magilor sau al şamanilor şi nici consumul ritual de licori psihoactive (soma, haoma, peyotl), ritmul de viaţa a restrâns aria psihanalizei. Cura era scumpa, lunga şi nu avea întotdeauna rezultatele scontate. Datorită dezvoltării industriale a farmacoterapiei, psihiatria a cucerit teren, până şi în practica medicilor generalişti. O pilula reuşea, în câteva zeci de minute, să şteargă angoasa, o alta să amelioreze depresia, o a treia să juguleze inhibiţia şi aşa mai departe. Aşa s-a născut expresia „pilula de fericire”. O interpretare aberantă a lui Freud făcuse lumea să creadă că exercitarea libera a sexualităţii reprezenta o cale mai scurta pentru analiză.

În plus, mai multe lucrări şi teorii ale lui Freud, în special cele privind sexualitatea feminină, au fost

combătute.

Aceste elemente şi câteva episoade neplăcute[78] au discreditat psihanaliza în ochii occidentalilor. La sfârşitul secolului al XX-lea, ea era considerată la fel de „depăşita" ca şi marxismul.

Rămâne faptul că Freud a impus unei lumi care subestima spiritualitatea realitatea unei zone obscure a psihicului unde se afla rădăcinile Eului[79]. Cum să nu remarci că ea seamănă în mod surprinzător cu Sufletul profund deasupra căruia Mani persanul plasa Spiritul? în orice caz, aici se afla o confirmare a esoterismului. Mai multe pagini ale întemeietorului psihanalizei demonstrează de altfel că el era conştient de importanţa căutării spirituale pentru toate civilizaţiile.

Regretând astăzi că nu putem să facem psihanaliza maestrului, să-i adresăm măcar câteva întrebări.

Nu putem să respingem impresia că, în general, oamenii se înşală în aprecierile lor. În vreme ce se străduiesc să obţină pentru ei plăcerea, succesul sau bogăţia, sau ce admiră la seamănul lor, ei subestimează în schimb adevăratele valori ale vieţii. Dar imediat ce facem o judecată de un ordin atât de general, ne expunem pericolului de a uita marea diversitate pe care o au fiinţele şi sufletele. O epocă nu poate să refuze să cinstească nişte oameni importanţi, deşi celebritatea lor se datorează unor calităţi şi unor acţiuni total străine de obiectivele şi idealurile mulţimii. Vom admite cu toate acestea ca numai o minoritate ştie să le recunoască, în vreme ce marea majoritate le ignora. Dat fiind însă ca gândurile oamenilor nu se acordă cu acţiunile lor, din pricina mulţimii excesive a dorinţelor lor instinctive, lucrurile nu pot fi chiar atât de simple.

Unul din aceşti bărbaţi eminenţi se declară, în

78 E vorba de abuzul de solicitări de amintiri din copilărie sub hipnoza, care au ajuns la „producţia" de amintiri inventate şi violuri, ducând la procese răsunătoare (n.a.).

79 Numit când „inconştient", când „subconştient", definiţiile sale sunt vagi şi discutarea lor nu intra în cadrul acestor pagini (n.a.).

scrisorile sale, prietenul meu. îi trimisesem o carte mică în care vorbeam despre religia iluziei. Mi-a răspuns că ar fi cu totul de acord cu mine dacă nu ar regreta că nu am ţinut seama de sursa reală a religiozităţii. După părerea sa, aceasta s-ar afla într-un sentiment special de care şi el era însufleţit constant, a cărui realitate i-a fost confirmată de mulţi alţii şi a cărui existenţă era îndreptăţit s-o presupună la milioane de fiinţe omeneşti. El ar numi acest sentiment senzaţia eternităţii şi ar vedea în el sentimentul a ceva nelimitat, infinit, într-un cuvânt „oceanic4. Ar face din el un element pur subiectiv şi nu o dogmă. Nicio promisiune de supravieţuire personală nu s-ar lega de el. Şi, totuşi, acesta ar fi sursa de energie religioasă, sursă captată de diferitele Biserici sau de multiplele sisteme religioase, canalizată de ele pe diferite căi şi chiar şi secată, în sfârşit, numai existenţa acestui sentiment oceanic ne-ar îndreptăţi să ne declaram religioşi, chiar atunci când am respinge orice credinţa şi orice iluzie.

[…] Dacă l-am înţeles bine pe prietenul meu, gândirea sa ar avea o oarecare analogie cu gândirea acelui poet original care, drept consolare în faţa unei morţi liber alese, pune în gura eroului său: „Noi nu putem să părăsim această lume.”[80] Ar fi, aşadar, vorba de un sentiment de unire indisolubilă cu marele Tot şi de apartenenţă la universal. După părerea mea însă, ar fi vorba mai curând de o părere intelectuala asociată cu un element afectiv sigur care, aşa cum ştim, nu lipseşte niciodată dintr-o gândire cu o anvergura atât de vastă. Dacă mă analizez, nu mă pot convinge singur de natura primară a unui asemenea sentiment, lucru care nu mă îndreptăţeşte însă să-i neg realitatea la o altă persoană. Singura problemă este de a şti dacă interpretarea lui este corectă. […]

Nu pot să aduc dezbaterii niciun element în stare să influenţeze în mod decisiv soluţia acestei probleme. Ideea că fiinţa umană poate fi informată în privinţa legăturilor

---

80 Dietrich Christian Grabbe, Hannibal: „Sigur nu vom câdea niciodată în afara lumii. Dacă suntem în ea, suntem o dată pentru totdeauna41 (n.a.).

care o unesc cu lumea înconjurătoare printr-un sentiment imediat şi care o orientează încă de la origine în acest sens, idee care pare a fi atât de ciudată, se înserează atât de prost în trama psihologiei noastre încât se impune a-i face o încercare de interpretare psihanalitică, adică genetică.

Primul raţionament de care dispunem este următorul: în mod normal, nimic nu este mai stabil în noi decât sentimentul care ne priveşte pe noi înşine, adică pe propriul nostru Eu. Acest Eu ne apare independent, unul şi bine diferenţiat de întreg restul. Cât de înşelătoare este această aparenţă, ca dimpotrivă Eul rupe orice limită precisă şi că se prelungeşte într-o altă entitate inconştienta pe care o numim şinele şi căruia el nu-i serveşte de fapt decât de faţadă, este ceea ce pentru prima dată ne-a învăţat investigaţia psihanalitică. Şi, de altfel, aşteptăm nenumărate alte lămuriri despre relaţiile care leagă Eul de sine.

După ce a postulat existenţa principiului plăcerii, a cărui căutare ghidează întreaga viaţă, Freud enumeră cauzele de suferinţă: *cele care provin de la corp, şi cele care provin de la lumea exterioară*. *El descrie cursiv tehnicile de a le evita prin alegere şi adaptare*. *Abordează apoi religiile instituţionalizate*:

Religia aduce un prejudiciu la acest joc de adaptare şi de selecţionare impunând tuturor, în mod uniform, căile sale pentru a ajunge la fericire şi la imunitate împotriva suferinţei. Tehnica ei constă în a cobori valoarea vieţii şi în a deforma într-un mod delirant imaginea lumii reale, demersuri care au drept postulat intimidarea inteligenţei. La acest preţ, fixându-şi cu forţa adepţii într-un infantilism psihic şi făcându-i să participe la un delir colectiv, religia reuşeşte să scutească o mulţime de fiinţe umane de o nevroză individuală, dar nu mai mult decât atât. […] Când credinciosul se vede în cele din urmă constrâns să invoce „căile necunoscute ale Domnului11, el mărturiseşte implicit ca, în suferinţa sa, nu-i mai rămâne drept ultimă şi

singură consolare şi bucurie decât supunerea fără condiţii. Şi dacă este gata s-o facă, el ar fi putut fără doar şi poate să evite acest ocol.

(*Mălăise dans la civilisation*, 1929)

Acest discurs care anunţa o sciziune cu religiile instituţionalizate – căci lor se adresează critica lui Freud – evocă cu toată evidenţa revoltele maeştrilor spirituali, de la Zarathustra la Buddha şi Mani, împotriva religiilor pe care ei le considerau sclerozate şi tiranice.

SUFLETUL OMENESC

Multe alte lucrări ale lui Freud, precum Psychopathologie de la vie quotidienne, *ne edifică în privinţa conştiinţei pe care el o avea despre scopul său: eliberarea individului de suferinţele sale psihice. Şi, ca să-l parafrazăm potrivit postulatului lui Pierre Janet, putem spune că el nu era ostil religiei ca atare, ci religiozităţii automate*".

Prea scurtul extras care urmează este menit să respingă – în măsura posibilului – o anume idee „populară" şi aberantă despre opera sa.

Nu atribuim cu adevărat activitatea decât organismelor mobile vii. Sufletul prezintă raportul cel mai intim cu libertatea de mişcare. În organismele fixe, înrădăcinate, nu exista, ca să spunem aşa, o viaţă a sufletului, fapt care ar fi pentru ele total superfluu. Este suficient să ne reprezentăm cât de monstruoasă ar fi ideea de a atribui unei plante sentimente şi gânduri. Cum nu poate să se pună în mişcare în niciun fel, ea ar trebui să aştepte ceva cum e suferinţa, ar prevedea-o, dar nu ar putea să se păzească de ea. Sau cum să admitem că o plantă ar lua parte la procesul de gândire, la libera voinţa? Voinţa, raţiunea sa ar rămâne veşnic sterile.

[…] Astfel, putem admite, în primul rând, că dezvoltarea vieţii sufletului este legată de mişcare şi că progresul a tot ce umple sufletul este condiţionat de aceasta mobilitate libera a organismului. Deoarece aceasta mobilitate este provocatoare, ea necesită şi stimulează o

tot mai mare intensificare a vieţii psihice. Să ne închipuim un subiect căruia i-am interzice orice mişcare. Întreaga sa viaţă psihică ar fi condamnată la stagnare. „Numai libertatea dă naştere la coloşi, în vreme ce constrângerea omoară şi corupe”. Considerând funcţia vieţii psihice din acest punct de vedere, se dovedeşte că ne aflam în prezenţa dezvoltării unei capacităţi înnăscute […], aceea de a-şi forma un *organ de atac*, *de apărare* sau *de asigurare*, un *organ protector*, în funcţie de situaţia organismului care cere ofensiva sau defensiva. […] Nu ne putem reprezenta o viaţă psihică care să fie izolată, ci numai o viaţă psihică asociată la tot ce o înconjoară.

[…] Ceea ce putem să percepem din mişcările psihice este exact o mişcare care se îndreaptă spre un scop. Trebuie, aşadar, să afirmam că am comite un paralogism dacă ne-am reprezenta sufletul omenesc ca şi când el ar constitui o mărime statică, cviescenta[81]. Nu putem s-o concepem decât sub forma unor forţe care se mişcă […] şi tind spre un scop unic.

(Alfred Adler, *Connaissance de l’Homme*, 1919)

Sub acest titlu au fost reunite conferinţele ţinute de Adler (1870 – 1937) după Primul Război Mondial la Universitatea populară din Viena, conferinţe urmărite de un public foarte numeros.

Obiectul lor era acela de a expune condiţiile unei vieţi sociale mai armonioase şi în special a unor raporturi mai fecunde între adulţi şi tineri, fiecare trebuind să aibă conştiinţa presiunilor pe care el le exercită asupra psihicului celorlalţi.

Din punctul de vedere al acestor pagini, ideile lui Adler prezintă interesul de a vorbi despre finalitatea psihicului, concept pe care el îl desemnează atât prin acest cuvânt, cât şi prin, aflef. Acesta are un dinamism propriu a cărui interacţiune cu mediul natural şi social determină personalitatea încă din copilărie. El evocă astfel

81 Termen folosit în ştiinţele vieţii, de la cviescenţa, însemnând oprirea dezvoltării insectelor in cazul unor condiţii exterioare defavorabile (n.t.).

posibilitatea de formare a sufletului, concept care-l apropie în mod paradoxal, peste secole, de riturile mi ţi atice antice.

VIRTUŢILE INCONŞTIENTULUI

Niciun psihanalist, fără îndoială, nu a surprins cu atâta claritate legăturile dintre disciplina sa şi esoterism precum Carl Gustav Jung (1875 – 1961). Întreaga sa operă este orientată spre elucidarea aspiraţiei religioase a sufletului. Două elemente o demonstrează fără ambiguitate. Unul este afirmaţia enunţată în primele pagini din Psihologie şi alchimie: *„Sufletul are în mod firesc o funcţie religioasălelălalt este faptul că studiul său despre* Viaţa simbolică *este precedat de* Şapte învăţături adresate morţilor *aparţinând lui Basilide, celebru gnostic alexandrin din secolul al II-lea*.

Jung este considerat a fi marele continuator modern al esoterismului şi nenumăratele sale observaţii despre alchimie şi gnoza au adâncit înţelegerea lor şi au permis ca filosofiile lor să fie permanent actuale.

Unii […] pleacă de la ideea preconceptă ca inconştientul este ceva mai mult sau mai puţin îngrozitor şi arhaic de care ar trebui să ne debarasăm. Ideea este însă în contradicţie cu experienţa. Inconştientul este aidoma naturii: neutru. Dacă el este distructiv pe de o parte, de cealaltă este constructiv. El este izvorul tuturor relelor posibile şi în acelaşi timp matricea tuturor experienţelor divinului şi – oricât de paradoxal ar părea – el este cel care a produs conştiinţa şi care continuă s-o producă. O atare afirmaţie nu înseamnă că izvorul este cel care creează apa, ca apa este produsă în locul precis unde vedem că ţâşneşte izvorul. Apa urca din adâncimile muntelui, pe căi ascunse, ca să ajungă la lumina zilei. Când spun „iată izvorul[82]*, vreau să spun cu aceasta pur şi simplu locul unde apa se iveşte în faţa privirii. Această metaforă cu apa exprimă într-un mod destul de corect natura şi importanţa

82 Traducerea franceza, Albin Michel, 1989 (n.a.).

inconştientului. […] De regulă, o entitate metafizică nu intra în legătura cu noi prin telefon. Ea se transmite fiinţei umane prin intermediul sufletului, cu alte cuvinte, din inconştientul său. Sau mai degrabă de la baza transcendentală, „psihoidă”, a acestuia. Dacă depreciem inconştientul, blocăm canalele prin care curge *acqua gratiae*. dar cu aceasta metodă nu-l prindem pe diavol în mod sigur. Într-adevăr, meseria lui este tocmai aceea de a crea obstacole.

[…] Dat fiind ca expresiile inconştientului sunt în general ambivalenţe sau chiar echivoce („înfricoşător lucru este să cădem în mâinile Dumnezeului celui viu” [Sfântul Pavel, Epistola către evrei, X, 311]), fermitatea şi discernământul au o importanţă extremă. Vedem acest lucru într-un mod deosebit de clar în desfăşurarea procesului de individuare, când trebuie să-l împiedicăm pe pacient fie să respingă orbeşte datele inconştientului, fie să i se supună fără niciun spirit critic. (De ce Iacob trebuie să lupte împotriva Îngerului Domnului? Pentru ca îngerul l-ar omori dacă el nu şi-ar apăra viaţa.) Nu ar mai exista niciun fel de evoluţie, ci numai o moarte mizerabilă într-un pustiu uscat, dacă noi am crede că putem stăpâni inconştientul cu raţionalismul nostru arbitrar.

(*La Vie symbolique*, 1963) *

Acest text evoca imediat folosirea drogurilor sacre în multe religii antice, datorită cărora participanţii şi iniţiaţii îşi întrerupeau conştienţa pentru a ajunge la inconştient.

În loc de concluzie

FORMELE DE ESOTERISM ŞTIINŢIFIC

Toate formele de esoterism tradiţional vorbesc despre spiritualitate. Ar putea, aşadar, să pară exagerat să adăugăm esoterismele ştiinţifice contemporane. Dar ele există şi sunt păzite cu o străşnicie cel puţin egală cu cea cu care erau păzite anumite secrete alchimice, de exemplu. La fel ca celelalte, ele protejează o cunoaştere inestimabilă. Însă, cel puţin în aparenţă, nimic nu este mai departe de obiectul lor decât perfecţiunea sufletului sau ascensiunea Eului la Fiinţa. Ele vizează, dimpotrivă,

exaltarea egourilor individuale sau colective ale deţinătorilor lor. Cele mai banale sunt reţetele de fabricaţie ale băuturilor gazoase sau ale produselor farmaceutice sau cosmetice, cele mai rare vorbesc despre modul în care se pot stăpâni fenomenele atomice, electronice sau genetice.

Nicio urmă de misticism, gnoză, gnosticism sau de consideraţii eschatologice în ele. Cititorul care va fi căpătat însă câteva elemente de descifrare a realităţii se va abţine să tragă concluzii premature.

Cele mai râvnite dintre aceste secrete aparţin fizicii atomice. Pentru a fi răspândit câteva formule şi reţete cruciale ale acestei noi alchimii, nişte spioni ca soţii Rosenberg au fost condamnaţi în

Statele Unite la scaunul electric, iar în anul 2006, atomistul pakistanez Ahmed Khan avea domiciliu obligatoriu. În urmă cu mai bine de cincizeci de ani, aceeaşi soarta avea un alt mare atomist, Piotr Kapiţa, pentru un motiv opus: el refuzase să lucreze la bomba atomică sovietică. Nenumăraţi alţi agenţi necunoscuţi au plătit cu viaţa, libertatea şi cu nenumărate nenorociri încălcarea secretului.

Realizarea „aurului atomic”, denumire poetica pentru fisiunea şi fuziunea atomilor, a costat sute de mii de vieţi. Nu vom şti probabil niciodată câte fiinţe umane au fost sacrificate de către şeful programului atomic sovietic, Igor Kurciatov, de pildă, pentru fabricarea primei bombe atomice, apoi a primei bombe termonucleare în ţara sa. Evaluările teoretice vorbesc de o sută de mii de victime ale programului militar chinez.

Prejudiciile aduse unor persoane de către alchimia antică se limitaseră la câţiva cercetători îndrăzneţi ale căror alambicuri explodaseră sau a căror minte fusese deranjată de inhalarea vaporilor de mercur, cum a fost cazul lui Newton.

Într-o imagine devenită răsuflata de atâta folosire şi cu toate acestea rezistenta, atomiştii au fost comparaţi cu Prometeu, eroul din mitologia greacă care furase focul din

cer şi care a fost condamnat din această cauză să fie înlănţuit de o stânca unde un vultur avea să-i mănânce ficatul până la sfârşitul veacurilor. Simbolistica hermetiştilor reapărea ca un spectru într-o lume care se crezuse şi se voise materialista.

Descendenta îndepărtată a observaţiilor lui Democrit, fizica atomică a fost un esoterism de stat. Nu acesta a fost şi cazul geneticii, care a progresat într-un mod capricios, aproape spontan, de la lucrările călugărului ceh Gregor Mendel despre ereditatea boabelor de mazăre, în secolul al XIX-lea, şi până la răsunătoarea descoperire a structurii în dublă elice a ADN-ului, de către Francis Crick şi James Watson, din 1953. Chiar dacă nu este esoterica prin vocaţie – oricine poate să cumpere o lucrare de genetica –, genetica devine totuşi un esoterism de fapt. Numai biologii au formaţia necesară ca să poată utiliza echipamentele indispensabile şi să descifreze, de pildă, un cariotip[83] fetal sau o hartă genetică sau să grefeze o genă pe un ADN.

Caracterul ei prometeic nu este mai puţin remarcabil. Nu numai că a modificat speciile animale şi vegetale, faimoasele OMG[84], dar iată mai bine de un deceniu de când îşi propune să modifice, în acelaşi fel, şi rasa umană. În 2006, la vremea când scriam aceste rânduri, se dezbătea detectarea predispoziţiilor psihologice indicate de către genetică pentru a izola şi trata „copiii dificili”, versiune rafinată şi atât de ambiţioasă a „cămăşilor de forţă chimice” în care represiunea comunista îşi închidea disidenţii. Să ne amintim că un individ care dezaproba regimul era, evident, nebun.

Alţi copii ai geneticii, bacteriile şi viruşii modificaţi care ar putea extermina omenirea în câteva săptămâni, au trecut de la ştiinţa fantastica în laborator. Însă aceştia sunt protejaţi de secretul militar.

Cele două ştiinţe au devenit „forme de esoterism activ”.

Iar ironia istoriei vrea ca ele să se întoarcă în arena

83 Ansamblu de cromozomi (n.t.).

84 Organisme modificate genetic (n.t.).

în care spiritualitatea înfrunta permanent materia.

În 1945, bomba atomică care şi-a dovedit „calităţile” la Hiroshima, apoi la Nagasaki n-a făcut decât să îmbogăţească arsenalul militar. Când URSS şi China au realizat-o şi ele la rândul lor, ea a devenit o arma ideologica, destinată să apere nişte regimuri materialiste marxiste, convinse de superioritatea lor în toate domeniile, aşa cum a proclamat Hruşciov cu ocazia vizitei sale în Statele Unite. Capitalismul democratic creştin s-a ridicat împotriva materialismului marxist ateu. Trei decenii mai târziu, invectivele schimbate între Statele Unite şi Iran cu privire la „Marele Satan” şi „Imperiul Râului” au afirmat şi mai limpede natura sa magică şi morala. În 2006, ameninţările

Iranului, decis să se înzestreze şi el cu arma nucleară, au introdus un al treilea element care era apărarea islamului împotriva Occidentului ateu.

Aceeaşi transformare a cuprins şi genetica. Începând cu anii 1930, în diferite ţari occidentale, sterilizarea „indivizilor taraţi” – care-i includeau atât pe epileptici, cât şi pe criminali – reprezenta un punct de vedere aparat de o parte importantă a autorităţilor şi populaţiei. S-a ajuns astfel la noţiunea de „viaţa prejudiciabilă” şi de „naştere prejudiciabilă”. În 1980, un judecător din California a declarat: „Ereditatea în materie de sănătate pernicioasa nu mai este un mister, ci o certitudine”. În 2006, s-a ajuns la a sugera selecţia genetică încă de la naştere. Pentru care motiv? Pentru a veghea la binele societăţii.

Şi aici, o disciplina ştiinţifică era recuperata de către morală. Diferenţa în cazul fizicii nucleare şi a geneticii este ca spiritualitatea a dispărut din morală. Şi ca autorităţilor politice care se investesc cu putere morală nu le pasă defel de victimele inocente pe care le-ar putea provoca prin războiul împotriva Marelui Satan, şi nici de salvarea posibilă a „taraţilor”. Esoterismul cu toate formele lui a fost abătut de la drumul cel bun.

Nu este evident o întâmplare ca cea mai mare carte despre origini, Pentateucul, începe cu povestirea celei mai

mari nenorociri a omenirii: izgonirea din Paradisul terestru, provocata de mâncarea fructului din Pomul Cunoaşterii. Pentru ca, fără doar şi poate, nu din cauza spiritualităţii a mâncat prima pereche din fructul nefast.

Putem spune că esoterismul fără suflet este o catastrofă.

Vom evoca în trecere umbra lui Kapiţa şi a unui alt atomist, Philip Oppenheimer, care s-au opus şi ei la producerea armei nucleare.

Singurul text care mi se pare potrivit pentru a încheia aceste pagini este un poem necunoscut al lui Albert Einstein. A fost scris în 1952 pentru a servi ca epitaf Institutului Marx şi Engels, însă el se aplică tuturor ideologiilor tiranice.

Să cheltui sudoare şi suferinţă fără margini ca să obţii un bob de Adevăr?

Pe nebunul nenorocit care astfel s-ar lansa noi îl vom supune pur şi simplu liniei Partidului.

Iar cei care ar îndrăzni să se îndoiască vor avea pe dată capul spart.

Pentru că astfel sunt supuse spiritele disidente ca să fie la fel cu ceilalţi.

(Traducerea în franceza a autorului)

Cuprins

Introducere: *Istoria diferitelor forme de esoterism* 5
Astrologia 19
Şamanismul nord-asiatic 31
Vedismul 35
Şintoismul 41
Brahmanismul 49
Misterele elenice 55
Budismul indian 64
De la Tsug la budismul tibetan 76
Zoroastru 89
Pitagora 97
Hermetismul 103
Cabala 111
Diferitele forme de daoism 120

Esenienii 128
Mitologia scandinava 134
Mithraismul 139
Apollonios din Tyana 144
Popol Vuh 149
Alchimia 153
Gnoza creştina orientala şi gnosticismul 161
Mani Persanul şi maniheismul 172
Isihasmul 179
Hussein Ibn Mansur el Hallâj 183
Farid ud-Din el' Attar 189
Albertus Magnus 194
Djelal el Din el Rumi 198
Cabala creştină 204
Johannes, zis Maestrul Eckhart 211
Ruysbroeck Admirabilul 216
Ciocanul vrăjitoriilor 221
Sfânta Tereza din Ávila 226
Jakob Boehme 233
Indienii din America 241
Emanuel Swedenborg 247
Samuel Taylor Coleridge 254
Arthur Schopenhauer 259
Victor Hugo 266
Gerard de Nerval 271
Baha'u llah 278
Helena Blavatsky 283
Ramakrishna 288
Rabindranath Tagore 295
Gerard Encausse, zis Papus 302
Rudolf Steiner 308
Ananda Kentish Coomaraswamy 314
Fulcanelli 319
René Guénon 325
Georges Ivanovitch Gurdjieff 336
Părintele Pavel Florenski 346
Maharshi Ramană 351
Georg Trakl 356

Psihanaliza 361

Juan Carlos Castillon STĂPÂNII LUMII. O ISTORIE A CONSPIRAŢIILOR

traducere din limba spaniolă de Mihai Gruia Novac

„Teoria conspiraţionistă nu e atât de uşor de definit. Dicţionarele o evită. În mod normal, este o teză care desfide forma în care faptele politice sau ştiinţifice – aparţinând istoriei ori epocii actuale – sunt acceptate în mod obişnuit. Teoriile conspiraţioniste afirmă că un fapt istoric cu rezultate de acum cunoscute se naşte nu numai din acţiuni legitime, sau cel puţin evidente, ci din intervenţia unor forţe oculte, în mod normal ilegitime. Elementul cane stă la baza oricărei teze conspiraţioniste îl reprezintă complicitatea a cel puţin două persoane, acţionând în secret şi cu rea intenţie. Cei care cred în teze conspiraţioniste au obiceiul de a-şi închipui că partea cea mai mare a faptelor istorice – poate chiar toate – este rezultatul unui plan prealabil. «În politică, nimic nu are loc din întâmplare. Dacă are loc, a fost plănuit să aibă loc», spunea Franklin D. Roosevelt”.

Juan Carlos Castillon, *Stăpânii lumii. O istorie a conspiraţiilor*

Revoluţia Franceză: de la reformă la răzvrătire Ducele de Orléans, nepot de regent părinte de rege şi conspirator adevărata conjuraţie. * Un aparteu medieval: templierii nu au fost o societate secretă şi nici nu au pretins acest lucru Francmasoneria, de la iacobrţi la iacobini Maurras şi Action Française: partizanii Casei de Orléans denunţă conjuraţia masonică Secolul al XIX-lea: secol al umbrelor şi al societăţilor secrete Iezuiţii: oamenii în negru şi conspiraţia revoluţionară De la dispreţ la ură: antisemitismul se transformă Excepţia nord-americană: suspectul catolic Secolul XXI: secolul globalizării Cine şi cum denunţă conjuraţiile? * Mijloace ale literaturii conspiraţioniste: de la romanele proaste la eseurile nedocumentate

Antoine Faivre

CÂT DE ACCES LA ESOTERISMUL OCCIDENTAL, 2

vol.

traducere din limba franceză de Ion Doru Brană

Noţiunea de esoterism, deşi apărută relativ târziu, a avut parte de o soartă ieşită din comun. Ea reia de fapt bogata şi complexa moştenire a ceea ce era numit *philosophia occulta* şi *philosophia perennis* în zorii epocii moderne. Lucrările lui Antoine Faivre, şeful catedrei de Istorie a curentelor esoterice şi mistice din Europa modernă şi contemporană, de la École pratique des hautes études (secţia ştiinţe religioase), au contribuit la recunoaşterea acestui curent de gândire multiform ca fiind una dintre expresiile caracteristice ale imaginarului occidental.

Esoterism şi ocultism Surse antice şi medievale ale curentelor esoterice moderne Aspecte esoterice în gândirea epocii târzii a Imperiului Roman Aspecte esoterice în gândirea Evului Mediu timpuriu Neoplatonism şi hermetism în secolul al XII-lea Mize filosofice, alchimie, mistică în secolul al XIV-lea

Filosofie, artă, romanesc în esoterismul secolului al XV-lea Templul lui Solomon în teozofia masonică în secolul al XVIII-lea înalte grade cavalereşti în francmasonerie Aspecte ale literaturii cavalereşti în Germania Iubire şi androginie la Franz von Baader Androginie ontologică Curentul teozofic şi societatea teozofică Mistică şi teozofie în Germania barocă Teatru, Cabală şi alchimie

Societate şi utopii Imaginaţia magică şi fundamentele sale mitice Gânduri ale lui Dumnezeu, imagini ale omului Oglinda sofianică Manifestele rozicruciene şi tradiţia esoterică occidentală Cele douăzeci şi două de arcane majore ale taratului de Marsilia Echilibrul hermetic: mistică, gnoză şi magie sacră Raymond Abellio şi tradiţia esoterică occidentală Esoterism şi modernitate

Loup Verlet

CUFĂRUL LUI NEWTON

traducere din limba franceză de Ion Doru Brană

În 1936, o vânzare publică a scos la lumină conţinutul unui cufăr în care Newton îşi închisese

manuscrisele. Mare surpriză! Lucrările savantului stăteau alături de speculaţiile exegetului şi ale alchimistului. Ni se dezvăluia astfel nu doar latura ascunsă a unui geniu ştiinţific de excepţie, ci şi, dincolo de misterul unui om, împărţeala secretă ce guvernează universul nostru, după cum ne arată această interpretare originală a naşterii fizicii moderne.

În ce lume m-am pomenit? De ce sunt aşa lucrurile? Cum s-o scot la capăt cu ele? întrebări chinuitoare ale copilului când mama lipseşte, ale cercetătorului în faţa naturii care se eschivează. Newton ştie unde poate să găsească răspunsul: Dumnezeu Tatăl, pe vecie imperceptibil, este prezent „pururea şi pretutindeni", se dezvăluie în cuvintele profeţilor, se ghiceşte în tainele alchimiei, se manifestă prin legile admirabile are conduc mersul obişnuit al lucrurilor. După cum adeveresc senenle sale din umbră, Newton e permanent inspirat de viziunea globală a unei lumi animate de invizibil, dar saenfică această viziune pentru a-şi scrie matematic teoria gravitaţiei universale.

Prin fantasticul ei succes, această teorie a părut multă vreme să rezolve paradoxul fizicianului care caută să descrie din exterior lumea în care e cufundat. Mutaţii profunde ale cadrului gândirii, revoluţiile ştiinţifice din epoca noastră au relansat acest paradox şi au înteţit misterul încarnării logosului matematic în lumea fizică. De unde visul de neîndeplinit, dar mobilizator, al „teoriei finale", ultim avatar al Unicului într-o lume dezvrăjită.

Antrenând după sine întreaga omenire, ştiinţa a contribuit din plin, cu Newton, la descompunerea luminii credinţei, care dominase gândirea până atunci. Liberă, ea ne duce până la hotarele universului. Crudă, ne face să simţim finitudinea planetei noastre. Şi atunci reapar întrebările din care ea a luat naştere.

Cufărul lui Newton este în faţa noastră, larg deschis, gol. Totuşi, oare nu aici, la chemarea unui Dumnezeu care nu mai există, trebuie să ne inventăm singuri răspunsurile?

1 „Numai partea cealaltă va purta boneta/întoarcerea

conflictului va trece peste ţiglărie/Pentru cinci sute un trădător va complota/Narbon & Şauce au forţă datorită conţilor”.

11. Deşi iluminează lentila, lampa rămâne neschimbata.